

БИСМИЛЛАҲИР РОҲМАНИР РОҲИЙМ

КИРИШ СЎЗИ

Аллоҳ таолога У зотнинг жалолига яраша ҳамду санолар бўлсин!

Пайғамбаримиз ва шафоатчимиз Муҳаммад алайҳиссаломга батамом ва мукаммал салавоту саломлар бўлсин!

У зотнинг аҳли байтларига ва саҳобаларига Аллоҳнинг розилиги бўлсин!

Қадрли ва азиз китобхон!

Эътиборингизга ҳавола этилаётган «Ҳадис ва Ҳаёт» силсиласининг еттинчи жузи – «Намоз китоби»нинг учинчи қисмида ҳам аввалги икки қисмдаги каби намозга оид кўпгина ҳукм ва маълумотлар келади. Жумладан, ийд намозлари ҳақида батафсил маълумот олиш билан бирга, ийд куни қилинадиган ишлар ҳақида ҳам тўла билимга эга бўласиз.

Кўпинча рўза қачон тугайди, рамазон байрами қайси куни бўлади, деган саволлар ҳар йили такрорланиб туради. Бу масаланинг суннат асосидаги тўғри жавобини ҳам ушбу китобдан топасиз.

Ой ва куёш тутилганида қандоқ намоз қай тарзда ўқилишини биласизми? Билмасангиз, қўлингиздаги китобда ушбу мавзуга алоҳида саҳифалар бағишлаганмиз.

Аллоҳ кўрсатмасину, бирор юртда ёғингарчилик бўлмай экинлар қуриб, ҳайвонлар ўлиб бора бошласа, бундай ҳолатда мўмин-мусулмонлар нима қилмоқлари лозим?

Баъзи уламолар, албатта, Расулуллоҳ алайҳиссаломнинг суннатларига амал қилиб, истиско намози ўқимоқ лозим, дейдилар. Бошқалари эса, дуо қилса ҳам бўлади, дейишади. ҳанафий мазҳабида бу икки ишдан қай бири афзал кўрилади? Бу ҳолатда ҳам ана шу китобни

эътибор билан ўқисангиз ҳаммасини билиб оласиз, иншааллоҳ.

Бундан ташқари, истихора, тавба ва ҳожат намозлари бор. Бу ҳақда нима биласиз? Билмасангиз, ўз тилингиздаги ушбу китобни мутолаа қилиб чиқсангиз кифоя. Шу баҳона у намозларни ўқишни ҳам ўрганиб оласиз.

ҳар бир мўмин-мусулмон банда жанозага йў-лиқиб туради. Жаноза ва унга тегишли барча нарсалар ҳақида ўз ўрнида маълумот беришга ҳаракат қилдик.

Кундузи ҳам, кечаси ҳам ўқиладиган нафл намозлар ҳақидаги билимга эга бўлиб, уларни ўқиб туриш ниятингиз бўлса, ушбу китобга мурожаат этаверинг, мақсадингизга эришасиз.

Намоз китобининг учинчи қисмининг бош мавзулари куйидагилардан иборат:

Суннат қилинган намозлар ҳақида;
икки ийд намози;
ийд намозига чиқиш ва унинг вақти;
ийд намози ва хутба;
рамазоннинг ўттизинчи куни ҳилол собит бўлса оғизни
очадилар ва эртасига ийд намозига чиқадилар;
ийд учун ясаниш лозим;
ийдда мубоҳ кўнгилхуши жоиз;
кусуф намози;
кусуф намозига чақириш;
кусуф намозининг турлари;
ой тутилганида қироатни ошкора қилиб, қуёш
тутилганида махфий қилиб ўқиш;
кусуф намозидаги қироат;
хутба;
намоз ўрнига Аллоҳга илтижо қилиш ва яхшилик
қилиш кифоядир;

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламга кусуф
намозида кашф қилинган нарсалар;

барча оятлар учун сажда қилиш;
истиско намози;
истиско хутбаси матни;
имом одамларнинг истиско ҳақидаги талабларига
жавоб беради.

Шу билан бирга, нафл намозлари ва мўмин киши
билиши лозим бўлган қуйидаги мавзулар қамраб олинади:

Ёмғир ва шамол пайтида айтиладиган дуолар;
ёмғир табаррук қилиниши;
Аллоҳга унинг аҳбобларини васила қилса жоизлиги;
чошгоҳ намози;
завол суннати;

тунги намоз ва унинг фазли;
тунги намознинг адади ва кайфияти;
тунги намоз ошкора билан сир орасида бўлиши;
тунги намоздаги қироат ва дуо;
суннат қилинган намозлар қазоси ўқилиши;
нафл намозлар уйда бўлгани афзаллиги;

истихора намози;
тасбеҳлар намози;
тавба намози;
ҳожат намози;
жанозалар ҳақида;

ўлимни орзу қилишдан наҳйи ва Аллоҳга яхши
гумонда бўлиш ҳақида;

жон бераётган одам ҳузурида зикр, дуо ва Қуръон
қироат қилиш;

мўмин ўлими аломатлари ва умматнинг умрлари;
ўлимда бандаларга роҳат борлиги;

айтиб йиғлаш ва шунга ўхшаш нарсаларнинг
ҳаромлиги ҳақида;

маййит айтиб йиғлаш ва шунга ўхшаш нарсаларга
васият қилса азобланиши;

овозини кўтармай йиғласа жоизлиги;

сабр, розилик ва уларнинг гўзаллиги ҳақида;
фарзандлар ўлимининг ажри;
беморни кўриш ва унга дуо қилиш;
маййитнинг юзини очса ва ўпса жоизлиги;
Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам вафот
этганларида нималар қилингани;
маййит учун лозим нарсалар;
шаҳид ювилмаслиги ва унга жаноза ўқилмаслиги;
кафанлаш;
эхромдаги кишининг кафани;
ювиш, кафанлаш пайтида хушбўй тутатиш ва
яхшиликларни зикр қилиш лозимлиги;
маййитга намоз ўқиш;
овоз чиқарган гўдакка жаноза намози ўқилиши;
жаноза намози ўқишнинг фазли ва намоз ўқувчи
каерда туриши;
жаноза намози масжидда ўқилса жоизлиги;
қабрга ва ғойибга жаноза ўқиш;
бир неча жанозага бир намоз кифоялиги;
саф кўп бўлса, қабулга умидли бўлиши;
мусулмонларнинг маййитга мактови қабуллиги;
ўзини ўлдирганга жаноза ўқилмаслиги;
маййит ишини тезлатиш ва ғурбатдаги ўлим;
жанозада юриш одоблари;
раҳмат фаришталари жанозани кузатиб бориши;
жанозага ўрнидан туриш;
қабр, дафн ва унинг вақти;
қабр зийнатланмаслиги ҳақида;
ҳожат учун маййитни кўчириш ва қабрни очиш
жоизлиги;
қабр саволи ва азоби ҳақида;
сабот сўраб дуо қилиш;
таъзия ва қабрлар зиёрати ҳақида;
қабрлар зиёрати ва уларнинг аҳлига дуо қилиш.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг оналари
қабрини зиёрат қилганлари;

маййит ўзидан бошқанинг амалидан манфаат олиши.

Аллоҳ таоло ушбу арзимас амални ҳусни қабул қилган
бўлсин! Китобни ўқиганларга уни манфаатли қилсин!
Барчамизни ҳифзу ҳимоясида сақлаб, оқибатимизни
хайрли қилсин. Омин!

الباب الثاني عشر في الصلوات المسنونة

صلاة العيدين

ЎН ИККИНЧИ БОБ

СУННАТ ҚИЛИНГАН НАМОЗЛАР ҲАҚИДА

ИККИ ИЙД НАМОЗИ

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ذُذْذْذْذْذْذْذْ

Аллоҳ таоло:

«Албатта, Биз Сенга Кавсарни бердик. Бас, Роббинг учун намоз ўқи ва қурбонлик сўй», деган (*Кавсар*, 1—2).

Ушбу ояти карималарда Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламга хитоб қилиб, албатта, у зотга қиёматда жаннатдаги Кавсар ҳовузини беражагини хабар қилмоқда.

«Кавсар» сўзи луғатда «кўп яхшиликлар» деган маънони ҳам англатади. Бу Аллоҳ таоло томонидан Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламга Қуръон, суннат, буюк шафоат, Мақоми Маҳмуд каби кўплаб яхшиликлар берилганига ишорат ҳамдир.

Кейин эса, Аллоҳ таоло Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламни намоз ўқишга амр қилмоқда. Бу оятдаги намоз ийд намозидир. Чунки унинг орқасидан қурбонлик сўйишга ҳам амр келмоқда.

Шунинг учун ҳам ҳанафий мазҳабида ийд намозлари вожиб дейилган.

Бу намозни ханбалий мазҳаби фарзи кифоя, Моликий ва Шофеъий мазҳабларида суннат дейилади.

Ийди Фитр рамазон рўзаси тамом бўлгани муносабати ила хурсандчилик ва шукрни изҳор қилиш учун шариатга киритилган байрамдир.

Ийди Қурбон эса, ҳаж ибодатлари тамом бўлгани муносабати ила ва Аллоҳнинг йўлида ҳар қандай қурбон беришга тайёрликни изҳор қилиш учун шариатга киритилган байрамдир.

الخروج لصلاة العيد ووقتها

ИЙД НАМОЗИГА ЧИҚИШ ВА УНИНГ ВАҚТИ

836- عَنْ عَلِيٍّ ؓ قَالَ: مِنَ السُّنَّةِ أَنْ تَخْرُجَ إِلَى الْعِيدِ مَا شِئْنَا وَأَنْ تَأْكُلَ شَيْئًا قَبْلَ أَنْ تَخْرُجَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

836. Али розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Ийдга пиёда чиқмоғинг ва чиқишингдан олдин бирор нарса емоғинг суннатдандир».

Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Ийдга пиёда чиқиш суннат қилингани ҳар босган қадамга савоб олиб, кўпроқ ажрга эга бўлиш учундир. Ийдга чиқишдан олдин бирор нарса еб олиш ийди Фитрдадир. Ийди Қурбонда эса, намозга чиқишдан олдин таом емаслик суннат ҳисобланади.

837- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؓ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا خَرَجَ يَوْمَ الْعِيدِ

فِي طَرِيقٍ رَجَعَ فِي غَيْرِهِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَابْنُ خَارِيزٍ.

837. *Абу Хурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам ийд куни бир йўл ила чиқсалар, бошқаси ила қай-тар эдилар».

Термизий, Абу Довуд ва Бухорийлар ривоят қилишган.

Шарҳ: Чунки иккала йўл ва улардаги нарсалар шохид бўлиб қолади. Иккинчидан, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам юрган жойларга файзу футуҳ, хайр-барака кирган. Ўша ерларнинг аҳолисини хурсанд этиш учун ҳам шундоқ қилганлар. Бунинг устига душманларни ғафлатда қолдириш режаси ҳам бўлган. Мусулмонлар ийдга чиқишда бу суннатларга амал қилсалар яхши бўлади.

838- عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ لَا يَغْدُو يَوْمَ الْفِطْرِ

حَتَّى يَأْكُلَ تَمْرَاتٍ وَيَأْكُلَهُنَّ وَتَرًا. رَوَاهُ ابْنُ خَارِيزٍ وَالتِّرْمِذِيُّ.

وَفِي رِوَايَةٍ: كَانَ لَا يَخْرُجُ يَوْمَ الْفِطْرِ حَتَّى يَطْعَمَ وَلَا يَطْعَمَ يَوْمَ الْأَضْحَى حَتَّى يُصَلِّيَ.

838. *Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам Фитр куни бир неча хурмо емасдан туриб чиқмас эдилар. Тоқ ер эдилар».

Бухорий ва Термизий ривоят қилишган.

Бошқа бир ривоятда:

«Фитр куни таом емасдан олдин чиқмас эдилар. Азҳо куни намозни ўқиб бўлмагунча емас эдилар», дейилган.

Шарҳ: Уйда хурмоси бор одам рамазон ийдига чиқишидан олдин тоқ хурмо еб олиши суннат экан. Хурмо

бўлмаса, бошқа нарса ейди. Нима қилганда ҳам рамазон ҳайити намозига олдин бир таом еб олиб борилади.

Қурбон ийдида эса, ҳеч нарса емасдан намозга чиқилади. Ўша куни биринчи таом учун ҳар ким ўзи қиладиган қурбонликнинг гўштидан еса, яхши бўлади.

839- عَنْ الْبَرَاءِ τ قَالَ: خَرَجَ النَّبِيُّ ρ يَوْمَ الْأَضْحَى إِلَى الْبَقِيعِ فَصَلَّى رَكَعَتَيْنِ ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ وَقَالَ: إِنَّ أَوَّلَ نُسْكِنَا فِي يَوْمِنَا هَذَا أَنْ نَبْدَأَ بِالصَّلَاةِ ثُمَّ نَرْجِعَ فَنَنْحَرَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالنَّسَائِيُّ.

839. Баро розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам Азҳо куни Бақийъга чикдилар. Бас, икки ракат (ийд) намоз ўкидилар. Сўнгра бизга юзланиб:

«Албатта, бугунги кунимиздаги аввалги ибодатимиз намоз ўқимоқдир. Сўнгра қайтиб қурбонлик сўямиз», дедилар».

Бухорий ва Насий ривоят қилишган.

Шарҳ: Бақийъ Мадинаи мунавварадаги қабристон.

Ушбу ҳадисдан олинадиган фойдалар:

1. Ийд намозини намозгоҳда ўқиш кераклиги. Бақийъ масжид эмас, намозгоҳдир.

2. Қурбон ийди намози икки ракат экани.

3. Намоздан сўнг имом одамларга ийд куни қилинадиган ишларнинг ҳукмини баён қилиб бериши.

4. Ийд куни аввал қилинадиган амал – ийд намозини ўқиш экани.

5. Қурбонликни намоздан кейин сўйиш кераклиги.

840- وَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: أَصَابَهُمْ مَطَرٌ فِي يَوْمِ عِيدٍ فَصَلَّى بِهِمْ

النَّبِيِّ ρ صَلَاةَ الْعِيدِ فِي الْمَسْجِدِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالْحَاكِمُ.

840. Абу Хурайра розияллоҳу анҳу айтадилар:

«Ийд кун и ёмғир ёғиб қолиб, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам уларга ийд намозини масжидда ўқиб берган эканлар».

Абу Довуд ва Ҳоким ривоят қилишган.

Шарҳ: Ҳаво ноқулай келса, ийд намозини масжидда ўқиса ҳам жоизлиги ушбу ривоятдан очиқ-ойдин кўриниб турибди. Исломда қийинчиликни енгил қилишга уриниш умумий қоидадир. Аслида эса, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам шаҳар четидаги намозгоҳда ийд намози ўқиганлар. Унда ийдга хос катта жамоат, ўзига хос бир маросим бўлади. Ийдлиги ҳаммага зоҳир бўлади. Кейинги ҳадисларда келганидек, хотин-халаж, бола-чақалар ҳам иштирок этадилар. Намозгоҳлар шунинг учун керак бўлган.

841- عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ ρ فِي الْفِطْرِ وَالْأَضْحَى أَنْ نُخْرِجَ الْعَوَاتِقَ وَالْحَيْضَ وَذَوَاتِ الْخُدُورِ فَأَمَّا الْحَيْضُ فَيَعْتَزِلْنَ الصَّلَاةَ وَيَشْهَدْنَ الْخَيْرَ وَدَعْوَةَ الْمُسْلِمِينَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنْ أَحَدَنَا لَا يَكُونُ لَهَا جِلْبَابٌ قَالَ: لِتُلْبِسَهَا أُخْتُهَا مِنْ جِلْبَابِهَا. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ.

841. Умму Атийя розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:

«Расулulloх соллаллоҳу алайҳи васаллам бизларга бўйи етган қизларни, хайз кўрганларни ва ҳижобли аёлларни Фитр ва Азҳо кунлари (намозгоҳга) чиқармоғимизни амр қилдилар. хайз кўрганлар

намоздан четда турар, хайр-баракага ва муслмонларнинг дуоларига ҳозир бўлар эдилар. Мен:

«Эй Аллоҳнинг Расули, баъзиларимизнинг жилбоби бўлмайди?» дедим. У зот:

«Дугонаси жилбобидан кийдириб туради», дедилар».

Бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Умму Атийянинг исми Насиба бинти ҳорис бўлган. У киши муслима аёллар ичида уддабурон ва ташкилотчилардан бўлган. Ривоятдан мулоҳаза қилинишича, Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламдан бемалол керакли саволларни сўраб ҳам турган. Ийд кун иш қизлар, сатрли, ҳатто ҳайз кўриб турган аёлларни ҳам намозгоҳга олиб чиқишнинг ҳикмати ҳадиснинг ўзида айтилмоқда. Ўша улуғ кундаги яхшиликлар, муслмонларнинг дуоларига улар ҳам шерик бўлишар экан.

Демак, ийд кунлари қанча кўп одам тўпланса, шунча яхши экан. Албатта, бу ишларнинг ҳаммаси шариат аҳкомларига қаттиқ риоя қилинган ҳолда бўлади.

Умму Атийя розияллоҳу анҳонинг жилбоби йўқ аёллар нима қилади, деб сўрашларидан ўша вақтда муслима аёллар ичида камбағаллари анчагина бўлгани кўринади. Пайғамбаримиз алайҳиссалом эса, мўмина аёллар бир-бирларига ёрдамда бўлишларини иршод қилмоқдалар. Жилбоби йўқ дугонасига жилбобини бериб туриш ортиқча жилбоби бор муслималарнинг вазифаси экани маълум бўлмоқда.

842- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُسْرِ ۞ قَالَ: كُنَّا فَرَعْنَا فِي هَذِهِ السَّاعَةِ

وَذَلِكَ حِينَ التَّسْبِيحِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَلَقَطُهُ: حَرَجَ عَبْدُ اللَّهِ

بْنُ بُسْرِ صَاحِبُ رَسُولِ اللَّهِ ۞ مَعَ النَّاسِ فِي يَوْمِ عِيدٍ فَأَنْكَرَ إِبْطَاءَ

الإمام فَقَالَ: إِنَّا كُنَّا فَرَعْنَا سَاعَتَنَا هَذِهِ وَذَلِكَ حِينَ الشَّيْحِ.

842. Абдуллоҳ ибн Буср розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Биз бу вақтда фориғ бўлган бўлар эдик», деди. «Бу тасбеҳ вақтида эди».

Бухорий ривоят қилган.

Абу Довуднинг лафзида:

«Абдуллоҳ ибн Буср, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг саҳобаси, одамлар билан ийд кунни чиқди ва имомнинг кеч қолганини инкор қилиб:

«Бу соатда биз (намоздан) фориғ бўлган бўлар эдик», деди. «Ўшанда тасбеҳ вақти эди», дейилган.

Шарҳ: Уламолар ушбу ривоятдаги «тасбеҳ вақти»дан мурод чошгоҳ намози вақти, деганлар. Шунга биноан, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг вақтларида чошгоҳдан олдин ийд намозини ўқиб бўлингани маълум бўлади.

Уламоларимиз Ийди Фитр намозини куёш икки найза бўйи кўтарилганидан сўнг ўкилади, Ийди Қурбон намозини эса, куёш бир найза бўйи кўтарилганидан кейин ўқиш бошланади, деганлар.

Чунки Ийди Қурбонда ҳамма қурбонлик сўйиш учун шошилиб турган бўлади.

صلاة العيد والخطبة

ИЙД НАМОЗИ ВА ХУТБА

843- عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ ط قَالَ: صَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ρ

الْعِيدَيْنِ غَيْرَ مَرَّةٍ وَلَا مَرَّتَيْنِ بغيرِ أَذَانٍ وَلَا إِقَامَةٍ. رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ.

843. Жобир ибн Самура розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам билан икки ийдни бир-икки марта эмас, бир неча марта азонсиз ва иқоматсиз ўқидим».

Тўртовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам вақтларида ийд намозларига бирор марта азон ҳам, иқомат ҳам айтилгани маълум эмас. Шунинг учун ҳозиргача азон ва иқомат айтилмай, ийд намози ўқиб келинмоқда.

844- عَنْ ابْنِ عُمَرَ τ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ρ وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يُصَلُّونَ الْعِيدَيْنِ قَبْلَ الْخُطْبَةِ.

844. Ибн Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам, Абу Бакр ва Умар икки ийд намозини хутбадан олдин ўқир эдилар».

Шарҳ: Улардан кейингилар ҳам ҳозиргача икки ийд намозини хутбадан олдин ўқиб келмоқдалар. Чунки ийд хутбаси суннат. Кўпчиликнинг ичида шошилиб турган кишилар бўлиши мумкин. Шунинг учун намозни ўқиб, сўнг хутба қилинса, иши борлар хутбани эшитмай кетаверсалар бўлади. Жума хутбаси эса вожиб, ҳамма эшитиши керак бўлганидан намоздан олдин қилинган.

845- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ τ قَالَ: خَرَجَ النَّبِيُّ ρ يَوْمَ الْفِطْرِ فَصَلَّى رَكَعَتَيْنِ فَلَمْ يُصَلِّ قَبْلَهَا وَلَا بَعْدَهَا. رَوَاهُمَا الْحُمْسَةُ.

845. *Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қи-линади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам Фитр куни чиқиб икки ракат (ийд) намоз ўқидилар. Улардан олдин ҳам, кейин ҳам намоз ўқимадилар».

Икки ҳадисни бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Ийд намозларидан олдин ҳам, кейин ҳам ҳеч қандай намоз ўқилмаслиги ҳаммага маълум.

846- عَنْ عُمَرَ ط قَالَ: صَلَاةُ الْأَضْحَى رُكْعَتَانِ وَصَلَاةُ الْفِطْرِ رُكْعَتَانِ وَصَلَاةُ الْمُسَافِرِ رُكْعَتَانِ وَصَلَاةُ الْجُمُعَةِ رُكْعَتَانِ تَمَامٌ لَيْسَ بِقَصْرٍ عَلَى لِسَانِ النَّبِيِّ ر.

846. *Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг тилларидан собит бўлган: «Азҳо намози икки ракатдир, Фитр намози икки ракатдир, мусофирнинг намози икки ракатдир, жума намози икки ракатдир, тамомдир, қаср эмасдир».

Насаий, Аҳмад ва Ибн Можжа ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шариф олдин ҳам ўтган.

847- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ ر كَانَ يُكَبِّرُ فِي الْفِطْرِ وَالْأَضْحَى فِي الْأُولَى سَبْعَ تَكْبِيرَاتٍ وَفِي الثَّانِيَةِ خَمْسًا. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَأَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَلَفْظُهُ: كَانَ النَّبِيُّ ر يُكَبِّرُ فِي الْعِيدَيْنِ فِي الْأُولَى سَبْعًا قَبْلَ الْقِرَاءَةِ وَفِي الْآخِرَةِ خَمْسًا قَبْلَ الْقِرَاءَةِ.

847. *Оиша розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам Фитр ва

Азҳода биринчи (ракат)да етти такбир, иккинчида беш такбир айтар эдилар».

Абу Довуд, Аҳмад ва Термизий ривоят қилишган.

Термизий лафзида:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам икки ийдни биринчи (ракат)да қироатдан олдин етти такбир, кейинги (ракат)да қироатдан олдин беш такбир айтар эдилар», дейилган.

Шарҳ: Ушбу ривоятни Шофеъий, Моликий ва Ҳанбалий мазҳаблари олганлар. Лекин татбиқда хилофлари бор.

Шофеъийлар такбири эҳромдан кейин етти марта такбир айтилади, дейдилар. Яъни, ҳаммаси бўлиб саккиз марта айтилади.

Моликий ва ҳанбалийлар эса, етти марта айтилади, биттаси эҳром, қолганлари ийдники, дейишади.

Мазкур ноаниқлик туфайли ҳанафий мазҳаби бу ривоятни олмай, бошқа бир ривоятни олган.

Уни имом Таҳовий Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоҳу анҳудан ривоят қилган бўлиб, қуйидагилар айтилади:

«Бир такбир айтиб, намозни очади. Сўнг уч такбир айтади. Сўнггра қироат қилади. Кейин бир такбир айтиб, рукуга кетади. Сажда қилади. Қайтиб туради. Қироат қилади. Сўнг уч марта такбир айтади. Сўнггра яна бир такбир айтиб, рукуга кетади».

Умуман, шу жойда ҳанафий мазҳаби бўйича ийд намози қандоқ ўқилиши тўлароқ тушунтирилса, фойдадан ҳоли бўлмаса керак.

Аввал намоз бошланиши, сафларни ростлаш кераклиги эълон қилинади. Кейин ийд намозини ўқиш ният қилинади. Сўнггра эҳром такбири айтилиб, кулоқ қоқилади. Қўл боғлаб, киндик остига қўйилади. Имом ҳам, қавм ҳам «Субҳанакаллоҳумма»ни ўқийдилар. Кейин имом билан қавм уч марта такбир айтадилар. ҳар такбирда қўл

кулоқнинг юмшоқ жойигача кўтарилиб, сўнг ёнга туширилади. Бу такбирлар зиёда такбирлар, деб айтилади. ҳар такбирдан кейин уч марта тасбеҳ айтгунча муддат турилади. Кейин икки қўл боғланиб, киндик остига қўйилади. Сўнгра имом ичида «аъузубиллаҳ» ва «бисмиллаҳ»ни айтиб, Фотиҳа сурасини ва зам сурани овоз чиқариб ўқийди. Зам сура Аъла сураси бўлиши мандубдир. Кейин руку ва сажда қилиниб, иккинчи ракатга турилади.

Иккинчи ракатда ҳам имом овоз чиқариб, Фотиҳа сураси билан зам сура ўқийди. Зам сура ўошия сураси бўлмоғи мандубдир. Қироатдан кейин имом ва қавмлар уч марта зиёда такбирларни аввалгидек қилиб, қўлларини кўтариб, орасида уч марта тасбеҳ айтилгунча муддат туриб, айтадилар. Кейин яна бир такбир айтиб, рукуга кетилади ва намоз охиригача ўқилади. Салом берилади.

848- وَسَأَلَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ أَبَا وَاقِدٍ اللَّيْثِيَّ مَا كَانَ يَقْرَأُ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي الْأَضْحَى وَالْفِطْرِ فَقَالَ: كَانَ يَقْرَأُ فِيهِمَا بِقِ وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ وَاقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ. رَوَاهُ الْحَمْسَةُ إِلَّا الْبُخَارِيَّ.

848. Умар ибн Хаттоб Абу Вокид ал-Лайсийдан Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ал-Азҳо ва Фитрда нимани қироат қилишларини сўради. Бас, у:

«У зот иккисида ҳам «Қоф вал-Қуръанил-мажийд» ҳамда «Иқтаробатис саъату ваншаққол қомару»ни қироат қилар эдилар», деди».

Бешовларидан фақат Бухорий ривоят қилмаган.

Шарҳ: Ушбу ривоятни Шофеъий мазҳаби қабул қилган. Уларда ийд намозининг биринчи ракатида Қоф сурасини, иккинчи ракатида Қамар сурасини зам қилмоқ суннатдир.

Моликий мазҳабида эса, Аъла ва Ваш-шамси суралари

зам қилинади.

ханафий ва ханбалий мазҳабларида Аъла ва ўошия суралари зам қилинади.

Чунки имом Аҳмад ва Ибн Можалар Самура ибн Жундуб розияллоҳу анҳудан келтирган ривоятда:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам икки ийд-да «Саббиҳисма Роббикал Аъла» ва «ҳал атака ҳадисул ғошия»ни кироат қилар эдилар», дейилган.

Маълумки, Аъла сурасида садақа қилишга ва намоз ўқишга тарғиб бор. ўошия сурасида эса, охиратни эслатиш бор.

849- عَنْ جَابِرٍ τ قَالَ: شَهِدْتُ الْعِيدَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ρ فَبَدَأَ بِالصَّلَاةِ قَبْلَ الْخُطْبَةِ بِغَيْرِ أَذَانٍ وَلَا إِقَامَةٍ ثُمَّ قَامَ مُتَوَكِّئًا عَلَى بِلَالٍ فَأَمَرَ بِتَقْوَى اللَّهِ وَحَثَّ عَلَى طَاعَتِهِ وَوَعِظَ النَّاسَ وَذَكَرَهُمْ ثُمَّ مَضَى حَتَّى أَتَى النِّسَاءَ فَوَعِظَهُنَّ وَذَكَرَهُنَّ فَقَالَ: تَصَدَّقْنَ فَإِنَّ أَكْثَرَكُنَّ حَطَبٌ جَهَنَّمَ فَقَامَتِ امْرَأَةٌ مِنْ سِطَةِ النِّسَاءِ سَفْعَاءُ الْحَدِيثِ فَقَالَتْ: لَمْ يَأْتِ رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: لَا تُكُنَّ تُكْثِرْنَ الشَّكَاةَ وَتَكْفُرْنَ الْعَشِيرَ قَالَ: فَجَعَلَنَ يَتَصَدَّقْنَ مِنْ حُلِيِّهِنَّ يُلْقِينَ فِي ثَوْبِ بِلَالٍ مِنْ أَقْرِطَتِهِنَّ وَخَوَاتِمِهِنَّ. رَوَاهُ الْخُمْسَةُ إِلَّا التِّرْمِذِيُّ. وَتَقَدَّمَ فِي الْجُمُعَةِ نَصُّ خُطْبَةٍ لَهُ ρ .

849. Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам билан ийдда ҳозир бўлдим. Бас, хутбадан олдин азонсиз ва иқоматсиз намозни бошладилар. Сўнгра Билолга

суяниб (хутба қилгани) турдилар. Бас, Аллоҳга тақво қилишга амр қилдилар. У зотга тоат қилишга тарғиб қилдилар. Одамларга ваъз қилиб эслатдилар. Сўнгра юриб аёлларга яқинлашдилар. Бас, уларга ваъз қилиб, эслатмалар бердилар.

«Садақа қилинглари. Албатта, сизларнинг аксарингиз жаҳаннамнинг ўтинидирсиз», дедилар. Шунда аёлларнинг яхшиларидан юзлари қизил бир аёл туриб:

«Нима учун, эй Аллоҳнинг Расули?» деди.

«Чунки сизлар шикоятни кўп қиласизлар. Эрга куфрони неъмат қиласизлар», дедилар.

Кейин аёллар тақинчоқларидан садақа қила бошладилар. Билолнинг этагига балдоқлари ва узукларидан ташлай бошладилар».

Бешовларидан фақат Термизий ривоят қилмаган. Жума бобида У зот соллаллоҳу алайҳи васалламнинг хутбалари матни келган.

Шарҳ: Ушбу ҳадисдан олинадиган фойдалар:

1. Ийд намози хутбадан олдин бўлиши.
2. Ийд намозига азон ҳам, икомат ҳам айтилмаслиги.
3. ҳазрати Билол ибн Рабоҳ розияллоҳу анҳунинг улуғ мақом эгаси эканлари.
4. Ийд хутбаси намоздан кейин бўлиши.
5. Ийд хутбасида одамларни тақвога, тоат-ибодатга чақириш, уларга ваъз-насиҳат ва эслатмалар қилиш зарурлиги.
6. Олим кишилар аёлларнинг ўзига алоҳида ваъз-насиҳат қилиб туриши лозимлиги.
7. Мўмина-муслима аёллар алоҳида садақа қилиб туришлари кераклиги.
8. Ноўрин шикоят ва эрга итоатсизлик қилган аёллар дўзахга тушишлари мумкинлиги.
9. Мўмина аёллар беҳуда шикоят ва эрга куфрони

неъмат қилишдан жуда эҳтиёт бўлмоқлари кераклиги.

10. Саҳобия аёлларнинг итоаткор ва сахий бўлганлари.

11. Балдоқ, узук каби тақинчоқлар ҳам садақага ўтиши.

لو ثبت الهلال يوم الثلاثين من رمضان أفطروا
 وخرجوا في الغد لصلاة العيد

РАМАЗОННИНГ ЎТТИЗИНЧИ КУНИ ҲИЛОЛ
 СОБИТ БЎЛСА, ОЎИЗНИ ОЧАДИЛАР ВА
 ЭРТАСИГА ИЙД НАМОЗИГА ЧИҚАДИЛАР

850- عَنْ أَبِي عُمَيْرٍ بْنِ أَنَسٍ   τ عَنْ عُمُومَةٍ لَهُ   τ مِنْ
 أَصْحَابِ النَّبِيِّ ρ أَنَّ رَكْبًا جَاءُوا إِلَى النَّبِيِّ ρ يَشْهَدُونَ أَنََّّهُمْ رَأَوْا
 الْهِلَالَ بِالْأَمْسِ فَأَمَرَهُمْ أَنْ يُفْطِرُوا وَإِذَا أَصْبَحُوا أَنْ يَغْدُوا إِلَى
 مُصَلَّاهُمْ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتَّسَائِيُّ وَأَحْمَدُ.

850. Абу Умайр ибн Анас розияллоҳу анҳудан, у киши
 Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг саҳобаларидан
 бўлмиш амакиларининг бирдан ривоят қилинади:

«Бир гуруҳ отлиқ кишилар Пайғамбар соллаллоҳу
 алайҳи васалламнинг ҳузурларига келиб, кеча ҳилолни
 кўрганлари ҳақида гувоҳлик бердилар. Бас, у зот
 одамларга оғизларини очишни ва эрталаб намозгоҳга
 боришни амр қилдилар».

Абу Довуд, Насай, Аҳмад ривоят қилишган.

Шарҳ: Аввало, ровий Абу Умайр ибн Анас билан
 яқиндан танишиб олайлик:

Абдуллоҳ ибн Анас ибн Молик ал-Ансорий, Абу
 Умайр кунyasi билан машхур. Анас ибн Моликнинг тўнғич
 ўғиллари.

Ҳадисларини Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи
 васалламнинг саҳобаларидан, хусусан, ансорийлардан

ривоят қилади. Булар азон ва ой кўринишига тааллуқли ҳадислар эди.

Имом Аҳмаднинг ривоятларида отликлар куннинг охирида келдилар, дейилган.

Бошқа бир ривоятда эса, заволдан кейин келдилар, дейилган. Шунинг учун заволдан кейин гувоҳлик берилса, ийд намози эртаси кунга қолдирилади, дейилган. Ушбу ҳадисга ҳамма мазҳаблар бир хил амал қилишади.

ينبغي التّجمل في العيد

ИЙД УЧУН ЯСАНИШ ЛОЗИМ

851- عَنْ ابْنِ عُمَرَ r قَالَ: أَخَذَ عُمَرُ جُبَّةً مِنْ اسْتَبْرَقٍ ثُبَاغٍ فِي السُّوقِ فَأَخَذَهَا فَأَتَى بِهَا رَسُولَ اللَّهِ r فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ابْتَغْ هَذِهِ فَتَجَمَّلْ بِهَا لِلْعِيدِ وَالْوُفُودِ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ r: إِنَّمَا هَذِهِ لِبَاسُ مَنْ لَا خَلَاقَ لَهُ فَلَبِثَ عُمَرُ مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَلْبَثَ ثُمَّ أُرْسِلَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ r بِجُبَّةٍ دِيْبَاجٍ فَأَقْبَلَ بِهَا عُمَرُ بِهَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ r فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّكَ قُلْتَ إِنَّمَا هَذِهِ لِبَاسُ مَنْ لَا خَلَاقَ لَهُ وَأُرْسِلْتَ إِلَيَّ بِهَذِهِ الْجُبَّةِ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ r: تَبِعُهَا وَ تُصِيبُ بِهَا حَاجَتَكَ. رَوَاهُ الْحُمْسَةُ إِلَّا التِّرْمِذِيَّ.

851. Ибн Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Умар бозорда сотилаётган қалин ипакдан бўлган чопонни олиб, Расулulloҳга келтирди ва:

«Эй Аллоҳнинг Расули, мана буни сотиб олинг ва у

билан ийд ва вакиллар гуруҳи учун ясаниб юринг», деди.

Шунда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам унга:

«Бу фақат насибаси йўқларнинг либосидир», дедилар.

Умар бундан кейин Аллоҳ хоҳлаганича юриб турди. Сўнгра Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам унга дебож (нафис ипак)дан бўлган чопон юбордилар. Умар уни олиб Расулуллоҳнинг ҳузурларига келди ва:

«Эй Аллоҳнинг Расули, сиз бу насибаси йўқларнинг либоси, деган эдингиз. Менга бу чопонни юборибсиз?» деди. Расулуллоҳ унга:

«Уни сотасан ва ҳожатингга ишлатасан», дедилар».

Бешовларидан фақат Термизий ривоят қилмаган.

Шарҳ: Ушбу ҳадисни ийд учун ясаниш лозимлиги ҳақидаги фаслда келтиришдан мақсад Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг Умар ибн Хаттоб розияллоҳу анхунинг ийд ва вакиллар гуруҳи учун ясаниш ҳақидаги фикрини инкор қилмаганларини таъкидлашдир. У зот чопоннинг ипакдан экани учун киймасликларини айтдилар. Аммо ийд учун алоҳида яхши кийим кийиб, ясаниб бўлмайди, демадилар. Бундан чопон ипакдан бўлмаганида уни кияр эдилар, деган фикр чиқади. Ийд учун ясаниш ҳамма китобларда таъкидланади.

Ушбу ҳадисдан олинадиган фойдалар:

1. Мусулмон бошлиқларга яқин кишилар уларнинг ташқи кўринишлари, кийимлари яхши бўлиши учун чоратадбир кўриб туришлари кераклиги.

2. Ийд ва меҳмонлар учун ясаниб олиш яхши экани.

3. ҳазрати Умар розияллоҳу анхунинг Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳузурларидаги мавқелари.

4. Мусулмон эркаклар кийиши ҳаром қилинган, ўзи ҳалол бўлган ипак чопон каби нарсаларни совға қилиш ва

уларни сотиб фойдаланиш мумкинлиги.

852- عَنْ أَبِي رَمَثَةَ τ قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ ρ يَخْطُبُ وَعَلَيْهِ بُرْدَانٍ أَخْضَرَانِ. رَوَاهُ النَّسَائِيُّ.

852. Абу Рамса розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламни икки яшил тўн кийиб олиб хутба қилаётганларини кўрдим».

Насай ривоят қилган.

Шарҳ: Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг жума ва икки ийд кунлари кийиб олиб хутба қиладиган тўнлари Ямандан келтирилган чиройли тўнлардан эди. Шунга биноан, ийдга энг яхши кийимларни кийиш мандубдир. Бу ишда Аллоҳ берган неъматга шукр қилиш бор.

يجوز في العيد اللهو المباح

ИЙДА МУБОҲ КЎНГИЛХУШИ ЖОИЗДИР

853- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: دَخَلَ أَبُو بَكْرٍ وَعِنْدِي جَارِيتَانِ مِنْ جَوَارِي الْأَنْصَارِ تُغْنِيَانِ بَمَا تَقَاوَلَتِ الْأَنْصَارُ يَوْمَ بُعَاثَ قَالَتْ: وَلَيْسَتَا بِمُعْنِيَتَيْنِ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: أَمْزَامِيرُ الشَّيْطَانِ فِي بَيْتِ رَسُولِ اللَّهِ ρ وَذَلِكَ فِي يَوْمِ عِيدٍ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ρ : يَا أَبَا بَكْرٍ إِنَّ لِكُلِّ قَوْمٍ عِيدًا وَهَذَا عِيدُنَا. وَفِي رِوَايَةٍ: إِنَّ أَبَا بَكْرٍ دَخَلَ عَلَيْهَا وَعِنْدَهَا جَارِيتَانِ فِي أَيَّامٍ مَعِيَ تُغْنِيَانِ وَتَضْرِبَانِ وَرَسُولُ اللَّهِ ρ

مُسَجِّى بِتَوْبِهِ فَاَنْتَهَرَهُمَا أَبُو بَكْرٍ فَكَشَفَ رَسُولُ اللَّهِ عَنْهُ وَقَالَ:
دَعُهُمَا يَا أَبَا بَكْرٍ فَإِنَّهَا أَيَّامٌ عِيدٍ.

853. *Оиша розияллоху анҳодан ривоят қилинади:*

«Абу Бакр кирганида олдимда ансорийларнинг қизларидан икки қизча Буос куни ансорлар айтган нарсани қўшиқ қилиб айтаётган эдилар. Икковлари қўшиқчи эмасдилар. Шунда Абу Бакр:

«Расулulloх соллalloху алайҳи васалламнинг уйларида шайтоннинг нағмаси бўлаяптими?!» деди. Ўша куни ийд куни эди. Бас, Расулulloх соллalloху алайҳи васаллам:

«Эй Абу Бакр, ҳар бир қавмнинг байрами бор. Бу бизнинг байрамимиздир», дедилар».

Бошқа бир ривоятда:

«Абу Бакр у(Оиша)нинг олдида Мино кунларида кирганида унинг ҳузурида икки қизча қўшиқ айтар ва дуфф (доира) чалар эдилар. Расулulloх соллalloху алайҳи васаллам эса, кийимларига бурканиб ухлаб ётар эдилар. Абу Бакр иккови(қиз)ни сўкиб тўхтатди. Шунда Расулulloх соллalloху алайҳи васаллам бошларини очиб:

«Тек қўй уларни, эй Абу Бакр, бу кунлар ийд кунлари, дедилар», дейилган.

Шарҳ: Ушбу ривоятда зикр қилинган икки қизчадан бирининг исми ҳумома экани бошқа ривоятларда айтиб ўтилди. Яна баъзи ривоятларда қизчаларнинг бири ҳассон ибн Собитнинг қизи эди, дейилган.

Буос Мадина яқинидаги бир жойнинг номи бўлиб, у ерда Авс ва Ҳазраж қабилалари орасида уруш чиқиб, бир юз йигирма йил давом этган. Бу урушда Авс қабиласи ғолиб келган бўлса ҳам адоват узоқ давом этган. Фақат Ислom келганидан кейингина адоват кўтарилган.

Арабларнинг одати бўйича ўша Буос урушида икки тараф фахр учун мактаниб байтлар айтган. Мазкур байтлар халқ орасида тарқалган. Ушбу ривоятда зикрлари келган икки кизча ҳам ўша байтлардан ёд билишар экан.

Оиша онамизнинг «у икковлари қўшиқчи эмасдилар», дейишларидан, кизчалар қўшиқ айтишни касб қилиб олмаганлари, ўзларича ҳавас билан айтганлари келиб чиқади.

Иккинчи ривоятда «Мино кунлари» дейилишидан ходиса Қурбон ийди кунлари бўлиб ўтган.

Ушбу ҳадисдан олинadиган фойдалар:

1. Отанинг қизи билан куёви олдига кириши мумкин эканлиги. Агар уларнинг норози бўлмасликларини билса.

2. Балоғатга етмаган кизчаларнинг уруш, шижоат, фазилатларга чорловчи ва шунга ўхшаш байтларни қўшиқ қилиб айтишларига қулоқ солиш мумкинлиги. Баъзи бир кишиларнинг ушбу ҳадисни далил қилиб, барча аёлларнинг, барча ҳолатдаги, барча қўшиқларини эшитса бўлаверади, дейишлари мутлақо нотўғридир.

Кишини ҳаяжонга солиб, ҳаёлини олиб қочадиган ҳаром васфларга оид қўшиқларни айтиш ҳам, тинглаш ҳам ҳаром эканлиги ҳақида ҳамма уламоларимиз, хусусан, Абу ханифа раҳматуллоҳи алайҳи ҳам алоҳида ва қайта-қайта таъкидлаганлар. ҳаромдан ҳоли бўлган қўшиқларни тинглаш ийд ва тўйларда жоиз, дейилган.

3. Ота куёвнинг ҳузурида қизига одоб бериши жоизлиги.

4. Шогирд устози уйида доимо тақво, яхшилик ҳукм суриши учун ҳаракат қилиши.

5. Ийд кунлари мубоҳ ўйин-кулги бўлса жоизлиги.

6. Аёл кишига нисбатан меҳрибонлик билан жоиз нарсаларда кенгчилик яратиб бериш яхшилиги.

7. Дуфф (доирага ўхшаш чолғу асбоби) чалиш жоизлиги.

854- وَعَنْهَا قَالَتْ: كَانَ يَوْمَ عِيدٍ يَلْعَبُ الشُّودَانُ بِالْدَّرَقِ

وَالْحِرَابِ فَإِمَّا سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَإِمَّا قَالَ تَشْتَهِيَنَّ تَنْظِيرَيْنِ فَقُلْتُ:
نَعَمْ فَأَقَامَنِي وَرَاءَهُ خَدَّيْ عَلَى خَدِّهِ وَهُوَ يَقُولُ: دُونَكُمْ يَا بَنِي أَرْفَدَةَ
حَتَّى إِذَا مِلْتُ قَالَ: حَسْبُكَ قُلْتُ: نَعَمْ قَالَ: فَأَذْهَبِي. وَفِي رِوَايَةٍ:

جَاءَ حَبَشٌ يَزِفُونَنِي فِي يَوْمِ عِيدٍ فِي الْمَسْجِدِ فَدَعَانِي النَّبِيُّ ﷺ
فَوَضَعْتُ رَأْسِي عَلَى مَنْكِبِهِ فَجَعَلْتُ أَنْظُرُ إِلَى لَعِبِهِمْ حَتَّى كُنْتُ أَنَا
الَّذِي انْصَرَفْتُ عَنِ النَّظَرِ إِلَيْهِمْ. رَوَاهُمَا الشَّيْخَانِ وَالنَّسَائِيُّ.

854. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Ийд куни эди. Қоралар қалқон ва найзаларни ўйнашар эди. Ёки мен Расулulloх соллаллоху алайҳи васалламдан сўрадим. Ёки у зот:

«Томоша қилишни хоҳлайсанми?» дедилар. Мен:

«ҳа», дедим.

У киши мени орқаларига турғиздилар. Юзим у кишини юзларига тегиб турарди. У зот бўлсалар:

«Эй Бани Арфидалар, давом этаверинглар», дердилар».

Бу ҳол, то мен малол олгунимча давом этди. Кейин:

«Бўлдингми?» дедилар.

«ҳа», дедим.

«Кетавер», дедилар».

Бошқа бир ривоятда:

«Ҳабашийлар келиб, ийд куни масжидда сакраб рақс туша бошладилар. Бас, Пайгамбар соллаллоху алайҳи васаллам мени чақирдилар. Мен бошимни у зотнинг елкаларига қўйиб, уларнинг ўйинларига назар сола бошладим. Бу ҳол ўзим назар солишдан

қайтгунимча давом этди», дейилган.

Иккисини икки шайх ва Насай ривоят қилишган.

Шарҳ: Бани Арфида ҳабашийларнинг номи. Уларнинг катта боболарининг номи Арфида бўлган. Ушбу ҳадиснинг икки ривоятини қўшиб мулоҳаза қиладиган бўлсак, ийд куни масжидда ҳабашийлар қўлларида найза ва қалқонлар билан ҳарбий рақс ижро этганлар. Бу, албатта, жисмоний тайёргарлик ва унга тарғиб ҳисобланади. Шунинг учун ҳам Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам бунга ижозат берганлар, ўзлари томошага таклиф қилганлар.

Бу ҳадиси шарифдан олинадиган фойдалар ҳам олдинги ҳадисдан олинган фойдаларга ўхшаб кетади. Фақат бу ерда ўйин қилувчилар эркаклар, холос.

855- عَنْ أَنَسٍ رَقَالَ: قَدِمَ النَّبِيُّ ر المَدِينَةَ وَهُمْ يَوْمَانِ يَلْعَبُونَ فِيهَا فَقَالَ: مَا هَذَانِ الْيَوْمَانِ قَالُوا: كُنَّا نَلْعَبُ فِيهِمَا فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ر: إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَبْدَلَكُمْ بِمَا خَيْرًا مِنْهُمَا يَوْمَ الْأَضْحَى وَيَوْمَ الْفِطْرِ. رَوَاهُ أَصْحَابُ السُّنَنِ.

855. Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам Мадинага келганларида улар икки кунда ўйнашар эдилар.

«Бу икки кун қандоқ кун?» деб сўрадилар.

«Жоҳилиятда ўйнайдиган кунимиз эди», дедилар.

Шунда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Албатта, Аллоҳ сизларга у иккиси ўрнига улардан кўра яхши Азҳо ва Фитр кунларини берди», дедилар».

Сунан эгалари ривоят қилишган.

Шарҳ: Мадина аҳлининг Исломдан аввал икки байрами бор эди. У байрамларнинг биринчиси шамсий сананинг аввалги куни ҳисобланар эди. Бу кун баҳорда

кеча билан кундуз тенглашган, иссиқ ҳам, совуқ ҳам ўртача бўлгани учун қадимги ҳақимлар байрам куни, деб ихтиёр қилишган эди.

Иккинчи байрам эса кузда, мезонда – кеча билан кундуз тенг бўлиб, ҳаво мўътадил бўлганда байрам қилинар эди.

Ислом келиб, бу икки байрам ўрнига икки Ислом байрамини жорий қилди. Шаръий байрамларда ўйнаб-кулиб, хурсандчилик қилган, аҳли аёли, таниш-билишларга кенгчилик яратганлар савоб оладиган бўлдилар.

Улардан бири Рамазони шариф рўзасини тамомлаш муносабати билан бўладиган Фитр байрами.

Иккинчиси эса, Байтуллоҳга ҳажни тамомлаш муносабати ила бўладиган Қурбон байрами.

Мусулмонлар учун бу икки байрам еб-ичмоқ, ўйнаб-кулмоқ кунларидир. ҳар бир миллат ўз байрамига эга бўлгани каби мусулмон уммати ҳам ўз байрамига шу тариқа эга бўлган.

صلاة الكسوف

КУСУФ НАМОЗИ

Кусуф қуёш тутилишини, хусуф ой тутилиши билдиради. Лекин биз сарлавҳани матнга мос қилиб кусуф деб қўйдик. Аммо бундан қуёш ва ой тутилиши англаниши ва тушунилиши керак. Келгусида эса, маънога қараб, қуёш тутилиши ёки ой тутилиши деб ишлатамиз.

856- عَنْ الْمُغِيرَةِ τ قَالَ: انْكَسَفَتِ الشَّمْسُ يَوْمَ مَاتَ

إِبْرَاهِيمَ فَقَالَ النَّاسُ: انْكَسَفَتْ لِمَوْتِ إِبْرَاهِيمَ فَقَالَ النَّبِيُّ p: إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ آيَتَانِ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَا يَنْكَسِفَانِ لِمَوْتِ أَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ فَإِذَا رَأَيْتُمُوهُمَا فَادْعُوا اللَّهَ حَتَّى تَنْجَلِيَ. رَوَاهُ الْحَمْسَةُ إِلَّا التِّرْمِذِيَّ. وَفِي رِوَايَةٍ: إِنَّ أَهْلَ الْجَاهِلِيَّةِ كَانُوا يَقُولُونَ إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَا يَنْكَسِفَانِ إِلَّا لِمَوْتِ عَظِيمٍ مِنْ عُظَمَاءِ أَهْلِ الْأَرْضِ وَإِنَّمَا لَا يَنْكَسِفَانِ لِمَوْتِ أَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ وَلَكِنَّهُمَا خَلِيقَتَانِ مِنْ خَلْقِهِ يُحْدِثُ اللَّهُ فِي خَلْقِهِ مَا يَشَاءُ فَأَيُّهُمَا انْخَسَفَ فَصَلُّوا حَتَّى يَنْجَلِيَ.

856. Муғийра розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«Иброҳим ўлган куни қуёш тутилди. Одамлар:

«Иброҳим ўлгани учун тутилди», дедилар.

Шунда Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам:

«Албатта, қуёш ва ой Аллоҳнинг оятларидан икки оятдир. Улар бировнинг ўлгани учун ёки ҳаёти учун тутилмайдилар. Бас, қачонки улар (тутилганини) кўрсангиз, то очилиб кетгунча Аллоҳга дуо қилинглар», дедилар».

Бешовларидан фақат Термизий ривоят қилмаган.

Бошиқа бир ривоятда эса:

«Жоҳилият аҳли, албатта, қуёш ва ой фақат ер аҳли улуғларидан бир улуғнинг ўлими учунгина тутилади, дер эдилар. Албатта, икковлари бирор кишининг ўлими учун ёки ҳаёти учун тутилмайдилар. Лекин икковлари Аллоҳнинг махлуқларидан икки махлуқдирлар. Аллоҳ ўз махлуқида нимани хоҳласа, шуни пайдо қилур. Бас, икковларидан қайси бири тутилса, то очилиб кетгунча намоз ўқинглар», дейилган.

Шарҳ: Иброҳим Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи

васалламнинг Миср подшоси Муқовқис томонидан у зотга ҳадя қилинган чўрилари Мория Қибтия розияллоҳу анҳодан туғилган ўғилларидир. Иброҳим ўнинчи ҳижрий санада ўн саккиз ойлик бўлганида вафот этган. Бакийъга дафн қилинган.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Албатта, биз сенинг ўлимингдан маҳзунмиз, эй Иброҳим», деб, овоз чиқармай, кўзларидан ёш оқизиб йиғлаганлар.

Ушбу ҳадиси шарифнинг иккала ривоятини кўшиб ўрганадиган бўлсак, унда жоҳилият пайтида мавжуд бўлган нотўғри эътиқодлардан бирини тўғрилаш содир бўлганини билиб оламиз.

Ислом дини инсониятнинг барча жоҳилий ақидаларига барҳам берган. Ушбу ривоятдан жоҳилият даврида табиий ҳодисалар ҳақида ҳам нотўғри эътиқод ва тасаввурлар мавжуд эканини билиб олмақдамиз. Жоҳилият аҳли қуёш ёки ой тутилса, бирор улуғ одам туғилгани ёки ўлгани учун тутилмоқда, деб эътиқод қилишар экан.

Ана ўша эътиқод таъсири ила Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ўғиллари Иброҳим вафот этган куни қуёш тутилгани учун одамлар, қуёш улуғ пайғамбарнинг ўғли Иброҳим ўлгани учун тутилди, деб гап тарқатишди. Кишиларда шундоқ тасаввур мавжуд. Улар ўз улуғлари шарафини ошириш учун баъзи бир табиий ҳодисаларни ҳам ўша улуғларга боғлаб кўрсатишга ҳаракат қиладилар. Агар ўша улуғ сохта бўлса, бундоқ тасарруфлардан хурсанд бўлади. ҳатто ўзида шундоқ хислат борлигини даъво ҳам қилади. ҳеч бўлмаса, ғурур билан одамларнинг, фалончи келгани учун қуёш чиқиб кетди, у бўлди, бу бўлди, дейишларига шароит яратиб беради.

Аммо ҳақиқий улуғ зот ўзининг кимлигини билса, Аллоҳнинг бандаси эканини тўлиқ ҳис қилса, бундоқ

ноўрин гап-сўзларга йўл қўймайди. ҳамма нарсани очик-ойдин айтади.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳақиқатан улуғларнинг улуғи бўлганлар. Аллоҳ таоло у зот соллаллоҳу алайҳи васалламга барча пайғамбарларга берган мўъжизалардан ҳам кўпроқ мўъжизаларни берган. Айни мавзу бўйича гапирадиган бўлсак, мушрикларнинг талаби ила осмондаги ойни, Аллоҳ таолога дуо қилиб иккига бўлиб кўрсатганлар. Шундоқ бўлгандан кейин у зот соллаллоҳу алайҳи васалламнинг шарафларига табиатда баъзи ўзгаришлар бўлиши ҳеч гап эмас эди. Жумладан, жигаргўшаси Иброҳимнинг ўлими муносабати ила қуёш тутилиши ғариб иш эмас эди. Лекин Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламга сохта обрў керак эмас, аксинча, ҳамма нарса ўз ҳолича бўлиши лозим эди. Шунинг учун ҳам одамларнинг қуёш тутилиши ҳақидаги нотўғри гапларини дарҳол тузатдилар.

«Албатта, қуёш ва ой Аллоҳнинг оятларидан икки оятдир. Улар бировнинг ўлиши учун ёки ҳаёти учун тутилмайдилар... Лекин икковлари Аллоҳнинг махлуқларидан икки махлуқдирлар. Аллоҳ ўз махлуқида нимани хоҳласа, шуни пайдо қилур», дедилар».

Оят сўзи белги, аломат, мўъжиза маъноларини англатади. Шу маънода қуёш ва ой ҳам Аллоҳнинг оятлари, У зотнинг Биру Борлигининг белгилари, аломатлари экани, Аллоҳнинг ҳар нарсага қудрати етишини тасдиқловчи мўъжизалари эканига ҳеч шубҳа йўқ. Қуёш билан ойнинг борлигининг ўзи, уларнинг осмонда туришлари, маълум вақтда чикиб, маълум вақтда ботишлари, иситиб, нур сочишлари, дунёга берилаётган сонсиз-саноксиз фойдаларининг ҳар бири алоҳида бир битмас-туганмас мўъжиза, Аллоҳ таолони Биру Борлигига, Қодиру Мудаббирлигига белги-аломатдир.

Қуёш билан ой ҳар қанча улкан бўлсалар ҳам, ҳар қанча аниқ ҳаракатда бўлсалар ҳам, ҳар қанча кўп фойдаманфаат бераётган бўлсалар ҳам, баъзи бир қавмлар эътиқод қилганларидек, Худо эмаслар. Балки Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам марҳамат қилганларидек, Аллоҳ таолонинг махлуқларидан икки махлуқ, холос. Аллоҳ таоло эса, ўз махлуқларида нимани хоҳласа, ўшани жорий қилади. Жумладан, хоҳлаган пайтда қуёшни ёки ойни тутилтиради. Шундоқ улкан нарсалар ҳам тутилиб, асл ҳолидан бошқа бир ҳолга тушиб, ҳолатининг ёмонлашуви ожиз бандаларнинг эътиборини тортиши аниқ. Чунки қуёш ва ойдаги бу ўзгариш дунёнинг бутунлай издан чиқиб кетишига, ҳатто қиёмат қоим бошланиб кетишига сабаб бўлиши ҳам мумкин. Шунинг учун мўмин-мусулмонлар қуёш ва ойнинг тутилишини кўришлари билан Аллоҳ таолонинг қудратига тан бериб, У зотга ёлвориб дуо қилишлари, намоз ўқишлари керак. Мазкур дуо ва намозлар то тутилган қуёш ёки ой очилиб кетгунича давом этиши керак.

Табиатдаги улкан нарсалар бўлмиш қуёш ва ойнинг тутилиши, ўзларининг оддий ҳолатидан чиқиб, ноқулай ҳолатга тушиб қолиши беҳикмат эмас. Қуёш ва ойнинг тутилиши бир неча ибратларга далолат қилади:

1. Қуёш ва ойни Аллоҳ ўз тасарруфида тутиб туриши.
2. Қуёш ва ойни Худо деб эътиқод қилувчиларнинг эътиқоди асоссиз экани. Агар иккови ёки бири Худо бўлганида ҳам тутилмас эдилар.
3. Ўфил қалблар бундай ҳодисадан чўчиб уйғониши.
4. Қиёмат шу шаклда бошланиши мумкинлигини эслаш.

Демак, биз мусулмонлар ушбу ҳадисдан энг аввало, эътиқод бобида ибрат оламиз. Қолаверса, қуёш ва ой тутилганида шариатимиз амри бўйича дуо қилиб, намоз ўқишимиз кераклигини билиб оламиз. Мазкур дуо ва

намоз қандоқ бўлиши келгуси ҳадисларда келади.

النداء لها

КУСУФ НАМОЗИГА ЧАҚИРИШ

857- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: لَمَّا كَسَفَتِ الشَّمْسُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ نُودِيَ إِنَّ الصَّلَاةَ جَامِعَةٌ. رَوَاهُ الْحُمْسَةُ إِلَّا التِّرْمِذِيُّ.

857. Абдуллоҳ ибн Амр розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг даврларида қуёш тутилганида «Жамоат намозга!» деб нидо қилинди».

Бешовларидан фақат Термизий ривоят қилмаган.

Шарҳ: Ушбу ҳадисдан олинадиган фойдалар:

1. Қуёш тутилганида жамоат намози ўқиши.
2. Қуёш тутилгани учун ўқиладиган намозга «Жамоат намозга!» деб нидо қилиниши.

أنواع صلاة الكسوف

КУСУФ НАМОЗИНИНГ ТУРЛАРИ

858- عَنْ أَبِي بَكْرَةَ ط قَالَ: كُنَّا عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ فَأَنكَسَفَتِ الشَّمْسُ فَقَامَ النَّبِيُّ ﷺ يَجُرُّ رِدَاءَهُ حَتَّى دَخَلَ الْمَسْجِدَ فَدَخَلْنَا فَصَلَّى

بِنَا رُكْعَتَيْنِ حَتَّىٰ انْجَلَتِ الشَّمْسُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالنَّسَائِيُّ.

858. Абу Бакра розияллоҳу анҳудан ривоят қи-линади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларида эдик. Қуёш тутилиб қолди. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам туриб, ридоларини судраб (тезлаб) масжидга кирдилар. Биз ҳам кирдик. Бас, биз билан то қуёш очилиб кетгунича икки ракат намоз ўқидилар».

Бухорий ва Насайй ривоят қилишган.

Шарх: Ушбу ҳадиснинг бошқа бир ривоятида: «Ушбу намозингизга ўхшаган икки ракат намоз ўқидилар», дейилган.

Жумҳур уламолар наздида кусуф намози суннатдир. ҳанафий мазҳаби ушбу ҳадисни олиб, кусуф намози ҳам бошқа нафл намозларга ўхшаган бўлади, дейди.

Ушбу ҳадисдан олинадиган фойдалар:

1. Қуёш тутилганида ташвишга тушиб, намоз ўқишга шошилиш зарурлиги. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам шундоқ қилганлар.

2. Масжидда жамоат билан икки ракат намоз ўқиш кераклиги.

3. Кусуф намози қуёш очилгунича давом этиши.

859- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: خَسَفَتِ الشَّمْسُ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَامَ فَصَلَّى بِالنَّاسِ فَأَطَالَ الْقِيَامَ ثُمَّ رَكَعَ فَأَطَالَ الرُّكُوعَ ثُمَّ قَامَ فَأَطَالَ الْقِيَامَ وَهُوَ دُونَ الْقِيَامِ الْأَوَّلِ ثُمَّ رَكَعَ فَأَطَالَ الرُّكُوعَ وَهُوَ دُونَ الرُّكُوعِ الْأَوَّلِ ثُمَّ سَجَدَ فَأَطَالَ السُّجُودَ ثُمَّ فَعَلَ فِي الرُّكُوعِ الثَّانِيَةِ مِثْلَ مَا فَعَلَ فِي الْأُولَى ثُمَّ أَنْصَرَفَ وَقَدْ انْجَلَتِ الشَّمْسُ

فَخَطَبَ النَّاسَ فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ: إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ
 آيَاتَانِ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَا يَخْسِفَانِ لِمَوْتِ أَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ فَإِذَا رَأَيْتُمَا
 ذَلِكَ فَادْعُوا اللَّهَ وَكَبِّرُوا وَصَلُّوا وَتَصَدَّقُوا ثُمَّ قَالَ: يَا أُمَّةَ مُحَمَّدٍ وَاللَّهِ مَا
 مِنْ أَحَدٍ أَغْيَرُ مِنَ اللَّهِ أَنْ يَزِينِي عَبْدُهُ أَوْ تَزِينِي أُمَّتُهُ يَا أُمَّةَ مُحَمَّدٍ وَاللَّهِ لَوْ
 تَعْلَمُونَ مَا أَعْلَمَ لَضَحِكْتُمْ قَلِيلًا وَلَبَكَيْتُمْ كَثِيرًا. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ. وَفِي
 رِوَايَةٍ: ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ فَقَالَ: سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمَدَهُ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ.

859. Оиша розияллоху анҳодан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васалламнинг давр-
 ларида қуёш тутилди. Бас, у зот туриб одамларга имом
 бўлиб намоз ўкидилар. Қиёмда узоқ турдилар. Сўнг
 руку қилиб, рукуда узоқ турдилар. Кейин тикланиб,
 қиёмда узоқ турдилар. Бу аввалги қиёмдан озроқ эди.
 Сўнгра руку қилиб, рукуда узоқ турдилар. Бу аввалги
 рукудан озроқ эди. Сўнгра сажда қилиб, саждада узоқ
 турдилар. Кейин иккинчи ракатда ҳам биринчи
 ракатда қилганларига ўхшаш қилдилар. Сўнг намозни
 тугатдилар. Ўшанда қуёш очилган эди. Ундан кейин
 одамларга хутба қилдилар. Аллоҳга ҳамду сано
 айтганларидан кейин:

«Албатта, қуёш ва ой Аллохнинг оятларидан икки
 оятдир. Улар бировнинг ўлими учун ёки ҳаёти учун
 тутилмайдилар. Бас, қачон ўшандоқ бўлганини
 кўрсангиз, Аллоҳга дуо қилинг, такбир айтинг, намоз
 ўқинг ва садақа қилинг», дедилар. Сўнгра яна:

«Эй Муҳаммад уммати! Аллоҳга қасамки,
 Аллоҳчалик ҳеч биров ўз бандасининг ёки чўрисининг
 зино қилишига рашк қилмайди.

Эй Муҳаммад уммати! Аллоҳга қасамки, агар мен
 билганни билганингизда, албатта, оз қулиб, кўп йиғлар

эдингиз», дедилар».

Бешовлари ривоят қилишган.

Бошқа бир ривоятда:

«Кейин бошларини кўтариб: «Самиъаллоҳу лиман ҳамида. Роббана лакал ҳамд», дедилар», дейилган.

Шарҳ: Оиша онамизнинг ушбу ҳадисларини ҳанафий мазҳабидан бошқа мазҳаблар кусуф намози қандок ўқилишига далил қилиб олганлар. Кўриниб турибдики, бу турдаги кусуф намозида бир ракатда икки қиём, икки руку ва икки қироат, икки сажда бор.

Биринчи қироат ва қиём узун бўлади. Мазкур намозда иштирок этганлар Бақара сурасини ўқигунча муддат, деб тахмин қилганлар.

Иккинчи қиём ва қироат биринчисидан озроқ бўлади. Мазкур вақтни Оли Имрон сурасини ўқигунча муддат, деб тахмин қилинган.

Шунингдек, биринчи рукудаги тасбеҳ ҳам узун айтилади. Бақара сурасидан юз оят қироат қилгунча вақт, деб тахмин қилинган.

Иккинчи рукудаги тасбеҳ айтиш биринчисидан озроқ бўлади. Саксон оят тиловат қилингунча муддат, деб тахмин қилинади. Кейин рукулар узунлигича икки сажда ҳам қилинади. Иккинчи ракат ҳам худди биринчи ракатга ўхшаган бўлади.

Ушбу ҳадисдан юқорида зикр қилинган фойдалардан ташқари қуйидаги фойдаларни оламиз.

1. Кусуф намозини қуёш очилиб кетгунича ўқиш.
2. Кусуф намозидан кейин хутба қилиш. Чунки одамлар ҳодисадан ҳаяжонланиб, таъсирланиб турганларида мавъизани яхши қабул қиладилар.
3. Хутба бошлашда Аллоҳга ҳамду сано айтиш зарурлиги.
4. Қуёш ёки ойнинг тутилганини кўрганда Аллоҳга дуо қилиш, такбир айтиш, намоз ўқиш ва садақа бериш керак.

5. Зинонинг ўзи ёмон нарсa экани. Бир банда зино қилганида энг қаттиқ ғазабланадиган зот Аллоҳ экани.

6. Одамлар Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламга ўхшаб, Аллоҳ гуноҳкорларни қандай азоблашини, қиёматда нималар бўлишини билганларида кулмай, йиғлаб ўтишларига тўғри келиши.

7. Кусуф намозида ҳам рукудан бош кўтарганда «Самиъаллоҳу лиман ҳамида. Роббана лакалҳамд» дейилиши.

860- وَعَنْهَا أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ ﷺ صَلَّى سِتَّ رَكَعَاتٍ وَأَرْبَعَ

سَجَدَاتٍ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَحْمَدُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَلَفْظُهُ: عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ؓ قَالَ: صَلَّى النَّبِيُّ ﷺ فِي كُسُوفٍ فَرَكْعًا ثُمَّ رَكَعًا ثُمَّ قَرَأَ ثُمَّ رَكَعًا ثُمَّ قَرَأَ ثُمَّ رَكَعًا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ثُمَّ سَجَدَ سَجْدَتَيْنِ وَالْأُخْرَى مِثْلَهَا.

860. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам олти руку ва тўрт сажда ила намоз ўқидилар».

Муслим, Аҳмад, Абу Довуд ва Термизий ривоят қилишган.

Термизийнинг лафзида:

Ибн Аббосдан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам кусуф намози ўқидилар. Бас, қироат қилдилар ва руку қилдилар. Кейин қироат қилиб, яна руку қилдилар. Сўнг қироат қилиб, яна руку қилдилар, деб уч марта айтди. Сўнг икки марта сажда қилдилар. Бошқа ракат ҳам шунга ўхшаш бўлди», дейилган.

Шарҳ: Бу тур кусуф намозида ҳар ракатида уч қиём, уч қироат, уч руку ва икки сажда бўлиши кўриниб турибди.

861- وَعَنْهُ قَالَ: صَلَّى النَّبِيُّ ﷺ فِي كُسُوفٍ قَرَأَ ثُمَّ رَكَعَ ثُمَّ قَرَأَ ثُمَّ رَكَعَ ثُمَّ قَرَأَ ثُمَّ رَكَعَ ثُمَّ قَرَأَ ثُمَّ رَكَعَ ثُمَّ سَجَدَ قَالَ: وَالْأُخْرَى مِنْهَا. رَوَاهُ الْحُمْسَةُ إِلَّا الْبُخَارِيُّ.

861. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам кусуф намози ўқидилар. Қироат қилиб, руку қилдилар. Қироат қилиб, руку қилдилар. Қироат қилиб, руку қилдилар. Қироат қилиб, руку қилдилар. Сўнг сажда қилдилар. Бошқа ракатда ҳам шунга ўхшаш бўлди».

Бешовларидан фақат Бухорий ривоят қилмаган.

Шарҳ: Бу тур кусуф намозида ҳар ракатда тўрт киём, тўрт қироат, тўрт руку ва икки сажда бўлиши кўриниб турибди.

Ушбу кўринишдаги кусуф намозларидан қайси бир тури ўқилса, суннатга мувофиқ бўлади? Яхшиси, ҳар ким ўз мазҳабида танланган турни ўқиса, афзал бўлади. Шунда кўпчилик ичида гап-сўз, хилоф ва уруш-жанжал чикмайди.

الجهر بالخسوف والإسرار بالكسوف

**ОЙ ТУТИЛГАНИДА ҚИРОАТНИ ОШКОРА ҚИЛИБ,
ҚУЁШ ТУТИЛГАНИДА МАХФИЙ ҚИЛИБ ЎҚИШ**

862- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: جَهَرَ النَّبِيُّ ﷺ فِي صَلَاةِ الْخُسُوفِ بِقِرَاءَتِهِ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ وَالنَّسَائِيُّ.

862. Оиша розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:

«Набий ой тутилганидаги намозда қироатни ошкора қилдилар».

Икки шайх ва Насайй ривоят қиладилар.

Шарҳ: Чунки ой кечаси тутилади. Кечадаги жамоат намозида эса, қироат ошкора бўлади.

863- عَنْ سَمُرَةَ ط قَالَ: صَلَّى بِنَا النَّبِيِّ ρ فِي كُسُوفٍ لَا نَسْمَعُ لَهُ صَوْتًا. رَوَاهُ أَصْحَابُ السُّنَنِ.

863. Самура розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам қуёш тутилганида бизга имом бўлиб намоз ўқидилар. Биз у зотнинг овозларини эшитмадик».

Сунан эгалари ривоят қилишган.

Шарҳ: Чунки қуёш кундузи тутилади. Кундузи жамоат намозларида қироат махфий бўлади.

القراءة في صلاة الكسوف

КУСУФ НАМОЗИДАГИ ҚИРОАТ

864- عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ ط قَالَ: انْكَسَفَتِ الشَّمْسُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ρ فَصَلَّى بِهِمْ فَقَرَأَ بِسُورَةِ مِنَ الطُّوْلِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالْحَاكِمُ وَوَثَّقَهُ.

864. Убай ибн Каъб розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг давр-

ларида қуёш тутилди. Бас, у зот одамларга имом бўлиб, намоз ўкидилар ва узун суралардан қироат қилдилар».

Абу Довуд ривоят қилди. ҳоким ишончли деган.

Шарҳ: Кусуф намозида қироат узун бўлиши ўтган ривоятлардан ҳам маълум эди. Ушбу ҳадиси шарифда эса, ўша ўтган умумий маънолар яна бир бор таъкидланиб келмоқда.

865- وَقَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: كُنَّا فِي صَلَاةٍ كُسُوفٍ

فَحَزَرْتُ قِرَاءَتَهُ فِي الرَّكْعَةِ الْأُولَى بِسُورَةِ الْبَقَرَةِ وَفِي الثَّانِيَةِ بِسُورَةِ آلِ
عِمْرَانَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

865. Оиша розияллоҳу анҳо:

«Кусуф намозида эдик. Бас, у зотнинг қироатларини биринчи ракатда Бақара сурасига, иккинчисига эса, «Оли Имрон»га тахмин қилдим», деганлар».

Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Ривоятнинг зоҳиридан мазкур кусуф намози оддий икки ракатли нафл намозга ўхшаш бўлгани кўриниб турибди. Ундаги қироат эса, узун ва махфий бўлган.

الخطبة

ХУТБА

866- عَنْ أَسْمَاءَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: فَأَنْصَرَفَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ

وَقَدْ تَحَلَّتِ الشَّمْسُ فَخَطَبَ فَحَمِدَ اللَّهَ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ ثُمَّ قَالَ أَمَّا بَعْدُ.
رَوَاهُ الشَّيْخَانِ.

866. Асмо розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам намоздан чикдилар. Қуёш очилиб бўлган эди. Сўнг хутба қилдилар. У зот Аллоҳга муносиб ҳамду сано айтдилар. Сўнгра:

«Аммо баъд», дедилар».

Икки шайх ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ҳадисдан олинадиган фойдалар:

1. Кусуф намозини қуёш очилганида тамом қилиш.
2. Кусуф намозидан кейин хутба қилиш кераклиги.
3. Хутбани Аллоҳнинг жалолига муносиб ҳамду сано билан бошлаш зарурлиги.
4. Хутбада ҳамду санодан кейин «Аммо баъд», дейиш.

يكفي عن الصلاة الفرع إلى الله وفعل الخير

НАМОЗ ЎРНИГА АЛЛОҲГА ИЛТИЖО ҚИЛИШ ВА ЯХШИЛИК ҚИЛИШ КИФОЯДИР

867- عَنْ أَبِي مُوسَى τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِنَّ هَذِهِ الْآيَاتِ

الَّتِي يُرْسِلُ اللَّهُ لَا تَكُونُ لِمَوْتِ أَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ وَلَكِنَّ اللَّهَ يُرْسِلُهَا
يُخَوِّفُ بِهَا عِبَادَهُ فَإِذَا رَأَيْتُمْ مِنْهَا شَيْئًا فَافْرَعُوا إِلَى ذِكْرِهِ وَدُعَائِهِ
وَاسْتَعْفَارِهِ. رَوَاهُ الْحَمْسَةُ إِلَّا التِّرْمِذِيُّ.

867. *Абу Мусо розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Албатта, Аллоҳ юборадиган ушбу оятлар бировнинг ўлими ёки ҳаёти учун бўлмайди. Лекин Аллоҳ уларни бандаларини қўрқитиш учун юборади. Бас, улардан бир нарсани қўрсангиз, Аллоҳга зикр ва дуо қилишга, истиғфор айтишга шошилинг», дедилар».

Бешовларидан фақат Термизий ривоят қилмаган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиснинг аввалида «Қуёш тутилди. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам худди қиёмат коим бўладигандек, Аллоҳдан қўрқиб, шошилиб ўринларидан туриб масжидга кирдилар ва қиём, руку ва саждаларини узун қилиб намоз ўқидилар. Мен у зотнинг бундоқ қилганларини ҳеч қўрмаган эдим», дейилган.

Демак, кусуф намози ўқилган, у ҳолда ҳадиснинг иккинчи ярми кусуф намози ўрнига Аллоҳга илтижо қилиш ва яхшилик қилиш кифоя бўлишига қандоқ далил бўла олади. Бу шайх Мансур Али Носифнинг ижтиҳодлари бўлса керак.

Агар намоз ўқиш билан бирга, Аллоҳга зикр ва дуо қилишга, истиғфор айтишга шошилиш, дейилганида бошқа гап эди. Эҳтимол Мансур Али Носиф раҳматуллоҳи алайҳи ҳадиснинг биз келтирган аввалги қисмини қўрмаган бўлсалар керак.

Бу ҳадиси шарифда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам қуёш ва ойни тутилиши ҳамда шунга ўхшаш табиатда содир бўлиб турадиган зилзила, бўрон, сел каби ҳодисалар Аллоҳ таолонинг Биру Борлиги, ҳар нарсага қодирлигининг белгилари эканини баён қилмоқдалар. Шу билан бирга, у зот соллаллоҳу алайҳи васаллам бунга ўхшаш ҳодисаларни содир этишдан Аллоҳ таоло бандаларини огоҳлантириш ва қўрқитишни ирода қилишини тушунтирмоқдалар.

Аллоҳ таоло хоҳласа, бир зумда ҳаммаёқни остин-

устин қилиб, осий бандаларни ҳалок қилиб, улардан интиком олиши осонлигини мазкур ҳодисалардан тушуниб қўйиш керак.

Шунинг учун бундай ҳодисалар содир бўлиши билан дарҳол Аллоҳга ёлборишга ўтиш керак. Аллоҳ таолонинг зикрини қилиб, дуолар қилиб, У зотга истиффор айтишга ўтмоқ зарур. Чунки мазкур бало-офатларга дучор қиладиган ҳам, улардан сақлаб қоладиган ҳам Аллоҳнинг ўзидир.

868- عَنْ أَسْمَاءَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: لَقَدْ أَمَرَ النَّبِيُّ
ر بِالْعَتَاقَةِ فِي كُسُوفِ الشَّمْسِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ.

868. *Асмо розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам қуёш тутилганида қул озод этишга амр қилдилар».

Бухорий ва Абу Довуд ривоят қилишган.

Шарҳ: Исломда қул озод қилиш энг афзал хайрли ишлардан ҳисобланган. Ислом биринчи бўлиб қулдорликка қарши курашган. Бошига бало-офат келиши эҳтимолидан қўрққан кишиларни ҳам қул озод этишга тарғиб қилган. Агар шундай қилсалар, саломат қолишларини ваъда қилган.

ما كشف للنبي ر عنه في صلاة الكسوف

**ПАЙҒАМБАР СОЛЛАЛЛОҲУ АЛАЙҲИ
ВАСАЛЛАМГА КУСУФ НАМОЗИДА КАШФ
ҚИЛИНГАН НАРСАЛАР**

869- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ τ قَالَ: انْخَسَفَتِ الشَّمْسُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ρ فَصَلَّى فَقَامَ طَوِيلًا إِلَى أَنْ قَالَ فَقَالَ ρ: إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ آيَتَانِ مِنَ آيَاتِ اللَّهِ لَا يَخْسِفَانِ لِمَوْتِ أَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ فَإِذَا رَأَيْتُمَا ذَلِكَ فَادْكُرُوا اللَّهَ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ رَأَيْنَاكَ تَنَاوَلْتَ شَيْئًا فِي مَقَامِكَ ثُمَّ رَأَيْنَاكَ تَكَعَّكَعْتَ قَالَ ρ: إِنِّي رَأَيْتُ الْجَنَّةَ فَتَنَاوَلْتُ عَنْقُودًا وَلَوْ أَصَبْتُهُ لَأَكَلْتُ مِنْهُ مَا بَقِيََتِ الدُّنْيَا وَرَأَيْتُ النَّارَ فَلَمْ أَرْ مِنْظَرًا كَالْيَوْمِ قَطُّ أَفْطَعَ وَرَأَيْتُ أَكْثَرَ أَهْلِهَا النِّسَاءَ قَالُوا: بِمَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: بِكُفْرِهِنَّ قَالُوا: أَيْكُفْرَنَ بِاللَّهِ قَالَ: يَكْفُرْنَ الْعَشِيرَ وَيَكْفُرْنَ الْإِحْسَانَ لَوْ أَحْسَنْتَ إِلَى إِحْدَاهُنَّ الدَّهْرَ كُلَّهُ ثُمَّ رَأَتْ مِنْكَ شَيْئًا قَالَتْ: مَا رَأَيْتُ مِنْكَ خَيْرًا قَطُّ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ وَالنَّسَائِيُّ.

869. Ибн Аббос розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васалламнинг даврларида қуёш тутилди. Бас, намоз ўқидилар, қиёмда узоқ турдилар. Бас, у зот соллаллоху алайҳи васаллам:

«Албатта, қуёш ва ой Аллоҳнинг оятларидан икки оятдир. Улар бировнинг ўлими ёки ҳаёти учун тутилмайдилар. Қачонки, бунни кўрсангиз, Аллоҳни зикр қилинглар», дедилар.

Одамлар:

«Эй Аллоҳнинг Расули, сизни турган мақомингизда бир нарсани ушлаганингизни, сўнгра чўчиб орқага қайтганингизни кўрдик» дейишди.

У зот соллаллоху алайҳи васаллам:

«Шубҳасиз, мен жаннатни кўрдим. Бир шингил (узум)ни ушладим. Агар уни (узиб) олганимда, албатта,

дунё боқий тургунча ундан ер эдингиз. Ва менга дўзах кўрсатилди. Бугунги манзарадек даҳшатли манзарани ҳеч кўрганим йўқ. Унинг аҳлининг аксари хотинлар эканини кўрдим», дедилар.

«Нима учун, эй Аллоҳнинг Расули?» дейишди.

«Куфрлари учун», дедилар.

«Аллоҳга куфр келтирадиларми?» дейишди.

«Эрларига куфрони неъмат қилишади. Яхшиликка куфрони неъмат қилишади. Агар улардан бирига умр бўйи яхшилик қилсанг ҳам, сўнгра сендан бир (ёқмайдиган) нарса кўрса, сендан ҳеч яхшилик кўрганим йўқ, дейди», дедилар».

Икки шайх ва Насайй ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ҳадисдан олинадиган фойдалар:

1. Намозда озгина амал жоиз экани. Чунки Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам қусуф намозида қўлларини узатиб бир нарсани ушлаганлар, сўнгра чўчиб, орқага тисарилганлар. Бу ҳолни у зотга иқтидо қилиб намоз ўқиётган саҳобаи киромлар кўрганлар. Шунинг учун намоздан кейин бу ҳақда савол беришган.

2. Бировдан содир бўлган тасарруфни тушунмаса, сўраш жоизлиги.

3. Жаннатни Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам кўрганлари.

4. Жаннат мевалари борлиги, улардан бир шингилни Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам ушлаб кўрганлари.

5. Агар жаннат мевасидан бир шингил бу дунёда бўлса, уни дунё тургунча еса ҳам тамом бўлмаслиги. Чунки жаннатнинг ҳамма нарсаси боқийдир.

6. Фоний дунёда боқий нарса бўлмаслиги. Шунинг учун ҳам Пайғамбаримиз жаннатдаги шингилни ушласалар ҳам узиб олмаганлари.

7. Дўзахни Пайғамбаримиз алайҳиссалом кўрганлари.

8. Дўзахнинг даҳшатидек даҳшат ва кўрқинчидек

кўркинч бу дунёда йўқлиги.

9. Дўзах аҳлининг аксари хотинлар экани.

10. Олим кишидан баъзи нарсаларни, нима учун, деб сўраш мумкинлиги.

11. Аллоҳга куфр келтирмаган кишилар ҳам дўзахга тушишлари.

12. Яхшиликни инкор қилишга ҳам куфр сўзини ишлатиш мумкинлиги.

13. Эрига куфрони неъмат қилган хотин дўзахга тушиши аниқ нарса экани.

14. Яхшиликка куфрони неъмат қилиш дўзахга тушишга сабаб бўлиши.

15. Аёлларнинг арзимаган нарса учун бутун яхшиликларни унутиб юборишлари.

870- عَنْ جَابِرٍ ر قَالَ: انْكَسَفَتِ الشَّمْسُ فِي عَهْدِ رَسُولِ

اللَّهِ ر وَ سَاقَ حَدِيثًا طَوِيلًا إِلَى أَنْ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ر مَا مِنْ

شَيْءٍ تُوعَدُونَهُ إِلَّا قَدْ رَأَيْتُهُ فِي صَلَاتِي هَذِهِ لَقَدْ جِئَ بِالنَّارِ وَذَلِكُمْ

حِينَ رَأَيْتُمُونِي تَأَخَّرْتُ خَافَةً أَنْ يُصِيبَنِي مِنْ لَفْحِهَا وَحَتَّى رَأَيْتُ فِيهَا

صَاحِبَ الْمَحْجَنِ يَجُرُّ قُصْبَهُ فِي النَّارِ كَانَ يَسْرِقُ الْحَاجَّ بِمَحْجَنِهِ فَإِنْ

فُطِنَ لَهُ قَالَ: إِنَّمَا تَعَلَّقَ بِمَحْجَنِي وَإِنْ غُفِلَ عَنْهُ ذَهَبَ بِهِ وَحَتَّى رَأَيْتُ

فِيهَا صَاحِبَةَ الْهَرَّةِ الَّتِي رَطَطَتْهَا فَلَمْ تُطْعَمْهَا وَمَ تَدْعُهَا تَأْكُلُ مِنْ

خَشَاشِ الْأَرْضِ حَتَّى مَاتَتْ جُوعًا ثُمَّ جِئَ بِالْجَنَّةِ وَذَلِكُمْ حِينَ

رَأَيْتُمُونِي تَقْدَمْتُ حَتَّى قُضْتُ فِي مَقَامِي وَلَقَدْ مَدَدْتُ يَدِي وَأَنَا أُرِيدُ

أَنْ أَتَنَاوَلَ مِنْ ثَمَرِهَا لِنَنْظُرُوا إِلَيْهِ ثُمَّ بَدَأَ لِي أَنْ لَا أَفْعَلَ فَمَا مِنْ شَيْءٍ

تُوعِدُونَهُ إِلَّا قَدْ رَأَيْتُهُ فِي صَلَاتِي هَذِهِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالنَّسَائِيُّ.

870. Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади, у киши Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг даврларида қуёш тутилди, деб туриб узун ҳадис келтирган ва, жумладан, қуйидагиларни айтган:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Сизга ваъда қилинган нимаики нарса бўлса, ҳаммасини ушбу намозимда кўрдим. Батаҳқиқ, дўзах келтирилди. Ана ўша, олови менга тегмасин, деб орқага тисарилганимни кўрганингиздир. ҳаттоки, унда илмоқли асо эгасини ҳам кўрдим. Дўзахда ичакларини судраб юрибди. У илмоқли асоси ила хожиларни ўғирлар эди. Агар билиниб қолса, илмоқли асомга илиниб қолибди, дер эди. Агар ғофил қолинса, олиб кетар эди. Унда ҳаттоки мушук соҳибасини ҳам кўрдим. У аёл мушукни боғлаб қўйиб, то ўлгунича унга таом ҳам бермаган, ердаги нарсалардан емоғи учун қўйиб ҳам юбормаган эди.

Сўнгра жаннат келтирилди. Бу нарса мени олдинга юрганимни кўрганингизда бўлди. Ўз мақомимда турдим, қўлимни чўзиб, сизнинг назар солишингиз учун унинг мевасидан олмоқчи бўлдим. Сўнгра, менга буни қилмаслик зоҳир бўлди. Бас, сизга нимаики ваъда қилинган бўлса, ҳаммасини ушбу намозимда кўрдим», дедилар».

Муслим ва Насайй ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ҳадисдан, аввалги ҳадисдагидан зиёда равишда олинадиган фойдалар:

1. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламга бу дунёдалик вақтларида охиратда бўлиши ваъда қилинган ҳамма нарсалар кўрсатилгани.

2. Арзимаган бўлса ҳам ўғрилиқ жуда ёмон нарса

экани. Чунки эгри асонинг учи билан оз нарса ўғирлаш мумкин. Лекин ўша эгри асо билан ўғрилиқ қилган одам дўзахда ичаклари судралиб юриши осон нарса эмас. Шунинг учун бировнинг ҳаққидан кўркиш керак.

3. хайвонларни азоблаш ҳаром экани, бу иш дўзахга тушишга сабаб бўлиши.

السجود لمطلق الآيات

БАРЧА ОЯТЛАР УЧУН САЖДА ҚИЛИШ

Бу сарлавҳа остида келадиган «оят» истилоҳи белги, аломат, танбеҳ ва таъсирланишга лойиқ нарса маъносида бўлади.

871- عَنْ عِكْرِمَةَ τ قَالَ: قِيلَ لَابْنِ عَبَّاسٍ مَاتَتْ فُلَانَةٌ -
بَعْضُ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ ρ فَخَرَّ سَاجِدًا فَقِيلَ لَهُ: تَسْجُدُ هَذِهِ السَّاعَةَ
فَقَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ρ: إِذَا رَأَيْتُمْ آيَةً فَاسْجُدُوا وَأَيُّ آيَةٍ أَعْظَمُ مِنْ
ذَهَابِ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ ρ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

871. Икрима розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Ибн Аббосга Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг баъзи завжалари ҳақида фалончи ўлибди, деб айтилди. Бас, у саждага йиқилди. Сўнгра унга:

«Ушбу соатда сажда қиласанми?» дейилди. Бас, у:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам, қачон бир оят кўрсангиз сажда қилинглар», деганлар. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг

завжаларининг кетишларидан ҳам каттарок оят борми?» деди».

Абу Довуд ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Бошқа ривоятлардан аниқланишича, бу ходиса хафса онамиз вафот этганларида бўлиб ўтган. Улуғ саҳобий Абдуллоҳ ибн Аббос Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг завжаларидан бирларининг вафот этишлари ҳақидаги хабарни эшитишлари билан худди улкан фожиа содир бўлгандек, Аллоҳга ёлвориб, тазарру қилиб саждага йиқилганлар. Бунга гувоҳ бўлиб турганлар ажабланиб, бир одамнинг ўлимига шунчалик қиласанми, деган маънода савол берганлар. ҳазрати Ибн Аббос розияллоҳу анҳу бўлса бу ишни ўзларича эмас, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳадисларига биноан қилганларини айтганлар. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам борлиқда воқе бўладиган хавфли, даҳшатли ой ёки қуёш тутилиши, зилзила, бўрон, сел каби оятларни кўрган чоғингизда саждага йиғилинглр, деб амр қилган эканлар.

Ибн Аббосдек улуғ олим саҳобийнинг фикрларича, сарвари олам Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламга ёстиқдош бўлган, мўминларга она бўлиш шарафига эга зотлардан бирларининг вафот этишлари дунёдаги ҳар қандай даҳшатли ходисадан кучли бир ходисадир. Чунки оналаримиз муборак инсонлар эдилар. Уларнинг вужудлари кўплаб хайр-баракага сабаб бўлиб турар эди. Улардан бирларининг бу дунёдан ўтишлари ҳақиқатда мўмин-мусулмонлар учун катта йўқотиш ва улкан мусибатдир. Шунинг учун бундоқ ўлим хабарини эшитганда, албатта, сажда қилиш керак.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам қайси бир ишдан безовта бўлсалар, бирор хавф-хатарни сезсалар, зудлик билан намозга, Аллоҳга илтижо қилишга ўтар эдилар. Бундан мақсад, Аллоҳнинг раҳматини сўраш,

ундан паноҳ ахтариш эди. Биз умматлар ҳам ҳаётимизда шунга амал қилишимиз керак.

صلاة الاستسقاء

ИСТИСҚО НАМОЗИ

«Истисқо» арабча сўз бўлиб, «серобчилик», «суғориш талаб қилиш» деган маънони англатади. Одатда, кутиб турилган сувнинг келиши кечикса, уни талаб қилишга айтилади.

Истисқо уч хил бўлади.

Биринчиси, ёлғиз ёки жамоат бўлиб дуо қилиш.

Иккинчиси, намоздан кейин дуо қилиш.

Учинчиси, икки ракат намоз ўқиб, жума хутбасига ўхшаш икки хутба айтиб серобчилик сўраш. Сероб бўлгунча қайта-қайта истисқо қи-линаверади.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْأَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ**

Аллоҳ таоло:

«Ва Мусо қавмига серобчилик талаб қилганини эсла! Бас, Биз асоинг-ла тошни ур, дедик. Бас, ундан ўн иккита булоқ отилиб чиқди», деган (*Бақара, 60*).

Шарҳ: Ушбу ояти каримадан Ислом умматидан аввалги умматларда ҳам истисқо бўлгани кўриниб турибди.

Мусо алайҳиссалом бошчиликларидаги Бани Исроил Тийҳда – саҳрода адашиб қолиб, жуда ҳам қаттиқ чанқаганларида, у зот қавмлари учун Аллоҳдан сув сўраганлар. Ўшанда Аллоҳ таоло у зотга қўлингдаги асоинг билан тошни ур, деб амр қилган. Мусо алайҳиссалом асолари билан кийимларини олиб қочган

тошни урганлар. Ўшанда у тошдан ўн иккита булоқ отилиб чикқан. Чунки Бани Исроил ўн иккита қабиладан иборат эди.

872- عَنْ إِسْحَاقَ ر قَالَ: أَرْسَلَنِي الْوَلِيدُ بْنُ عُقْبَةَ وَهُوَ أَمِيرُ الْمَدِينَةِ إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ أَسْأَلُهُ عَنْ صَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ ر فِي الْإِسْتِسْقَاءِ فَقَالَ: خَرَجَ رَسُولَ اللَّهِ ر مُتَبَدِّلًا مُتَوَاضِعًا مُتَضَرِّعًا حَتَّى أَتَى الْمُصَلَّى فَرَقِيَ الْمُنْبَرِ فَلَمْ يَخْطُبْ خُطْبَتَكُمْ هَذِهِ وَلَكِنْ لَمْ يَزَلْ فِي الدُّعَاءِ وَالتَّضَرُّعِ وَالتَّكْبِيرِ ثُمَّ صَلَّى رَكَعَتَيْنِ كَمَا كَانَ يُصَلِّي فِي الْعِيدِ. رَوَاهُ أَصْحَابُ السُّنَنِ.

872. Исҳоқ розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Мени Валид ибн Утба Мадинага амир бўлиб турганида Ибн Аббоснинг хузурига Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг истисқо намозлари ҳақида сўраш учун юборди. Бас, у:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ўзларини хор тутган ҳолларида, тавозе ва тазарру қилган ҳолларида намозгоҳга чикдилар. Кейин минбарга қўтарилдилар. Сизларнинг мана бу хутбаларингизга ўхшатиб, хутба қилмадилар. Лекин дуо, тазарру ва такбирда бардавом бўлдилар. Кейин ийдда ўқийдиганга ўхшатиб, икки ракат намоз ўқидилар», деди».

Сунан эгалари ривоят қилишган.

Шарҳ: Аввало, ривоят соҳиби Исҳоқ розияллоҳу анҳу билан яқиндан танишиб олайлик:

Исҳоқ исмли бу киши Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг саҳобаларидан эдилар. Абдон исмли киши

Холид ибн Абдуррахмон орқали Исҳоқ ривоят қилган ҳадисларни жамладилар.

Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоҳу анҳу Ислом умматининг илм денгизи лақабини олган эдилар. У киши бор жойда биров илмдан оғиз оча олмас эди. Мадинаи мунавварага амир бўлган Валид ибн Утба розияллоҳу анҳу ўзлари билсалар ҳам, атрофларидаги кишилар билса ҳам, яна таъкидлаб олиш учун Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоҳу анҳунинг хузурларига Исҳоқ розияллоҳу анҳуни юбориб, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг истисқо намозлари қандоқ бўлганини сўрамоқдалар.

Ислом умматининг илм денгизи Абдуллоҳ ибн Аббос эса, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг истисқо намозлари қандоқ бўлганини васф қилиб бериш давомида ўша вақтдаги баъзи ўзгаришлар, жумладан, хутба бошқача қилинишини танқид ҳам қилиб ўтмоқдалар.

Ушбу ривоятдан олинадиган фойдалар:

1. ҳукмдорлар уламоларни ҳурмат қилиб, улардан ишларнинг шариатга, суннатга мувофиқ бўлиши ҳақида сўраб, маслаҳат олиб туришлари кераклиги.

2. Истисқо учун чиқадиган кишилар ўзларини хор тутмоқлари кераклиги. Бу нарса кийинишда, юриш-туришда, муомалада кўриниб туриши керак. Чунки бировга иши тушган одам ўша одамнинг олдида ўзини хор тутса, иши осон битади. Аллоҳга иши тушиб, У зотдан сув, серобчилик сўраш илинжида турганлар ҳам ўзларини хор тутсалар, иншааллоҳ, ишлари осон битади.

3. Истисқо учун чиқадиган кишилар тавозели бўлишлари кераклиги. Чунки тавозе ҳамда дуо сўраш одобларидан ҳисобланади.

4. Истисқо учун чиқадиган кишилар тазарру ила туришлари. Чунки бу иш тазаррусиз – Аллоҳга чин дилдан каттиқ ёлворишсиз битмайди.

5. Истисқо намозгоҳда бўлгани яхшилиги. Пайғамбар

алайҳиссаломнинг намозгоҳлари Мадинадан минг зироъ масофада бўлган. Чунки истискога ҳамма аҳоли, ҳатто гўдакларни ҳам, уй ҳайвонларини ҳам олиб чиқиб, уларнинг ҳам хору зор, муҳтож эканларини изҳор қилиб туриб, истиско – серобчилик сўраш амалга оширилади. Бу ҳолат, албатта, шаҳар ичидаги масжидда юзага келмайди.

6. Аввал имом минбарга чиқиб, узоқ вақт давомида дуо, тазарру ва такбирда бўлиши кераклиги. Албатта, қавм имомга қўшилиб туради.

7. Жамоат билан ийд намозига ўхшаш икки ракат намоз ўқиш. ҳанафий мазҳабида истискода ийд намозига ўхшатиб қироатни ошкора қилинади-ю аммо зиёда такбирлар айтилмайди. Бошқа мазҳабларда такбирлар ҳам айтилади. Қолган ҳамма нарсалар худди ийд намоз каби бўлади.

873- وَخَرَجَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يَزِيدَ الْأَنْصَارِيُّ وَمَعَهُ الْبَرَاءُ بْنُ عَازِبٍ

وَزَيْدُ بْنُ أَرْقَمٍ ۖ فَاسْتَسْقَى فَقَامَ بِهِمْ عَلَى رِجْلَيْهِ عَلَى غَيْرِ مَنْبَرٍ

فَاسْتَغْفَرَ ثُمَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ يَجْهَرُ بِالْقِرَاءَةِ وَلَمْ يُؤَذِّنْ وَلَمْ يَقُمْ. رَوَاهُ

الْبُخَارِيُّ.

873. Абдуллоҳ ибн Язид ал-Ансорий, у билан бирга Баро ибн Озиб ва Зайд ибн Арқам розияллоху анхумлар истискога чиққанлар. Бас, у (Абдуллоҳ) минбарсиз, оёқда тик туриб истиғфор айтди. Кейин икки ракат намоз ўқиди. Қироатни ошкора қилди. Азон ҳам, иқома ҳам айтмади».

Бухорий ривоят қилган.

Шарҳ: Ушбу ривоятда васф қилинаётган истиско ҳодисаси олтмиш тўртинчи ҳижрий санада Куфада бўлиб ўтган. Ўша пайтда Абдуллоҳ ибн Язид розияллоху анху

Куфага Абдуллоҳ ибн Зубайр розияллоҳу анху томонидан амир қилиб қўйилган эдилар. Ёғингарчилик бўлмай қолганида шаҳар четига чиқиб, истиско қилганлар. Мазкур икки улуғ саҳобийлар биргаликда ҳамда Абдуллоҳ ибн Язид розияллоҳу анхунинг раҳбарликларида адо этилган истиско намунали бўлгани учун ҳам имом Бухорий уни китобларида келтирганлар.

Ушбу ривоятдан олинадиган фойдалар:

1. Истискога мусулмон, тақводор амир ва аҳли фазл кишилар бошчилик қилсалар яхши бўлиши.

2. Тик турган ҳолда тавба-тазарру ила истиғфор айтиш истиско учун зарурлиги.

3. Истиско намози икки ракат бўлиши.

4. Истиско намозида қироат ошкора бўлиши.

5. Истиско намозида азон ҳам, икомат ҳам бўлмаслиги.

Бу намозга «Жамоат намозга!» деб даъват қилинади.

874- عَنْ عَبْدِ بْنِ تَمِيمٍ عَنْ عَمِّهِ τ قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ ρ يَوْمَ خَرَجَ يَسْتَسْقِي قَالَ: فَحَوَّلَ إِلَى النَّاسِ ظَهْرَهُ وَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ يَدْعُو ثُمَّ حَوَّلَ رِءَاةَهُ ثُمَّ صَلَّى لَنَا رُكْعَتَيْنِ جَهَرَ فِيهِمَا بِالْقِرَاءَةِ. رَوَاهُ الْخُمْسَةُ.

874. Аббод ибн Тамийм розияллоҳу анхудан, у киши амакиси розияллоҳу анхудан:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламни истиско қилгани чикқан кунлари кўрдим. Одамларга орқаларини қилиб, қиблага юзланиб дуо қилдилар. Сўнг ридоларини айлантирдилар. Кейин бизга имом бўлиб икки ракат намоз ўқидилар. Ўша икки ракатда қироатни ошкора қилдилар».

Бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ҳадисдан олинадиган фойдалар:

1. Имом қиблага қараб ихлос ила дуо қилиши истиско

намозидан олдин бўлиши кераклиги. Бунда имомнинг оркасида турган қавм ҳам астойдил иштирок этиши лозим. Чунки қиблага юзланиш дуонинг одоби ва қабул қилиниши шартларидан биридир.

2. Имом ридосини тескари қилиши кераклиги. Тескари деганда одатда ўнг елкада турадиган тарафини чап елкага, чапдагисини ўнгга қилиб олиш тушунилади. Яна этагини елкага, елкани этак томонга алмаштириш ҳам тушунилади. Истисқо ҳақидаги кўплаб ривоятларда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам шундоқ қилганлари қайта-қайта ривоят қилинган. Бунда ҳозирги қур-ғоқчилик, қаҳатчилик ҳолимиз тамом ўзгарсин, деган ишорат бордир.

3. Истисқо намози икки ракат бўлиши.

4. Истисқо намозида қироат ошкора бўлиши.

875- عَنْ أَنَسٍ τ أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ ρ كَانَ لَا يَرْفَعُ يَدَيْهِ فِي شَيْءٍ مِنْ دُعَائِهِ إِلَّا فِي الْإِسْتِسْقَاءِ حَتَّى يُرَى بَيَاضُ إِبْطَيْهِ. رَوَاهُ الْخُمْسَةُ إِلَّا التِّرْمِذِيَّ.

875. Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳеч бир дуода қўлларини юқорига кўтармас эдилар. Фақат истисқода қўлтиқларининг оқи кўрингунча кўтарар эдилар».

Бешовларидан фақат Термизий ривоят қилмаган.

Шарҳ: Демак, истисқо пайтида тазарру ва илтижони энг юқори чўққига чиқариш керак экан. Дарҳақиқат, қурғоқчилик, сувсизлик катта мусибат. Бу балога гирифтор бўлган ўлкаларда ризқу-рўз камайиб, очарчилик бўлиб, наботот, ҳайвонот ва инсоният олами ҳалокатга учрайди. Қурғоқчилик даҳшатли офат экани ҳаммага маълум. Бу балога вақти-вақти билан ҳар бир ўлка дучор бўлиши мумкин. Бу ҳам Аллоҳ таолонинг синови.

Хўш, бундай синовга одамлар қандоқ муносабатда бўладилар?

Бузуқ эътиқодли ўлкалар ва халқлар бузуқ муносабатда бўладилар. Баъзилари турли бут ва санамларга, сохта худоларга қурбонликлар, хайр-эҳсонлар қилишга ўтадилар. ҳатто инсонларни қурбон қилиш одатлари ҳам бўлган.

Худосизлик ҳукм сурган юртларда эса, бу синов «табиат инжиқлиги» деб номланади. ҳамда ўша «табиат инжиқлиги»ни «енгиш» учун «кураш» бошланади. Натижада мазкур «кураш» оқибатида йиллар ўтгандан кейин ўша юрт ва эл бошига қурғоқчиликдан ҳам кўра қаттиқроқ бало-офатлар ёғилади. Бунини тажриба кўрсатди.

Исломда эса, ҳамма нарсаси Аллоҳдан, деб билинади. Турли бало-офатлар, жумладан, қурғоқчилик ҳам Аллоҳнинг синови, бандаларга эслатма, огоҳлантириш, деб эътиқод қилинади.

Шунинг учун бошқа мусибатли ҳолатлардаги каби қурғоқчиликда ҳам Аллоҳнинг ўзига илтижо қилинади. Турли услублар ила Аллоҳга муҳтожлик аломатлари кўрсатилади.

Шунинг учун ҳам истиско намозига шаҳардан ташқарига – саҳрога чиқилади. Бугун аҳоли чиқади. Қари кишилар, беморлар, ёш болалар, ҳатто ҳайвонлар ва уларнинг болалари ҳам олиб чиқилади. Оналарни болаларидан ажратиб қўйиб турилади. Буларнинг ҳаммасида хору зорлик аломати бордир. Мазкур тоифадаги кишилар қурғоқчиликдан энг кўп зарар тортадиган тоифалар бўлиши билан бирга, уларнинг дуолари қабул ҳамдир.

Имом Баззор қилган ривоятда:

«Эмизикли болалар, рукудаги обидлар ва ўтлоқдаги ҳайвонлар бўлмаганида устингизга азоб шундоқ ҳам қуйилар эдики!» дейилган.

Имом Бухорий қилган ривоятда Пайғамбаримиз

соллаллоху алайҳи васаллам:

«Фақат заифларингиз туфайлигина ризклантириласизлар ва нусрат оласизлар», деганлар.

Имом ҳоким Абу Ҳурайра розияллоху анҳудан қилган ривоятда:

«Сулаймон алайҳиссалом истисқо қилгани чиқдилар. Бас, чалқанча ётиб олиб, эй бор Худоё, албатта, биз сенинг махлуқларингдан бир махлуқмиз. Биз Сенинг ризкингдан беҳожат эмасмиз, деб дуо қилаётган чумолини кўрдилар. Шунда Сулаймон алайҳиссалом:

«Қайтинглар, батаҳқиқ, сиздан бошқанинг дуоси ила сероб бўлдингиз», дедилар», дейилган.

ҳозир баъзи Ислом ўлкаларида истисқо намози амалда мавжуд. Лекин бошқа Ислом юртларида, хусусан, Аллоҳнинг динидан узоқлашган юртларда бу намоз йўқ. Худосизлик ҳукм сурган юртларда эса, истисқо намозидан кейин серобчилик бўлиб, одамларга яхшилик етса, худога ишониб кетадилар, унда биз ким бўлиб қоламиз, деб истисқо намози ҳақида ўйлашга ҳам ижозат бермаганлар.

Энди ўша ўлкаларда ҳозир ҳукм суриб турган турли бидъат-хурофотлар ўрнига истисқо намозини Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васалламнинг суннатларига мувофиқ жорий қилса, жоиз эмасми?

نص خطبة في الاستسقاء

ИСТИСҚО ХУТБАСИ МАТНИ

876- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: شَكَا النَّاسُ إِلَى

رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قُحُوطَ الْمَطَرِ فَأَمَرَ بِمَنْبَرٍ فَوُضِعَ لَهُ فِي الْمُصَلَّى وَوَعَدَ

النَّاسَ يَوْمًا يَخْرُجُونَ فِيهِ قَالَتْ: فَخَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حِينَ بَدَأَ حَاجِبُ
الشَّمْسِ فَقَعَدَ عَلَى الْمِنْبَرِ فَكَبَّرَ وَحَمِدَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ ثُمَّ قَالَ: إِنَّكُمْ
شَكَوْتُمْ جَذَبَ دِيَارِكُمْ وَاسْتِخَارَ الْمَطَرِ عَنْ إِبَّانِ زَمَانِهِ عَنْكُمْ وَقَدْ
أَمَرَكُمُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ تَدْعُوهُ وَوَعَدَكُمْ أَنْ يَسْتَجِيبَ لَكُمْ ثُمَّ قَالَ:
الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ
يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ اللَّهُمَّ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْغَنِيُّ وَنَحْنُ الْفُقَرَاءُ أَنْزِلْ
عَلَيْنَا الْغَيْثَ وَاجْعَلْ مَا أَنْزَلْتَ لَنَا قُوَّةً وَبَلَاغًا إِلَى حِينٍ ثُمَّ رَفَعَ يَدَيْهِ
فَلَمْ يَزَلْ فِي الرَّفْعِ حَتَّى بَدَأَ بَيَاضُ إِبْطَيْهِ ثُمَّ حَوَّلَ إِلَى النَّاسِ ظَهْرَهُ
وَقَلَبَ رِدَاءَهُ ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَى النَّاسِ وَنَزَلَ فَصَلَّى رُكْعَتَيْنِ فَأَنْشَأَ اللَّهُ
سَحَابَةً فَرَعَدَتْ وَبَرَقَتْ ثُمَّ أَمْطَرَتْ بِإِذْنِ اللَّهِ فَلَمَّ يَأْتِ مَسْجِدَهُ حَتَّى
سَالَتْ السُّيُوفُ فَلَمَّا رَأَى النَّبِيُّ ﷺ سُرْعَتَهُمْ إِلَى الْكِنِّ ضَحِكَ حَتَّى
بَدَتْ نَوَاجِذُهُ فَقَالَ: أَشْهَدُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ عَبْدَ اللَّهِ
وَرَسُولَهُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ حِبَّانَ وَالحَاكِمُ وَصَحَّحَهُ.

876. Оиша розияллоху анҳодан ривоят қилинади:

«Одамлар Расулulloх соллаллоху алайҳи
васалламга ёмғир қаҳатчилигидан шикоят қилдилар.
Бас, у зот минбар (ўрнатиш)га амр қилдилар.
Намозгоҳга у зот учун (минбар) қўйилди. У зот одамлар
ила чиқиладиган кунни ваъдалашдилар. Расулulloх
соллаллоху алайҳи васаллам қуёшнинг қоши
қўринганида чиқдилар. Минбарга ўтириб, такбир

айтдилар ва Аллоҳ азза ва жаллага ҳамд айтдилар.
Сўнгра:

«Албатта, сизлар диёрингиздаги қурғоқчиликдан ва сиздан ёмғир ўз вақтидан кечикканидан шикоят қилдингиз. Батаҳқиқ, Аллоҳ азза ва жалла сизларни Унга дуо қилишга амр қилгандир ва дуоларингизни ижобат қилишга ваъда бергандир», дедилар. Сўнгра:

«Оламларнинг Роббиси Аллоҳга ҳамд бўлсин. У Раҳмони Раҳиймдир. Жазо кунининг эгасидир. Аллоҳдан ўзга илоҳи маъбуд йўқ. У нимани ирода қилса, шуни қилур. Эй бор Худоё, Сен Ўзингдан бошқа илоҳи маъбуд йўқ Зотсан! Сен беҳожатсан. Биз хожатмандмиз. Бизга нажот ёмғирини тушир. Бизга туширган нарсангни бир вақтгача қувват ва етуклик қилгин», дедилар.

Кейин икки қўлларини кўтардилар. ҳаттоки икки қўлтиқлари оқи кўрингунча кўтардилар. Сўнгра одамларга орқаларини қилдилар ва ридоларини тескари қилдилар. Кейин одамларга юзландилар ва тушиб икки ракат намоз ўқидилар.

Бас, Аллоҳ бир булут пайдо қилди. Момақалдирок бўлиб, чакмоқ чакди. Сўнгра Аллоҳнинг изни ила ёмғир қуйди. У зот масжидларига келмасдан сел кела бошлади. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам одамларнинг тезлик билан панага қочаётганларини кўриб кулган эдилар, ақл тишлари кўриниб кетди. Кейин эса:

«Аллоҳ ҳар бир нарсага қодир эканига ва мен Аллоҳнинг бандаси ва Расули эканимга гувоҳлик берурман», дедилар».

Абу Довуд ва Ибн ҳиббон ривоят қилишган. ҳоким саҳиҳ деган.

Шарҳ: Ушбу ривоятда нафақат истиско хутбаси матни, балки истиско бошидан охиригача, ҳатто натижасигача

батафсил васф қилинмоқда. Ушбу ривоятнинг ҳар бир сўзи фойдадан холи эмас. Лекин аввалги ривоятларда зикр қилинмаган фойдаларни қисқача эслаб ўтайлик:

1. Фуқароларнинг курғоқчиликдан шикоят қилиши жоизлиги.

2. Одамлар шикоят қилганда жавоб чораси кўриш кераклиги.

3. Истиско намозига олдиндан тайёргарлик кўриб, намозгоҳга минбар ўрнатиш. (Бошқа керакли нарсаларни ҳам ҳозир қилиш). Вақтни олдиндан белгилаб қўйиш кераклиги.

4. Истиско намозининг вақти қуёш чиққандан кейин бўлиши. Худди ийд намози вақти истиско намозига ҳам вақтдир.

5. Имом минбарга чиқиб такбир ва ҳамду сано айтмоғи лозимлиги. Уламоларимиз такбир ийд хутбасида айтиладиган такбир каби бўлади, дейдилар.

ҳанафий ва Моликий мазҳабларида такбир ўрнига истиғфор айтиш яхши. Чунки мақом шуни тақозо қилади, деганлар.

6. Истиско намози қисқа, одамларни дуо ва илтижога тарғиб қилишни, Аллоҳдан ёлвориб нажот ёмғири сўрашни ўз ичига олган бўлиши керак.

7. Истискода қўлларни икки қўлтиқ ости кўрингунча баланд кўтариб, илтижо ила дуо қилиш керак.

8. Имом қиблага юзланиб дуо қилиши ва ридосини тескари қилиб ёпиниши керак.

9. Кейин имом минбардан тушиб икки ракат намозни одамлар билан ўқиши.

10. Истисқони Аллоҳ дарҳол қабул қилиши Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг хурматларидандир.

11. Одамларнинг тезлик билан панага қочишлари эса сабрсизликларидандир.

12. Истискодан сўнг серобчилик бўлганида Аллоҳга шукр айтиш кераклиги. Ривоят охиридаги Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг айтган гувоҳликлари шунга далолат қилади.

يجيب الإمام طلب الناس في الاستسقاء

ИМОМ ОДАМЛАРНИНГ ИСТИСКО ҲАҚИДАГИ ТАЛАБЛАРИГА ЖАВОБ БЕРАДИ

877- عَنْ أَنَسٍ τ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ρ وَهُوَ يَخْطُبُ
يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلَكَتِ الْمَوَاشِي وَانْقَطَعَتِ السُّبُلُ
فَادْعُ اللَّهَ فَدَعَا رَسُولُ اللَّهِ ρ .
وَفِي رِوَايَةٍ: فَرَفَعَ يَدَيْهِ ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ أَغْنِنَا اللَّهُمَّ أَغْنِنَا اللَّهُمَّ أَغْنِنَا
فَمُطِرُوا مِنْ جُمُعَةٍ إِلَى جُمُعَةٍ فَجَاءَ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ تَهَدَّمَتِ
الْبُيُوتُ وَتَقَطَّعَتِ السُّبُلُ وَهَلَكَتِ الْمَوَاشِي فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ρ :
اللَّهُمَّ عَلَى رُؤُوسِ الْجِبَالِ وَالْأَكَامِ وَبُطُونِ الْأَوْدِيَةِ وَمَنَايِبِ الشَّجَرِ.
وَفِي رِوَايَةٍ: اللَّهُمَّ حَوَالَيْنَا وَلَا عَلَيْنَا فَانْجَايَتْ عَنِ الْمَدِينَةِ الْغِيَابِ
الثَّوْبِ فَجَعَلَتْ تَمْطُرُ حَوْلَهَا وَلَا تَمْطُرُ بِهَا فَطَرَهُ فَنَظَرْتُ إِلَى الْمَدِينَةِ
وَأَنَّهَا لَفِي مِثْلِ الْإِكْلِيلِ. رَوَاهُ الْحَمْسَةُ إِلَّا التِّرْمِذِيُّ.

877. Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Бир одам Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам

жумада хутба қилиб турганларида ҳузурларига келиб:

«Эй Аллохнинг Расули, чорвалар ҳалок бўлди, йўллар кесилди. Аллохга дуо қилинг!» деди. Бас, Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васаллам дуо қилдилар».

Бошқа бир ривоятда:

«Бас, у зот қўлларини кўтариб:

«Эй бор Худоё! Бизга нажот (ёмғири) бер! Эй бор Худоё! Бизга нажот (ёмғири) бер! Эй бор Худоё! Бизга нажот (ёмғири) бер!» дедилар. Бас, жумадан жумагача ёмғирда қолишди. Шунда ҳалиги одам келиб:

«Эй Аллохнинг Расули, уйлар йиқилди. Йўллар қирқилди. Чорвалар ҳалок бўлди», деди.

Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васаллам:

«Эй бор Худоё! Тоғлар ва адирлар устига, водийлар ичига ва дарахтлар ўсадиган жойларга», дедилар».

Бошқа бир ривоятда:

«Эй бор Худоё! Атрофимизга, бизнинг устимизга эмас!» дедилар. Ўшанда, (булутлар) Мадинадан худди кийим ечилгандек суғурилиб кетди. Унинг атрофига ёға бошлади. Унга бир қатра ҳам ёғмай қўйди. Мадинага назар солсам, худди гул билан ўралган тошдек бўлиб турган экан».

Бешовларидан фақат Термизий ривоят қилмаган.

Шарҳ: Ушбу ривоятда истисконинг яна бир тури ҳақида сўз кетмокда. Бу турдаги истиско жума куни минбарда имомнинг дуо қилиши билан бўлади. Бу ҳадиси шариф ушбу бобдаги энг машҳур ҳадис ҳисобланади. Ундан кўплаб фойдалар олинади:

1. Кўпчилик фойдаси учун жума хутбаси қилаётган имомга гапириш мумкинлиги.

2. Қурғоқчилик ва у туфайли келган зарарлар ҳақида шикоят қилиш мумкинлиги.

3. Аҳли солиҳ кишилардан дуо сўраш жоизлиги.

4. Имомга истиско ҳақида шикоят қилинганида, жума хутбаси ичида истиско дуоси қилиш мумкинлиги.

5. Истиско дуосини икки кўлни кўтариб туриб қилиш.

6. Дуони уч марта такрорлаш яхшилиги.

7. Зарарни даф қилиш ҳақидаги дуо таваккулга хилоф эмаслиги.

8. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг дуолари ўрнида дарҳол қабул бўлиши.

9. Дуони одоб ила қилиш кераклиги. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ёмғирни тўхтатишни эмас, керакли жойларга ёғдиришни сўрашлари шуни кўрсатади.

ما يقال عند المطر والريح

ЁМҒИР ВА ШАМОЛ ПАЙТИДА АЙТИЛАДИГАН ДУОЛАР

878- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ إِذَا

رَأَى الْمَطَرَ قَالَ: اللَّهُمَّ صَيِّبًا نَافِعًا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالنَّسَائِيُّ وَلَفْظُهُ:

اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ صَيِّبًا نَافِعًا.

878. *Оиша розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:*

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам қачон ёмғирни кўрсалар:

«Эй бор Худоё! Нафли ёмғир (қилгин)», дер эдилар.

Бухорий ва Насайй ривоят қилишган.

Насаййнинг лафзида:

«Эй бор Худоё! Буни нафли ёмғир қилгин», дейилган.

Шарҳ: Баъзи ёмғирлар фойдали бўлиб, ундан бутун мавжудот наф олади. Баъзилари эса селга айланиб, ҳаммаёқни хароб қилади. Яна бошқа биридан кейин эса турли ҳашоратлар тарқаши ёки гуллаб турган мевалар зарар топиши мумкин.

Шунинг учун ҳам Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам ёмғир ёға бошлаши билан Аллоҳ таолога илтижо қилиб, уни хайр-барака ва манфаатли ёмғир қилишини сўрар эканлар. Биз мўмин-мусулмонлар ҳам ушбу набавий дуони ёдлаб олиб, ёмғир ёққанида Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг суннатларига биноан, ўқимоғимиз лозим.

879- وَمَثَلُ ابْنِ عُمرَ بِشَعْرِ أَبِي طَالِبٍ فَقَالَ: وَأَبْيَضَ

يُسْتَسْقَى الْعَمَامُ بِوَجْهِهِ ثَمَالَ الْيَتَامَى عِصْمَةً لِلْأَرْمِلِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

879. *Ибн Умар Абу Толибнинг шеърини мисол келтириб:*

«Ва оппокдир, юзи ила булутлар истиско қилинур. Етимларга у санаддир, беваларга паноҳ бўлур», деди».

Бухорий ривоят қилган.

Шарҳ: Абдуллоҳ ибн Умар розияллоҳу анху Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг муборак юзлари ила булутлардан ёмғир тушишини сўрашга Абу Толиб ибн Абдулмутталибнинг Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳақида айтган қасидасидан ушбу байтни мисол қилиб келтирган эканлар.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг амакилари Абу Толиб у зот соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳақларида бир юз ўн байтдан иборат бир қасида айтган экан.

Бу қасида «Баҳрут Таъвийл» усулида бўлиб, ҳар байти «лом» ҳарфи билан тамомлангани учун «ломийя»

дейилади.

Абу Толиб бу қасидасида кўп нарсаларни, жумладан, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг сабабларидан Қурайшнинг ўзига қилган адоватини, ўзи ва насаби мадҳини, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламни ҳимоя қилганини ва бошқаларни зикр қилган.

Албатта, Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламнинг мадҳлари бош ўринда турган. Ушбу Ибн Аббос мисол қилиб келтирган байтда Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламнинг бир неча фазилатлари қатори у зотнинг муборак юзлари ила булутларга серобчилик сўралиши айтилмоқда. Бу билан у қадимда бўлиб ўтган бир воқеани эсга олмақда. Бир вақтлар Қурайш қаҳатчиликка учради. Шунда улар Абу Толибнинг ҳузурига келиб:

«Эй Абу Толиб, водийлар куриб қақшади. Аҳли аёл қаҳатчиликка учради. Юр, бизга истисқо қилиб бер», дедилар.

Абу Толиб ёш болалар ичидан кичик Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламни олиб, улар билан Каъбага борди. Орқасини Каъбага тираб туриб, дуо қилди. Ёмғир ёғиб, ҳаммаёқ сероб бўлди. Ана ўшандаёқ Абу Толиб Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг оддий бола эмасликларини тушуниб етган эди.

880- عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ الْجُهَنِيِّ ۞ أَنَّهُ قَالَ: صَلَّى لَنَا رَسُولُ

اللَّهِ ۞ صَلَاةَ الصُّبْحِ بِالْحَدِيثِ عَلَى إِثْرِ سَمَاءٍ كَانَتْ مِنَ اللَّيْلَةِ فَلَمَّا

انْصَرَفَ النَّبِيُّ ۞ أَقْبَلَ عَلَى النَّاسِ فَقَالَ: هَلْ تَذُرُونَ مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ

قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ قَالَ: أَصْبَحَ مِنْ عِبَادِي مُؤْمِنٌ بِي وَكَافِرٌ

فَأَمَّا مَنْ قَالَ مُطِرْنَا بِفَضْلِ اللَّهِ وَرَحْمَتِهِ فَذَلِكَ مُؤْمِنٌ بِي وَكَافِرٌ

بِالْكُؤُوبِ وَأَمَّا مَنْ قَالَ بِنُوءٍ كَذَا وَكَذَا فَذَلِكَ كَافِرٌ بِي وَمُؤْمِنٌ
بِالْكُؤُوبِ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ. وَلِمُسْلِمٍ: أَلَمْ تَرَوْا إِلَى مَا قَالَ رُبُّكُمْ قَالَ:
مَا أَنْعَمْتُ عَلَى عِبَادِي مِنْ نِعْمَةٍ إِلَّا أَصْبَحَ فَرِيقٌ مِنْهُمْ بِهَا كَافِرِينَ
يَقُولُونَ الْكُؤَاكِبُ وَالْكُؤَاكِبُ.

880. Зайд ибн Холид ал-Жуханий розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«Расулulloх соллалллоху алайхи васаллам бизга имом бўлиб, ҳудайбияда кечаси ёккан ёмғирдан кейин бомдод намозини ўқидилар. Пайғамбар соллалллоху алайхи васаллам намоздан чиққанларидан кейин одамларга юзландилар ва:

«Роббингиз нима деганини биласизми?» дедилар.

«Аллоҳ ва Унинг Расули билгувчидир», дейишди.

«Менинг бандаларимдан (баъзиси) менга мўмин бўлиб, (баъзиси) кофир бўлиб тонг оттирди. Ким Аллоҳнинг фазли ва раҳмати ила ёмғирга эришдик, деса, менга мўмин, юлдузга кофирдир. Аммо ким фалон, фистон юлдуз ила, деса, бас, у менга кофир, юлдузга мўминдир», деди», дедилар».

Икки шайх ривоят қилишган.

Муслимнинг ривоятида:

«Роббингиз нима деганига қарамайсизми? Бандаларимга қайси бир неъматни берсам, албатта, улардан баъзилари у (неъмат)га кофир бўлурлар. Юлдуз ва юлдуз туфайли, дерлар, деди», дедилар».

Шарҳ: Демак, мўмин-мусулмон одам ёмғир Аллоҳнинг фазли ва раҳмати ила ёғди, деб айтиши ва эътиқод қилиши лозим.

Ёмғир фалон юлдуз туфайли, у сабабдан, бу бундоқ бўлганидан ёғди, дейишлик эса, куфрга сабаб бўлади.

Кўпчилигимиз ушбу ҳақиқатни унутиб ҳам қўямиз. Бу иймонга тааллуқли масала эканини ҳеч унутмаслигимиз керак. Зотан, дунёдаги ҳар бир нарса Аллоҳ таолонинг илми, хоҳиш-иродаси ва тадбири ила содир бўлади.

881- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ إِذَا عَصَفَتِ الرِّيحُ قَالَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَهَا وَخَيْرَ مَا فِيهَا وَخَيْرَ مَا أُرْسَلَتْ بِهِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ مَا فِيهَا وَشَرِّ مَا أُرْسَلَتْ بِهِ قَالَتْ: وَإِذَا تَخَيَّلَتِ السَّمَاءُ تَغْيِيرَ لَوْنِهِ وَخَرَجَ وَدَخَلَ وَأَقْبَلَ وَأَذْبَرَ فَإِذَا أَمْطَرَتْ سُرِّي عَنْهُ فَعَرَفْتُ ذَلِكَ فِي وَجْهِهِ فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ: لَعَلَّهُ يَا عَائِشَةُ كَمَا قَالَ قَوْمٌ عَادٍ فَلَمَّا رَأَوْهُ عَارِضًا مُسْتَقْبِلَ أَوْدِيَّتِهِمْ قَالُوا هَذَا عَارِضٌ مُمْطَرُنَا. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالتِّرْمِذِيُّ.

881. Оиша розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам қаттиқ шамол турса:

«Эй бор Худоё! Албатта, мен Сендан унинг яхшилигини, ундаги нарсанинг яхшилигини ва у юборилган нарсанинг яхшилигини сўрайман. Ва Сендан унинг ёмонлигидан, ундаги нарсанинг ёмонлигидан ва у юборилган нарсанинг ёмонлигидан паноҳ сўрайман», дер эдилар.

Қачонки, осмон авзoi ўзгариб қолса, у зотнинг ранглари ўзгариб, кириб-чиқиб, олдинга-орқага бориб-келиб қолар эдилар. Бас, ёмғир ёғишни бошлаганда эса, очилиб кетар эдилар. Мен буни у зотнинг юзларидан билиб, сўрадим.

«Эҳтимолки, эй Оиша, худди «Од қавми у (булут)ни

ориз бўлган холида водийлари томон келаётганини кўрганларида: «Мана бу ориз бизга ёмғир ёғдирувчигадир», дедилар» каби бўлиши мумкин», дедилар».

Муслим ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Оиша онамиз розияллоху анҳодан ривоят қилинаётган ушбу ҳадиси шарифда қаттиқ шамол турганда ва осмоннинг авзойи бузилиб, унда ғалати ўзгаришлар бўла бошлаганда Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васаллам ўзларини қандоқ тутганлари ҳақида сўз кетмоқда.

Маълумки, қаттиқ шамол ҳам Аллоҳнинг кўп сонли лашкарларидан бир лашкардир. Қадимда ўтган умматлардан баъзиларини Аллоҳ таоло айнан ушбу лашкар – қаттиқ шамол ила ҳалок қилгандир. Бу ҳол ҳозиргача давом этиб келмоқда. Қачон қаттиқ шамол турса, бирор фалокат содир бўлиши эҳтимолдан холи эмас. Шунинг учун ҳам Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васаллам қаттиқ шамол эсишга туриши билан ташвишга тушар ва ушбу ҳадисда ривоят қилинган дуони қилишга бошлар эдилар. Сиз билан биз мўмин-мусулмонлар ҳам ҳаётимизда Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васалламдан ўрнак олиб, қаттиқ шамол турганида Аллоҳ таолога илтижо қилиб, мазкур дуони ўқимоғимиз лозим.

Шунингдек, осмон авзойи ўзгариб, унда турли ўзгаришлар содир бўлиб, булутлар юра бошласа ҳам ташвишли ҳол юзага келади. Бу ҳол Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васалламни қаттиқ ташвишга солар, ўзларини қўйгани жой топа олмай қолар эдилар. Қачон ўша ўзгаришлар натижаси ўлароқ ёмғир ёға бошласа, Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васаллам тинчланиб, очилиб кетар эдилар. Чунки бу ҳолат хавф-хатар ўтиб кетганидан далолат бўлар эди. Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васалламнинг бу ҳолатларини мулоҳаза қилган Оиша онамиз нима учун бундоқ қилишларини

сўраганларида, у зот соллаллоҳу алайҳи васаллам Од қавмига келган балога ўхшаш бало келиб қолмаса эди, деб ташвиш қилганларини айтган эканлар.

Од қавми қиссаси ушбу ҳадисда бир қисми зикр қилинган ояти карима тафсири «ҳилол» тафсирида келган. Бизга бу ўринда гуноҳкор Од қавми водийлари томон келаётган булутни кўриб, ана шу булутдан бизга ёмғир ёғади, биз ночорлик ҳолидан кутиламиз, деб хотиржам турган ҳолати ибрат бўлмоғи лозим. Ана ўшанда «кутилган» булут етиб келгач, ёмғир ёғмасдан, уларнинг ҳалокатларига сабаб бўлган.

Демак, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламдан ўрнак олиб, осмонда мазкур ҳолат юзага келганида ташвишга тушиб, Аллоҳга илтижо ва тазарру ила ёлвориб туришимиз лозим.

يَتَبَرَّكُ بِالْمَطَرِ

ЁМҒИР ТАБАРРУК ҚИЛИНАДИ

882- عَنْ أَنَسٍ ط قَالَ: أَصَابَنَا وَخْنٌ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ρ مَطَرٌ

قَالَ: فَحَسَرَ رَسُولُ اللَّهِ ρ ثَوْبَهُ حَتَّى أَصَابَهُ مِنَ الْمَطَرِ فَعُلْنَا: يَا

رَسُولَ اللَّهِ لَمْ صَنَعْتَ هَذَا قَالَ: لِأَنَّهُ حَدِيثٌ عَهْدٍ بِرَبِّهِ تَعَالَى. رَوَاهُ

مُسْلِمٌ.

882. Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам билан турганимизда ёмғирда қолдик. Бас, Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ўзларига ёмғир тегиши

учун кийимларини шимардилар. Биз:

«Эй Аллоҳнинг Расули, нега бундоқ қил-дингиз?» дедик. У зот:

«Чунки унинг ўз Роббисига аҳди янгидир», дедилар».

Муслим ривоят қилган.

Шарҳ: Кийимларини шимарди, дейилганда бош, икки кўл чиғаноққача, икки болдир тиззагача очилиши кўзда тутилади.

«Ўз Роббисига аҳди янгидир», дейилгани эса, унинг ҳузурида яқинда бўлгандир, маъносини англатади.

Ҳалиги иш йилнинг биринчи ёмғири ёғишни бошлаганида қилинади.

يجوز التوسل إلى الله بأحبابه

АЛЛОҲГА УНИНГ АҲБОБЛАРИНИ ВАСИЛА ҚИЛСА ЖОИЗДИР

Тавассул – васила қилиш, яъни, бирор ишни битириш учун бошқа кишига унинг яхши кўрган одами воситаси ила яқинлашиш.

Бу ерда эса, бирор ёмонликни даф этиш ёки яхшиликни жалб қилиш учун Аллоҳга илтижо этганда Аллоҳга яқин бандаларни васила қилиш кўзда тутилган.

883- عَنْ أَنَسٍ ؓ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ ؓ كَانَ إِذَا قَحَطُوا

اسْتَسْقَى بِالْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَقَالَ: اللَّهُمَّ إِنَّا كُنَّا نَتَوَسَّلُ إِلَيْكَ

بِنَبِيِّنَا فَتَسْقِينَا وَإِنَّا نَتَوَسَّلُ إِلَيْكَ بِعَمِّ نَبِيِّنَا فَاسْقِنَا قَالَ فَيُسْقَوْنَ. رَوَاهُ

883. Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Умар ибн Хаттоб розияллоҳу анҳу қаҳатчилик бўлганида Аббос ибн Абдулмутталиб ила истисқо қиларди:

«Эй бор Худоё! Албатта, биз Сенга Пайғамбаримиз ила тавассул қилар эдик. Сен бизни сероб қилар эдинг. Энди биз Сенга Пайғамбаримизнинг амакиси ила тавассул қиламиз. Бизни сероб қилгин», деди.

Яна: «Сероб қилинур эдилар», деди».

Бухорий ривоят қилган.

Шарҳ: Бу ҳодиса ўн саккизинчи ҳижрий санада содир бўлган. Қаҳатчилик ҳаж вақтидан бошланган. Тўққиз ой давом этган. Шунда ҳазрати Умар розияллоҳу анҳу одамларни тўплаб, ҳазрати Аббос розияллоҳу анҳуни васила қилиб, истисқо қилганлар. Ривоят қилинишича, ўша куни Аббос розияллоҳу анҳу Аллоҳ таолога тазарру қилиб:

«Эй бор Худоё! Албатта, гуноҳ бўлмаса, бало тушмас. Тавба бўлмаса, у кўтарилмас. Мана, биз қўлларимизни ўзингга очиб, гуноҳларимизни эътироф қиламиз. Бошларимизни сенга эгиб, тавба қиламиз. Бизни нажот ёмғири ила сероб қилгин», деганлар. Шунда ёмғир қуйиб ёққан. Ер тўйиб, одамларга жон кирган.

884- عَنْ مُصْعَبِ بْنِ سَعْدٍ : τ : أَنَّ أَبِي رَأَى لَهُ فَضْلاً عَلَى

مَنْ دُونَهُ فَقَالَ النَّبِيُّ ρ : هَلْ تُنْصَرُونَ وَتُرْزَقُونَ إِلَّا بِضِعْفَائِكُمْ. رَوَاهُ
الْحُمْسَةُ إِلَّا مُسْلِمًا وَلَفْظُ التَّسَائِي : إِنَّمَا يَنْصُرُ اللَّهُ هَذِهِ الْأُمَّةَ بِضِعْفِهَا
بِدَعْوَتِهِمْ وَصَلَاتِهِمْ وَإِخْلَاصِهِمْ.

884. Мусъаб ибн Саъд розияллоху анҳудан ривоят:

«Отам ўзини ундан паст одамдан фазли бор, деб билар эди. Бас, Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам:

«Заифларингиз сабабидангина нусратланурсизлар ва ризқланурсизлар», дедилар».

Бешовларидан фақат Муслим ривоят қилмаган.

Насайнинг лафзида:

«Албатта, Аллоҳ ушбу умматга заифи сабабидан нусрат берур. Уларнинг дуолари, намозлари ва ихлослари сабабидан», дедилар».

Шарҳ: Ривоятда айтилишича, Мусъаб розияллоху анхунинг оталари Саъд ибн Абу Ваққос розияллоху анху заифҳол кишидан кўра ўзларини фазлли, деб юрар эканлар. Бу ҳақда хабар топган Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам ушбу ҳадисни айтган эканлар. У зот соллаллоху алайҳи васалламнинг:

«Заифларингиз сабабларидангина нусратланурсизлар ва ризқланурсизлар», деганлари ичингизда мавжуд заифҳол кишилар ўз заифликлари, камтаринликлари билан ибодат ила Аллоҳга етишиб қолган бўладилар, ана ўшалар туфайли Аллоҳ сизларга нусрат ва ризқ беради, деганларидир.

Бу маъно ушбу ҳадиснинг Имом Насай ривоят қилган матнида яна ҳам кенгрок баён қилинмоқда:

«Албатта, Аллоҳ ушбу умматга заифи сабабидан нусрат берур. Уларнинг дуолари, намозлари ва ихлослари сабабидан».

Демак, сиртдан заифҳол бўлиб кўринган кишиларга паст назар билан қарамаслик керак экан. Балки уларга ҳурмат ва эҳтиром билан назар қилиш керак.

Муаллиф бу ҳадисни ушбу фаслда келтириш билан умматнинг ичидаги дуоси қабул бўладиган ибодатли, ихлосли кишиларни васила қилароқ истисқо қилиш

мумкин, демоқчилар.

885- عَنْ عُثْمَانَ بْنِ حُنَيْفٍ τ أَنَّ رَجُلًا ضَرَبَ الْبَصِرَ أَتَى النَّبِيَّ ρ فَقَالَ: ادْعُ اللَّهَ أَنْ يُعَافِيَنِي قَالَ: إِنْ شِئْتَ دَعَوْتُ وَإِنْ شِئْتَ صَبَرْتَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ قَالَ: فَادْعُهُ فَأَمَرَهُ أَنْ يَتَوَضَّأَ فَيُحْسِنَ وُضُوئَهُ وَيَدْعُو بِهَذَا الدُّعَاءِ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ وَأَتَوَجَّهُ إِلَيْكَ بِنَبِيِّكَ مُحَمَّدٍ نَبِيِّ الرَّحْمَةِ يَا مُحَمَّدُ إِنِّي تَوَجَّهْتُ بِكَ إِلَى رَبِّي فِي حَاجَتِي هَذِهِ لِتُقْضَى لِي اللَّهُمَّ فَشَفِّعْهُ فِيَّ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ.

885. Усмон ибн ҳанийф розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Бир кўзи ожиз киши Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларига келиб:

«Аллоҳга дуо қилинг, менга офият берсин», деди.

«Хоҳласанг, дуо қиламан. Хоҳласанг, сабр қил. Бу сен учун яхшидир», дедилар».

«Дуо қилинг», деди.

Бас, уни яхшилаб таҳорат қилмоққа ва ушбу дуони ўқишликка амр қилдилар:

«Эй бор Худоё! Албатта, мен Пайғамбаринг, Муҳаммад – раҳмат Пайғамбари ила Сендан сўрайман ва Сенга юзланаман. Эй Муҳаммад! Албатта, мен сен ила Роббимга ушбу ҳожатим юзасидан уни чиқсин дея юзландим. Эй бор Худоё! Унинг менинг ҳақимда шафоатини қабул қил».

Термизий ва Ибн Можа ривоят қилишган.

Шарҳ: Бошқа ривоятда «Бас, кўзи очилган ҳолда кайтиб кетди» дейилган.

Аввало, ушбу ҳадиснинг ровийи Усмон ибн ҳанийф

розияллоху анху билан яқиндан танишиб олайлик:

Усмон ибн ханийф Ансорий ал-Авсий, кунялари Абу Амр. Бу зот Уҳуд ва ундан кейинги жанглarda иштирок этдилар.

Халифа Умар ибн Хаттоб бу зотни «Саводул Ирок»га бошлиқ қилиб тайинладилар.

Али розияллоху анхунинг халифалик даврларида Басрада амир бўлдилар.

Кейинчалик бу ишдан бўшаб, Куфага кўчиб келиб, ўша ерда яшадилар.

Расулуллох соллаллоху алайҳи васалламдан ривоят қилган ҳадисларини ўғиллари Абдуррахмон, Абу Умома, хоний ибн Муовия ва бошқалар ривоят қилишган.

Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васалламнинг дуолари доимо қабул бўлишидан баъзи кишилар ўзлари учун дуо сўраб турар эдилар. Бу мисоллар жуда кўп. Саҳобаи киромлар томонидан охират саодати ҳақида дуо сўралгани ҳам маълум ва машҳур.

Ушбу ҳадисда эса, кўзи ожиз киши кўзи очилиши ҳақида дуо қилишни сўрамоқда. Одатда, Пайғамбар алайҳиссалом доимо беморликни даволашга амр қилганлар. Аммо бу кишига у ҳақда сўз очмаганларидан, унинг кўзи қаттиқроқ беморликка учраган бўлса керак.

Ушбу ҳадисдан олинадиган фойдалар:

1. Аҳли фазл кишидан беморликка офият бўлиши учун дуо сўраш жоизлиги.

2. Бировнинг дардига офият сўраб дуо қилиш яхши эканлиги.

3. Кўзи ожиз бўлиб, даво топа олмаган инсон сабр қилса, катта ажрларга, ҳатто кўзи очилгандан ҳам юқорироқ даражага эришиши.

4. Дуо сўраган кишига икки нарсадан бирини: дуо қилиш ёки дуо қилмасликни танлашга таклиф қилиш жоизлиги.

5. Дуо қилишдан олдин яхшилаб таҳорат олмоқ аҳамиятли экани.

6. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламни васила, шафоатчи қилиб, дуо қилиш мумкинлиги.

Ушбу ҳадисни бу фаслга қўшиш ила тавассул жоиз эканига ҳужжат келтирилмоқда. Дуони тўғридан-тўғри Аллоҳ таолонинг ўзига қилавермасдан орага Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламни шафоатчи этароқ дуо қилишга ишора этилмоқда. Шу билан бирга, бировдан дуо сўраб туравермай, инсон ўзи ихлос ила дуо қилиши кераклигини кўриб турибмиз.

Гоҳида киши ўзи дуо қилганида дуоси қабул бўлмаётганини мулоҳаза қилиб қолади. Шунда қандайдир бирор василага эҳтиёж сезади. Ана шундоқ пайтда васила ила дуо қилиш жоиз бўлади.

Имом Табароний ушбу ҳадисдан олдин бир қиссани келтирганлар. Унда қуйидагилар зикр қилинган:

«Бир одам Усмон ибн Аффон розияллоҳу анхунинг ҳузурига ҳожати юзасидан кириб чиқиб юрар эди. Усмон унга илтифот ҳам қилмас, ҳожатини ҳам чиқармас эди. ҳалиги одам Усмон ибн ҳанийфга учрашиб, мазкур ҳолат ҳақида шикоят қилди.

Шунда Усмон ибн ҳанийф унга «Таҳоратхонага боргин-да, яхшилаб таҳорат қил. Кейин масжидга бориб икки ракат намоз ўқи ва «Эй бор Худоё! Албатта, мен Пайғамбаринг, Муҳаммад – раҳмат Пайғамбари ила Сендан сўрайман ва Сенга юзланаман. Эй Муҳаммад! Албатта, мен сен ила Роббимга ушбу ҳожатим юзасидан уни чиқсин дея юзландим. Эй бор Худоё! Унинг менинг ҳақимда шафоатини қабул қил», деб туриб ҳожатингни сўра. Сўнг олдимга келсанг, мен ҳам сен билан бирга бораман», деди.

ҳалиги одам бориб унинг айтганини қилди. Кейин Усмон ибн Аффоннинг эшигига борди. Бас, эшик оғаси

келиб, унинг қўлидан ушлаб ичкарига олиб кирди ва Усмон ибн Аффон ўтирган жойга, унинг ёнига ўтказди. У нима ҳожатинг бор, деб сўради. У ҳожатини айтди. Унинг ҳожатини чиқариб, бундан кейин қандай ҳожатинг бўлса, келавер, деди.

Кейин ҳалиги одам унинг олдидан чиқиб, Усмон ибн ҳанийфнинг олдида борди ва:

«Аллоҳ сенга хайр берсин. Сен айтиб қўймаганингда, у менга илтифот қилмас эди», деди.

Шунда Усмон ибн ҳанийф:

«Аллоҳга қасамки, мен унга ҳеч нарса деганим йўқ. Лекин Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларига бир кўр одам келганини кўрдим. ҳалиги одам у зотга кўзи кўр бўлиб қолганидан шикоят қилди.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам унга:

«Сабр қила олмайсанми?» дедилар.

«Эй Аллоҳнинг Расули, етакловчим йўқ. Жуда қийналиб кетдим», деди.

«Таҳоратхонага бор. Таҳорат қилиб, икки ракат намоз ўқи. Кейин ушбу дуоларни қил», дедилар.

Кейин биз тарқалмасимиздан олдин ҳалиги одам олдимизга кириб келди. Аллоҳга қасамки, у худди кўр бўлмагандек эди», деди».

886- عَنْ عُمَرَ τ قَالَ: اسْتَأْذَنْتُ النَّبِيَّ ρ فِي الْعُمْرَةِ فَأَذِنَ لِي وَقَالَ: لَا تَنْسَنَا يَا أَخِي مِنْ دُعَائِكَ فَقَالَ عُمَرُ: كَلِمَةً مَا يَسُرُّنِي أَنَّ لِي بِهَا الدُّنْيَا. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَلَقَطُهُ: اسْتَأْذَنْتُ النَّبِيَّ ρ فِي الْعُمْرَةِ فَقَالَ: أَيُّ أَخِي أَشْرَكْنَا فِي دُعَائِكَ وَلَا تَنْسَنَا. وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

886. Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламдан умрага изн

сўрадим. Бас, менга изн бердилар ва:

«Эй биродарим, бизни ҳам дуоингда унутма», дедилар.

Умар:

«Бу калима ўрнига бутун дунёни менга берилганда ҳам мени масрур қилмас эди», деди».

Абу Довуд ва Термизий ривоят қилишган.

Термизийнинг лафзида:

«Эй биродарим, дуоингда бизни ҳам шерик қил, бизни унутма», дедилар».

Шарҳ: Ушбу ҳадисдан олинадиган фойдалар:

1. Бирор сафарга боришда, ҳатто у сафар Байтуллоҳнинг зиёрати бўлса ҳам раҳбардан изн сўраш кераклиги.

2. Афзал шахс ўзидан даражаси пастроқ кишидан дуо сўраши мумкинлиги.

3. ҳазрати Умар розияллоҳу анҳунинг фазилатлари.

4. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг саҳобалар олдидаги қадр-қимматлари. ҳазрати Умар розияллоҳу анҳу у зот соллаллоҳу алайҳи васалламнинг бир оғиз сўзларини бутун дунёга алмаштирмасликлари шуни кўрсатади. ҳақиқий мусулмон шундоқ бўлиши керак.

Ушбу ҳадисни ҳам тавассул фаслида келтириш билан муаллиф тавассулни инкор қилувчиларга қарши далилни уларнинг эътиборига ҳавола этмоқда.

Адолат юзасидан айтиш керакки, тавассул жоиз эмас, дейдиганлар ҳам дуо сўраш ёки икки мусулмон бир-бирига дуо қилиши мумкин эмас, демайдилар. ҳар ким ўзи тўғридан-тўғри Аллоҳдан сўрайвериши керак, дейдилар. Биз бундай гап-сўзларга эътиборни жалб қилмай, саҳиҳ ҳадисларда келган нарсга амал қилсак, яхши бўлади.

صلاة الضحى

ЧОШГОҲ НАМОЗИ

887- عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمٍ ؓ أَنَّهُ رَأَى قَوْمًا يُصَلُّونَ مِنَ الضُّحَى
فَقَالَ: أَمَّا لَقَدْ عَلِمُوا أَنَّ الصَّلَاةَ فِي غَيْرِ هَذِهِ السَّاعَةِ أَفْضَلُ إِنَّ
رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: صَلَاةُ الْأَوَّابِينَ حِينَ تَرْمِضُ الْفِصَالُ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ
وَأَحْمَدُ.

887. Зайд ибн Арқам розияллоҳу анҳудан ривоят:

«У чошгоҳ намози ўқиётган қавмни кўриб қолиб:

«Булар намоз ушбу соатдан бошқасида афзал эканини билмасмикинлар?! Расулulloх соллаллоху алайҳи васаллам аввабийнларнинг намози теваларнинг оёғи куйганда бўлади, деганлар», деди».

Муслим ва Аҳмад ривоят қилишган.

Шарҳ: Зайд ибн Арқам розияллоҳу анҳу бу гапни Қубо аҳлининг куёш чиққан пайтида чошгоҳ намозини ўқиётганларини кўриб қолиб айтганлар. Зайд ибн Арқам розияллоҳу анҳунинг фикрларича, чошгоҳ намози ўқимокчи бўлган одам ушбу ҳадисда васф қилинган пайтда ўқигани афзал. Бу пайтда куёш ерни қиздириб кичик бўталоқ теваларнинг оёғини куйдирадиган даражага етиб қолади.

«**Аввабийн**» сўзи «кўп тавба қилувчилар» деган маънони англатади. Демак, чошгоҳ намози аввабийнлар намози ҳам деб аталар экан. Ушбу намоз ҳақидаги барча далилларни яхшилаб ўрганган фуқаҳоларимиз чошгоҳ намозининг вақти эрталаб нафл намоз ўқиш ҳалол бўлган вақтдан бошлаб, то заволгача, деганлар.

Жумҳури уламоларимиз, жумладан, тўрт мазҳаб соҳиблари ҳам чошгоҳ намози суннатдир, деганлар.

Демак, бизлар ҳам ҳаётимизга бу суннатни татбиқ қилмоғимиз керак. Чошгоҳ намози ўқиб юрмоғимиз Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг суннатларига амал қилганимиз бўлади.

888- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: أَوْصَانِي خَلِيلِي ρ
بِثَلَاثٍ: بِصِيَامِ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ وَرُكْعَتِي الضُّحَى وَأَنْ أُوتِرَ قَبْلَ
أَنْ أُنَامَ. رَوَاهُ الْحَمْسَةُ.

888. *Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Менга халилим соллаллоҳу алайҳи васаллам уч нарсани васият қилганлар: ҳар ойда уч кун рўза тутмоқни, икки ракат чошгоҳ намозини ва ухлашимдан олдин витр ўқимоғимни», дедилар».

Бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: ҳазрати Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳу фахр билан Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламни халилим – холис синалган дўстим деб атамоқдалар. Ушбу ҳадиси шарифда уч нарсага тарғиб қилинмоқда:

1. «**ҳар ойда уч кун нафл рўза тутмоқ**».

Бу масала «Рўза» китобида батафсил келади. Ўшанда, Аллоҳ хоҳласа, ҳар ойда уч кун нафл рўза тутмоқ йил бўйи рўза тутишга тенг эканини ҳам ўрганасиз. ҳозир эса ушбу набавий васиятга амал қилмай юрган ҳар ойда уч кун нафл рўза тута бошласалар яхши бўлади.

2. «**Икки ракат чошгоҳ намози**».

Бу намоз аввабийнлар намози экани олдинги ҳадисда айтилди. Бу ҳадисда эса, чошгоҳ намози Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг шахсий васиятлари сифатида васф қилинмоқда. Келаси ҳадиси шарифларда яна бир қанча васфлари келади, иншааллоҳ. Биз эса, бу набавий васиятга ҳам амал қилиб, авваллари бу намозни

ўқимай юрган бўлсак, ушбу ҳадисни ўрганганимиздан кейин уни ўқишга киришмоғимиз лозим.

3. «Ухлашдан олдин витр намози ўқиш».

Мусулмон киши агар кечаси таҳажжуд намозига туришига ишонмай, ухлаб қолишдан қўрқса, ухлашидан бевосита олдин витр намозини ўқиб ётиши керак. Биз бу набавий васиятга ҳам ҳаётимиз бўйи амал қилишимиз зарур.

889- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي الضُّحَى أَرْبَعًا وَيَزِيدُ مَا شَاءَ اللَّهُ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالنَّسَائِيُّ وَأَحْمَدُ.

889. Оиша розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам чошгоҳ намозини тўрт ракат ўқир эдилар ва Аллоҳ хоҳлаганича зиёда қилар эдилар».

Муслим, Насайи ва Аҳмад ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ривоятда Пайғамбаримиз тўрт ракат ва ундан кўп чошгоҳ намоз ўқиганлари айтилмоқда.

890- عَنْ أُمِّ هَانِئٍ بِنْتِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ الْفَتْحِ صَلَّى سُبْحَةَ الضُّحَى ثَمَانِي رَكَعَاتٍ يُسَلِّمُ مِنْ كُلِّ رَكَعَتَيْنِ. وَفِي رِوَايَةٍ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ دَخَلَ بَيْتَهَا يَوْمَ فَتْحِ مَكَّةَ فَاعْتَسَلَ وَصَلَّى ثَمَانَ رَكَعَاتٍ. رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ.

890. Умму Хоний бинти Абу Толиб розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам фатҳ куни чошгоҳ намозини саккиз ракат ўқидилар. ҳар икки

ракатда салом берардилар».

Бошқа бир ривоятда:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам у (Умму хоний)нинг уйига Макка фатҳи куни кириб, ғусл қилиб саккиз ракат намоз ўқидилар».

Тўртовлари ривоят қилинган.

Шарҳ: Бу ривоятда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг:

1. Сафарда ҳам чошгоҳ намози ўқиганлари.
2. Бировнинг уйида ғусл қилиб, намоз ўқиганлари.
3. Чошгоҳ намозини гоҳида саккиз ракат ўқиганлари келиб чиқади.

891- عَنْ أَبِي ذَرٍّ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: يُصْبِحُ عَلَى كُلِّ سَلَامٍ مِنْ أَحَدِكُمْ صَدَقَةٌ فَكُلُّ تَسْبِيحَةٍ صَدَقَةٌ وَكُلُّ تَحْمِيدَةٍ صَدَقَةٌ وَكُلُّ تَهْلِيلَةٍ صَدَقَةٌ وَكُلُّ تَكْبِيرَةٍ صَدَقَةٌ وَأَمْرٌ بِالْمَعْرُوفِ صَدَقَةٌ وَنَهْيٌ عَنِ الْمُنْكَرِ صَدَقَةٌ وَيُجْزَى مِنْ ذَلِكَ رَكْعَتَانِ يَرْكَعُهُمَا مِنَ الضُّحَى. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَأَحْمَدُ.

وَهُمَا: يُصْبِحُ عَلَى كُلِّ سَلَامٍ مِنْ ابْنِ آدَمَ صَدَقَةٌ تَسْلِيْمُهُ عَلَى مَنْ لَقِيَ صَدَقَةٌ وَأَمْرُهُ بِالْمَعْرُوفِ صَدَقَةٌ وَنَهْيُهُ عَنِ الْمُنْكَرِ صَدَقَةٌ وَإِمَاطَتُهُ الْأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ صَدَقَةٌ وَبُضْعُهُ أَهْلِهِ صَدَقَةٌ وَيُجْزَى مِنْ ذَلِكَ كُلِّهِ رَكْعَتَانِ مِنَ الضُّحَى.

891. Абу Зарр розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Сабоҳда сизнинг ҳар бирингиздан ҳар бўғинига

садақа лозим бўлади. Бас, ҳар бир тасбеҳ садақадир, ҳар бир таҳмид садақадир, ҳар бир таҳлийл (Ла илаҳа иллаллоҳ) садақадир ва ҳар бир такбир садақадир. Амри маъруф садақадир. Наҳйи мункар садақадир. Ўшаларнинг ўрнига чошгоҳда икки ракат намоз ўқиш кифоя қиладир», дедилар».

Муслим, Абу Довуд ва Аҳмад ривоят қилишган.

Абу Довуд ва Аҳмаднинг лафзида:

«Сабоҳда сизнинг ҳар бирингиздан ҳар бўғинига садақа лозим бўлади. Учраган одамга салом бериш садақадир. Амри маъруф қилиши садақадир. Наҳйи мункар қилиши садақадир. Йўлдан озор берувчи нарсани олиб ташлаши садақадир. Аҳлига жинсий алоқа қилиши садақадир. Ўшалар ўрнига чошгоҳдаги икки ракат намоз кифоя қилур», дедилар».

Шарҳ: Уйкудан эсон-омон туриб, уч юз олтмиш бўғини ишга тушиб кетиши ҳар бир инсон учун катта бахт, улуғ неъмат. Мўмин-мусулмон киши ҳар бир неъмат учун Аллоҳ таолога муносиб шукр қилиши керак. Шукр қилганда ҳам ҳар бир бўғин ҳисобига бир садақа қилиши керак. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг:

«Сабоҳда сизнинг ҳар бирингиздан ҳар бўғинига садақа лозим бўлади» деганлари шуни англатади.

Садақа деганда пул ёхуд мол сарфлашни тушунмаслик керак. Мўмин банда томонидан қилинган ҳар бир яхшилик, шариатга мувофиқ амал садақадир.

1. Бир марта субҳаналлоҳ, деб тасбеҳ айтиш ҳам садақа. Шу билан бир бўғин учун қилиниши зарур бўлган шукр адо этилади.

2. Бир марта алҳамдулиллоҳ, дейишлик ҳам садақа. Шу билан яна бир бўғин учун қилиниши зарур бўлган шукр адо этилади.

3. Бир марта «Ла илаҳа иллаллоҳ» дейишлик ҳам садақа. Шу билан яна бир бўғин учун қилиниши лозим

бўлган шукр адо этилган бўлади.

4. Бир марта Аллоҳу акбар, дейишлик ҳам садақа. Шу билан яна бир бўғин учун қилиниши лозим бўлган шукр адо этилади.

5. Амри маъруф қилишлик ҳам садақа.

6. Наҳйи мункар қилишлик ҳам садақа.

7. Йўлда кўринган одамга салом беришлик ҳам садақа.

8. Йўлдан кўпчиликка озор берадиган нарсани олиб ташлашлик ҳам садақа.

9. Иффат ва солиҳ фарзанд талабида жуфти ҳалоли ила яқинлик қилиш ҳам садақа.

Шу ва шунга ўхшаш солиҳ амалларни қилиб мусулмон одам ҳар бир бўғини учун кунда қилиши керак бўлган садақаларни адо этса, қандай яхши!

Айниқса, икки ракат чошгоҳ намози ўқиган одам уч юз олтмиш бўғин учун қилиши лозим бўлган садақани адо этган бўлади. Чунки намоз пайтида инсоннинг барча бўғинлари ишга тушади.

Бу ҳадисда чошгоҳ намози ниҳоятда фазилатли экани баён қилинмоқда. Шунинг учун ҳам бу намозни доимий суратда ўқиб юришга одатланишимиз лозим.

892- عَنْ نُعَيْمِ بْنِ هَمَّارٍ ط قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ρ يَقُولُ: قَالَ

اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: يَا ابْنَ آدَمَ لَا تُعْجِزْنِي مِنْ أَرْبَعِ رَكَعَاتٍ فِي أَوَّلِ نَهَارِكَ أَكْفِكَ آخِرَهُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَاحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ. وَلَفْظُهُ: ابْنَ آدَمَ أَرْكَعَ لِي مِنْ أَوَّلِ النَّهَارِ أَرْبَعِ رَكَعَاتٍ أَكْفِكَ آخِرَهُ.

892. Нуъайм ибн ҳаммор розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг:

«Аллоҳ азза ва жалла: «Эй Одам боласи, наҳорнинг

аввалидаги тўрт ракат-ла мени унутма, сен учун у(наҳор)нинг охирини кифоясини қилурман» дейди», деганларини эшитдим».

Абу Довуд, Аҳмад ва Термизий ривоят қилишган.

Термизийнинг лафзида:

«Одам боласи! Наҳорнинг аввалида Менга тўрт ракат руку қил, Мен сенга охирини кифоясини қилурман», дейилган.

Шарҳ: Аввало, ушбу ривоятнинг ровийи Нуъайм ибн ҳаммор розияллоху анҳу билан танишиб олайлик:

Нуъайм ибн ҳаммор Атафоний аш-Шомий, ҳадисларини Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васалламдан ва Уқба ибн Омир ал-Жуҳанийдан ривоят қилдилар. Бу зотдан Абу Идрис Хувлоний, Қайс ал-Жузомий, Кусайр ибн Мурра ал-ҳазрабий, Қатодалар ривоят қилишди. Бу киши ривоят қилган ҳадисларни учта саҳиҳ соҳиблари ўз китобларига киритишган.

Ушбу ҳадисда зикр қилинаётган намоздан чошгоҳ намози ирода қилинмоқда. Демак, ким эрталабдан тўрт ракат чошгоҳ намози ўқиб олса, кун давомида Аллоҳнинг ҳифзу химоятида бўлар экан.

Биз ҳам кун бўйи Аллоҳнинг ҳифзу химоятида бўлмоқни истасак, доимо чошгоҳ намоз ўқишга одатланайлик.

893- عَنْ مُعَاذِ بْنِ أَنَسٍ الْجُهَنِيِّ τ عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَنْ

قَعَدَ فِي مُصَلَاةٍ حِينَ يَنْصَرِفُ مِنْ صَلَاةِ الصُّبْحِ حَتَّى يُسَبِّحَ رُكْعَتِي
الضُّحَى لَا يَقُولُ إِلَّا خَيْرًا غُفِرَ لَهُ خَطَايَاهُ وَإِنْ كَانَتْ أَكْثَرَ مِنْ زَيْدِ
الْبَحْرِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ. وَلَفْظُهُ: مَنْ صَلَّى الْعَدَاةَ فِي جَمَاعَةٍ
ثُمَّ قَعَدَ يَذْكُرُ اللَّهَ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ ثُمَّ صَلَّى رُكْعَتَيْنِ كَانَتْ لَهُ كَأَجْرِ

893. Муоз ибн Анас ал-Жуханий розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким бомдод намозини ўқиб бўлганидан кейин намоз ўқиган жойида то чошгоҳ намозини ўқигунча ўтирса, фақат яхшиликдан бошқани гапирмаган бўлса, унинг хатолари, агар денгиз кўпигидан кўп бўлса ҳам мағфират қилинур», дедилар».

Абу Довуд ва Термизий ривоят қилишган.

Термизийнинг лафзиди:

«Ким бомдодни жамоат билан ўқиса, сўнгра қуёш чиққунича Аллоҳни зикр қилиб ўтирса, кейин икки ракат намоз ўқиса, унинг учун ҳаж ва умранинг ажридек бўлур. Тўлиқ, тўлиқ, тўлиқ», дейилган.

Шарҳ: Ушбу ривоятда васф қилинаётган намозни шуруқ намози ҳам дейилади. Шуруқ дегани эса, қуёш чиқишини билдиради. Саҳар чоғи ниҳоятда фазилатли бўлиши ҳақида олдинги ҳадисларда кўплаб маълумотлар келди.

Бу ҳадиси шарифда ҳам бомдод намози билан қуёш чиққунича бўлган вақтни Аллоҳнинг зикри билан ўтказишга тарғиб қилинмоқда. Шу билан бирга, шуруқ намози ўқишга ҳам қизиқтирилмоқда. Аввал айтилганидек, шуруқ намози чошгоҳ намозининг энг аввалги вақтидаги намоздир. ҳадисда бомдод намозини жамоат билан ўқишга тарғиб борлиги ҳам очиқ-ойдин кўриниб турибди.

Ушбу ҳадисга амал қилиб, саҳар чоғи Аллоҳнинг ибодати, зикри билан машғул бўлиш фазилатли ишдир. Ўтган салафи солиҳлар бу ишга алоҳида эҳтимом берганлар. Бир гуруҳ ҳожиларнинг йўлини арслонлар тўсиб қолибди. Мазкур ҳожилар ичида буюк

тобейинлардан Товус розияллоху анху ҳам бор эканлар. Ўша ўров уч кун давом этибди. Уч кунгача арслонлардан кўркиб бирор киши мижжа қоқа олмабди. Кейин арслонлар кетишибди. Сахар чоғи экан, ҳамма бомдодни ўқиб ўзини уйкуга урибди.

Ухлашни хаёлига ҳам келтирмаётган Товус розияллоху анхуга уч кун мижжа қоқмадингиз, бироз ухлаб олсангиз бўлар эди, дейишибди. Шунда у киши бу пайтда ухлаб бўлмайди, деб зикрни давом эттирган эканлар.

Бизнинг давримиз аҳли солихлари сийратида ҳам шу одат мулоҳаза қилинади. Бу пайтда ер юзиди навбатчилик қиладиган фаришталар алмашаётган бўладилар. Бу вақтда ухлаш, ғофил бўлиш ва бошқа бефойда ишлар билан машғул бўлиш мўмин одамга тўғри келмайди. Сахарда ибодат қилганларнинг ризқи улуг, ухлаганларнинг ризқи тор бўлади.

ҳозирги тараққий этган илм ҳам сахар вақтининг фазилатли эканини тасдиқламокда. Сахар чоғида ултра бинафша нурлар тарқалган вақт бўлар экан. Ўша нурлар инсон учун жуда ҳам фойдали экан.

Хўш, ўша нурлардан энг кўп фойда оладиган одам бомдодни жамоат билан ўқиб, қуёш чикқунча Аллоҳнинг зикри билан машғул бўлиб, кейин икки ракат намоз ўқиган киши бўлмаса, ким бўлар эди?

ҳа, бу ҳадисга доимий равишда амал қилишга одатланишимиз лозим.

894- عَنْ أَبِي أُمَامَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَنْ خَرَجَ مِنْ بَيْتِهِ

مُتَطَهِّرًا إِلَى صَلَاةٍ مَكْتُوبَةٍ فَأَجْرُهُ كَأَجْرِ الْحَاجِّ الْمُحْرِمِ وَمَنْ خَرَجَ إِلَى تَسْبِيحِ الضُّحَى لَا يَنْصِبُهُ إِلَّا إِيَّاهُ فَأَجْرُهُ كَأَجْرِ الْمُعْتَمِرِ وَصَلَاةٌ عَلَى أَثَرِ صَلَاةٍ لَا لَعْوَ بَيْنَهُمَا كِتَابٌ فِي عَلِيِّينَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

894. *Абу Умома розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким уйидан таҳорат қилган ҳолида фарз намозга чиқса, унинг ажри эҳром кийган хожининг ажрича бўлур. Ким чошгоҳ намозига чиқса, фақат унинг учунгина чиқса, унинг ажри умра қилувчининг ажрича бўлур. Бир намоз билан иккинчи намоз орасида беҳуда нарса бўлмаса, иллийин китобидадир», дедилар».

Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда аввал ўрганган нарсаларимиз билан бир қаторда чошгоҳ намозининг савоби бир умранинг савобига тенг келиши баён қилинмоқда.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг бир намоз билан иккинчи намоз орасидан беҳуда нарса бўлмаса, иллийин китобидадир, деганлари ўша амалнинг савоби иллийин китобига ёзилади, деганларидир. Иллийин китоби эса, олий мақом китоб бўлиб, унга муқарраб фаришталар шохид бўлурлар.

Демак, икки фарз намози орасида ёки бир фарз, бир суннат намози ораси беҳуда ўтмаса, қандай яхши. Бундоқ ҳолнинг энг афзал кўринишларидан бири бомдод намози билан шуруқ намози орасини зикр билан ўтказишдир.

895- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَنْ حَافَظَ عَلَى

شُفْعَةِ الضُّحَى غُفِرَ لَهُ ذُنُوبُهُ وَإِنْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ. رَوَاهُ

التِّرْمِذِيُّ.

895. *Абу Хурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким чошгоҳ намозини муҳофаза (бардавом) қилса,

унинг гуноҳлари, агар денгиз кўпигича бўлса ҳам мағфират қилинади», дедилар».

Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Бу ҳадисда чошгоҳ намозини доимий равишда ўқиш юришга тарғиб қилинмоқда. Албатта, умумий қоидага биноан, бу ердаги гуноҳлардан мурод банда билан Аллоҳ орасидаги кичик гуноҳлардир. Кабира гуноҳлар ва банда билан банда орасидаги ҳақлар бу билан мағфират қилинмаслиги аниқ.

ХУЛОСА

Ўрганган ҳадисларимиздан чошгоҳ намози ўқиш жуда ҳам савобли амал экани очиқ-ойдин кўриниб турибди. Бу намоз кўплаб ажру савоб, хайру барака ва файзу футухга сабаб бўлиши таъкидланмоқда. Бу намознинг вақти қуёш чиқиб бўлганидан заволгача давом этиб, энг афзал вақти қуёш ерни қиздирган вақт экан. Биз ўрганган ривоятларда чошгоҳ намози икки ракатдан саккиз ракатгача бўлиши зикр қилинди. Бошқа ривоятларда ўн олти ракатгача деб айтилгандир.

Демак, ҳолатга ва имкониятга қараб шулар орасидаги ададда чошгоҳ намози ўқиса бўлаверади. Вақти оз одам икки ракат ўқиса ҳам чошгоҳ намози ўқиган бўлади. Имкони бор одам кўпроқ ўқиса яна ҳам яхши. Энг муҳими ўқиш керак.

سنة الزوال

ЗАВОЛ СУННАТИ

896- عَنْ أَبِي أَيُّوبَ ط عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: أَرْبَعُ قَبْلِ الظُّهْرِ

لَيْسَ فِيهِنَّ تَسْلِيمٌ تُفْتَحُ لَهُنَّ أَبْوَابُ السَّمَاءِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.
وَلَقَطُهُ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي أَرْبَعًا بَعْدَ أَنْ تَزُولَ الشَّمْسُ قَبْلَ الظُّهْرِ
وَقَالَ: إِنَّهَا سَاعَةٌ تُفْتَحُ فِيهَا أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَأَحِبُّ أَنْ يَصْعَدَ لِي فِيهَا
عَمَلٌ صَالِحٌ. وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

896. *Абу Айюб розияллоху анҳудан ривоят қи-линади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Пешиндан олдинги, бир салом билан бўлган тўрт ракат намозга осмон эшиклари очилур», дедилар».

Абу Довуд ва Термизий ривоят қилишган. Термизийда:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам қуёш заволга кетганидан сўнг, пешиндан олдин тўрт ракат намоз ўқир эдилар ва:

«Албатта, бу соатда осмон эшиклари очилур, ана ўшанда менинг солиҳ амалим унга кўтарилишини яхши кўрурман», дер эдилар», дейилган.

Шарҳ: Мазкур намоз пешиннинг тўрт ракат суннати эмас. Алоҳида мустаҳаб намоз бўлиб, завол суннати номи ила машхур. Бу намознинг ҳикмати ҳадиси шарифда очиқ-ойдин айтилмоқда.

صلاة الليل وفضلها

ТУНГИ НАМОЗ ВА УНИНГ ФАЗЛИ

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى : چچ چیدتدژڈڈڈ

Аллоҳ таоло:

«Кечасида таҳажжуд (намози) қил. Сенга нофила бўлур. Шоядки, Роббинг сени Мақоми Махмудда тирилтирса», деган (*Исро*, 79).

Шарҳ: Ушбу оят ила таҳажжуд намозига тарғиб қилиш Қуръонда келгани эслатилмоқда. Кечаси бир ухлаб туриб, ўқиладиган намозни таҳажжуд намози деб аталади. Шунингдек, бу намозни қиём намози, деб ҳам айтилади. Аввал бу намоз вожиб бўлган эди. Бир йилчадан кейин вожиблиги насх қилинган.

Бу маъно «Тафсири ҳилол»да Муззаммил сураси тафсирида батафсил баён қилинган:

«Эй ўраниб ётувчи! Кечани озгинасидан бошқасини (ибодатда) тик туриб ўтказ!»

Албатта, бу оят ниҳоятда улкан маъно касб этади. Бу Аллоҳнинг йўлида кишиларни тўғри йўлга бошлаш учун қилинган амр эди. Ўраниб ётадиган вақт ўтди, тур энди, деган Аллоҳнинг нидоси эди.

Шунинг учун ҳам Хадича онамиз Пайғамбар алайҳиссаломга бир оз ухлаб олсангиз-чи, десалар, Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Эй Хадича, уйқунинг вақти ўтди», дер эдилар.

«Ярмида ёки ундан бир оз қисқароғида (бедор бўл)».

Яъни, кечанинг ярмида бедор бўлиб ибодат қил ва ярмида ухла ёки ярмидан озроғида ибодат қилиб, кўпроғида ухла.

«Ёки у (ярим)га яна қўш ва Қуръонни тартил билан тиловат қил!»

Яъни, кечанинг ярмидан кўпроғини ибодат билан ўтказгин-да, озроғида ухлагин. Қуръонни тартил билан ўқиш деб, уни дона-дона қилиб, ҳар бир ҳарфини ўрнидан чиқариб, оятларини алоҳида-алоҳида қилиб, тажвид қоидалари асосида ўқишга айтилади.

Қуръонни тартил билан ўқишга бўлган бу илоҳий фармон барча мўмин-мусулмонларга оммавий фармондир.

Муҳаммад алайҳиссаломга Жаброил алайҳиссалом Қуръонни тартил билан ўқиб берганлар. Ўз навбатида, Пайғамбар алайҳиссалом ҳам умматларига тартил билан ўқиб берганлар. Мусулмон уммати эса авлоддан авлодга Пайғамбаридан қандоқ қилиб олган бўлса, шундоқ ўтказиб келмоқда. Қориларимиз Қуръон қироати қоидаларини тартибга солиб китоблар битишган. Бу қоидаларни билиш ҳар бир мусулмон учун зарур. Шунинг учун ҳар бир мусулмон тажвид қоидалари бўйича бир китоб ўқимоғи, Қуръон тиловатини тажвид илмига эга бўлган қорилардан ўрганмоғи лозим.

Имом Термизий ривоят қилган ҳадиси шарифда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам шундай башорат қиладилар:

«Қиёмат кунида Қуръон қорисига Аллоҳ «ўқиб кўтарилиб боравер, у дунёда қандоқ ўқиган бўлсанг, шундоқ ўқи, охириги оятни ўқиган жойинг сенинг (жаннатдаги) мартаба манзилинг бўлади», дейди».

Кечалари қоим бўлиш, яъни, ибодат билан бедор бўлиш ҳақида ҳам ривоятлар жуда кўп.

Имом Муслим ривоят қилган ҳадисда жумладан шундай дейилади:

«... Эй мўминларнинг онаси, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг кечалари қоим бўлишлари ҳақида сўзлаб беринг», дедим.

«Йа айюҳал муззаммил» сурасини ўқиганмисан?» дедилар. Мен (Саид ибн ҳишом):

«Ўқиганман», дедим.

«Албатта, Аллоҳ таоло ушбу суранинг аввалида кечалари қоим бўлишни фарз қилди. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ва саҳобалари бир йил кечалари қоим бўлдилар. ҳатто оёқлари шишиб кетди. Суранинг охирини Аллоҳ таоло туширмай ўн икки ой ушлаб турди. Сўнгра бу суранинг охирида енгиллик

тушди», дедилар».

Кечалари қоим бўлиш фарзликдан ихтиёрий амалга айланди... Кечалари бедор бўлиб, ҳатто оёқлари шишиб кетгунча туриш, Қуръонни тартил билан тинмай тиловат қилиш катта аҳамиятга эга оламшумул ишга тайёргарлик эди. Бу оғир ишнинг қабули келгуси оятда нозил бўлган.

«Албатта, Биз устингга оғир сўзни ташлармиз».

Яъни, Қуръонни ташлаймиз, Қуръон ўзи енгилликка барпо қилинган, лекин у ҳақиқат мезонида оғирдир. Қалбга таъсири оғир. Бошқа бир оятда: «Агар биз бу Қуръонни тоққа туширсак эди, Аллоҳдан кўркқанидан парчаланиб кетганини кўрар эдинг», дейилган.

ҳа, масъулиятини улкан тоғлар ҳам кўтара олмайдиган улкан ишни Муҳаммад алайҳиссалом кўтарганлар.

Қуръон оятларининг тушиш жараёни ниҳоятда оғир кечарди. Ваҳий тушган пайтда, агар кунлар совук бўлса ҳам Пайғамбар алайҳиссалом терлаб кетардилар, нафас олишлари тезлашарди.

Саҳобалардан Зайд ибн Собит розияллоҳу анху шундай ҳикоя қиладилар:

«Менинг соним Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг сонларига тегиб турган пайтда ваҳий тушиб қолди, унинг шиддатидан соним ёрилиб кетай, деди».

Агар Пайғамбаримиз алайҳиссалом туяда кетаётганларида ваҳий тушиб қолса, оғирликдан туя ҳам юра олмай қолар экан.

«Албатта, тунги ибодат кўпроқ мувофик келур ва қироати тўғрироқ бўлур».

Яъни, кечаси тинчлик ҳукм сургани учун, тирикчилик ташвишлари, кўнгилни безовта қилувчи нарсалар бўлмагани учун ибодатда ўқилган нарсалар қалбга яхшироқ ўрнашади, жимлик ҳукм сургани учун қироат ҳам тўғрироқ чиқади.

Аллоҳ таоло бу сураи каримани узун оят билан

тугатади. Юқорида эслатиб ўтганимиздек, суранинг аввали тушганидан сўнг бир йил муддат ўтиб тушган оят мана шу оятдир:

«Албатта, Роббинг сени кечанинг учдан биридан озроғини, ё ярмини, ё учдан бирини қоим бўлиб ўтказаетганингни ва сен билан бирга бўлганлардан ҳам бир тоифа (шундоқ қилаётганларини) биладир. Ва Аллоҳ кечаю кундузни ўзи ўлчайдир. У сизлар ҳеч чидай олмаслигингизни билиб, Сизларга (енгилликни) қайтарди. Бас (энди), Қуръондан муяссар бўлганича ўқинглар. Сизлардан келажакда касаллар бўлишини ҳам билди. Бошқалар ер юзида юриб Аллоҳнинг йўлида фазлини ахтаришини, яна бошқалар эса, Аллоҳнинг йўлида жиҳод қилишларини (ҳам билди). Бас, ундан муяссар бўлганича қироат қилинглари. Ва намозни қоим қилинглари, закот беринглари ва Аллоҳга яхши қарз беринглари. Ўзингиз учун нима яхшилик қилган бўлсангиз, Аллоҳнинг ҳузурида ундан яхшироғини ва улканроқ ажрни топасизлар. Аллоҳга истиғфор айтинглари. Албатта, Аллоҳ мағфират қилувчи ва раҳмдилдир».

Бу оят билан Аллоҳ таоло суранинг аввалидаги оятларга биноан, фарз қилинган кечаси қоим бўлишни бекор қилди. Шундан сўнг кечада фарз намозлардан ташқари ибодат қилиш ихтиёрийга айланди. Оятда нима учун аввалги буйруқ бекор қилингани ҳам айтиб ўтилди.

Ушбу ояти кариманинг бошида Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам ва у зотнинг саҳобаларига кечанинг маълум қисмини ибодат ила бедор ўтказиш фарз қилингани очиқ-ойдин айтиб ўтилмоқда.

«Албатта, Роббинг сени кечанинг учдан биридан озроғини, ё ярмини, ё учдан бирини қоим бўлиб ўтказаетганингни ва сен билан бирга бўлганлардан ҳам бир тоифа (шундоқ қилаётганларини) биладир».

Уларга кечанинг ярмини, учдан бирини ёки ундан озроқ қисмини бедор бўлиб ўтказиш амр қилинган эди. Кечаси зикр, намоз, Қуръон тиловати каби турли ибодатлар ила қоим бўлиш мўмин-мусулмон кишининг танасини бакуват, руҳини пок қилади. Уларни турли машаққатларни осонлик билан кўтаришга ўргатади, айшишрат, ҳою ҳавасга берилишдан саклайди.

Шунинг учун ҳам Аллоҳ таоло динига хизмат қилишлари кутилаётган зотларни алоҳида руҳий, маънавий ва жисмоний тарбия қилиш учун ушбу услубни қўллаган эди.

«Ва Аллоҳ кечаю кундузни ўзи ўлчайдир. У сизлар ҳеч чидай олмаслигингизни билиб, Сизларга (енгилликни) қайтарди. Бас (энди), Қуръондан муяссар бўлганича ўқинглар».

Яъни, олдин сизларни чиниқтириш учун кечаси намоз ўқиш фарз қилинган эди. Энди эса, У зот сизлар бу ишга ҳеч чидай олмаслигингизни билгани учун сизларга енгилликни қайтарди. Энди кечасининг маълум қисмини бедорлик-ла ибодат қилиб ўтказиш фарз бўлмай қолди.

Ушбу оят нозил бўлгандан бошлаб, бу иш ихтиёрий бўлди. Бас, энди Қуръондан муяссар бўлганича ўқинглар.

Оятнинг давомида эса, кечасининг маълум қисмини бедор ўтказиш ҳукмини фарздан тушириб ихтиёрийга келтиришнинг сабабларидан уchtаси— беморлик, Аллоҳнинг йўлида жиҳод қилиш ва ер юзида юриб Аллоҳнинг фазлини ахтариш зикр қилинди.

Ушбу уч тоифа кишиларга кечаси бедор бўлиб ибодат-ла машғул бўлиш оғирлик қилади. Аллоҳ эса, бандаларига оғир бўлишини хоҳламайди.

«Сизлардан келажакда касаллар бўлишини ҳам билди. Бошқалар ер юзида юриб Аллоҳнинг йўлида фазлини ахтаришини, яна бошқалар эса Аллоҳнинг йўлида жиҳод қилишларини (ҳам билди)».

Аллоҳ таоло ушбу оятдаги «... Бошқалар ер юзида юриб Аллоҳнинг фазлини ахтаришини, яна бошқалар эса Аллоҳнинг йўлида жиҳод қилишларини (ҳам билди)...» жумласида Аллоҳнинг йўлида жиҳод қилувчилар билан Аллоҳнинг фазлини ахтарувчилар, яъни, касбу кордагилар тенглаштирилмоқда.

Шунинг учун ҳам саҳобалардан Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоҳу анҳу:

«Кимки сабр қилиб, қийинчиликларга чидаб, савоб умидида мусулмонлар диёрига бирор нарсани келтириб ўша куннинг нархида сотса, Аллоҳнинг ҳузурида шаҳидлар мартабасига эришади», деганлар.

Абдуллоҳ ибн Умар розияллоҳу анҳу эса:

«Мен учун Аллоҳнинг йўлида жанг қилиб ўлишдан кейинги энг яхши ўлим ер юзида Аллоҳнинг фазлини ахтариб юриб, юкларим орасида ўлишдир», деганлар.

ҳа, Исломда ҳалол касб билан шуғулланиб ризқ-рўз топиш шундоқ улуғланади.

«Бас, ундан муяссар бўлганича қироат қилинглار. Ва намозни қоим қилинглар, закот беринглар ва Аллоҳга яхши қарз беринглар. Ўзингиз учун нима яхшилик қилган бўлсангиз Аллоҳнинг ҳузурида ундан яхшироғини ва улканроқ ажрни топасизлар. Аллоҳга истиғфор айтинглар. Албатта, Аллоҳ мағфират қилувчи ва раҳмдилдир».

Оятда келган

«Аллоҳга яхши қарз беринглар» жумласи ҳақида ҳам бир оз тўхталиб ўтишимиз лозим.

«Яхши қарз» – бировга қарз бериб, устига устама олмаслик, яъни, судхўрлик қилмасликдир.

Оятда одамларга бериладиган қарз Аллоҳга нисбатан берилаётгани бойларга танбеҳдир. Яъни, камбағал-мухтожга қарз берсанг, Аллоҳга қарз берганинг билан баробар. Камбағалга миннат қилмагин, балки раҳмат

айтгин. Чунки у сени савобга сазовор бўлишингга сабаб бўлди, деганидир.

Ислом таълимотлари ҳар бир нарсада юксак инсоний фазилатлар ҳукм суришини йўлга қўйиб келган ва, иншааллоҳ, шундай бўлиб қолади.

Ушбу фаслда тунги намозга оид бир қанча маълумотлар билан батафсил танишиб чиқишга уринамиз.

897- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: يَنْزِلُ رُتْنًا تَبَارَكَ
وَتَعَالَى كُلُّ لَيْلَةٍ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا حِينَ يَبْقَى ثُلُثُ اللَّيْلِ الْآخِرِ
يَقُولُ: مَنْ يَدْعُونِي فَأَسْتَجِيبَ لَهُ مَنْ يَسْأَلُنِي فَأُعْطِيَهُ مَنْ يَسْتَغْفِرُنِي
فَأَغْفِرَ لَهُ. رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ.

897. Абу Хурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Роббимиз табарока ва таоло ҳар кечанинг охирги учдан бири қолганида дунё осмонига нозил бўлади ва:

«Ким Менга дуо қиладики, Мен уни қабул қилсам, ким Мендан сўрайдики, Мен унга берсам, ким Менга истиғфор айтадики, Мен уни мағфират қилсам», дейди», дедилар».

Тўртовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифдан таҳажжуд намозини кечанинг охирги учдан бирида ўқимоқ афзаллиги билинади. Чунки ўша пайтда Аллоҳ таоло дунё осмонига тажалли қилган дуо, сўров ва истиғфорларни тўсиқсиз қабул қилаётган бўлади. Албатта, бундоқ фазилатли вақтни таҳажжуд намози ила ўтказаётган банда ғоят улуғ мақомларга эришиши турган гап. У вақтда банданинг қилган дуоСИ Аллоҳ таоло томонидан дарҳол қабул бўлади, сўраган нарсаси берилади, гуноҳлари кечирилади.

Шунинг учун бу амалга, яъни, таҳажжуд намозини кечанинг охириги учдан бирида ўтамоққа яна ҳам мустаҳкам бўлмоғимиз лозим.

898- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: يَنْزِلُ اللَّهُ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا كُلَّ لَيْلَةٍ حِينَ يَمْضِي ثُلُثُ اللَّيْلِ الْأَوَّلُ فَيَقُولُ: أَنَا الْمَلِكُ أَنَا الْمَلِكُ مَنْ دَا الَّذِي يَدْعُونِي فَأَسْتَجِيبَ لَهُ مَنْ دَا الَّذِي يَسْأَلُنِي فَأُعْطِيَهُ مَنْ دَا الَّذِي يَسْتَغْفِرُنِي فَأَغْفِرَ لَهُ فَلَا يَزَالُ كَذَلِكَ حَتَّى يُضِيَءَ الْفَجْرُ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالتِّرْمِذِيُّ. وَلِمُسْلِمٍ: إِنَّ فِي اللَّيْلِ لَسَاعَةً لَا يُؤَفِّقُهَا رَجُلٌ مُسْلِمٌ يَسْأَلُ اللَّهَ خَيْرًا مِنْ أَمْرِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ إِلَّا أَعْطَاهُ إِيَّاهُ وَذَلِكَ كُلُّ لَيْلَةٍ.

898. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Аллоҳ ҳар кечаси туннинг аввалги учдан бири ўтганида нозил бўлур ва:

«Мен подшоҳман! Мен подшоҳман! Менга дуо қиладиган борми, уни қабул қилайин! Мендан сўрайдиган борми, унга берайин! Менга истиғфор айтадиган борми, уни мағфират қилайин!» дейди. Токи фажр ёришгунича шундоқ давом этади», дедилар».

Муслим ва Термизий ривоят қилишган.

Термизийнинг лафзида:

«Кечасида бир соат бордир. Мусулмон одам Аллоҳдан дунё ва охират ишидан яхшилик сўраган холида мувофиқ келиб қолса, албатта, мазкур нарсани унга беради. ҳар кеча шундоқ», дейилган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шариф ҳам олдинги ҳадисга жуда

ўхшаб кетади. Шунинг учун фарқли жойларини бир оз шарҳ қилишга Аллоҳнинг тавфиқи ила уринамиз.

Бу ҳадисда Аллоҳ дунё осмонига кечанинг аввалги учдан бири ўтганида нозил бўлади, дейилмоқда. Бу аввалги ҳадисга хилоф эмас, балки нузул бўлишининг аввали кечанинг аввалги учдан бири ўтганига тўғри келади, деганидир.

Кечасидаги дуо қабул бўладиган соат эса, тайинли маълум соат эмасдир. Кечасининг иккинчи ярмида экани маълум, бошқаси номаълум. Шунинг учун бу соатни топиш учун ижтиҳод қилиш керак бўлади. Бу эса, албатта, доимий равишда таҳажжуд намози ўқиш билан бўлади.

899- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: أَفْضَلُ الصَّيَّامِ بَعْدَ رَمَضَانَ شَهْرُ اللَّهِ الْمُحَرَّمُ وَأَفْضَلُ الصَّلَاةِ بَعْدَ الْفَرِيضَةِ صَلَاةُ اللَّيْلِ. رَوَاهُ الْخُمْسَةُ إِلَّا الْبُخَارِيَّ.

899. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Рамазондан кейинги энг афзал рўза Аллоҳнинг Мухаррам ойидир. Фарз намоздан кейинги энг афзал намоз кечасиги намоздир», дедилар».

Бешовларидан фақат Бухорий ривоят қилмаган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шариф «Рўза китоби»да ҳам келади. Иншааллоҳ, ўшанда рўзага тегишли жойи кераклича шарҳ қилинади. Бу ерда эса кечасиги намозга тегишли гаплар шарҳ қилинади.

Фарз намоз энг афзал намоз эканига ҳеч шак-шубҳа йўқ. Шу билан бирга, фарз намоздан бошқа ҳам намозлар кўп, улардан баъзиларини ўргандик, баъзиларини эса, Аллоҳнинг тавфиқи ила ўрганамиз. Албатта, ҳамма намознинг фазли ҳам бирдек бўлавермас экан. Баъзилари

баъзиларидан афзал бўлар экан. Уларнинг ичида энг афзали эса тунги намоз экан. Чунки кечаси тинч бўлади. Ундаги намоз риёсиз, чин дилдан ўқилади. Бандалар ухлаб ётганида бандаларнинг ухламагани Роббисига муножот қилади. Шунинг учун тунги намоз ўқишга одатланиш керак.

900- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: يَعْقِدُ الشَّيْطَانُ عَلَى قَافِيَةِ رَأْسِ أَحَدِكُمْ إِذَا هُوَ نَامَ ثَلَاثَ عُقَدٍ يَضْرِبُ كُلَّ عُقْدَةٍ: عَلَيْكَ لَيْلٌ طَوِيلٌ فَارْقُدْ فَإِنْ اسْتَيْقَظَ فَذَكَرَ اللَّهَ انْحَلَّتْ عُقْدَةٌ فَإِنْ تَوَضَّأَ انْحَلَّتْ عُقْدَةٌ فَإِنْ صَلَّى انْحَلَّتْ عُقْدُهُ فَأَصْبَحَ نَشِيطًا طَيِّبَ النَّفْسِ وَإِلَّا أَصْبَحَ خَبِيثَ النَّفْسِ كَسَلَانَ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا التِّرْمِذِيَّ.

900. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Сиздан бирингиз қачон ухласа, шайтон унинг бошининг орқасига учта тугун тугади. ҳар бир тугунни уриб: «Сенга узун кеча бор, ухла!» дейди. Агар у уйғониб, Аллоҳни зикр қилса, бир тугун ечилади. Агар таҳорат қилса, яна бир тугун ечилади. Агар намоз ўқиса, тугунлари ечилиб, ўзи ҳаракатчан, руҳи пок бўлади. Агар ундоқ қилмаса, руҳи чиркин, ўзи дангаса бўлиб ўрнидан туради», дедилар».

Бешовларидан фақат Термизий ривоят қилмаган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда ҳар бир инсон учун Аллоҳнинг зикри, таҳорат, намоз қанчалар керакли экани ажойиб услуб билан васф қилинмоқда. Инсон ухлагани ётганда ҳамма нарсани унутади. Қайта уйкудан туриш, айникса, уйку келиб турган бўлса, жуда ҳам қийин. Бунинг учун зарурат, кучли туртки, ё иймон бўлиши керак.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам уйқудан туриш қийинлигини шайтон бошнинг орқасига туккан уч тугун сабабидан, деб баён қилмоқдалар.

Албатта, бу моддий маънодаги тугун эмас. Кишини шайтон таъсирида ушлаб турувчи ушбу уч тугуннинг ечилиши учун аввало, Аллоҳнинг зикри, сўнг таҳорат ва ниҳоят, намоз ўқилиши керак экан. Ана ўша амалларни қилган инсон руҳи енгил ва пок бўлиб, ўзи ҳаракатчан бўлиб қолади.

Аллоҳни зикр қилмаган, таҳорат ҳам олмаган ва намоз ўқимаган кишида эса бунинг тескараси бўлади. У фосиқ одам руҳи чиркин, ўзи дангаса бўлиб уйқудан туради.

ҳақиқатда ҳам ҳаётда худди шу ҳолни кўрамиз. Намозхон инсонлар жуда эрта турадилар, ўзлари тетик, руҳлари енгил, қўнгиллари хуш юрадилар. Тавфиксизлар эса, ухлаб-ухлаб ўрнидан зўрға туради.

Шунинг учун ҳам ушбу ҳадиси шарифни яхши ўзлаштириб олишимиз керак. Ётаётиб таҳорат билан суннатга мувофиқ қилиб, дуоларни ўқиб ётишимиз керак.

Кечаси уйғонганда эса, дарҳол Аллоҳни зикр қилиб, уйқудан уйғонганда ўқиладиган дуони ўқимоғимиз керак. Кейин туриб, таҳорат қилиб икки ракат намоз ўқисак, шайтоннинг тугунлари батамом ечилган бўлади. Бу айникса, таҳажжуд намози ўқимоқчи бўлганимизда керак бўлади.

901- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ت قَالَ: دُكِرَ عِنْدَ النَّبِيِّ ر رَجُلًا فَقِيلَ: مَا

زَالَ نَائِمًا حَتَّى أَصْبَحَ مَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ فَقَالَ: بَالَ الشَّيْطَانُ فِي
أُذُنِهِ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ وَالتَّنَائِي.

901. Абдуллоҳ розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг

хузурларида бир кишини зикр қилиниб:

«Тонг отганда ухлаб ётди, намозга турмади», дейилди.

У зот соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Унинг қулоғига шайтон сийди», дедилар».

Икки шайх ва Насайй ривоят қилишган.

Шарҳ: Намозга вақтида турмай ухлаб ётиш қанчалик ёмон нарса эканини шу ҳадисдан билиб олса бўлади. Ушбу ҳадисда келаётган гап намозга бир кун турмай, ухлаб ётган киши ҳақидадир.

902- عَنْ الْمُغِيرَةَ ط قَالَ: إِنْ كَانَ النَّبِيُّ ρ لَيَقُومُ لِيُصَلِّيَ حَتَّى تَرِمَ قَدَمَاهُ أَوْ سَاقَاهُ فَيُقَالُ لَهُ فَيَقُولُ: أَفَلَا أَكُونُ عَبْدًا شَكُورًا. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ وَالنَّسَائِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ. وَلَفْظُهُ: صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ρ حَتَّى انْتَفَخَتْ قَدَمَاهُ فَقِيلَ لَهُ: أَتَتَكَلَّفُ هَكَذَا وَقَدْ غُفِرَ لَكَ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ قَالَ: أَفَلَا أَكُونُ عَبْدًا شَكُورًا.

902. Муғийра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам намозда туравериб, хаттоки оёқлари ёки болдирлари шишиб кетарди. Кейин у зотга (бу ҳақда) айтиларди. Бас, у зот, шукр қилувчи банда бўлмайинми?» дердилар».

Икки шайх, Насайй ва Термизий ривоят қилишган.

Термизийнинг лафзида:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам намоз ўқийвериб икки оёқлари шишиб кетди. Шунда у зотга:

«Сизнинг аввалгию охириги гуноҳларингиз мағфират қилинган бўлса ҳам шунчалик такаллуф қиласизми?!» дейилди. Бас, у зот:

«Шукр қилувчи банда бўлмайинми?» дедилар».

Шарҳ: Ушбу ҳадисда зикр қилинган ҳол тунги намоз туфайли бўлган эди. Сарвари олам, маъсум Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам таҳажжуд намозини кўп ўқиганларидан, қиёмда узоқ тик турганларидан муборак оёқлари шишиб кетар эди. Бу ҳолатни билган баъзи саҳобаи киромлар у зотга ачинишар эди. Нима дейишларини билмай, ахийри: «Эй Аллоҳнинг Расули, Аллоҳ таоло сизнинг аввалгию охири гуноҳларингизни кечириб қўйган бўлса ҳам оёғингиз шишиб кетгунича нафл намоз ўқийсизми, дейишди. Шунда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Шукр қилувчи банда бўлмайинми?» дедилар.

Ё Аллоҳ! Камтарликни қаранг! Шукр қилишга бўлган интилишни қаранг! Инсониятнинг улуғи бўлмиш, Аллоҳнинг энг севикли Пайғамбари бўлмиш Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васаллам маъсум – гуноҳ қилмайдиган зот эдилар. Бунинг устига Аллоҳ таоло у зотга Қуръон орқали олдингию кейинги гуноҳлари мағфират қилганини эълон ҳам қилган эди.

Дунёда таҳажжуд намозига эҳтиёжи йўқ битта одам бўлса, ўша одам Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васаллам эдилар. Лекин шундоқ бўлса ҳам, таҳажжудни кўп ўқиганларидан оёқлари шишиб кетарди. Бу ҳолга етишдан мақсад эса битта – шукр қилувчи банда бўлиш эди.

Хўш, биз-чи, биз нима қилмоқдамиз? Ичимизда таҳажжуд намози борлигини биладиганлар қанча?

Таҳажжуд намозини ўқиш кераклигини биладиганлар-чи?

Таҳажжуд намозини ўқийдиганларнинг ўзи қанча?

Таҳажжуд намози ўқиб оёғи шишганлар борми?

Бу улуғ мақомга етиш учун ҳаракат қилмоғимиз керак. Аввал бўлмаса, энди интилмоғимиз зарур.

903- عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ اسْتَيْقَظَ لَيْلَةً

فَقَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ مَاذَا أُنْزِلَ اللَّيْلَةَ مِنَ الْفَتَنِ وَمَاذَا أُنْزِلَ مِنَ الْخُزَائِنِ

مَنْ يُوقِظُ صَوَاحِبَ الْحُجُرَاتِ يَا رَبِّ كَأْسِيَةٍ فِي الدُّنْيَا عَارِيَةٍ فِي

الْآخِرَةِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

903. Умму Салама розияллоху анҳодан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам бир кеча уйғонганларида:

«Субҳаналлоҳи, бу кеча қайси фитналар нозил қилинди? Хазиначилардан нима нозил қилинди? хужралар соҳибаларини ким уйғотади? Эвоҳ! Қанчагина жонлар бу дунёда кийимли, у дунёда ялонғочлар», дедилар».

Бухорий ривоят қилган.

Шарҳ: Умму Салама онамиз Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васалламнинг ўз олдидарида ётган кечалардан бирида уйғонган пайтлари айтган гапларини ривоят қилиб бермоқдалар:

1. «Субҳаналлоҳи».

Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васалламдан Умму Салама онамиз розияллоху анҳо биринчи эшитган калималари «Субҳаналлоҳи» сўзи бўлган экан. Аслида эса, Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васаллам уйқудан уйғонганларида «Алҳамдулиллаҳиллази аҳяна баъда ма аматана ва илайҳин нушуур», дейиш одатлари бор эди.

2. «Бу кеча қайси фитналар нозил қилинди?»

Демак, ҳар кеча фитналар нозил қилинар экан. Инсон Аллоҳга сиғиниб, ўша фитналардан паноҳ сўраб турмоғи лозим.

3. «Хазиначилардан нима нозил қилинди?»

Демак, ҳар кеча Аллоҳнинг фазли-раҳмати ҳам нозил бўлиб турар экан. Шу боис ундан ҳам сўраб турмоғи лозим бўлади.

4. «хужралар соҳибаларини ким уйғотади?»

Бу билан Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам завжаи мутаҳҳаралари – оналаримизни қасд қилмоқдалар. Демак, аҳли аёлни ҳам кечаси Аллоҳнинг ибодатига уйғотиш керак.

5. «Қанчагина жонлар бу дунёда кийимли, у дунёда ялонғочлар».

Бу дунёдаги либослар оқибатга далолат қилмас экан. Бу дунёда чиройли кийинган бўлиб кўринган жонлар, фахр билан ўзини бозорга солиб, кўз-кўз қилиб юрганлар охиратда шармандаси чиқиб, ялонғоч бўлиб қолиши ҳеч гап эмас экан. Уйқудан уйғонганда ана ўшаларни эслаб, ҳар ким ўзига яхшиликни сўраши керак.

904- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو ط أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ قَالَ: لَهُ أَحَبُّ الصَّلَاةِ إِلَى اللَّهِ صَلَاةُ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَأَحَبُّ الصِّيَامِ إِلَى اللَّهِ صِيَامُ دَاوُدَ وَكَانَ يَنَامُ نِصْفَ اللَّيْلِ وَيَقُومُ ثُلُثَهُ وَيَنَامُ سُدُسَهُ وَيَصُومُ يَوْمًا وَيُفْطِرُ يَوْمًا. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ.

904. Абдуллоҳ ибн Амр розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Аллоҳга энг маҳбуб намоз Довуд алайҳиссаломнинг намозидир. Аллоҳга энг маҳбуб рўза Довуднинг рўзасидир. У кечанинг ярмида ухлар, учдан бирида қоим бўлиб ўтказар ва олтидан бирида ухлар эди. Бир кун рўза тутиб, бир кун оғзи очик бўлар эди», дедилар».

Учовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Аллоҳ хоҳласа, ушбу ҳадис «Рўза китоби»да ҳам келади. Рўзага тегишли жойини ўшанда батафсил ўрганамиз.

ҳозир эса, тунги намозга тегишли жойини Аллоҳнинг ёрдами ила кўлдан келганича ўрганамиз.

Ушбу ҳадисдан кўриниб турибдики, кечаси таҳажжуд намози ўқиш олдинги пайғамбарларда ҳам бўлган қадимги ибодат. Кечаси таҳажжуд намози ўқиш учун энг афзал услуб ва вақт тақсимлаш Довуд алайҳиссаломга оид экан. У зот алайҳиссалом кечанинг ярмида ухлаб, учдан бир қисмида таҳажжуд намози ўқир эканлар. Кейин яна ётиб, олтидан бир қисмида ухлар эканлар. Демак, вақтида ухлаб, вақтида таҳажжуд намозини ўқир эканлар. Бу ўртача иш тутишдир. Кечанинг ҳаммаси ғафлат уйкусида ҳам ўтказилмайди, кечаси билан намоз ўқиб, уйқудан қолиб қийналмайди ҳам.

Демак, ҳаётимизда меъёрида иш тутиб, вақтида ухлаб, вақтида таҳажжуд намозини ўқишимиз керак.

905- عَنْ عَلِيٍّ ؓ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ طَرَقَهُ وَفَاطِمَةُ لَيْلَةً فَقَالَ:

أَلَا تُصَلِّيَانِ فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنْفُسَنَا بِيَدِ اللَّهِ فَإِذَا شَاءَ أَنْ يَبْعَثَنَا
بَعَثَنَا فَانصَرَفَ حِينَ قُلْتُ ذَلِكَ وَلَمْ يَرْجِعْ إِلَيَّ شَيْئًا ثُمَّ سَمِعْتُهُ وَهُوَ
مَوْلٌ يَضْرِبُ فَحْدَهُ وَهُوَ يَقُولُ: وَكَانَ الْإِنْسَانُ أَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا.
رَوَاهُ الشَّيْخَانِ وَالنَّسَائِيُّ.

905. Али розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам кечаси у билан Фотиманинг эшикларини тақиллатиб:

«Икковингиз намоз ўқимайсизми?!» дедилар. Мен:

«Эй Аллоҳнинг Расули, жонимиз Аллоҳнинг қўлида, қачон хоҳласа, ўшанда бизни уйғотади», дедим.

У зотга мен ўша гапни айтганимда, менга бирор нарса қайтармай кетдилар. Кейин бурилиб кетаётиб, сонларига уриб:

«Ва инсон аксари ҳолда жадал қилувчидир», деяётганларини эшитдим».

Икки шайх ва Насаий ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ҳадисдан олинадиган фойдалар:

1. Аҳли аёлни, ҳатто оилали ўғил-қизларини, куёв-келиндарини ҳам кечаси уйғотиб, уларни намоз ўқишга чорлаб туриш кераклиги.

2. Жонимиз Аллоҳнинг қўлида, хоҳлаган вақтида уйғотади, дейишлик нотўғри экани. Балки кечаси туриб, ибодат қилиш учун тайёргарлик кўриб ётиш кераклиги.

3. Кўп ухлаш, кечаси туриб намоз ўқишга дангасалик қилиш ёмон нарса экани.

4. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг каттиқ ғазаблари чиққанида индамай кетиб, оятдан далил ўқиганлари.

Ушбу ҳадиси шарифга амал қилиб, ота-оналар болаларини тунги намозга уйғотиб туришлари керак. Болалар эса, дангасалик қилмай дарҳол туриб ибодатга киришишлари лозим. Чунки кечасида илоҳий тажаллиёт ва руҳонийликлар бордир.

906- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِذَا أَيْقَظَ الرَّجُلُ أَهْلَهُ مِنَ اللَّيْلِ فَصَلَّيَا جَمِيعًا كُتِبَا فِي الدَّاكِرِينَ وَالذَّاكِرَاتِ.

906. Абу Хурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Қачон эр кечаси ўз аҳлини уйғотиб, икковлари бир бўлиб намоз ўқисалар, зокир ва зокиралар қаторига

ёзиладилар», дедилар».

Шарҳ: Бу эса улуғ саодатдир. Аллоҳ таоло Қуръони каримда зокир ва зокираларга мағфират ва улуғ ажр тайёрлаб қўйганини айтгандир.

Шунинг учун ҳар бир мусулмон эр кечаси хотинини уйғотиб, икковлари бир бўлиб таҳажжуд намози ўқиб туришлари керак.

907- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: رَحِمَ اللَّهُ رَجُلًا قَامَ مِنَ اللَّيْلِ فَصَلَّى وَأَيَّقَظَ امْرَأَتَهُ فَإِنْ أَبَتْ نَضَحَ فِي وَجْهِهَا الْمَاءَ رَحِمَ اللَّهُ امْرَأَةً قَامَتْ مِنَ اللَّيْلِ فَصَلَّتْ وَأَيَّقَظَتْ زَوْجَهَا فَإِنْ أَبَى نَضَحَتْ فِي وَجْهِهِ الْمَاءَ. رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ.

907. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Кечаси туриб намоз ўқиган ва хотинини уйғотган, агар турмаса, юзига сув сепган эрга Аллоҳнинг раҳмати бўлсин. Кечаси туриб намоз ўқиган ва эрини уйғотган, агар турмаса, юзига сув сепган хотинга Аллоҳнинг раҳмати бўлсин», дедилар».

Иккисини Абу Довуд, Насай ва Ибн Можа ривоят қилишган.

Шарҳ: Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг дуолари мақбул эканига ҳеч шак-шубҳа йўқ. ҳар бир мусулмон эру хотин учун ушбу дуода сўралган Аллоҳнинг раҳматига эришиш қийин эмас. Бунинг учун кечаси қайси бири аввал уйғониб ибодат ҳаракатига тушса, жуфти ҳалолини ҳам бу улуғ ишга тақлиф қилиши керак, холос. Агар уйғотилган киши қийналиб тургиси келмаса, юзига сув сепиб юбориш ҳам жоиз экан. Мусулмон эр-хотинлар ана шундоқ бўлишлари керак. Ибодатга,

кечалари туриб таҳажжуд намози ўқишга интилишлари, бир-бирларидан орқада қолмай, бир-бирларини ундаб туришлари керак.

908- عَنْ أَبِي أُمَامَةَ τ عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: عَلَيْكُمْ بِقِيَامِ اللَّيْلِ فَإِنَّهُ دَأْبُ الصَّالِحِينَ قَبْلَكُمْ وَهُوَ قُرْبَةٌ إِلَى رَبِّكُمْ وَمَكْفَرَةٌ لِلْسَيِّئَاتِ وَمَنْهَاةٌ لِلْإِثْمِ.
وَفِي رِوَايَةٍ: وَمَطْرَدَةٌ لِلدَّاءِ عَنِ الْجَسَدِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَحْمَدُ وَالْحَاكِمُ.

908. Абу Умома розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Сизларга кечанинг қиёми лозимдир. Чунки у сизлардан олдинги солиҳларнинг одатидир. У Роббингизга қурбатдир. У ёмонликларга каффоротдир. У гуноҳларни қайтарувчидир», дедилар».

Бошқа бир ривоятда:

«У жисмдан дардни қувғувчидир» ҳам дедилар.

Термизий, Аҳмад ва Ҳоким ривоят қилишган.

Шарҳ: Намознинг фойдаларини санаб саноғига етиб бўлмайди. Унинг турли фойдаларини қадимда ҳам, ҳозирда ҳам яхши билиб, тарғиб қилиб келишган.

Ушбу ҳадисда эса, тунги намознинг ўзига хос баъзи фойдалари зикр қилинмоқда:

1. «У сизлардан олдинги солиҳларнинг одатидир».

Ислом умматидан олдин қанча умматлар ўтган бўлса, уларнинг барчаларининг солиҳлари кечаси намоз ўқишни ўзларига одат қилиб олган эканлар. Ислом умматининг солиҳлари ҳам буни ўзларига одат қилиб олишлари лозим экан. Демак, ким кечаси таҳажжуд намози ўқишни ўзига

лозим тутса, инсоният тарихида ўтган барча умматларнинг аҳли солиҳлари ибодат силсиласига қўшилган бўлар экан. ҳар биримиз ушбу саодатга эришиш пайдидан бўлмоғимиз лозим.

2. «У Роббингизга қурбатдир».

Роббил олабийнга яқин бўлишлик ҳар бир мўминнинг олий ғояси, орзу-умидидир. Аллоҳга қурбат ҳосил қилиш учун ҳар қандай ишга рози бўлганлар кўп. Ана ўша қурбатга эришишнинг энг осон йўлларида бири кечаси таҳажжуд намози ўқишдир. Ким Аллоҳга муқарраб банда бўлайин деса, кечаси таҳажжуд намози ўқисин. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам хабар берган нарса бўлмай қолмайди. У инсон, албатта, Аллоҳ таолога қурбат ҳосил қилади.

3. «У ёмонликларга каффоротдир».

Бандаи ожиз ёмонликларни қилиб қўйиб, уларни қандай ювишни ўйлаб юради. Содир этилган ёмонликларнинг энг яхши каффороти кечаси ўқиладиган таҳажжуд намози экан. Бас, шундоқ экан, бу намозни ўқишга ҳар бир мусулмон банда ҳаракат қилмоғи керак.

4. «У гуноҳларни қайтарувчидир».

Инсон ҳал қилиш чорасини топа олмайдиган муаммолардан бири қандоқ қилиб гуноҳдан четланиб қолишдир. Бу муаммони ҳал қилишнинг энг самарали чораси кечаси таҳажжуд намози ўқиш экан. Бу намозни етарлича ўқиган одамда малака ҳосил бўлиб боради. Бошқалардан кўра гуноҳлардан четланиши осон бўлиб қолади. Аллоҳга етишган, валийлик даражасига эга бўлган азизларнинг ҳаммаси тунги таҳажжуд намозидан тўла фойдаланишгани ҳеч кимга сир эмас.

5. «У жисмдан дардни қувғувчидир».

Демак, таҳажжуд намозининг саломатликка ҳам фойдаси бор экан. Бу иш ҳам тажриба ва илм ила собит бўлган ҳақиқатдир.

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, таҳажжуд намозида бу дунё яхшилигию охират саодати мужассамдир.

عدد صلاة الليل وكيفيتها

ТУНГИ НАМОЗ АДАДИ ВА КАЙФИЯТИ

909- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِذَا قَامَ أَحَدُكُمْ مِنَ اللَّيْلِ فَلْيَفْتَحْ صَلَاتَهُ بِرُكْعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَأَحْمَدُ.

909. Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Қачон бирингиз кечаси (таҳажжудга) турса, намозини енгилгина икки ракат билан очсин», дедилар».

Муслим, Абу Довуд ва Аҳмад ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадисда таҳажжуд намозини енгилгина икки ракат намоз ўқиш билан бошлаш тавсия қилинмоқда. Албатта, уйқудан туриш билан бирданига қаттиқ ҳаракат қилиш, узоқ тик туриб намоз ўқиш оғир келади. Шунинг учун аввал енгилгина икки ракат намоз ўқилса, бу ўзига хос чигал ёзиш машқи ҳам бўлади. Инсоннинг руҳи ҳам, жисми ҳам келажакдаги намозларга яхшилаб тайёрланади. Ана ундан кейин хоҳлаганича ўқийверади.

910- عَنْ إِبْنِ عُمرَ τ أَنَّ رَجُلًا قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ صَلَاةُ اللَّيْلِ قَالَ: مَثْنَى مَثْنَى فَإِذَا خَفَتِ الصُّبْحُ فَأَوْتِرْ بِوَاحِدَةٍ. رَوَاهُ الْحَمْسَةُ.

910. Ибн Умар розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Бир киши:

«Эй Аллоҳнинг Расули, тунги намоз қандок бўлади?» деди.

«Икки (ракат), икки (ракат). Агар тонг отиб қолишидан қўрқсанг, бир ракат витр ўқи», дедилар».

Бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Кечаси намоз ўқиганда ҳар икки ракатда салом бериш яхши экани шу ҳадисдан олинган.

911- وَسُئِلَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنْ صَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ

بِاللَّيْلِ فَقَالَتْ: سَبْعٌ وَتِسْعٌ وَإِخْدَى عَشْرَةَ سِوَى رَكْعَتَيِ الْفَجْرِ. رَوَاهُ
الْبُخَارِيُّ.

911. Оиша розияллоху анҳудан Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васалламнинг тунги намозларидан сўралди. Бас, у киши:

«Фажрнинг икки ракатидан бошқа етти, тўққиз ва ўн бир», дедилар».

Бухорий ривоят қилган.

Шарҳ: Демак, Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васаллам имкониятларига қараб, бир ракат витрдан бошқа олти, саккиз ёки ўн ракат тунги намоз ўқир эканлар.

912- وَعَنْهَا قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي مِنَ اللَّيْلِ ثَلَاثَ

عَشْرَةَ رَكْعَةً مِنْهَا الْوُتْرُ وَرَكْعَتَا الْفَجْرِ.

912. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам кеча-сида ўн

уч ракат намоз ўқир эдилар, уларнинг ичида витр ва фажрнинг икки ракати ҳам бор», дедилар».

Шарҳ: Бир ракат витр ва икки ракат фажрни чиқариб ташласак, олдинги ривоятдагидек, ўн ракат қолади.

913- عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ   τ أَنَّهُ سَأَلَ عَائِشَةَ:
كَيْفَ كَانَتْ صَلَاةُ رَسُولِ اللَّهِ ρ فِي رَمَضَانَ فَقَالَتْ: مَا كَانَ رَسُولُ
اللَّهِ ρ يَزِيدُ فِي رَمَضَانَ وَلَا فِي غَيْرِهِ عَنْ إِحْدَى عَشْرَةِ رَكْعَةٍ يُصَلِّي
أَرْبَعًا فَلَا تَسَلَّ عَنْ حُسْنِهِنَّ وَطُولِهِنَّ ثُمَّ يُصَلِّي أَرْبَعًا فَلَا تَسَلَّ عَنْ
حُسْنِهِنَّ وَطُولِهِنَّ ثُمَّ يُصَلِّي ثَلَاثًا فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَتَنَامُ قَبْلَ أَنْ
تُوتَرَ فَقَالَ: يَا عَائِشَةُ إِنَّ عَيْنِي تَنَامَانِ وَلَا يَنَامُ قَلْبِي. رَوَاهُمَا الْحَمْسَةُ.

913. Абу Салама ибн Абдуррахмон розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«У киши Оиша розияллоху анходан:

«Расулulloх соллalloху алайхи васалламнинг Рамазондаги намозлари қандоқ бўлган?» деб сўралганда:

«Расулulloх соллalloху алайхи васаллам Рамазонда ҳам, ундан бошқа пайтда ҳам ўн бир ракатдан зиёда қилмас эдилар. Аввал тўрт ракат ўқирдилар. Уларнинг гўзаллиги ва узунлигини асти сўрама. Кейин яна тўрт ракат ўқир эдилар. Уларнинг гўзаллиги ва узунлигини асти сўрама. Сўнгра уч ракат ўқир эдилар. Мен:

«Эй Аллоҳнинг Расули, витр ўқишдан олдин ухлайсизми?» дедим. У зот:

«Эй Оиша, албатта, менинг кўзларим ухлар, қалбим ухламас», дедилар».

Бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Аввало, ҳадис ровийи Абу Салама ибн Абдурраҳмон розияллоҳу анҳу билан танишиб олайлик:

Абдуллоҳ ибн Абдурраҳмон ибн Авф Зухрий ал-Маданий, кунялари Абу Салама бўлиб танилган.

ҳадисларни оталари Абдурраҳмон ибн Авф, Усмон ибн Аффон, Талҳа ибн Убайдуллоҳ, Убода ибн Сомит, Усома ибн Зайд, ҳассон ибн Собит, Абдуллоҳ ибн Салом, Савбон, Нофеъ, Абу Ҳурайра, Оиша ва Умму Салама оналаримиз, Муовия, Муайқиб, Амр ибн Осс, Ибн Аббос, Ибн Умар, Абу Саид ал-Худрий, Анас ибн Молик ва яна бир неча саҳоба ва тобеинлардан ривоят қиладилар.

Бу кишидан ўғли Умар ва бошқалар ривоят қилишади.

Абу Салама ҳижратнинг 94-йили 72 ёшларида вафот этдилар.

Ушбу ҳадиси шариф «Рўза китоби»да ҳам келади. Ана ўшанда Аллоҳнинг хоҳиши ва мадади ила яхшилаб ўрганамиз. ҳозир эса, тунги намозга тегишли маълумотларни ўрганиб турамиз:

1. Тунги намозни тўрт ракатдан ўқиса ҳам жоиз.

Имом Абу ҳанифа ушбу ҳадисни ҳужжат қилиб, тунги намоз тўрт ракатли бўлгани афзал, дейдилар.

2. Тунги намозни узун ва чиройли қилиб ўқиш кераклиги.

3. Витр намозининг уч ракат экани.

4. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг кўзлари ухласа ҳам, қалблари ухламаслиги.

914- عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ الْجُهَنِيِّ τ أَنَّهُ قَالَ: لَا زُمْعَ صَلَاةٍ

رَسُولِ اللَّهِ ρ اللَّيْلَةَ وَفِي رِوَايَةٍ: فَتَوَسَّدْتُ عَتَبَتَهُ أَوْ فُسْطَاطَهُ فَصَلَّى

رُكْعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ ثُمَّ صَلَّى رُكْعَتَيْنِ طَوِيلَتَيْنِ طَوِيلَتَيْنِ طَوِيلَتَيْنِ ثُمَّ صَلَّى

رَكَعَتَيْنِ وَهُمَا دُونَ اللَّتَيْنِ قَبْلَهُمَا ثُمَّ صَلَّى رَكَعَتَيْنِ وَهُمَا دُونَ اللَّتَيْنِ
 قَبْلَهُمَا ثُمَّ صَلَّى رَكَعَتَيْنِ وَهُمَا دُونَ اللَّتَيْنِ قَبْلَهُمَا ثُمَّ صَلَّى رَكَعَتَيْنِ وَهُمَا
 دُونَ اللَّتَيْنِ قَبْلَهُمَا ثُمَّ أَوْتَرَ فَذَلِكَ ثَلَاثَ عَشْرَةَ رَكَعَةً. رَوَاهُ الْحَمْسَةُ إِلَّا
 الْبُخَارِيَّ.

914. Зайд ибн Холид ал-Жуханий розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«У киши, бу кеча, албатта, Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васалламнинг намозларини кўз узмай қузатаман», деди».

Бошқа бир ривоятда:

«Остоналарини ёки чодирларини болиш қилиб олдим», дейилган.

Бас, енгилгина икки ракат ўқидилар. Сўнгра узундан узун икки ракат ўқидилар. Сўнг икки ракат ўқидилар. Бу иккови ўзларидан олдинги икки ракатдан қисқароқ эди. Яна икки ракат ўқидилар. Бу иккови ўзларидан олдинги икки ракатдан қисқароқ эди. Яна икки ракат ўқидилар. Бу иккови ўзларидан олдинги икки ракатдан қисқароқ эди. Яна икки ракат ўқидилар. Бу иккови ўзларидан олдинги икки ракатдан қисқароқ эди. Сўнгра витр ўқидилар. хаммаси ўн уч ракат».

Бешовларидан фақат Бухорий ривоят қилмаган.

Шарҳ: Зайд ибн Холид розияллоху анхунинг кечаси билан бошларини остонага қўйиб, Пайғамбар алайҳиссаломнинг таҳажжуд намозларини ўрганиш учун пойлаб ётишлари саҳобаи киромларнинг илмга бўлган, Пайғамбаримиз алайҳиссаломнинг суннатлари ва сийратларини ўрганишга бўлган фидокорликларининг бир намунасидир.

Ана ўша улуғларнинг фидокорликлари туфайли Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳаётлари ва суннатлари ўта аниқлик ва дақиқлик билан ўрганилиб, сиз билан бизга етиб келган.

Ривоятда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳаётлари ва суннатлари аниқ ва равшан васф қилинмоқда, ҳеч қандай шарҳ ёки изоҳнинг ҳожати йўқ. Фақат у зот соллаллоҳу алайҳи васалламнинг тунги намозларининг бир кўриниши эканини эслаб қўйсак бўлди. Бошқа ривоятларда ракатлар сони бошқача бўлгани, тўрт ракатдан ўқилгани ҳам келади.

صلاة الليل بين الجهر والإسرار

ТУНГИ НАМОЗ ОШКОРА БИЛАН СИР ОРАСИДА БЎЛАДИ

915- عَنْ أَبِي قَتَادَةَ τ أَنَّ النَّبِيَّ ρ خَرَجَ لَيْلَةً فَإِذَا هُوَ بِأَبِي بَكْرٍ يُصَلِّي يَخْفِضُ مِنْ صَوْتِهِ قَالَ وَمَرَّ بِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ وَهُوَ يُصَلِّي رَافِعًا صَوْتَهُ قَالَ فَلَمَّا اجْتَمَعَا عِنْدَ النَّبِيِّ ρ قَالَ: يَا أَبَا بَكْرٍ مَرَرْتُ بِكَ وَأَنْتَ تُصَلِّي تَخْفِضُ صَوْتَكَ قَالَ: قَدْ أَسْمَعْتُ مَنْ نَاجَيْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَقَالَ لِعُمَرَ: مَرَرْتُ بِكَ وَأَنْتَ تُصَلِّي رَافِعًا صَوْتَكَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَوْقِظْ الْوَسْطَانِ وَأَطْرُدِ الشَّيْطَانَ فَقَالَ النَّبِيُّ ρ : يَا أَبَا بَكْرٍ ارْزُقْ مِنْ صَوْتِكَ شَيْئًا وَقَالَ لِعُمَرَ اخْفِضْ مِنْ صَوْتِكَ شَيْئًا. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

915. *Абу Қатода розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам кечаси чиксалар Абу Бакр паст овоз билан намоз ўқиётган экан. Умар ибн Хаттобнинг ёнидан ўтсалар овозини кўтариб ўқиётган экан. Улар Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларида жам бўлишганида:

«Эй Абу Бакр, олдингдан ўтсам, овозингни паст қилиб намоз ўқиётган экансан», дедилар.

«Эй Аллоҳнинг Расули, муножот қилган Зотимга эшитдирдим», деди. У зот Умарга:

«Сенинг олдингдан ўтсам, овозингни кўтариб намоз ўқиётган экансан», дедилар.

«Эй Аллоҳнинг Расули, уйқучини уйғотаман, шайтонни қуваман», деди.

Шунда Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Эй Абу Бакр, сен овозингни бир оз кўтар. Эй Умар, сен овозингни бир оз пасайтир», дедилар».

Абу Довуд ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ҳадисдан олинadиган фойдалар:

1. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг кечасида аҳолининг ҳолидан хабар олишлари.

2. Раҳбар ўз одамларини жамлаб, уларнинг тасарруфларини муҳокама қилиши.

3. Тунги намозда ўртача қироат қилиш кераклиги.

4. Раҳбар ўз одамларини афзал ишга йўллаб туриши лозимлиги.

916- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ قَيْسٍ τ قُلْتُ لِعَائِشَةَ: كَيْفَ قَرَأَهُ

النَّبِيُّ ρ بِاللَّيْلِ أَكَانَ يُسِرُّ بِالْقِرَاءَةِ أَمْ يَجْهَرُ فَقَالَتْ: كُلُّ ذَلِكَ قَدْ

كَانَ يَفْعَلُ رُبَّمَا أَسْرَرُ وَرُبَّمَا جَهَرَ فَقُلْتُ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي جَعَلَ فِي

الْأَمْرِ سَعَةً. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

916. Абдуллоҳ ибн Қайс розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Оишага:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг тунги қироатлари қандоқ? Қироатни махфий қилар эдиларми ёки ошкора?» дедим.

«Уни ҳаммасини ҳам қилар эдилар. Гоҳида махфий қилар эдилар, гоҳида ошкора», дедилар.

«Ишда кенглик қилган Аллоҳга ҳамд бўлсин», дедим».

Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Аввало, ровий Абдуллоҳ ибн Қайс розияллоҳу анху билан яқиндан танишиб олайлик:

Абдуллоҳ ибн Қайс ибн Икрима ибн Мутталиб. Бу зот ҳадисларни Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ва Оиша онамиз розияллоҳу анҳодан ривоят қилдилар.

ҳақиқатда динимизда осонлик ва кенглик йўлини тутган Аллоҳга қанча шукр қилсак, шунча оз. У зот кечаси намозда умуман овозни чиқариш керак эмас ёки овозни баланд кўтариш керак, деб қўйса ҳам ҳаққи бор эди. Лекин бундоқ қилмади. Бу ишни бандаларнинг хоҳишига ташлаб қўйди. У зотга чексиз ҳамдлар бўлсин.

القراءة والدعاء في الليل

ТУНГИ (НАМОЗ)ДАГИ ҚИРОАТ ВА ДУО

917- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ τ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ρ إِذَا قَامَ مِنَ اللَّيْلِ

يَتَهَجَّدُ قَالَ: اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ قَيِّمُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ

فِيهِنَّ وَلَكَ الْحَمْدُ لَكَ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ وَلَكَ
 الْحَمْدُ أَنْتَ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ وَلَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ الْحَقُّ
 وَوَعْدُكَ الْحَقُّ وَلِقَاؤُكَ حَقٌّ وَقَوْلُكَ حَقٌّ وَالْجَنَّةُ حَقٌّ وَالنَّارُ حَقٌّ وَالنَّبِيُّونَ
 حَقٌّ وَمُحَمَّدٌ ρ حَقٌّ وَالسَّاعَةُ حَقٌّ اللَّهُمَّ لَكَ أَسْلَمْتُ وَبِكَ آمَنْتُ
 وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْكَ أَنَبْتُ وَبِكَ خَاصَمْتُ وَإِلَيْكَ حَاكَمْتُ فَاعْفُ
 لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ أَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَأَنْتَ
 الْمُؤَخِّرُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا
 أَبَا دَاوُدَ.

917. *Ибн Аббос розияллоху анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам кечаси таҳажжудга турсалар, қуйидагиларни айтар эдилар:

«Эй бор Худоё! Сенга ҳамд бўлсин. Сен осмонлару ер ва улардаги кимсаларни қоим қилувчисан.

Сенга ҳамд бўлсин. Осмонлару ернинг ва улардаги кимсаларнинг мулки Сеникидир.

Сенга ҳамд бўлсин. Сен осмонлару ернинг ва улардаги кимсаларнинг нурисан.

Сенга ҳамд бўлсин. Сен ҳақдирсан. Ваъданг ҳақдир. Мулоқотинг ҳақдир. Сўзинг ҳақдир. Жаннат ҳақдир. Дўзах ҳақдир. Набийлар ҳақдир Муҳаммад соллаллоху алайҳи васаллам ҳақдир. (Қиёмат) соати ҳақдир.

Эй бор Худоё! Сенга таслим бўлдим. Сенга иймон келтирдим. Сенга таваккал қилдим. Сенга қайтдим. Сен ила хусумат қилдим (Сен берган ҳужжатлар ила душманларинг билан тортишдим). Сенинг ҳукмингга ҳавола қилдим. Бас, менинг аввалу охир, сиру ошкор

бўлган нарсаларимни мағфират қилгин. Муқаддам ҳам Ўзингсан, охирги ҳам Ўзингсан, ҳеч илоҳи маъбуд йўқ, илло Ўзингсан. Ва ла ҳавла ва ла қуввата илла биллаҳи».

Бешовларидан фақат Абу Довуд ривоят қилмаган.

Шарҳ: Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоҳу анхудан ривоят қилинган ушбу матн Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг кечаси таҳажжудга турганларида ўқийдиган дуоларидан биридир. Бунда қанчалар улуғ маънолар ўз ифодасини топган! Бу муборак дуони ёдлаб ўқиб юриш яхши бўлади.

918- وَعَنْهُ أَنَّهُ رَفَدَ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَاسْتَيْقَظَ فَتَسَوَّكَ
وَتَوَضَّأَ وَهُوَ يَقُولُ: -إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ
وَالنَّهَارِ لآيَاتٍ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ- فَقَرَأَ هَؤُلَاءِ الْآيَاتِ حَتَّى خَتَمَ السُّورَةَ
ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى رَكَعَتَيْنِ فَأَطَالَ فِيهِمَا الْقِيَامَ وَالرُّكُوعَ وَالسُّجُودَ. وَفِي رِوَايَةٍ
قَالَ: اللَّهُمَّ اجْعَلْ لِي فِي قَلْبِي نُورًا وَفِي لِسَانِي نُورًا وَفِي سَمْعِي نُورًا وَفِي
بَصَرِي نُورًا وَمِنْ فَوْقِي نُورًا وَمِنْ تَحْتِي نُورًا وَعَنْ يَمِينِي نُورًا وَعَنْ شِمَالِي
نُورًا وَمِنْ بَيْنِ يَدَيَّ نُورًا وَمِنْ خَلْفِي نُورًا وَاجْعَلْ فِي نَفْسِي نُورًا وَأَعْظِمْ
لِي نُورًا. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

918. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«У киши Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларида ухлаб қолганларида у зот соллаллоҳу алайҳи васаллам уйғониб, мисвок ва таҳорат қилиб туриб:

«Албатта, осмонлару ернинг яратилишида ва

кечаю кундузнинг алмашилиб туришида ақл эгаларига аломатлар бордир», дея ўша оятларни сура тугагунича ўқидилар. Сўнгра туриб, икки ракат намоз ўқидилар. Унда қиём, руку ва саждани узун қилдилар».

Бошқа бир ривоятда:

«Эй бор Худоё, қалбимда нур қилгин. Ти-лимда нур қилгин. Қулоғимда нур қилгин. Кў-зимда нур қилгин. Ўнгимда нур қилгин. Сўлимда нур қилгин. Олдимда нур қилгин. Ортимда нур қилгин. Менга руҳимда нур қилгин. Менга нурни улуг қилгин», деганлар».

Муслим, Абу Довуд ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васаллам кечаси турганларида Оли Имрон сурасининг «Инна фии холқис-самавати вал арзи вахтилафил-лайли ван-наҳари ла аятул-лиулил албаб», деб бошланувчи ўн оятини ўқиганлари маълум ва машҳур. Бизлар ҳам ўша ояти карималарни кечаси таҳажжуд намозига турганимизда ўқимоғимиз яхши бўлади.

Шу билан бирга, ривоятда келган дуони ҳам ўқиб юришни одат қилмоқ лозим.

تَقْضَى الصَّلَاةِ الْمَسْنُونَةِ كَمَا تَجُوزُ مِنْ قَعْدٍ

СУННАТ ҚИЛИНГАН НАМОЗЛАР ҚАЗОСИ ЎҚИЛАДИ ВА ЎТИРИБ ЎҚИСА ҲАМ ЖОИЗ

919- عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ ر عَنِ النَّبِيِّ ر قَالَ: مَنْ نَامَ عَنْ

حِزْبِهِ أَوْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ فَقَرَأَهُ فِيمَا بَيْنَ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَصَلَاةِ الظُّهْرِ
كُتِبَ لَهُ كَأَنَّمَا قَرَأَهُ مِنَ اللَّيْلِ. رَوَاهُ الْحُمْسَةُ إِلَّا الْبُخَارِيَّ.

919. Умар ибн Хаттоб розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким вазифасидан ёки унинг баъзисидан ухлаб қолсаю, уни бомдод билан пешин орасида ўқиб олса, унга худди кечаси ўқигандек ёзилади», дедилар».

Бешовларидан фақат Бухорий ривоят қилмаган.

Шарҳ: «Вазифасидан» дейилганда кўнгилли равишда ўзига ҳар куни ёки кечаси ўқиб туришни вазифа қилиб олинган намоз, Қуръон кироати, зикр ва шунга ўхшашлар кўзда тутилади. Одатда «вазифа»ни рухий тарбия устозлари ўргатадилар.

Мусулмон банда ўзига вазифа қилиб олган нарсани ихлос билан ҳар кеча ўқиб юрсаю, баъзи сабабларга кўра, бирор кечада уни ўқий олмай ухлаб қолса ёки баъзи қисмини ўқимаган бўлса, бомдод ва пешин намозлари орасида ўқиб олса, худди вақтида ўқигандек савоб ёзилади.

Демак, шунга биноан, суннат қилинган намозлар – вақтли нафллар, икки ийд, чошгоҳ, фарз намозлар билан ўқиладиган намозлар қазо қилиб ўқилади. Бунга келгуси ҳадисларда далиллар мавжуд.

920- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَنْ نَامَ عَنِ الْوُتْرِ أَوْ نَسِيَهُ فَلْيُصَلِّ إِذَا ذَكَرَ وَإِذَا اسْتَيْقَظَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ.

920. Абу Саъид розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким витрни ўқимай ухлаб қолса ёки унутган бўлса, эслаганида ва уйғонганида ўқиб олсин», дедилар».

Термизий ва Абу Довуд ривоят қилишган.

Шарҳ: Витрнинг қазоси ҳам ўқилади. Витр намози ҳанафий мазҳабида вожиб, бошқа мазҳабларда суннат

эканини эслатиб қўйсак, яхши бўлади.

921- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا عَمِلَ عَمَلًا أَثْبَتَهُ وَكَانَ إِذَا نَامَ مِنَ اللَّيْلِ أَوْ مَرِضَ صَلَّى مِنَ النَّهَارِ ثِنْتَيْ عَشْرَةَ رُكْعَةً قَالَتْ: وَمَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَامَ لَيْلَةً حَتَّى الصَّبَاحِ وَمَا صَامَ شَهْرًا مُتَتَابِعًا إِلَّا رَمَضَانَ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالتَّسَائِيُّ.

921. Оиша розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам қачон бир амални қилсалар бардавом қилар эдилар. Агар кечаси ухлаб ёки бемор бўлиб қолсалар кундузи ўн икки ракат намоз ўқиб олар эдилар. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг бирор кечани то тонг отгунча қоим ўтказганларини ва Рамазондан бошқа ойнинг рўзасини кетма-кет тутганларини кўрмадим», дедилар».

Муслим ва Насий ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ҳадисдан олинадиган фойдалар:

1. Бир савобли ишни, жумладан, таҳажжуд намозини бардавом қилиш.
2. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳам кечаларда нафл намозларидан ухлаб қолганлари.
3. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам узр ила кечаси ўқий олмаган таҳажжуд намозлари қазосини кундузи ўқиб олганлари.
4. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг кечани бутунлай ухламай ўтказмаганлари, яъни, вақтида ухлаганлари.
5. Рамазон ойидан бошқа ойнинг рўзасини кетма-кет тўлиқ тутмаганлари.

922- وَرُئِيَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي بَعْدَ الْعَصْرِ فُسِّيلَ فَقَالَ: أَتَانِي نَاسٌ مِنْ عَبْدِ الْقَيْسِ فَشَغَلُونِي عَنِ الرَّكَعَتَيْنِ اللَّتَيْنِ بَعْدَ الظُّهْرِ فَهُمَا هَاتَانِ. رَوَاهُ الثَّلاثَةُ.

922. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг асрдан кейин намоз ўқиётганлари кўрилди. Ва у зотдан (бу ҳақда) сўралди. Шунда у зот:

«ҳузуримга Абул Қайс (қабиласи)дан одамлар келдилар. Улар мени пешиндан кейинги икки ракатдан машғул қилдилар. Бу икки ракат ўшалардир», дедилар».

Учовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ривоятда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам пешиннинг фарзидан кейинги икки ракат суннатни асрдан кейин бўлса ҳам қазо қилиб ўқиб олганлари кўриниб турибди.

923- وَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا فَاتَتْهُ الْأَرْبَعُ قَبْلَ الظُّهْرِ صَلَّاهَا بَعْدَ الرَّكَعَتَيْنِ بَعْدَ الظُّهْرِ. رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَحَسَنَهُ.

923. «Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам пешиндан олдинги тўрт ракатни ўқий олмаган бўлсалар, пешиндан кейинги икки ракат (суннат)дан кейин ўқиб олар эдилар».

Ибн Можжа ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадисда пешин фарзидан олдинги тўрт ракат суннатни қазо қилиб ўқиш ҳақида гап кетмоқда.

924- وَلِلَّتِّرْمِذِيِّ: مَنْ لَمْ يُصَلِّ رَكَعَتِي الْفَجْرِ فَلْيُصَلِّهُمَا بَعْدَ مَا

924. Термизий келтирган ривоятда:

«Ким фажрнинг икки ракат (суннат)ини ўқимаган бўлса, уларни қуёш чиққандан кейин ўқиб олсин», дейилган.

Шарҳ: Чунки бомдоднинг фарзидан кейин қуёш чиққунича намоз ўқиб бўлмайди.

Ушбу ҳадисларга суяниб, Имом Аҳмад ва Имом Шофеъий мазҳабларида суннат намозлар қазо қилиб ўқилади.

ҳанафий ва Моликий мазҳаблари эса, бомдоднинг икки ракат суннатидан бошқа ҳеч бир суннат намози қазо қилиб ўқилмайди, дейдилар.

Илова тарзида айтмоқчимизки, биз ўрганган ҳадиси шарифлардаги суннат намозининг қазоси ўша намоз ўқилмай қолган куннинг ўзида ўқилмоқда. ҳафталаб, ойлаб, йиллаб ўқилмай юрган намозлар ҳақида гап йўқ. Чунки мусулмон жамиятида бу иш бўлмаган. ҳар ким намозини ўз вақтида ўқиган. Агар қазо, деб айтиш мумкин бўлса, баъзи суннат намозлар фарздан кейинга қолган ёки бир оз ўз вақтидан кеч қолган, холос.

Бу маънодаги қазога ҳанафий ва Моликий мазҳаблари ҳам қўшиладилар. Қазо қилинмайдиган суннат намоз эса кўплаб ўқилмаган суннатлардир. Шунинг учун бу масалада эҳтиёт бўлиб, нозик фарқни тушуниш лозим.

925- عَنْ أَنَسٍ رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ. ρ قَالَ: لِيُصَلَّ أَحَدُكُمْ نَشَاطَهُ
فَإِذَا فُتِرَ فَلْيَقْعُدْ.

925. Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Сиздан бирингиз тетик турганида намоз ўқисин, қачон чарчаса, ўтириб олсин», дедилар».

Учовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам намозгоҳга тортиб қўйилган ипни кўриб, сабабини сўраганларида ҳамна бинти Жаҳш намоз ўқиётиб чарчаб қолса, осилиб олади, дейишди. Ана шунда у зот соллаллоҳу алайҳи васаллам юқоридаги ҳадиси шарифни айтдилар. Шундан чарчаб қолган одам нафл намозини ўтириб ўқиса ҳам жоиз, деган ҳукм олинган.

926- عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ ط وَكَانَ رَجُلًا مَبْسُورًا قَالَ:

سَأَلْتُ النَّبِيَّ ﷺ عَنْ صَلَاةِ الرَّجُلِ وَهُوَ قَاعِدٌ فَقَالَ: مَنْ صَلَّى قَائِمًا فَهُوَ أَفْضَلُ وَمَنْ صَلَّى قَاعِدًا فَلَهُ نِصْفُ أَجْرِ الْقَائِمِ وَمَنْ صَلَّى نَائِمًا فَلَهُ نِصْفُ أَجْرِ الْقَاعِدِ. رَوَاهُ الْحُمْسَةُ إِلَّا مُسْلِمًا.

926. Имрон ибн ҳусайн розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади, у киши бавосил касалига чалинган эдилар:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламдан ўтириб намоз ўқийдиган одамнинг намози ҳақида сўрадим. У зот:

«Ким тик туриб намоз ўқиса, афзал. Ким ўтириб ўқиса, унга тик туриб ўқиганнинг ярим ажри. Ким ёнбошлаб ўқиса, унга ўтириб ўқиганнинг ярим ажри», дедилар».

Бешовларидан фақат Муслим ривоят қилмаган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифдаги ажр тақсими туришга қодир одам нафл намозини чарчоқ оқибатида ўтириб ёки ёнбошлаб ўқиганидир. Агар беморлик туфайли бўлса, ажри комил бўлади.

927- سَمِعْتُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنْ صَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِاللَّيْلِ فَقَالَتْ: كَانَ يُصَلِّي لَيْلًا طَوِيلًا قَائِمًا وَلَيْلًا طَوِيلًا قَاعِدًا وَكَانَ إِذَا قَرَأَ قَائِمًا رَكَعَ قَائِمًا وَإِذَا قَرَأَ قَاعِدًا رَكَعَ قَاعِدًا. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالتِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ.

927. Оиша розияллоху анҳодан Расулulloх соллаллоху алайҳи васалламнинг тунги намозидан сўралди. Бас, у киши:

«У зот узун кечани тик туриб ўқир эдилар. Узун кечани ўтириб ўқир эдилар. Қачон тик туриб қироат қилсалар, тик туриб руку қилар эдилар. Қачон ўтириб қироат қилсалар, ўтириб руку қилар эдилар», дедилар».

Муслим, Термизий ва Насайй ривоят қилишган.

Шарҳ: Демак, Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васаллам кечаси нафл намозни аҳёнда тик туриб, аҳёнда ўтириб ўқиганлар. Хусусан, чарчаб турганларида ўтириб ўқиганлар. Аниқроғи, қариб қолганларида шундоқ қилганлар. Бу ҳол келаси ривоятда очиқ айтилади.

928- وَعَنْهَا قَالَتْ: لَمَّا بَدَأَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَثَقُلَ كَانَ أَكْثَرُ صَلَاتِهِ جَالِسًا. وَفِي رِوَايَةٍ: لَمْ يَمُتْ حَتَّى كَانَ كَثِيرٌ مِنْ صَلَاتِهِ وَهُوَ جَالِسٌ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

928. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам баданлари оғирлашиб қолганларида аксар намозни ўтириб ўқир эдилар».

Бошқа бир ривоятда:

«Вафотларидан олдин кўпгина намозлари ўтирган ҳолларида бўлар эди», дейилган.

Муслим ривоят қилган.

Шарҳ: Албатта, бу жойда нафл намоз ҳақида сўз кетмокда. Бу ҳам узрли кишиларга енгиллик яратишнинг бир тури.

التفّل في البيت أفضل

НАФЛ НАМОЗЛАР УЙДА БЎЛГАНИ АФЗАЛ

929- عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: عَلَيْكُمْ بِالصَّلَاةِ فِي بُيُوتِكُمْ فَإِنَّ خَيْرَ صَلَاةٍ الْمَرْءِ فِي بَيْتِهِ إِلَّا الصَّلَاةَ الْمَكْتُوبَةَ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ.

929. Зайд ибн Собит розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«(Нафл) намозни уйингизда ўқингиз. Албатта, кишининг энг яхши намози уйидагисидир. Фақат фарз намоз бундан мустасно», дедилар».

Икки шайх ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Нафл намозларини уйда ўқиган афзал. Чунки бунда риёдан узоқ бўлинади, қабул аниқ бўлади, баракоти уйга уради, шайтон уйдан қочади.

Масжидда ва намозгоҳда ўқилиши зарур бўлган намозлар ҳам маълум ва машҳур. Фарз намозлари, ийд, жума, кусуф, истиско, таровеҳ намозлари масжидда ва намозгоҳда ўқиладиган намозлардир.

930- عَنْ جَابِرٍ τ عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِذَا قَضَى أَحَدُكُمْ الصَّلَاةَ فِي مَسْجِدِهِ فَلْيَجْعَلْ لِبَيْتِهِ نَصِيبًا مِنْ صَلَاتِهِ فَإِنَّ اللَّهَ جَاعِلٌ فِي بَيْتِهِ مِنْ صَلَاتِهِ خَيْرًا.

930. Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Қачон бирингиз масжиддаги намозни битирса, уйи учун ҳам ўз намозидан насиба қилсин. Чунки, Аллоҳ унинг уйидаги намози сабабли яхшилик қиладир», дедилар».

Шарҳ: Демак, уйда ўқилган нафл намоз уй учун хайр-барака ҳосил бўлишига сабаб бўлар экан.

931- عَنْ أَبِي مُوسَى τ عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَثَلُ الْبَيْتِ الَّذِي يُذَكَّرُ اللَّهُ فِيهِ وَالْبَيْتِ الَّذِي لَا يُذَكَّرُ اللَّهُ فِيهِ مَثَلُ الْحَيِّ وَالْمَيِّتِ. رَوَاهُمَا مُسْلِمٌ.

931. Абу Мусо розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Аллоҳ зикр қилинадиган уй билан Аллоҳ зикр қилинмайдиган уй, мисоли, худди тирик билан ўликнинг мисолига ўхшайди», дедилар».

Иккисини Муслим ривоят қилган.

Шарҳ: Аллоҳнинг зикри уйни тирик ҳолига келтиради. Зотан, Аллоҳни зикр қиладиган одамгина маънавий тирик бўлади, холос.

Демак, маънавий тирик одамнинг уйи ҳам тирик бўлади. Аллоҳни зикр қилмайдиган одам маънавий ўлик

ҳисобланади. Бинобарин, унинг уйи ҳам Пайғамбаримиз гувоҳлик беришларича, ўликдир.

Намоз эса, Аллоҳ зикрининг энг юксак зирвасидир. Ким уйида нафл намоз ўқиб турар экан, у уйининг шарафи ошади, қадри юксалади. Сажда қилинган ҳар бир парча ер қиёматда сажда қилувчи фойдасига гувоҳлик беради.

Шунинг учун ҳам ҳар бир мўмин-мусулмон уйини намоз билан, Аллоҳнинг зикри билан обод қилиши керак. Кўпгина оддий, содда уйлар бениҳоят ободдир. ҳаммамиз уйимизни тирик уйлардан, зикриллоҳ ила обод уйлардан қилишга уринайлик.

932- عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: صَلَاةُ الْمَرْءِ فِي بَيْتِهِ أَفْضَلُ مِنْ صَلَاتِهِ فِي مَسْجِدِي هَذَا إِلَّا الْمَكْتُوبَةَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَصَحَّحَهُ الْعِرَاقِيُّ.

932. Зайд ибн Собит розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Кишининг ўз уйидаги фарз намозидан бошқа намози менинг ушбу масжидимдаги намозидан афзалдир», дедилар».

Абу Довуд ривоят қилган. Ироқий саҳиҳ деган.

Шарҳ: Одатда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг масжидларидаги бир ракат намоз бошқа масжидлардаги минг ракат намозга тенг бўлади. Лекин шундоқ бўлса ҳам бировнинг ўз уйида ўқиган нафл намози Масжиди Набавийда ўқийдиган намозидан афзал экани Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам томонларидан тасдиқланиши катта маънони билдиради. Бу маънони ҳеч қачон унутмаслик керак.

صلاة الاستخارة

ИСТИХОРА НАМОЗИ

«Истихора» сўзи луғатда «хайрни талаб қилиш» деган маънони англатади. Мусулмон киши икки ишдан қайси бирини қилишини билмай қолганида, хайрлисини танлаш учун истихора намози ўқийди. Бу намозни ҳар бир ишдан олдин ўқиш мустаҳабдир.

933- عَنْ جَابِرٍ τ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ρ يُعَلِّمُنَا الْإِسْتِخَارَةَ فِي الْأُمُورِ كُلِّهَا كَمَا يُعَلِّمُنَا السُّورَةَ مِنَ الْقُرْآنِ يَقُولُ: إِذَا هَمَّ أَحَدُكُمْ بِالْأَمْرِ فَلْيَرْكَعْ رَكَعَتَيْنِ مِنْ غَيْرِ الْفَرِيضَةِ ثُمَّ لِيَقُلِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَخِيرُكَ بِعِلْمِكَ وَأَسْتَقْدِرُكَ بِقُدْرَتِكَ وَأَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ الْعَظِيمِ فَإِنَّكَ تَقْدِرُ وَلَا أَقْدِرُ وَتَعْلَمُ وَلَا أَعْلَمُ وَأَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ خَيْرٌ لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي أَوْ قَالَ عَاجِلِ أَمْرِي وَآجِلِهِ فَاقْضُ لَهُ لِي وَيَسِّرْهُ لِي ثُمَّ بَارِكْ لِي فِيهِ وَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ شَرٌّ لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي أَوْ قَالَ: فِي عَاجِلِ أَمْرِي وَآجِلِهِ فَاصْرِفْهُ عَنِّي وَاصْرِفْنِي عَنْهُ وَاقْدِرْ لِي الْخَيْرَ حَيْثُ كَانَ ثُمَّ أَرْضِنِي قَالَ: وَيُسَمِّي حَاجَتَهُ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا مُسْلِمًا.

933. Жобир розияллоҳу анхудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам бизга ҳамма ишларда истихора қилишни худди Қуръондан суруни

таълим бергандек, таълим берар эдилар. У зот:

«Қачон бирингиз бир иш қилмоқчи бўлса, фарз намоздан бошқа икки ракат намоз ўқисин. Сўнг: «Эй бор Худоё! Албатта, мен Сендан илминг ила истихора қиламан. Сенинг қудратинг ила қудрат сўрайман. Сендан улуғ фазлингдан сўрайман. Албатта, Сен қодирсан, мен қодир эмасман. Сен билурсан, мен билмасман. Сен ғайбларни яхши билувчи Зотсан.

Эй бор Худоё! Агар ушбу иш менга динимда, маошимда ва ишим оқибатида яхши эканини билсанг (ёки ҳозирги ишимдаю келгусида) уни менга тақдир қилгин, менга осон қилгин, сўнгра уни мен учун баракали қилгин. Агар ушбу иш мен учун динимда, маошимда ва ишим оқибатида (ёки ҳозирги ишимдаю келгусида) ёмон эканини билсанг, уни мендан буриб юбор, мени ундан буриб юбор. Ва менга қаерда бўлса ҳам яхшилиқни тақдир қил. Сўнгра мени унга рози қил, десин ва ҳолатини айтсин», дедилар».

Бешовларидан фақат Муслим ривоят қилмаган.

Шарҳ: Ушбу намозни ўқигандан кейин мазкур иш ҳақида ўйламай, Аллоҳ ихтиёр қиладиган нарсани кутиб юради. Кейин кўнглига тушиб, ўзига маъкул бўлиб, қилгиси келиб қолса, қилади. Бу ҳақда туш кўриши ҳам мумкин. Агар иш бир тарафга бўлмай туриб қолса, истихора намозини яна қайтадан ўқийди. Қайта ўқиш етти мартагача бўлиши мумкин. Истихора намозининг биринчи ракатида Фотиҳа сурасидан кейин Кофирун сурасини, иккинчи ракатда Ихлос сурасини ўқийди.

Кўриниб турибдики, истихора намози ҳам бошқа намозлар каби бандани Аллоҳ таолога боғловчи омилдир. Бир ишни қилмоқчи бўлганда Аллоҳ таолонинг ўзига ёлвориб, яхши йўл кўрсатишни сўрашдир. Бу маъно эса, мусулмон киши ҳаётида намознинг ўрни қанчалар муҳим эканини яна бир бор кўрсатади. Мусулмон киши ҳатто

қиладиган дунёвий ишида ҳам дунёнинг холиқи ва бошқарувчиси Аллоҳ таолонинг ўзидан маслаҳат сўраш имконига эга. Намоз ўқимайдиганлар эса, бу улуғ саодатдан бебаҳрадирлар, улар шайтоннинг маслаҳати билан иш қилишга мажбурдирлар.

صلاة التسايح

ТАСБЕҲЛАР НАМОЗИ

934- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ τ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ قَالَ لِلْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ: يَا عَبَّاسُ يَا عَمَّاهُ أَلَا أُعْطِيكَ أَلَا أَمْنَحُكَ أَلَا أَحْبُوكَ أَلَا أَفْعَلُ بِكَ عَشْرَ خِصَالٍ إِذَا أَنْتَ فَعَلْتَ ذَلِكَ عَفَرَ اللَّهُ لَكَ ذَنْبَكَ أَوَّلُهُ وَآخِرُهُ قَدِيمُهُ وَحَدِيثُهُ خَطَأُهُ وَعَمْدُهُ صَغِيرُهُ وَكَبِيرُهُ سِرُّهُ وَعَلَانِيَتُهُ عَشْرَ خِصَالٍ أَنْ تُصَلِّيَ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ تَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكَعَةٍ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَسُورَةً فَإِذَا فَرَغْتَ مِنَ الْقِرَاءَةِ فِي أَوَّلِ رَكَعَةٍ وَأَنْتَ قَائِمٌ قُلْتَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ خَمْسَ عَشْرَةَ مَرَّةً ثُمَّ تَرَكَعُ فَتَقُولُهَا وَأَنْتَ رَاكِعٌ عَشْرًا ثُمَّ تَرْفَعُ رَأْسَكَ مِنَ الرُّكُوعِ فَتَقُولُهَا عَشْرًا ثُمَّ تَهْوِي سَاجِدًا فَتَقُولُهَا وَأَنْتَ سَاجِدٌ عَشْرًا ثُمَّ تَرْفَعُ رَأْسَكَ مِنَ السُّجُودِ فَتَقُولُهَا عَشْرًا ثُمَّ تَسْجُدُ فَتَقُولُهَا عَشْرًا ثُمَّ تَرْفَعُ رَأْسَكَ فَتَقُولُهَا عَشْرًا فَذَلِكَ خَمْسٌ وَسَبْعُونَ فِي كُلِّ رَكَعَةٍ تَفْعَلُ ذَلِكَ فِي أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ إِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تُصَلِّيَهَا فِي كُلِّ يَوْمٍ مَرَّةً فَافْعَلْ فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَفِي كُلِّ

جُمُعَةٍ مَرَّةً فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَفِي كُلِّ شَهْرٍ مَرَّةً فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَفِي كُلِّ سَنَةٍ مَرَّةً فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَفِي عُمْرِكَ مَرَّةً. وَزَيْدٌ فِي رِوَايَةٍ: فَإِنَّكَ لَوْ كُنْتَ أَعْظَمَ أَهْلِ الْأَرْضِ ذَنْبًا غُفِرَ لَكَ بِذَلِكَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ. وَعَبَارَتُهُ: فَلَوْ كَانَتْ ذُنُوبُكَ مِثْلَ رَمْلِ عَالِجٍ لَعَفَرَهَا اللَّهُ لَكَ.

934. Ибн Аббос розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloх соллalloху алайҳи васаллам Аббос ибн Абдулмутталибга:

«Эй Аббос! Эй амаки! Сенга ато берайми? Сенга марҳамат қилайми? Сенга лутф кўрсатайми? Сени ўнта хислатли қилиб қўяйми? Қачон сен ўшаларни қилсанг, Аллоҳ сени гуноҳингни: аввалгисию охиргисини, қадимгисию янгисини, хатосию қасданини, кичигию каттасини, сиринию ошкорини мағфират қилади. Ўша ўн хислат: тўрт ракат намоз ўқимоғинг. ҳар ракатда «Фотиҳа»ни ва бир сура ўқийсан. Қачон биринчи ракатда қироатдан фориг бўлсанг, турган ҳолингда: «Субҳаналлоҳи валҳамду лиллаҳи вала илаҳа иллalloху валлоху акбар» деб ўн беш марта айтасан. Сўнг руку қиласан ва рукуда турган ҳолингда уларни ўн марта айтасан. Кейин саждага йиқиласан ва уларни сажда қилган ҳолингда ўн марта айтасан. Сўнг бошингни саждадан кўтариб, уларни ўн марта айтасан. Кейин сажда қилиб, яна ўн марта айтасан. Сўнг бошингни кўтариб (ўтириб) уларни ўн марта айтасан. Ана ўша бир ракатда етмиш бештадир. Бун тўрт ракатда ҳам қиласан. Агар бу намозни ҳар куни ўқий олсанг, шуни қил. Агар қила олмасанг, ҳар жумада бир марта қил. Агар уни ҳам қила олмасанг, ҳар ойда бир марта қил. Агар уни ҳам қила олмасанг, ҳар йили бир марта қил. Агар уни ҳам

қила олмасанг, умрингда бир марта қил», дедилар».

Бошқа бир ривоятда:

«Агар сен ер аҳлининг энг катта гуноҳкори бўлсанг ҳам, албатта, у ила сенга мағфират қилинур», деган жумла зиёда қилинган.

Абу Довуд ривоят қилган.

Термизийнинг иборатида:

«Агар гуноҳларинг қумтепа мислича бўлса ҳам Аллоҳ уларни сендан мағфират қилади», дейилган.

Шарҳ: Ушбу ҳадисни Абу Довуд ва Термизийдан бошқа Ибн Можа, Байхақий, Ибн Хузайма, ҳоким, Ибн хиббон, Ибн Муборак, Табароний, Хатиб, Ожурий, Абу Саъид ас-Самъаний ва Абу Мусо Мананий ва Имом Бухорий «Жузул Куръон»да ривоят қилган.

Ибн Абу ас-Сайф ал-Яманий «Ал-ламъа фи рағоиби явмил жумуъа» китобида Термизийнинг куйидаги гапларини келтиради:

«Тасбеҳлар намозини жума куни завол пайтида ўқимоқ мустаҳабдир. Биринчи ракатда «Фотиҳа»дан кейин «Такасур»ни ўқийди, иккинчисида «Вал аср»ни, учинчисида «Кофирун»ни, тўртинчисида «Ихлос»ни ўқийди, деб туриб охирида ўқийдиган қўшимча дуони ҳам келтирган.

Абу Усмон ал-Хайрий аз-Зоҳид:

«Қийинчиликлар ва ғам-ғуссалар учун тасбеҳлар намозидан яхши нарсга кўрмадим», деган.

صلاة التوبة

ТАВБА НАМОЗИ

935- عَنْ عَلِيٍّ ر قَالَ: كُنْتُ رَجُلًا إِذَا سَعَيْتُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ

ρ حَدِيثًا نَفَعَنِي اللَّهُ مِنْهُ بِمَا شَاءَ أَنْ يَنْفَعَنِي وَإِذَا حَدَّثَنِي رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِهِ اسْتَحْلَفْتُهُ فَإِذَا خَلَفَ لِي صَدَقْتُهُ وَإِنَّهُ حَدَّثَنِي أَبُو بَكْرٍ وَهُوَ صَادِقٌ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ρ يَقُولُ: مَا مِنْ رَجُلٍ يُدْنِبُ ذَنْبًا ثُمَّ يَقُومُ فَيَتَطَهَّرُ ثُمَّ يُصَلِّي ثُمَّ يَسْتَغْفِرُ اللَّهَ إِلَّا غَفَرَ اللَّهُ لَهُ ثُمَّ قَرَأَ هَذِهِ الْآيَةَ (وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ) الْآيَةَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ.

935. Али розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Мен қачон Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васалламдан бир ҳадис эшитсам, Аллоҳ менга ундан ўзи хоҳлаганича наф берадиган одам эдим. Қачон у зотнинг саҳобаларидан бири менга ҳадис айтса, мен ундан (гапи тўғрилигига) қасам ичишни талаб қилар эдим. Агар у қасам ичса (гапини), тасдиқ қилар эдим. Албатта, шаън шулки, менга Абу Бакр бир ҳадис айтди. Зотан у содикдир:

«Мен Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васалламнинг қайси бир одам гуноҳ қилиб қўйиб, сўнгра туриб, таҳорат қилиб намоз ўқиса, кейин Аллоҳга истиғфор айтса, албатта, Аллоҳ уни мағфират қилади», деганларини эшитдим. Сўнгра у зот:

«Улар қачон фаҳш иш қилсалар ёки ўзларига зулм қилсалар Аллоҳни эсларлар ва гуноҳларига истиғфор айтурлар» оятини қироат қилдилар», деди».

Термизий ва Абу Довуд ривоят қилишган.

Шарҳ: Аслида тавба намозсиз ҳам хоҳлаган пайтда бўлиши матлуб. Лекин намоз ила бўлгани кучли ва қабули осондир. Намоз мўминнинг силоҳи, дейилгани ҳам шундан. Мўмин киши намоз ила ҳар қандай қийин нарсага

ҳам осонлик билан эриша олади. Ожиз банда гуноҳ иш қилиб қўйса, иймони уни дарҳол тавбага чорлаши зарур. Қилиб қўйган гуноҳининг афсусида қолган мўмин инсон дарҳол таҳорат қилиб, тавба намози нияти ила икки ракат намоз ўқиб олишга ўтмоғи лозим. У гуноҳига надомат қилиб, намозида чин қалбдан тавба қилиб, Аллоҳга роз айтиб, иккинчи бу гуноҳни қайта қилмасликка қатъий аҳд қилса, Аллоҳ таоло унинг гуноҳини мағфират қилади.

Ушбу ҳадислардаги бош масала шундан иборат. Лекин эътибор билан мулоҳаза қиладиган бўлсак, бундан бошқа муҳим масалалар ҳам борлигини кўрамиз.

Ана шундоқ масалалардан бири ҳазрати Али розияллоҳу анҳунинг:

«Мен қачон Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламдан бир ҳадис эшитсам, Аллоҳ менга ундан ўзи хоҳлаганича наф берадиган одам эдим», деган гапларида ўз аксини топгандир.

Ўйлаб кўринг. Эшитган ҳар ҳадисдан наф топиш. Бу қандай бахт! Бу қандай саодат! Бундай олий мақомга эришиш осонми? Бундай пурсаодат ҳаётга соҳиб бўлиш учун нималар қилиш керак?

Ихлос қилиш керак. Амал қилиш керак.

Ҳадисларни пухта ва аниқ ўрганиш керак.

Ушбу ҳадисда мулоҳаза қилинадиган муҳим масалалардан яна бири айнан ўша ихлос, амал ва ҳадисларни пухта ўрганишга боғлиқдир.

ҳазрати Али розияллоҳу анҳунинг қайси саҳобийдан ҳадис эшитсалар, ўша ҳадиснинг тўғри эканига қасам ичишни талаб қилишлари айнан шуни кўрсатади.

Маълумки, саҳобаларнинг адолатларига, зехнларининг ўткирлигига, ишончли кишилар эканига ҳеч қандай шак-шубҳа йўқ. Лекин шундоқ бўлса ҳам ҳазрати Али ҳадис айтган ҳар бир кишидан қасам ичишни талаб қилганлар. Чунки ҳадис эшитиб қўйиб кетаверадиган нарса эмас. Унга

иймон келтириш, амал қилиш керак. ҳадиси шариф инсон ҳаётидаги ҳар бир нарсани баён қилиб беради. Қуръонни шарҳлайди, қандай қилиб ҳаётга татбиқ қилишни кўрсатади ҳамда бошқа кўплаб хизматларни адо этади.

Шунинг учун дин илмини кимдан олаётганига катта эътибор ва аҳамият бериш ҳар бир мусулмон учун муҳимдир. Диндорликни, фидойиликни, олимликни, устозликни даъво қилувчилар жуда ҳам кўп. Улар ҳар хил бўладилар. Кўплари бузуқ фикрли ва ғаразгўй бўлишини тажриба кўрсатиб турибди. Шунинг учун Аҳли сунна ва жамоа мазҳабидаги тақводор, инсофли, ҳақиқий олим кишидан илм олиш керак.

Аллоҳ таоло ҳаммамизни эшитган, ўрганган ҳар бир ҳадисдан кўплаб наф оладиган, илмни ишончли манбалардан оладиган бандалардан қилсин. Бандалик билан баъзи хатоларни содир этган чоғимизда дарҳол тавбага шошиладиганлардан қилсин.

صلاة الحاجة

ҲОЖАТ НАМОЗИ

936- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى τ عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَنْ كَانَتْ لَهُ إِلَى اللَّهِ حَاجَةٌ أَوْ إِلَى أَحَدٍ مِنْ بَنِي آدَمَ فَلْيَتَوَضَّأْ فَلْيُحْسِنِ الْوُضُوءَ ثُمَّ لِيُصَلِّ رَكَعَتَيْنِ ثُمَّ لِيُشْنِ عَلَى اللَّهِ وَلْيُصَلِّ عَلَى النَّبِيِّ ρ ثُمَّ لِيَقُلْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ أَسْأَلُكَ مُوجِبَاتِ رَحْمَتِكَ وَعَزَائِمَ مَغْفِرَتِكَ

وَالْغَنِيمَةَ مِنْ كُلِّ بَرٍّ وَالسَّلَامَةَ مِنْ كُلِّ إِثْمٍ لَا تَدْعُ لِي ذَنْبًا إِلَّا عَفَرْتُهُ
وَلَا هَمًّا إِلَّا فَرَجْتُهُ وَلَا حَاجَةً هِيَ لَكَ رِضًا إِلَّا قَضَيْتَهَا يَا أَرْحَمَ
الرَّاحِمِينَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ. وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

936. Абдуллоҳ ибн Абу Авфо розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Кимнинг Аллоҳга ва бани одамдан бирортасига хожати бўлса, яхшилаб таҳорат қилсин, сўнгра икки ракат намоз ўқисин. Кейин Аллоҳга сано ва Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламга саловат айтсин. Сўнгра:

«ҳалиму Карим Аллоҳдан ўзга маъбуд йўқ. Улуғ Аршнинг Роббиси Аллоҳ покдир. Оламларнинг Роббиси Аллоҳга ҳамдлар бўлсин. Мен Сендан раҳматингни вожиб қилувчи, мағфиратингни тақозо қилувчи нарсаларни ва ҳар бир яхшиликдан ғаниматни, ҳар бир ёмонликдан саломатликни сўрайман. Менинг ҳеч бир гуноҳимни қўймай мағфират қилгин, ҳеч бир ғамимни қўймай кушойиш қилгин, ўзинг рози бўлган ҳеч бир хожатимни қўймай, албатта, чиқаргин. Эй Арҳамар Роҳимийн», десин», дедилар».

Термизий ва Ибн Можса ривоят қилишган. Аллоҳ билгувчидир.

Шарҳ: Имом Ибн ҳажар бу намозни шанба куни саҳар ўқиб, талаби ҳожат қилиш мандубдир, чунки Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам, ким шанба куни эрталаб талаби ҳожат қилса, талаби ҳал бўлади. Унинг хожати раво бўлишига мен кафилман, деб марҳамат қилганлар, деган.

Албатта, дуонинг арабча матнини ёдлаб олган яхши.

ҳожат намози ила банда Аллоҳ таолога яна бир бор

боғланмоқда. Бу намоз ила бевосита Аллоҳ таолога роз айтиш шарафига муяссар бўлмоқда. Аллоҳ таолодан бошқага ялиниш балосидан қутилмоқда. ҳатто бошқа одамларда ҳожати бўлса ҳам ўша одамга эмас, Аллоҳ таолога мурожаат қилиб ҳожатини чиқаришни сўрамоқда. Чунки ҳақиқий ҳожат чиқарувчи Аллоҳнинг ўзидир.

الباب الثالث عشر في الجنائز

ЎН УЧИНЧИ БОБ ЖАНОЗАЛАР ҲАҚИДА

وفيه سبعة فصول وخاتمة

ЕТТИ ФАСЛ ВА ХОТИМАДАН ИБОРАТ

«Жаноза» луғатда «сатр», «тўсиш» маъносини англатади. Тобутга солинган ўликни «жаноза» дейилади.

الفصل الأول في النهي عن تمني الموت في حسن

الظن بالله

Б И Р И Н Ч И Ф А С Л

ЎЛИМНИ ОРЗУ ҚИЛИШДАН НАҲЙИ ВА АЛЛОҲГА ЯХШИ ГУМОНДА БЎЛИШ ҲАҚИДА

937- عَنْ أَنَسٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: لَا يَتَمَنَّيَنَّ أَحَدٌ مِنْكُمْ

الْمَوْتَ لِضُرِّ نَزَلَ بِهِ فَإِنْ كَانَ لَا بُدَّ مُتَمَنَّيًّا لِلْمَوْتِ فَلْيُفَلِّ اللَّهُمَّ

أَحْيَيْنِي مَا كَانَتْ الْحَيَاةُ خَيْرًا لِي وَتَوَفَّنِي إِذَا كَانَتْ الْوَفَاةُ خَيْرًا لِي. رَوَاهُ
 الْحُمْسَةُ. وَفِي رِوَايَةٍ: قَالَ قَيْسٌ أَتَيْتُ حَبَّابًا وَقَدْ اكْتَوَى فِي بَطْنِهِ سَبْعًا
 فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ: لَوْلَا أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَهَانَا أَنْ نَدْعُو بِالْمَوْتِ لَدَعَوْتُ بِهِ.
 وَلِلْبُخَارِيِّ: لَا يَتَمَنَّى أَحَدُكُمْ الْمَوْتَ إِلَّا مُحْسِنًا فَلَعَلَّهُ يَزْدَادُ وَإِمَّا
 مُسِيئًا فَلَعَلَّهُ يَسْتَعْتِبُ.

937. Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Бирортангиз ўзига етган зарар туфайли ўлимни орзу қилмасин. Агар ўлим тилашдан бошқа иложи қолмаса:

«Эй бор Худое, модомики тириклик менга яхши бўлса, мени тирик қолдир. Қачон менга вафот этиш яхши бўлса, мени вафот этдир», десин», дедилар».

Бешовлари ривоят қилишган.

Бошқа бир ривоятда:

«Қайс Хаббобнинг олдига борсам, қорнига етти марта тамға бостирган экан. Мен унинг «Агар Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам бизни ўлим тилаб дуо қилишдан наҳйи қилмаганларида, албатта, уни тилаб дуо қилган бўлар эдим», деганини эшитдим, деди», дейилган.

Бухорийнинг ривоятида:

«Бирортангиз ўлимни орзу қилмасин. Агар яхшилардан бўлса, шояд (амали) зиёда бўлса. Агар ёмонлардан бўлса, шояд қайтса», дейилган.

Шарҳ: Аллоҳ таоло ҳаётни инсонга яшаш учун берган. Инсон бу дунёда яхши-ёмонга чидаб, ўзига берилган ҳаётни муносиб яшаб ўтказмоғи лозим. Кимки ўзига етган баъзи қийинчилик ва зарарларга чидай олмай, ўзига ўзи

ўлим тиласа, Аллоҳнинг қадарига қарши чиқиш, Аллоҳнинг иродасига эътироз қилиш бўлади. Бу иш эса, мўмин киши учун мутлақо мумкин эмас.

Шунинг учун ҳам Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам умматларини ўзига ўзи ўлим тилашдан наҳйи қилганлар.

Баъзи кишилар жуда ҳам ночор ҳолга тушиб қолган тақдирларида ҳам бу ишни Аллоҳ таолонинг ўзига ҳавола қилишлари, нима яхшилик бўлса ўшани сўрашлари тавсия қилинмоқда. Мўмин киши доимо яхшилик тарафдори бўлади. Шунинг учун ҳам Аллоҳ таолодан ўлим яхши бўлса ўлимни, ҳаёт яхши бўлса, ҳаётни беришини тилайди.

Нима учун ўлим тилаш мумкин эмаслигининг ҳикмати Имом Бухорий ривоятларида Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ўзлари томонидан баён қилинмоқда:

«Бирортангиз ўлимни орзу қилмасин. Агар яхшилардан бўлса, шояд (амали) зиёда бўлса. Агар ёмонлардан бўлса, шояд қайтса».

Мўмин киши ўзига ўзи ўлим тиламасин, чунки у яхши одам бўлса, ўлмасдан ҳаётда бардавом бўлиб турса, яхшиликлари кўпайиб, охирагга тўплайдиган заҳиралари кўп бўлади. Агар Аллоҳ кўрсатмасин, ёмон одам бўлса, тирик қолиши унга тавба қилиш фурсатини, яхшилар қаторига қўшилиш фурсатини берган бўлади. Демак, ҳаётда бардавом бўлишда мўмин учун фақат яхшилик бор. ҳатто, ўша ўзи нолиётган зарарга сабр қилиши ҳам кўплаб ажр-савобларга эга бўлишига сабаб бўлади.

938- عَنْ جَابِرٍ τ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ρ قَبْلَ مَوْتِهِ

بِتِلَاثٍ يَقُولُ: لَا يَمُوتُ أَحَدُكُمْ إِلَّا وَهُوَ يُحْسِنُ الظَّنَّ بِاللَّهِ تَعَالَى. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَمُسْلِمٌ.

938. Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламни ўлимларидан уч кун олдин:

«ҳар бирингиз ўлиmidан олдин Аллоҳ таоло ҳақида фақат яхши гумон қилсин», деб айтаётганларини эшитдим».

Абу Довуд ва Муслим ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифга биноан, мўмин киши ўлиmidан олдин Аллоҳ мен учун меҳрибон, мен учун раҳмдил, мен учун шафқатли, деган яхши умидларни қилмоғи керак.

Аммо соғ-саломатлик вақтида мўмин киши доимо хавф қилиб туриши, Аллоҳга тақво қилиб яшаши лозим. Ана шунда у ёмонликлардан қайтади ва яхшиликларни кўпроқ қилади.

939- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الصَّامِتِ ر عَنْ النَّبِيِّ ر قَالَ: مَنْ أَحَبَّ

لِقَاءَ اللَّهِ أَحَبَّ اللَّهُ لِقَاءَهُ وَمَنْ كَرِهَ لِقَاءَ اللَّهِ كَرِهَ اللَّهُ لِقَاءَهُ فَقَالَتْ عَائِشَةُ أَوْ بَعْضُ أَزْوَاجِهِ: إِنَّا لَنَكْرَهُ الْمَوْتَ قَالَ: لَيْسَ ذَلِكَ وَلَكِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا حَضَرَهُ الْمَوْتُ بُشِّرَ بِرِضْوَانِ اللَّهِ وَكَرَامَتِهِ فَلَيْسَ شَيْءٌ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا أَمَامَهُ فَأَحَبَّ لِقَاءَ اللَّهِ وَأَحَبَّ اللَّهُ لِقَاءَهُ وَإِنَّ الْكَافِرَ إِذَا حَضَرَهُ الْمَوْتُ بُشِّرَ بِعَذَابِ اللَّهِ وَعُقُوبَتِهِ فَلَيْسَ شَيْءٌ أَكْرَهَ إِلَيْهِ مِمَّا أَمَامَهُ فَكَرِهَ لِقَاءَ اللَّهِ وَكَرِهَ اللَّهُ لِقَاءَهُ. رَوَاهُ الْحَمْسَةُ إِلَّا أَبَا دَاوُدَ.

939. Убода ибн Сомит розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким Аллоҳнинг мулоқотини яхши кўрса, Аллоҳ

ҳам унинг мулоқотини яхши кўради. Ким Аллоҳнинг мулоқотини ёқтирмаса, Аллоҳ ҳам унинг мулоқотини ёқтирмайди», дедилар. Бас, Оиша ёки у зотнинг завжаларидан баъзилари:

«Албатта, биз ўлимни ёқтирмаймиз», деди.

«Бу сен айтган нарса эмас. Лекин бу мўминга ўлим ҳозир бўлганида Аллоҳнинг розилиги ва қарами ҳақида унга башорат берилиши тўғрисидадир. Ўшанда унинг учун олдидаги нарсадан кўра маҳбуброқ нарса бўлмай қолади. Шу сабабдан у Аллоҳнинг мулоқотини яхши кўради ва Аллоҳ ҳам унинг мулоқотини яхши кўради. Аммо кофирга ўлим ҳозир бўлганида эса, унга Аллоҳнинг азоби ва уқубати башорати берилади. Ўшанда унинг учун олдидаги нарсадан кўра ёқмайдиганроқ нарса бўлмай қолади. Шу сабабдан у Аллоҳнинг мулоқотини ёқтирмайди ва Аллоҳ ҳам унинг мулоқотини ёқтирмайди», дедилар».

Бешовларидан фақат Абу Довуд ривоят қилмаган.

Шарҳ: Одатда банданинг Аллоҳ таолога мулоқот бўлиши ҳақида гап кетса, ўлим тушунилади. Чунки ўлимдан кейингина банда Аллоҳга рўбарў бўлиши мумкин, холос.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам ким Аллоҳнинг мулоқотини яхши кўрса, Аллоҳ ҳам унинг мулоқотини яхши кўради. Ким Аллоҳнинг мулоқотини ёқтирмаса, Аллоҳ ҳам унинг мулоқотини ёқтирмайди, деганларида ҳам эшитувчиларнинг ҳаёлига дарҳол ўлим келди. Ўлимни эса ҳеч ким яхши кўрмайди. Унда кўпчиликнинг ҳоли нима бўлади? Табиатида бор ўлимни ёмон кўришлик сифати туфайли Аллоҳ таолонинг ёқтирмаслигига учрайдими?

Шунинг учун ҳам Оиша онамиз ёки Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг завжаларидан бирлари: «Албатта, биз ўлимни ёқтирмаймиз», дедилар.

Бу гапда унда ҳолимиз нима бўлади, деган савол ҳам бор эди. Шунда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам айтган гаплари ўлим тўғрисида эмас, ўлим ҳақ бўлганидан кейин бўладиган ҳолат ҳақида эканини баён қилдилар.

Ҳар кишига ўлим ҳозир бўлганидан кейин мўмин ёки кофир бўлишига қараб унинг олдида, нариги дунёда нима тургани ҳақида хабар берилар экан. Мўмин ўзини олдинда кутиб турган Аллоҳнинг розилиги ва қарамига эришиш учун тезроқ Аллоҳга мулоқот бўлишини яхши кўрар экан. Аллоҳ ҳам унга тезроқ мулоқот қилиб уни мукофотлашни яхши кўрар экан.

Кофир эса ўлганидан кейин ўзини олдинда Аллоҳнинг азоби ва уқубати кутиб турганини билганидан кейин у томонга бориш, Аллоҳга мулоқот бўлишини ёқтирмай қолади. Ундок нобакор банданинг мулоқотини Аллоҳ таоло ҳам албатта ёқтирмайди.

940- عَنْ أَنَسٍ رَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ دَخَلَ عَلَى شَابٍّ وَهُوَ فِي الْمَوْتِ فَقَالَ: كَيْفَ بَجْدِكَ فَقَالَ: أَرْجُو اللَّهَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَإِيَّيَ أَخَافُ ذُنُوبِي فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ: لَا يَجْتَمِعَانِ فِي قَلْبِ عَبْدٍ فِي مِثْلِ هَذَا الْمَوْطِنِ إِلَّا أَعْطَاهُ اللَّهُ مَا يَرْجُو وَأَمَنَهُ مِمَّا يَخَافُ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَحَسَنَهُ.

940. Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам ўлим (олди)да ётган ёш йигит олдида кирдилар ва:

«Ўзингни қандок ҳис қиляяпсан?» дедилар.

«Аллоҳдан умидим бор, эй Аллоҳнинг Расули. Ва, албатта, гуноҳларимдан хавфдаман», деди.

Шунда Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Бу икковлари мўмин банданинг қалбида бунга ўхшаш ҳолатда жам бўлса, албатта, Аллоҳ унга умид қилган нарсасини беради ва хавф қилган нарсасидан сақлайди», дедилар».

Термизий ривоят қилган ва, яхши деган.

Шарҳ: Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам ким бемор бўлса, бориб кўрар эдилар. Қарими, ёшми, кулми, саййидми ажратмас эдилар.

Мана шу ривоятда ёш йигит ўлим тўшагида ётганида кўргани келганлари ривоят қилинмоқда.

Шу ерда ўлим олдида ётган йигитдан:

«Ўзингни қандоқ ҳис қиляяпсан?» деб сўрадилар. Йигит эса, чин мусулмон инсоннинг жавобини берди:

«Аллоҳдан умидим бор, эй Аллоҳнинг Расули. Ва албатта, гуноҳларимдан хавфдаман», деди».

Чин мусулмон шундоқ бўлиши керак. Аллоҳ таоло ҳақида яхши гумонда бўлиб, У зотдан доимо яхшилик кутиши керак. Ноумид бўлиш мусулмон кишига ҳеч тўғри келмайди. Чунки у умид қилса, ҳар бир нарсага қодир, ўафуру Раҳим бўлган Аллоҳдан умид қилади. Аллоҳ таолодан ҳар қанча яхшиликни ражо қилса бўлади.

Шу билан бир вақтда, гуноҳларга бепарво бўлмай, улар туфайли Аллоҳнинг азобига дучор бўлишдан хавф қилиб туриш ҳам мусулмон инсонга хосдир. Бепарво бўлиш мусулмон инсонга ҳеч тўғри келмайди.

Чунки у бепарво бўлса, ҳар бир нарсанинг ҳисобини олиб турувчи, осийларнинг ҳар бир гуноҳига яраша жазосини берадиган Жаббору Зул-интиқом бўлган зот Аллоҳдан бепарво қолган бўлади. Шунинг учун банда доимо азобга дучор бўлиб қолмай, деган хавфда туриши керак. Ана ўшанда мурод ҳосил бўлади. Бу натижани Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам ушбу ҳадисда таъкидламоқдалар:

«Бу икковлари (хавфу ражо) мўмин банданинг қалбида, бунга ўхшаш ҳолатда жам бўлса, албатта, Аллоҳ унга умид қилган нарсасини беради ва хавф қилган нарсасидан сақлайди», демоқдалар.

941- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: أَكْثَرُوا ذِكْرَ هَازِمِ اللَّذَّاتِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ.

941. Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Лаззатларни парчаловчи ўлимнинг зикрини кўпроқ қилинглар», дедилар».

Термизий ва Насайй ривоят қилишган

Шарҳ: Ўлим туфайли инсоннинг гуноҳлар қилишига сабаб бўлувчи лаззатлари парчаланади, йўққа чиқади. Инсон ўлимни эслаганида ҳам лаззатлари парчаланади. Дунёни эмас, охиратни ўйлаб қолади. Ёмон ишлардан қайтиб, яхши ишларни қилишга ўтади. Ўлимни ўйлаган, ўлганидан кейин бу дунёда қилган ҳар бир иши учун жавоб беришини ўйлаган инсон Аллоҳнинг айтганини қилиб, қайтарганидан қайтиб яшашга ҳаракат қилади.

Ўлимни ўйламаган одам эса, тамоман тескари ҳолатда бўлади. Шунинг учун ҳам халқ ичида ёмон, бетавфиқ, золим, бировнинг ҳаққидан кўркмайдиган, ҳаром-харишдан ҳазар қилмайдиган кишиларга нисбатан ўлимни ўйламасмикан, деган ибора ишлатилади.

Шунинг учун ҳам Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам ушбу ҳадисда сизу биз умматларига хитоб қилиб, ўлимни кўпроқ зикр қилишимизга – эслашимизга амр қилмоқдалар. ҳа, ушбу ҳадисга амал қилиб, ким бўлишимиздан қатъи назар барибир бир кун ўлишимизни ҳеч эсдан чиқармайлик. Ана шундан кейин бу дунёда қилган ҳар бир ишимиз учун ҳисоб беришимизни ҳам

унутмайлик.

الذكر والدعاء والقرآن عند المحتضر

ЖОН БЕРАЁТГАН ОДАМ ҲУЗУРИДА ЗИКР, ДУО ВА ҚУРЪОН ҚИРОАТИ ҚИЛИШ

942- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: لَقِّنُوا مَوْتَاكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ. رَوَاهُ الْخُمْسَةُ إِلَّا الْبُخَارِيَّ.

942. Абу Саъид розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Жон таслим қилаётганларингизга: «Ла илаҳа иллаллоху»ни талқин қилинглар», дедилар».

Бешовларидан фақат Бухорий ривоят қилмаган.

Шарҳ: Ўлим олдида турган одам ёнида ҳозир бўлган кишилар овозларини чиқариб: «Ла илаҳа иллаллоху» калимасини айтиб туришлари ҳукми ушбу ҳадиси шарифдан олинган.

Мухтазар – ўлим ҳозир бўлган одамга шу калимани айт, деб мажбур қилинмайди. Жон аччиғида айтмайман, деб юбориши, юз ўгириши ёки бошқа нокулай ҳолат пайдо бўлиши мумкин. Шунинг эътиборидан ҳозир бўлганлар ўзларича овозларини чиқариб айтиб туришади. Мухтазар ҳам айтса тўхташади. Охирги сўзи калимаи шаҳодат бўлган инсон бахтли бўлади. Мухтазар калимаи шаҳодатни айтганидан кейин яна бошқа гап айтса, ҳозир бўлганлар яна калимаи шаҳодатни айта бошлайдилар.

Хулоса, нима бўлганда ҳам мухтазар ўз ихтиёри билан калимаи шаҳодатни охирги сўз сифатида айтишига эришишга ҳаракат қилинади.

943- عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَنْ كَانَ آخِرُ
كَلَامِهِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَالحَاكِمُ
وَصَحَّحَهُ.

943. Муоз ибн Жабал розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Кимнинг охирги каломи «Ла илаҳа иллаллоҳу» бўлса, жаннатга киради», дедилар.

Абу Довуд, Термизий ва Ҳоким ривоят қилишган ва саҳиҳ дейилган.

Шарҳ: Аллоҳ таоло барчаларимизни ана шундоқ бахтли бандалари қаторида қилсин.

944- عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ρ
إِذَا حَضَرْتُمْ الْمَرِيضَ أَوْ الْمَيِّتَ فَقُولُوا خَيْرًا فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ يُؤْمِنُونَ
عَلَى مَا تَقُولُونَ قَالَتْ: فَلَمَّا مَاتَ أَبُو سَلَمَةَ أَتَيْتُ النَّبِيَّ فَقُلْتُ: يَا
رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ أَبَا سَلَمَةَ قَدْ مَاتَ قَالَ قُورِي: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَلَهُ
وَأَغْفِبْنِي مِنْهُ عُمْبَى حَسَنَةً قَالَتْ: فَقُلْتُ فَأَعْقَبَنِي اللَّهُ مَنْ هُوَ خَيْرٌ لِي
مِنْهُ مُحَمَّدًا ρ . رَوَاهُ الْحُمْسَةُ إِلَّا الْبُخَارِيُّ.

944. Умму Салама розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Қачон бемор ёки ўлаётган киши ҳузурда ҳозир

бўлсангиз яхши гап айтинг. Чунки фаришталар сиз айтаётган нарасага, омин, деб турадилар», дедилар.

Абу Салама ўлганда Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларига келдим ва:

«Эй Аллоҳнинг Расули, Абу Салама ўлди», дедим.

«Эй бор Худоё, мени ҳам, уни ҳам мағфират қилгин ва менга ундан яхши орқада қолувчи бергин, деб айт», дедилар. Мен уни айтдим ва Аллоҳ менга ундан яхши ортда қолувчини – Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламни берди», дедилар».

Бешовларидан фақат Бухорий ривоят қилмаган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифга амал қилиш билан буюк исломий одобга амал қилинган бўлади. Бемор ва муҳтазар киши энг кўнгли синиқ инсон бўлади. Шунинг учун унинг олдида фақат яхши, умидлантирувчи гапларни гапириш керак. Шунда уларнинг кўнгиллари кўтарилади. Энг муҳими, ҳар бир гапга фаришта омин, деб туради. Мўмин кишининг гапи фариштанинг оминига тўғри келса, қабул бўлади. Ана шунда беморларнинг шифо топишига, муҳтазарнинг оқибати яхши бўлишига умидворлик туғилади. Шунинг учун ҳам бемор ва муҳтазар кишилар ҳузурида ҳозир бўлган одамлар доимо яхши сўзларни гапиришлари лозим.

Ҳадиси шарифнинг иккинчи ярмида мусулмон киши ўлгандан кейин унинг яқинлари қандоқ дуо қилишлари ҳақида таълим берилмоқда.

Буюк саҳобий, ҳабашистонга оиласи билан ҳижрат қилган фидоийлардан бири Абу Салама розияллоҳу анҳу вафот этганларида у кишининг хотинлари Умму Салама Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламга эрларининг вафот этганлари ҳақида хабар берган эканлар. Шунда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам Умму Саламага бундоқ пайтда ўқилиши лозим бўлган дуони ўргатиб:

«Эй бор Худоё, мени ҳам, уни ҳам мағфират қилгин

ва менга ундан яхши орқада қолувчи бергин», деб айтишни буюрган эканлар. ҳақиқатда ҳам мусулмон инсон тирик бўлсин, ўлик бўлсин, Аллоҳнинг мағфиратига муҳтож. Тириклар ўзларига мағфират сўраш имконига эгалар. Аммо ўликлар-чи? Ўликларга уларнинг яқин кишилари сўрайдилар. Шу билан бирга, яқин кишисидан ажраб, қайғу-ҳасратга тушган одам йўқотгани ўрнига Аллоҳдан ундан кўра яхшироғини сўраши, аввало, қайғу-аламни енгиллаштиради, энг асосийси эса, дуоси қабул бўлиб қолса, мақсадга эришади. Чунки одатда мусибат чекиб турган одам чин дилдан дуо қилади. Бундай дуони эса, Аллоҳ таоло тўсиқсиз қабул қилади.

Умму Салама розияллоҳу анҳонинг мисолида ҳам шундоқ бўлди. Аллоҳ таоло у кишининг дуосини қабул этди. У кишига Абу Саламадан яхши ўринбосар берди. У кишига Абу Салама ўрнига Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам эр бўлдилар. Умму Салама розияллоҳу анҳо мўминларга она бўлиш бахтига эришдилар.

Демак, яқин кишиси ўлган мусулмонлар ушбу дуони ўқиб туришлари керак.

945- وَعَنْهَا قَالَتْ: دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى أَبِي سَلَمَةَ وَقَدْ

شَقَّ بَصَرُهُ فَأَغْمَضَهُ ثُمَّ قَالَ: إِنَّ الرُّوحَ إِذَا قُبِضَ تَبِعَهُ الْبَصَرُ فَضَجَّ

نَاسٌ مِنْ أَهْلِهِ فَقَالَ: لَا تَدْعُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ إِلَّا بِحَيْرٍ فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ

يُؤْمِنُونَ عَلَى مَا تَقُولُونَ ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِأَبِي سَلَمَةَ وَارْفَعْ دَرَجَتَهُ

فِي الْمَهْدِيِّينَ وَاخْلُقْهُ فِي عَقِبِهِ فِي الْعَابِرِينَ وَاعْفِرْ لَنَا وَلَهُ يَا رَبَّ

الْعَالَمِينَ وَافْسَحْ لَهُ فِي قَبْرِهِ وَنَوِّرْ لَهُ فِيهِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

945. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам Абу Саламанинг устига кирганларида унинг кўзи очилиб қолган эди. Бас, у зот қовоқларини ёпиб қўйдилар. Сўнгра:

«Қачон руҳ қабз қилинса, кўз унга эргашиб қолади», дедилар. У (Абу Салама)нинг аҳлидан баъзи одамлар шовқин кўтардилар. Шунда у зот:

«Ўзингизга фақат яхшилик тилаб дуо қилинглар. Чунки фаришталар сиз айтаётган нарсага, омин, деб турадилар», дедилар. Кейин эса:

«Эй бор Худоё! Абу Саламани мағфират қил. Унинг даражасини ҳидоятда бўлганлар ичида кўтар. Ундан кейин ортидан қолганларга Ўзинг ўрнига бўл. Бизни ҳам, уни ҳам мағфират қил! Эй Оламларнинг Роббиси, Унга қабрини кенг қил ва унга қабрини мунаввар қил», дедилар».

Муслим ривоят қилган.

Шарҳ: Ушбу ҳадисдан олинадиган фойдалар:

1. Таниш одамнинг ўлимини эшитгандан кейин бориб хабар олиб, дуо қилиш.

2. Ўликнинг кўзи очиқ қолса, ёпиб қўйиш керак.

3. Жон чиққанида кўз орқасидан эргашиб қолиши.

4. Ўлик бор жойда шовқин кўтармаслик ва турли гапларни, сен ўлгунча мен ўлсам бўлмасмиди, шўрим курсин, энди яшай олмайман каби жумлаларни айтмаслик. Чунки фаришта омин, деб тургани учун қабул бўлиб қолса, ўша мусибатлар бошига тушади. Унинг ўрнига яхши гапларни айтиш керак. Ўликни ва ўзига мағфират сўраб дуо қилиш керак.

5. Ўлик ётган жойга кирганда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ушбу ривоятда келган дуоларини ўқиш.

946- عَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: اقْرَءُوا يَسَ عَلَى مَوْتَاكُمْ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ وَأَحْمَدُ وَابْنُ حِبَّانَ وَصَحَّحَهُ.

946. Маъқил ибн Ясар розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ўликларингизга «Ёсин»ни кироат қилинг», дедилар».

Абу Довуд, Насайй, Аҳмад ва Ибн ҳиббон ривоят қилишган.

Шарҳ: Уламоларимиз ушбу ҳадиси шарифни тушунишда уч хил ижтиҳод қилганлар.

Баъзилари ҳадисдаги «ўликларингизга» дейилганидан мурод ўлим тўшагида ётганларингизга, дейишган. Шунинг учун муҳтазар кишига Ёсин сурасини ўқиш керак. Бу сурада қайта тирилиш, қиёмат, жаннат ва дўзах, шайтоннинг фитнасидан ҳазир бўлиш каби масалалар зикр қилингани учун айнан шу сурани ўқишга амр қилинган, дейдилар. Бу гуруҳдаги уламоларнинг машҳурлари Имом Молик ва Имом Шофеъийдирлар.

Иккинчи тоифа уламолар Имом Аҳмад ибн ханбал, ханафийлар (баъзи Моликий ва Шофеъийлар ҳам) бўлиб, улар кироат ўликлар учунгина қилинади, деганлар ва ўз гапларига ушбу ҳадисни ва Ислом умматининг амалини хужжат қилиб келтирганлар. Шу билан бирга, ўз нуктаи назарларини қуйидагича шарҳлаганлар:

1. ҳадисда ўликларингизга дейилган, ўлим тўшагида ётганларингизга, дейилган эмас. «Ўлик» ҳақиқатда ўлиб бўлган шахсга ишлатиладиган лафздир. «Ўлик» сўзини ўлим тўшагида ётган кишига ишлатиш учун қўшимча далил ёки ишора керак. Бу ерда у нарсаяўқ.

Имом Шавконий шуни айтади:

«Ал-муҳиб ат-Табарий: «Мазкур ҳадисга умумий

жиҳатдан амал қилиш ҳақдир. Бунӣ Дора Қутний келтирган қуйидаги ҳадис ҳам қўллайди: «Қим қабристонга кириб, «Қул ҳуваллоҳу аҳад»ни ўн бир марта ўқиб савобини ўликларга бағишласа, унга ўликлар ададича ажр берилади», дейилган», дейди.

2. Қироатнинг ҳикматларидан бири енгиллик келтиришдир. Бу нарса муҳтазарга матлуб бўлганидек, маййитга ҳам матлубдир.

«Муснадул Фирдавсида»: «Қайси бир ўлик ўлгандан кейин унинг олдида «Ёсин» қироат қилинса, албатта, Аллоҳ унга енгиллик беради», дейилган.

Имом Аҳмад: «Машойихлар қачон «Ёсин» маййит учун қироат қилинса, унга енгиллик берилади», дер эканлар», деган.

3. Жаноза намозида Фотиҳа сураси ўқилишига қиёс қилинади.

4. ҳадисларда қабрларни зиёрат қилишда ўликларга салом бериш талаб қилинган. Агар маййит башарнинг каломи бўлмиш саломдан унсу улфат топар экан, нима учун Аллоҳнинг каломидан унс олмаслиги керак?!

5. Қуръон қироат қилинган жойда сакийна ва раҳмат нозил бўлиши маълум ва машҳур. Нима учун маййит бор жойга сакийна ва раҳмат нозил бўлмаслиги керак экан?!

6. ҳадиси шарифда ривоят қилинганки, сафарга чиққан бир одам билмасдан қабр устига қапа тикиб олади. Кейин қабр ичидаги инсон Таборак сурасини охиригача қироат қилганини эшитиб, бунӣ Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламга зикр қилинганида у зот:

«У (Таборак сураси) ман қилувчидир. У нажот берувчидир. Унга қабр азобидан нажот беради», деганлар.

Ўликнинг қабр ичида туриб Қуръон қироат қилгани собит бўлганидан кейин тириклар қабр устида туриб қироат қилишларини нима учун ман қилиш керак?!

Қироатни ман қилувчи ҳеч қандай далил йўқ.

Маълумки, шариат бўйича бирор ишни қилишга ҳам, қилмасликка ҳам далил-ҳужжат бўлиши керак. Ўлиққа кироат қилишни ман қиладиган далил йўқ.

Ушбу тоифа уламолар бу гаплар Қуръон кироати қилиб, савобини бағишламаганда айтиладиган гаплардир, агар савобини бағишлайдиган бўлса, бу гапларга ҳам ўрин қолмайди, чунки унда дуо маъносига айланади, дуодан маййит манфаат олишини ҳеч ким инкор қила олмайди, дейдилар.

علامة موت المؤمن وأعمار الأمة

МЎМИННИНГ ЎЛИМИ АЛОМАТЛАРИ ВА УММАТНИНГ УМРЛАРИ

947- عَنْ بُرَيْدَةَ τ عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: الْمُؤْمِنُ يَمُوتُ بِعَرَقِ الْجَبِينِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ وَأَبُو أَحْمَدَ.

947. Бурайда розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Мўмин пешона тери билан ўлади», дедилар».

Термизий, Насайй ва Аҳмад ривоят қилишган.

Шарҳ: Яъни, ўлим шиддати ва Роббисидан ўзига берилган башоратлардан хижолат билан пешонаси терлаб кетади.

948- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ τ عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِنَّ نَفْسَ الْمُؤْمِنِ تَخْرُجُ رَشْحًا وَلَا أُحِبُّ مَوْتًا كَمَوْتِ الْحِمَارِ قِيلَ: وَمَا مَوْتُ الْحِمَارِ

قَالَ: مَوْتُ الْفَجَاءَةِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ. وَلَآئِي دَاوُدَ: مَوْتُ الْفَجَاءَةِ أَخَذَهُ
أَسْفٍ ۖ

948. Абдуллоҳ розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Мўминнинг жони (тер) томчиси ила чиқади.

Эшакни ўлимига ўхшаш ўлимни ёқтирмайман»,
дедилар.

«Эшакнинг ўлими нима?» дейилди.

«Тўсатдан ўлиш», дедилар.

Термизий ривоят қилган.

Абу Довуднинг ривоятида:

«Тўсатдан ўлиш ғазабла олишдир», дейилган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифдан мўмин киши ўлими олдидан, уни ҳис қилиб, жисмида баъзи бир тер чиқишига ўхшаш аломатлар пайдо бўлиб, сўнгра жон таслим қилиши яхшилик аломати экани билинади.

Уламоларимиз бу ҳақдаги маълумотларни жамлаганларидан сўнг қилган мулоҳазаларига қараганда, ўлимдан олдин беморлик тортган афзал экан. Чунки бемор бўлган одам тавба қилади, ўлимига тайёргарлик кўради, васият қилади ва ҳокозолар.

Ҳадиси шарифда тўсатдан бўладиган ўлимни эшакнинг ўлими, деб аталиши кофир шахсга нисбатан айтилган маънодир.

Бу маънони имом Ибн Абу Шайба ривоят қилган куйидаги ҳадиси шарифдан билиб оламиз:

«Тўсатдан ўлиш мўмин учун роҳатдир, фожир учун ғазабдир».

Аллоҳ таоло мўмин ҳолимизда ўлишимизни насиб этсин. Омин!

949- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَمُوتُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ أَوْ لَيْلَةِ الْجُمُعَةِ إِلَّا وَقَاهُ اللَّهُ فِتْنَةَ الْقَبْرِ.

949. Абдуллоҳ ибн Амр розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Қайси бир мўмин жума куни ёки жума кечасида ўлса, Аллоҳ уни, албатта, қабр фитнасидан сақлайди», дедилар».

Шарҳ: Ушбу ҳадисдаги маънодан ҳам жума кунининг фазли қанчалар улуғ эканини билиб олса бўлади. Шу билан бирга, одам бу дунёда нима қилса қилиб, жума куни ўлиш насиб этса, унинг иши тўғриланиб кетаверар экан-да, деган нотўғри фикр туғилмаслиги лозим.

Аввало, бунга ўхшаш ҳадиси шарифларда тақводор мўмин бандалар кўзда тутилган бўлади. Чунки жума куни қофиру динсизлар ҳам сон-саноксиз ўладилар.

Иккинчидан, уламоларимиз ушбу ҳадиси шарифдагига ўхшаш енгилликлар фақат жума куни ўтгунича, вақтинчаликка бўлади, деганлар. Нима бўлганида ҳам мўмин банда учун жума куни ўлиш яхши экан.

Аллоҳ бизга ҳам шундоқ кунлардан насиб этсин.

950- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: أَعْمَارُ أُمَّتِي مَا بَيْنَ السَّبْعِينَ إِلَى السَّبْعِينَ وَأَقَلُّهُمْ مَنْ يَجُوزُ ذَلِكَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

950. Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Умматимнинг умрлари олтмиш билан етмиш ўртасидадир. Озларигина ундан ташқарида бўладилар», дедилар».

Иккисини Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам, ҳазрати Абу Бакр Сиддиқ ва ҳазрати Умарлар олтмиш уч ёшларида ўтганлар.

في الموت راحة للعباد

ЎЛИМДА БАНДАЛАРГА РОҲАТ БОР

951- عَنْ أَبِي قَتَادَةَ τ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ مَرَّ عَلَيْهِ بِجَنَازَةٍ فَقَالَ:

مُسْتَرِيحٌ وَمُسْتَرَاخٌ مِنْهُ فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا الْمُسْتَرِيحُ وَالْمُسْتَرَاخُ مِنْهُ فَقَالَ: الْعَبْدُ الْمُؤْمِنُ يَسْتَرِيحُ مِنْ نَصَبِ الدُّنْيَا وَالْعَبْدُ الْفَاجِرُ يَسْتَرِيحُ مِنْهُ الْعِبَادُ وَالْبِلَادُ وَالشَّجَرُ وَالْدَّوَابُّ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ وَالنَّسَائِيُّ.

951. Абу Қатода розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг олдиларидан бир жаноза олиб ўтилди, шунда у зот:

«Истироҳат олувчи ва ундан истироҳат олинган», дедилар».

«Эй Аллоҳнинг Расули, истироҳат олувчи ва ундан истироҳат олинган нима?» дейишди. У зот:

«Мўмин банда (ўлса), дунёнинг қийинчиликларидан истироҳат олади. Фожир банда (ўлса), ундан бандалар, элу юртлар, дову дарахтлар ва жонзотлар қутиладилар», дедилар».

Икки шайх ва Насайй ривоят қилишган.

Шарҳ: Охиратга нисбатан бу дунё мўмин учун қамокдир. Шунинг учун ҳам мўмин банда ўлиши билан

камоқдан озодликка чиқади. Бу дунёнинг кийинчиликларидан, ғам-ғуссаларидан охиратнинг осонликларига ва бахт-саодатига эришади. Мўмин банда ўлими ила роҳатга етишади.

Фожир банда эса, ўзининг фиску фужури ила дунёдаги барча нарсаларга озор бериб юрган бўлади. У кўлидан келган ёмонликни қилади. Агар фаразан, ҳеч кимга бевосита ёмонлик қилмаган бўлса ҳам унинг фиску фужури касофатидан инсонларга, элу юртга, наботот ва хайвонот оламига ҳам зарар етиб турган бўлади. Шунинг учун фосикнинг ўлими туфайли мазкур нарсалар ҳаммаси ундан ва унинг касофатидан қутулиб, истироҳат қилишади.

الفصل الثاني في تحريم النياحة ونحوها

И К К И Н Ч И Ф А С Л АЙТИБ ЙИЎЛАШ ВА ШУНГА ЎХШАШ НАРСАЛАРНИНГ ҲАРОМЛИГИ ҲАҚИДА

952- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ط عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: لَيْسَ مِنْهُ مَنْ ضَرَبَ
الْخُدُودَ وَشَقَّ الْجُيُوبَ وَدَعَا بِدَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا أَبَا
دَاوُدَ.

952. Абдуллоҳ розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким юзларига урса, ёқаларини йиртса ва жоҳилият даъвати ила чақирса, биздан эмас», дедилар».

Бешовларидан фақат Абу Довуд ривоят қилмаган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифда биров ўлганида унинг

яқин қариндошлари ўзини қайғули қилиб кўрсатиш учун, ўзини ўзи уриб, кийим-бошларини йиртиб, вой суянган тоғим, ишонган боғим, фалоним, пистоним, деб Исломга тўғри келмайдиган гапларни айтиб, дод солиб йиғлаши ҳақида сўз кетмоқда. Булар ҳаммаси жуда ҳам ёмон ишлар бўлгани ва мусулмон одамга мутлақо тўғри келмагани учун Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам бундай қилганларни биздан эмас, демоқдалар. Бу жуда ҳам оғир гап, «биздан эмас» деганлари мусулмонлардан эмас, деганларидир.

Минг афсуслар бўлсинки, кўпгина ўлкаларда ҳозиргача ушбу ҳадиси шарифга амал қилинмай келмоқда. Кишилар, хусусан, аёллар бошқаларнинг жоҳилият ўлчови билан айтадиган гапларидан кўркиб, ўзларини жоҳилият ишига уриб, юзларини юлиб конатадилар, кийимларини йиртадилар. Хушларидан кетиб қолгунларича доду фарёд соладилар. Мўмин-мусулмон одам умуман оғзига олиб бўлмайдиган гапларни айтиб йиғлайдилар.

Аслида ушбу ҳадисга биноан, ман қилинган ишларни мутлақо қилмаслик керак. Ўлган кишисига қайғуришнинг исломий, савобли йўллари бор, ўшаларни қилиш керак. Ушбу фаслда наҳйи этилган бошқа нарсаларни келгуси ҳадислардан ўрганамиз.

953- عَنْ أَبِي مُوسَى ط أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ بَرِيءٌ مِنَ الصَّالِقَةِ وَالْحَالِقَةِ وَالشَّاقَةِ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا التِّرْمِذِيَّ.

953. Абу Мусо розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам бақириб йиғловчи, сочини олдириб ташловчи ва кийимини йиртувчи аёллардан воз кечганлар».

Бешовларидан фақат Термизий ривоят қилмаган.

Шарҳ: Мусибат етиб, яқин кишиси вафот этганида

юқоридаги ҳадисда айtilган ишларни қилувчи аёллар бўлар экан. Ана ўшалардан Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам воз кечган эканлар. Яъни, улар менинг умматим эмас, деган эканлар. Чунки мазкур ишларни қилувчилар Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламнинг умматларига хос бўлмаган ишларни қилган ҳисобланади.

Мусулмон одам яқин кишиси вафот этиб мусибат етганида сабр қилади, Аллоҳга дуолар қилади, Аллоҳ таолонинг қазои қадарига рози бўлади. Мусибатга чидамай бақириб йиғлаш, бидъат-хурофотга берилиб, сочини олдириб ташлаш ёки кийимларини йиртиш эса мушрика, кофира аёлларнинг ишидир. Мўмина-муслима аёллар эса, Пайғамбарлари кўрсатган йўлдан бориб, у зот алайҳиссалом қайтарган ишларни мутлақо қилмасликлари лозим.

954- عَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْعَرِيِّ τ عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: أَرْبَعٌ فِي أُمَّتِي مِنْ أَمْرِ الْجَاهِلِيَّةِ لَا يَتَرَكُونَهُنَّ الْفَخْرُ فِي الْأَحْسَابِ وَالطَّعْنُ فِي الْأَنْسَابِ وَالِاسْتِسْقَاءُ بِالنُّجُومِ وَالنِّيَاحَةُ وَقَالَ: النَّايِحَةُ إِذَا لَمْ تَتَّبِ قَبْلَ مَوْتِهَا تُقَامُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَعَلَيْهَا سِرْبَالٌ مِنْ قَطِرَانٍ وَدِرْعٌ مِنْ حَرْبٍ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالتِّرْمِذِيُّ. وَلَفْظُهُ: أَرْبَعٌ فِي أُمَّتِي مِنْ أَمْرِ الْجَاهِلِيَّةِ لَنْ يَدَعَهُنَّ النَّاسُ النَّيَاحَةُ وَالطَّعْنُ فِي الْأَحْسَابِ وَالْعَدْوَى أَجْرَبُ بَعِيرٌ فَأَجْرَبُ مِائَةً بَعِيرٍ مَنْ أَجْرَبَ الْبَعِيرَ الْأَوَّلَ وَالْأَنْوَاءُ مُطَرْنَا بِكَذَا وَكَذَا.

954. Абу Молик ал-Ашъарий розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Жоҳилият ишидан тўрт нарсa менинг умматимда

бордир. Уларни тарк қилмаслар: ҳасаблар ила фахрланиш, насабларга тил текказиш, юлдузлардан истиско сўраш, овоз чиқариб, айтиб йиғлаш», дедилар. Яна у зот:

«Агар йиғи солувчи аёл ўлимидан олдин тавба қилмаса, қиёмат куни устида қатрондан бўлган лозим ва кичиқтидан бўлган кўйлак билан тирилтирилади», дедилар».

Муслим ва Термизий ривоят қилишган.

Термизийнинг лафзида:

«Жоҳилият ишидан тўрт нарса менинг умматимда бор. Одамлар уларни ҳеч қўймаслар: айтиб йиғлаш, ҳасабларга тил текказиш, (касал) юқди дейиш. Бир туя қўтир бўлди. Юз туяни қўтир қилди (дейдилар). Биринчи туяни ким қўтир қилибди? Ва ёғинни юлдузлардан деб билиш. У билан, бу билан бизга ёмғир ёғди, дейиш», дейилган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифнинг икки ривоятини қўшганимизда жоҳилият ишларидан беш нарса одамларга сингиб кетган бўлиб, урф-одат ва бошқа омилларга кўра, мусулмонлар ичида ҳам кўп тарқалган ҳолда учраб туради. Бу ёмон нарсалардан фақат Аллоҳ раҳмини еган, чин мусулмон бандаларгина қутулиб қоладилар. Қолганлар эса, турли баҳона ва сабаблар топиб ўша жоҳилий сифатларга мубтало бўлиб юраверадилар. Энди ўша жоҳилият ишларидан беш нарса билан бир-бир танишиб чиқайлик:

1. «ҳасаблар ила фахрланиш».

Жоҳилиятнинг энг кўзга кўринган ишларидан бири шу. Ислом дини келишидан олдинги араб жоҳилиятида ҳам отам у қилган, бобом бу қилган, деб фахрланиш, ўзини бошқалардан устун қўйиш бор эди. Бу мутлақо ногўри ишдир. Ўтиб кетган кишилар яхши иш қилган бўлса, ўзлари учун қилганлар. Аммо нима учун улардан кейин қолганлар ўзлари бир иш қилмай, ҳасаблари билан

фахрланадилар, бошқалардан устунман, деб гердаядилар? ҳозирда улардан кўра яхши амаллар қилиб турганларни камситадилар? Одамлар орасида турли келишмовчиликлар келтириб чиқарадилар? Исломдан олдин бу ишни қилганларнинг маълум даражада узрлари бўлиши мумкин. Аммо мусулмон бўлатуриб бу ишни қиладиганларга нима деса бўлади? Уларнинг гуноҳи жоҳилийлар гуноҳидан ҳам каттароқ бўлмайдими?

2. «Насабларга тил теккизиш».

Бу бало ҳам олдингисининг давоми. Жоҳилий кишилар ўз ҳасаби ила фахрланиш билан бирга, ўзгаларнинг насабига тил теккизадилар. Уларнинг насаби ҳалол-пок насаб эканини шубҳа остига қўйишга уринадилар. Ўзларига ёкмаган кишиларни таги пастликда айблашга уринадилар. Жоҳилият аҳлининг бундоқ қилишини тушунса бўлади. Лекин Ислом аҳлидан бу иш содир бўлса, нима дейиш керак?! Кишиларнинг насабига тил теккизиш катта гуноҳдир. Буни ҳар бир мусулмон асло унутмаслиги керак.

3. «Юлдузлар ила истисқо қилиш».

Бунга юлдузлардан серобчилик сўраш ҳам, ёккан ёғингарчиликни фалон юлдуз қилди, пистон юлдуз туширди, деб айтиш, эътиқод қилиш ҳам киради. Бу нобакорлик қадимги жоҳилиятда ўзига яраша содда бўлган. Лекин ҳозирда ҳам кўпгина мусулмонман деб юрганлар бунга мубталодирдир. Чин мусулмон инсон ҳамма нарсалар қатори ёғингарчилик ҳам Аллоҳнинг иродаси билан бўлди, деб эътиқод қиладди.

4. «Айтиб йиғлаш».

Бунда яқин кишиси ўлганидан унинг мадҳини муболаға билан баланд овозда айтиб, бақриб йиғлаш кўзда тутилади. Жоҳилият пайтида шундоқ бўлган. Шунингдек, қадимги жоҳилиятда айтиб йиғлашни касб қилиб олган аёллар бўлар эди. Улар қаерда биров ўлса аза

кийимларини кийиб бориб, баланд овоз билан кишиларни таъсирлантириш учун қайғу ва аламни кучайтирувчи сўзларни айтиб йиғлар ва бунга ҳақ олар эдилар.

Бу ишни қилувчи аёллар яхши билиб қўйишлари керакки, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам ушбу ҳадисда айтишларича:

«Агар йиғи солувчи аёл ўлиmidан олдин тавба қилмаса, киёмат куни устида қатрондан бўлган лозим ва қичитқидан бўлган қўйлак билан тирилтирилади».

Қора смоладан лозим бўлса, ўзи шундоқ ҳам шиддатли бўлган дўзах ўти унинг лозимига илашиб яна ҳам шиддат билан ёнмайдами? Қўйлаги қичитқидан бўлса, азоб устига азоб бўлмайдами? Бундоқ ашаддий азобдан қутулишнинг чораси битта – бу дунёда вақти борида тавба қилиб, шариатимиз ҳаром қилган йиғи солувчилик касбини ташлаш ва кўпроқ ибодат қилиш керак.

5. «(Касал) юқди дейиш».

Бу иллат ҳам қадимги жоҳилиятда ўзига яраша авж олган бўлган. Одамга бўлсин, ҳайвонга бўлсин касал фалончидан юқди, шуни қилмаса бўлар эди. У эди, бу эди каби гапларни кўп эшитар эдилар. Бундай пайтда дунёда фақат касаллик ҳоким бўлиб қолганга ўхшайди. ҳамма ёқда касаллик, нима хоҳласа, шуни қила олади, деган фикр ҳукм суради. Бу ишларнинг ҳаммасининг тадбирчиси Аллоҳ таолонинг ўзи эканини эса, ҳаёлларига ҳам келтирмайдилар. ҳар бир нарсa Аллоҳдан, деган эътиқод уларда йўқ. Шунинг учун ҳам Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳадиси шарифда:

«Бир туя қўтир бўлди. Юз туяни қўтир қилди (дейдилар). Биринчи туяни ким қўтир қилибди?» демоқдалар.

Ҳа, шуни ўйлаб кўриш керак. Аллоҳнинг иродаси бўлмаса, қўтир касали юқмаслигини эсдан чиқармаслик керак. ҳамма нарсa ягона Аллоҳ таолонинг иродаси билан

бўлишига эътиқод қилиш керак.

955- عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: نَهَانَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ
عَنِ النَّيَاحَةِ. رَوَاهُ الثَّالِثَةُ.

955. Умму Атийя розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам бизларни айтиб йиғлашдан қайтардилар».

Учовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Пайғамбаримиз қайтарган нарсани қилмаслик вожиб. Шундоқ экан, мусулмонлар учун айтиб йиғлашни тарк этиш вожибдир. Бу ишни қилганлар эса, вожиб ишни қилмаган кишилар сифатида гуноҳга қоладилар.

Чунки ўша иш Аллоҳнинг иродасига қарши чиқишлик, тақдирга рози бўлмаслик бўлиб иймонга зид бир ишдир.

956- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ط قَالَ: لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ النَّائِحَةَ
وَالْمُسْتَمِعَةَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

956. Абу Саъид розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам айтиб йиғловчи аёлни ва уни тингловчи аёлни лаънатладилар».

Учовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Кўриниб турибдики, нафақат айтиб йиғлаш, балки уни тинглаш ҳам гуноҳ. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг лаънатларига сабаб бўлувчи ишдир. Шунинг учун бу нарсалардан хушёр бўлиш керак.

Мусулмонлар орасида ўлим билан боғлиқ ва бу фаслда зикри келмаган бошқа бидъат-хурофотлар ҳам жуда кўп. Улар бир минтақадагидан кўра иккинчисида фарқлироқ

бўлади. Аммо ҳаммаси ҳам шариатимизда ҳаром қилинган ишлар. Мўмин-мусулмонлар ундоқ ишларнинг яқинига ҳам йўламасликлари керак. Шариатимизнинг кўрсатмаларини яхшилаб ўрганиб, ўшаларга амал қилишлари керак.

يَعَذِبُ الْمَيِّتَ بِالنُّوحِ وَنَحْوِهِ إِذَا أَوْصَى بِهِ

МАЙЙИТ АЙТИБ ЙИҒЛАШ ВА ШУНГА ЎХШАШ НАРСАЛАРГА ВАСИЯТ ҚИЛСА АЗОБЛАНАДИ

957- عَنْ الْمُغِيرَةِ τ عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَنْ نِيَحَ عَلَيْهِ يُعَذَّبُ بِمَا نِيَحَ عَلَيْهِ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ.

957. Муғийра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Кимга айтиб йиғланса, ўзи айтиб йиғланиш ила азобланади», дедилар».

Икки шайх ва Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: ҳадиснинг зоҳиридан кўриниб турибдики, ўлган одамнинг орқасидан айтиб йиғлаш ўликка фойда бермай, балки унинг азобланишига сабаб бўлар экан.

958- عَنْ أَبِي مُوسَى τ قَالَ: لَمَّا أُصِيبَ عُمَرُ τ جَعَلَ صُهِيبٌ يَقُولُ: وَآ أَخَاهُ فَقَالَ: عُمَرُ أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ النَّبِيَّ ρ قَالَ: إِنَّ الْمَيِّتَ لَيُعَذَّبُ بِبُكَاءِ الْحَيِّ. وَفِي رِوَايَةٍ: إِنَّ الْمَيِّتَ يُعَذَّبُ بِبَعْضِ بُكَاءِ أَهْلِهِ عَلَيْهِ. رَوَاهُ الْحَمْسَةُ.

958. *Абу Мусо розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Умар розияллоҳу анҳу мусибатга учраганида
Суҳайб:

«Вой биродарим!» деб йиғлай бошлади. Шунда
Умар:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг, албатта,
маййит тирикнинг йиғиси ила азобланади,
деганларини билмайсанми?» деди».

Бошқа бир ривоятда:

«Албатта, маййит унга ўз аҳлининг баъзи йиғиси
ила азобланади», деганлар.

Бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: ҳазрати Умарни Абдурахмон ибн Мулжам
пичоклаб ташлаганида, ўлим олдида ётганларида бўлиб
ўтган бу ҳодисадан ҳам ўлик ўз аҳлининг баъзи йиғиси ила
азобланиши тушунилади. Лекин кейинги ривоятда бу
тушунчага қарши фикр олға сурилади.

959- وَذُكِرَ لِعَائِشَةَ قَوْلُ عُمَرَ: إِنَّ الْمَيِّتَ يُعَذَّبُ بِبُكَاءِ أَهْلِهِ

عَلَيْهِ فَقَالَتْ: رَحِمَ اللَّهُ عُمَرَ وَاللَّهِ مَا حَدَّثَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِذَلِكَ

وَلَكِنْ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ لَيَزِيدُ الْكَافِرَ عَذَابًا بِبُكَاءِ أَهْلِهِ عَلَيْهِ وَقَالَتْ:

حَسْبُكُمْ الْقُرْآنُ (وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى). وَفِي رِوَايَةٍ: سَمِعْتُ عَائِشَةَ

بِقَوْلِ ابْنِ عُمَرَ: إِنَّ الْمَيِّتَ يُعَذَّبُ بِبُكَاءِ أَهْلِهِ فَقَالَتْ: يَغْفِرُ اللَّهُ لِأَيِّ

عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَمَا إِنَّهُ لَمْ يَكْذِبْ وَلَكِنَّهُ نَسِيَ أَوْ أَخْطَأَ إِنَّمَا مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ

ﷺ عَلَى يَهُودِيَّةٍ يَبْكِي عَلَيْهَا أَهْلُهَا فَقَالَ: إِنَّهُمْ لَيَبْكُونَ عَلَيْهَا وَإِنَّهَا

لَتُعَذَّبُ فِي قَبْرِهَا. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ.

959. Оишага Ибн Умарнинг, албатта, маййит унга ўз аҳлининг йиғиси ила азобланади, деган гапи зикр қилинди.

Шунда у:

«Аллоҳ Абу Абдуррахмонни раҳмат қилсин. Аллоҳга қасамки, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам бу ҳақда гапирмаганлар. Лекин у зот:

«Албатта, Аллоҳ кофирнинг азобини унинг аҳлининг унга йиғиси туфайли зиёда қилади», деганлар. Сизга Қуръоннинг ўзи етарли, «ҳеч бир гуноҳкор жон бошқасининг гуноҳини кўтармас», деди».

Бошқа бир ривоятда эса:

«Оиша Ибн Умарнинг:

«Маййит аҳлининг йиғиси ила азобланади, деган гапини эшитиб, Абу Абдуррахмонни Аллоҳ мағфират қилғай, албатта, у ёлғон гапирмаган. Лекин унутгандир ёки хато қилгандир, аслида Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам бир яҳудий аёлга унинг аҳли йиғлаётганида ўтиб қолганлар ва «булар унга йиғлашмоқда, у эса қабрида азобланмоқда», дедилар», деди» дейилган.

Шарҳ: Абдуллоҳ ибн Убайдуллоҳ ибн Абу Мулайка куйидагиларни айтади:

«Маккада Усмон розияллоҳу анҳунинг бир кизи (Умму Абон) вафот этди. Унинг жанозасига бордик. У ерга Ибн Умар ва Ибн Аббос розияллоҳу анҳумолар ҳам ҳозир бўлдилар. Мен икковларининг ораларида ўтирар эдим. Шунда Абдуллоҳ ибн Умар розияллоҳу анҳу Амр ибн Усмонга:

«Йиғидан қайтармайсанми, ахир Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Маййит, албатта, аҳлининг унга йиғиси ила азобланади, деганлар», деди.

Шунда Ибн Аббос розияллоҳу анху:

«Умар розияллоҳу анху ҳам шунга ўхшаш гапни айтиб юрар эди», деди-да, гапида давом этиб:

«Бир куни Умар розияллоҳу анху билан Маккадан чикиб, Байдоога етиб келдик. Бирдан у дарахт тагида ўтирган йўловчиларни кўриб қолди ва анави йўловчилар ким экан, деди. Бориб қарасам, у Суҳайб экан, келиб хабарни айтдим. У менга, уни олдимга чақириб кел, деди. Қайтиб бориб, Суҳайбга амирул мўминин уни чақираётганини айтдим.

Умар розияллоҳу анху мусибатга учраганда Суҳайб: «Вой биродарим! Вой соҳибим!» деб йиғлаб кириб келди. Умар розияллоҳу анху унга:

«Эй Суҳайб, сен менга йиғлайсанми? Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Албатта, маййит аҳлининг баъзи йиғиси туфайли азобланади», деганлар-ку», деди.

Ибн Аббос гапида давом этиб:

«Умар розияллоҳу анху ўлгандан кейин ўша гапни Оиша розияллоҳу анҳога зикр қилган эдим...», деб ушбу биз ўрганаётган ривоятни айтганлар.

Демак, бу масалада катта саҳобийларнинг тушунчалари ҳам икки хил бўлган. Баъзилари маййитга унинг аҳлининг йиғиси туфайли азоб берилади, бошқалари эса, маййитга унинг аҳлининг йиғиси туфайли азоб бўлмайди, гуноҳ йиғлаганнинг ўзига бўлаверади, деганлар.

Шу ерда таъкидлаб қўйишимиз керакки, гап маййитнинг орқасидан йиғлаганда азобланиши ёки азобланмаслиги ҳақида кетмоқда. Йиғлаш жоизми, йўқми, деган гап йўқ. Чунки айтиб йиғлаш жоиз эмаслиги маълум.

Саҳобаи киромларнинг ушбу маййит аҳлининг унга айтиб йиғлаши туфайли азобланиши ёки азобланмаслиги ҳақидаги масала бўйича икки хил тушунганлари уламоларнинг баҳсларига сабаб бўлган.

Бу баҳсларнинг натижаси ўлароқ, агар маййит айтиб йиғлашни қўллаб юрадиган бўлса ёки айтиб йиғлашни васият қилган бўлса, аҳлининг унга айтиб йиғлагани учун азобланади, бўлмаса азобланмайди, деганлар.

Лекин маййит шу сабабдан бевосита азобланмаса ҳам озор топиши, хижолат бўлиши бор.

960- عَنْ أَبِي مُوسَى ط عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَا مِنْ مَيِّتٍ يَمُوتُ
فَيَقُومُ بِأَكْبَرِهِ فَيَقُولُ: وَآ جَبَلَاءَ وَآ سَنَدَاهُ أَوْ نَحْوَ ذَلِكَ إِلَّا وَكَّلَ بِهِ
مَلَكَانِ يُلْهَمَانِهِ أَهَكَذَا كُنْتَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَحْمَدُ.

960. Абу Мусо розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Қайси бир маййит ўлганидан кейин унинг йиғловчиси туриб, вой тоғим, вой суянчигим, деса ёки шунга ўхшашларни айтса, албатта, унга икки фаришта вакил қилиниб, қулоғининг тагига уриб: «Шундоқ бўлган эдингми?!» дейдилар», дедилар».

Термизий ва Аҳмад ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳам маййит ўзи васият қилган бўлса, дейдилар баъзи уламолар.

يجوز البكاء بغير رفع الصوت

ОВОЗИНИ КЎТАРМАЙ ЙИҒЛАСА ЖОИЗ

961- عَنْ أَنَسٍ ط قَالَ: دَخَلْنَا مَعَ النَّبِيِّ ρ عَلَى أَبِي سَيْفٍ
الْقَيْنِ وَكَانَ ظَنَرًا لِإِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَأَخَذَ ρ إِبْرَاهِيمَ فَقَبَّلَهُ

وَسَمَّهٖ ثُمَّ دَخَلْنَا عَلَيْهِ بَعْدَ ذَلِكَ وَإِبْرَاهِيمُ يَجُودُ بِنَفْسِهِ فَجَعَلَتْ عَيْنَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ تَذَرِيفَانِ فَقَالَ لَهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ: وَأَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ: يَا ابْنَ عَوْفٍ إِنَّهَا رَحْمَةٌ ثُمَّ أَتْبَعَهَا بِأُخْرَى فَقَالَ ﷺ: إِنَّ الْعَيْنَ تَذْمَعُ وَالْقَلْبَ يَحْزَنُ وَلَا نَقُولُ إِلَّا مَا يَرْضَى رَبُّنَا وَإِنَّا بِفِرَاقِكَ يَا إِبْرَاهِيمَ لَمَحْزُونُونَ. رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ.

961. Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам билан Абу Сайф ал-Қайннинг олдига кирдик. У Иброҳимнинг эмизукли отаси эди. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам Иброҳимни олиб ўпдилар ва хидладилар. Сўнгра яна унинг олдига Иброҳим жон бераётганда кирдик. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг кўзларидан ёш оқа бошлади. Шунда Абдуррахмон ибн Авф у зотга:

«Сиз ҳамми, эй Аллоҳнинг Расули?!» деди. У зот:

«Эй Ибн Авф, бу раҳматдир», дедилар ва яна йиғладилар. Сўнгра у зот соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Албатта, кўз ёш тўкади, қалб маҳзун бўлади, аммо Роббимизни рози қиладиган нарсадан бошқани айтмаймиз. Албатта, биз сенинг фироқингдан жуда маҳзунмиз, эй Иброҳим», дедилар».

Тўртовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифдан Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг Мория Қибтийя онамиздан кўрган ўғиллари Иброҳимни Абу Сайф ал-Қайн лақабли кишининг хотинлари эмизганини билиб оламиз. Абу Сайфнинг исмлари Баро ибн Авс ал-Ансорий бўлиб, темирчи бўлганлар. Шунинг учун ҳам Абу Сайф — қилич отаси куняси билан аталган.

Ушбу ҳадисдан олинадиган фойдалар:

1. Туғилган болани бошқа аёлга эмиздириш жоизлиги.
2. Болани эмизган аёлнинг эри хотинини эмган болага эмизукли ота бўлиши.
3. Боласи эмиздирилаётган жойга бориб, ота фарзандини кўриб туриши кераклиги.
4. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг болажон эканлари. Ўғиллари Иброҳимни кўриб, қўлга олиб ўпиб, хидлашлари шуни кўрсатади. Мусулмон оталар ўз Пайғамбарларидан ўрнатқан олишлари керак.
5. ҳазрати Анас розияллоҳу анҳунинг Пайғамбаримиз ҳузурларидаги мартабалари, ихлос билан хизмат қилишлари. Бунини Иброҳим эмизилаётган уйга икки марта киришда ҳам у зот соллаллоҳу алайҳи васаллам билан бирга бўлганларидан билиб оламиз.
6. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ўғиллари Иброҳим эмизилаётган уй – Абу Сайф ал-Қайн розияллоҳу анҳунинг уйида жон бергани.
7. Яқин кишиси ўлган одам овоз чиқармай, кўзидан ёш тўкиб йиғласа жоизлиги.
8. Улуғ, олим одамлардан баъзи бир тасарруфотлар содир бўлганда уни нима учун қилганини сўраш мумкинлиги.
9. Яқин кишиси ўлган одам кўзидан ёш тўкиб, қалбидан маҳзун бўлиши мумкинлиги.
10. Яқин кишиси вафот этган одам фақат Аллоҳни рози қиладиган гапларни айтиши кераклиги.
11. Вафот этган одамга биз сенинг фироқингдан маҳзунмиз, дейиш ёки шунга ўхшаш гапларни айтиш мумкинлиги.

962- عَنْ ابْنِ عُمَرَ ر قَالَ: اَشْتَكِي سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ شَكْوَى

لَهُ فَأَتَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَعُوذُهُ مَعَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ وَسَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ فَلَمَّا دَخَلَ عَلَيْهِ وَجَدَهُ فِي غَشِيَةٍ فَقَالَ: أَقَدْ قَضَى قَالُوا: لَا يَا رَسُولَ اللَّهِ فَبَكَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَلَمَّا رَأَى الْقَوْمُ بُكَاءَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بَكَوْا فَقَالَ: أَلَا تَسْمَعُونَ إِنَّ اللَّهَ لَا يُعَذِّبُ بِدَمْعِ الْعَيْنِ وَلَا بِحُزْنِ الْقَلْبِ وَلَكِنْ يُعَذِّبُ بِهَذَا أَوْ يَرْحَمُ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ.

962. Ибн Умар розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«Саъд ибн Убода бемор бўлиб қолди. Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васаллам Абдуррахмон ибн Авф, Саъд ибн Абу Ваққос ва Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоху анхумлар билан уни кўргани келдилар. Бас, унинг олдига кириб ҳушсиз ётганини кўрдилар. У зот:

«Қазо қилдими?» дедилар.

«Йўқ, эй Аллоҳнинг Расули», дейишди.

Шунда Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васаллам йиғладилар. У зотнинг йиғиларини кўриб, бошқалар ҳам йиғлашди. Кейин у зот:

«Эшитмайсизларми? Албатта, Аллоҳ кўз ёши ва қалб маҳзунлиги ила азобламайди. Лекин мана бу билан азоблайди ёки раҳм қилади», дедилар ва тилларига ишора қилдилар».

Икки шайх ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ҳадисдан олинадиган фойдалар:

1. Бемор кишини кўргани кўпчилик бўлиб бориш мумкинлиги.

2. ҳолати номаълум бўлиб, оғир аҳволда ётган одам ёнида турганлардан қазо қилдими, деб сўраш мумкинлиги.

3. Оғир аҳволда ётган бемор олдида йиғлаш мумкин.

4. Йиғлаш ва хафа бўлишнинг зарари йўқлиги. Чунки

бу ишлар одатда ихтиёрдан ташқари бўлади.

5. Тилни ишга солиб, турли гаплар айтиш сабабли азоб ёки раҳмат бўлиши.

963- عَنْ أَنَسٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: أَخَذَ الرَّايَّةَ زَيْدٌ فَأُصِيبَ ثُمَّ أَخَذَهَا جَعْفَرٌ فَأُصِيبَ ثُمَّ أَخَذَهَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَوَاحَةَ فَأُصِيبَ وَإِنَّ عَيْنِي رَسُولَ اللَّهِ ρ لَتَذَرِفَانِ ثُمَّ أَخَذَهَا خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ مِنْ غَيْرِ امْرَأَةٍ فَمُتِحَ لَهُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالنَّسَائِيُّ.

963. Анас розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Байроқни Зайд олди, мусибатга учради. Сўнгра уни Жаъфар олди, мусибатга учради. Сўнгра уни Абдуллох ибн Равоҳа олди, мусибатга учради... Расулulloх соллаллоху алайҳи васалламнинг икки кўзлари ёш тўкар эди... Сўнгра уни Холид ибн Валид амирликсиз олди ва унга фатх берилди», дедилар.

Шарҳ: Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васаллам саккизинчи ҳижрий санада Мўъта деган жойга лашкар жўнатганлар. Ўша лашкарга Зайд ибн ҳориса розияллоху анҳуни амир қилиб тайинлаганлар. Сўнгра агар Зайдга бир гап бўлса, байроқни Жаъфар ибн Абу Толиб, унга ҳам бир гап бўлса, Абдуллох ибн Равоҳа олади, деганлар.

Шу билан Зайд ибн ҳориса розияллоху анҳудан кейин Жаъфар ибн Абу Толиб ва Абдуллох ибн Равоҳа лашкарга амир бўлишлари мумкинлигини айтганлар.

Мўътада шиддатли жанг бўлган. Зайд ибн ҳориса розияллоху анҳу шаҳид бўлганлар. Байроқни Жаъфар ибн Абу Толиб олиб, лашкарга амирлик қила бошлаганлар. У кишининг ўнг қўллари кесилган, байроқни чап қўллари билан тутиб, жангни давом эттирганлар. Чап қўллари ҳам

кесилганида, байроқни жағлари билан тутиб турганлар. Сўнгра Жаъфар розияллоху анху шаҳид бўлганлар. Байроқни Абдуллоҳ ибн Равоҳа олиб, лашкарга амирлик қилганлар ва шаҳид бўлганлар.

Шунда амирсиз қолган лашкарни Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васалламнинг изнлари бўлмаса ҳам Холид ибн Валид розияллоху анху бошқара бошлаганлар. У киши оғир вазиятда жуда ҳам оқилона ва усталик билан иш тутганлар. Натижада мусулмонлар учун катта фалокат билан тугаётган жангда Аллоҳ таоло уларга фатҳу нусрат берган.

Мазкур уч буюк саҳобийнинг шаҳид бўлганлари ҳақидаги машъум хабар Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васалламга етганда у зот кўзларидан ёш тўкиб йиғлаганлар. Шу ҳам маййитга овоз чиқармай йиғлаш жоизлигини кўрсатади.

964- وَعَنْهُ قَالَ: قَتَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ شَهْرًا حِينَ قُتِلَ الْقُرَاءُ
فَمَا رَأَيْتُهُ حَزَنَ حُزْنًا قَطُّ أَشَدَّ مِنْهُ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ.

964. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васаллам қорилар қатл қилинганида бир ой қунут ўқидилар. У зотнинг бундан кўра қаттиқроқ маҳзун бўлганларини ҳеч кўрмадим».

Икки Шайх ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ходиса ҳақида «Қунут дуоси» ҳақидаги фаслда батафсил маълумот бериб ўтилган. Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам етмиш адад атрофида қори саҳобаларни Нажд томонга даъват учун юборганларида уларни йўлда кофирлар қириб ташлаганлар. Ана ўшанда Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васаллам бир ой давомида намозда қунут ўқиб, мазкур қориларнинг

қотиллари зиддига дуо қилганлар. Шу билан бирга, ўзлари юборган қори саҳобийларнинг ўлдирилганига қаттиқ хафа бўлганлар.

Ушбу ривоят соҳиби Анас розияллоҳу анҳу у зот соллаллоҳу алайҳи васалламни бошқа пайтда бунчалик хафа бўлганларини кўрмаган эканлар.

Бу ҳам ўлганга хафа бўлиш мумкинлигига далилдир.

الفصل الثالث في الصبر والرضا وما أجملهما

УЧИНЧИ ФАСЛ

САБР, РОЗИЛИК ВА УЛАРНИНГ ГЎЗАЛЛИГИ ҲАҚИДА

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: پِیْئَنَنْتَ تَتُّطْ

Аллоҳ таоло:

«У ўлимни ва ҳаётни қай бирингиз амал қилишда яхшироқ эканингизни синаш учун халқ қилди», деган (Мулк: 2).

Шарҳ: Ушбу оятда Аллоҳ таоло ўлим ҳам синов эканини таъкидламоқда. Демак, ўлим пайтида ҳам, ўлган кишининг яқинлари сабр қилиб, Аллоҳнинг қазои қадарига рози бўлиб, савоб олишлари керак.

وَقَالَ جَلَّ شَأْنُهُ: قَفْ قَفْ

Яна Аллоҳ жалла шаънуҳу:

«Улар қачон ўзларига мусибат етса, биз Аллоҳникидирмиз ва биз Аллоҳга қайтгувчилармиз,

дейдилар. Ана ўшаларга ўз Роббиларидан салаватлар ва раҳмат бордир. Ана ўшалар ҳидоят топганлардир», деган (Бақара, 156—157).

وَقَالَ عُمَرُ ۞ نِعَمَ الْعِدْلَانِ وَنِعَمَ الْعِلَاوَةُ. فِي هَذِهِ الْآيَةِ.

Умар розияллоҳу анҳу ушбу оят ҳақида:

«Қандоқ ҳам яхши икки идл ва илова», деган.

Бухорий ривоят қилган.

Шарҳ: Ушбу ояти каримада Аллоҳ таоло мусибат етганда сабр қиладиган, рози бўладиган, биз Аллоҳникидирмиз, ўзи нимани хоҳласа шуни қилади, охиратда ҳам фақат ўзигагина қайтиб борамиз, дейдиган кишиларни мадҳ этмоқда ва уларга бериладиган мукофотларни зикр қилмоқда.

Мазкур кишиларга бериладиган мукофотлар иккита асосий ва битта илова мукофотдан иборат экан. Иккита асосий мукофот Аллоҳ таолодан бўладиган салаватлар ва раҳмат. Битта илова мукофот уларнинг ҳидоят топганлардан бўлишидир.

Ушбу ояти кариманинг маъносини чуқур англаб етган ҳазрати Умар розияллоҳу анҳу:

«Қандоқ ҳам яхши икки идл ва илова» деган эканлар.

Арабларда «идл» деб уловнинг икки биқинига ортилган юкка айтилади.

«Илова» эса икки биқинидаги юкка илова тариқасида эгар устига юкланган юкка айтилади.

ҳазрати Умар розияллоҳу анҳу мусибат етганда сабр қилиб, биз Аллоҳникимиз ва биз Аллоҳга қайтгувчилармиз, дегувчи кишиларга ваъда қилинган саловот ва раҳматни уловнинг икки биқинига ортилган икки юкка, ҳидоят топганлардан бўлишини эса, эгар устига

ортилган юк — иловага ўхшатмоқдалар.

Мусибатнинг энг катталаридан бири яқин кишиларнинг ўлимидир. Ким ана шундоқ мусибатга учраса, сабр қилиб, «Инна лиллаҳи ва инна илайҳи рожиъун» дуосини айтса, мазкур даражага эришар экан.

965- عَنْ أَنَسٍ τ قَالَ: مَرَّ النَّبِيُّ ρ بِامْرَأَةٍ تَبْكِي عِنْدَ قَبْرِ
فَقَالَ: اتَّقِي اللَّهَ وَاصْبِرِي فَقَالَتْ: إِلَيْكَ عَنِّي فَإِنَّكَ لَمْ تُصَبِّ بِمُصِيبَتِي
وَلَمْ تَعْرِفْهُ فَقِيلَ لَهَا: إِنَّهُ النَّبِيُّ ρ فَأَتَتْ بَابَهُ فَلَمْ تَجِدْ عِنْدَهُ بَوَائِينَ
فَقَالَتْ: لَمْ أَعْرِفْكَ فَقَالَ: إِنَّمَا الصَّبْرُ عِنْدَ الصَّدْمَةِ الْأُولَى. رَوَاهُ
الْحُمْسَةُ.

965. Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам бир қабр олдида йиғлаб ўтирган аёлнинг ёнидан ўтаётиб, унга:

«Аллохдан кўрқ ва сабр қил», дедилар. У аёл:

«Нари тур! Менга етган мусибат сенга етгани йўқ!»

деди.

Аёл у зотни танимаган эди. Унга ҳалиги одам Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам эдилар, дейилди. Бас, у онҳазратнинг эшикларига келди ва у ерда эшик оғаларини кўрмади ва у зотга:

«Сизни танимабман», деди. Шунда у зот:

«Албатта, сабр биринчи зарбададир», дедилар».

Бешовлари ривоят қилинган.

Шарҳ: Ривоятда зикри келган аёл ёш боласининг қабри устида йиғлаб ўтирган бўлган.

Ушбу ҳадисдан олинадиган фойдалар:

1. Йиғлаётган мусибатзадаларни Аллохдан кўрқишга ва сабр қилишга чақириш кераклиги.

2. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг камтарликлари. Аёл у кишига нисбатан қўполлик қилса ҳам ҳеч нарса демаганлар.

3. Улуғларни танитай беодоблик қилиб қўй-ганларга хатоларини тушунтириб қўйиш керак-лиги.

4. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг содда ҳаёт кечирганлари. ҳатто эшиклари олдида эшик оғаси ҳам бўлмагани.

5. Сабрни мусибат етган биринчи лаҳзадан бошлаб қилиш кераклиги. Сабрсизликни, тоқатсизликни қилиб олиб, кейин сабрга ўтдим, дейиш сабр ҳисобланмайди. Аллоҳ ирода қилган сабр мусибат етиши билан сабр қилиш, рози ва таслим бўлишдир. Ана ўшандоқ қилганлар Аллоҳнинг розилиги, улкан савоблар ва олий даражаларга эришадилар.

966- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: لَا يُصِيبُ الْمُؤْمِنَ شَوْكَةٌ فَمَا فَوْقَهَا إِلَّا رَفَعَهُ اللَّهُ بِهَا دَرَجَةً وَحَطَّ عَنْهُ بِهَا خَطِيئَةٌ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَمُسْلِمٌ.

966. *Ойша розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Мўминга тикан кириши ва ундан каттароқ мусибат етса ҳам, албатта, Аллоҳ ўша туфайли унинг даражасини кўтаради ва гуноҳини ювади», дедилар».

Термизий ва Муслим ривоят қилишган.

Шарҳ: Тикан кириши ҳам мусибат ҳисобланади. Унга ҳам сабр қилиш керак. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Агар бирингизнинг ковушини ипи узилиб кетса ҳам истиржо айтсин, деганлар. Истиржо «Инна лиллаҳи ва инна илайҳи рожиъун», дейишликдир.

Бошқа бир ривоятда айтилишича, Пайғамбаримиз

соллаллоху алайҳи васаллам уйда чироқ ўчиб қолганида истиржо айтган эканлар. Шунда Оиша онамиз, чирокка ҳам истиржо айтасизми, деганларида мўминга ёмонлик бўлган ҳар бир нарса мусибатдир, деган эканлар.

Ана ўшандоқ мусибатлар етган пайтда сабр қилган мўминнинг даражаси кўтарилиб, хатолари ўчирилар экан. Шунинг учун каттаю кичик мусибат қаршисида ўзимизни комил мусулмондек тутмоғимиз лозимдир.

967- عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ السُّلَمِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ
عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا سَبَقَتْ لَهُ مِنَ اللَّهِ مَنَزَلَةً لَمْ يُبْلَغْهَا
بِعَمَلِهِ ابْتِلَاءَ اللَّهِ فِي جَسَدِهِ أَوْ فِي مَالِهِ أَوْ فِي وَلَدِهِ ثُمَّ صَبَّرَهُ عَلَى
ذَلِكَ حَتَّى يُبْلَغَهُ الْمَنَزَلَةُ الَّتِي سَبَقَتْ لَهُ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى.

967. Муҳаммад ибн Халид ас-Суламийдан, у отасидан, у бобосидан ривоят қилган:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Албатта, Аллоҳдан бир бандага мартаба ато этиш кетган бўлса-ю, унга банда амали билан етмаган бўлса, Аллоҳ уни жасадида ё молида, ё боласида балога гирифтор қилади. Сўнгра уни ана ўшанга, токи Аллоҳдан унинг учун кетган мартабага эриштиргунча сабр қилдиради», дедилар».

Шарҳ: Аввало, ровий Муҳаммад ибн Халид ас-Суламий розияллоху анҳу билан яқиндан танишиб олайлик:

Муҳаммад ибн Халид ас-Суламий Расулуллоҳ ҳадисларини оталари ва боболари тарафидан ривоят қилдилар. Бу кишидан эса, Абу Молиж ва бошқалар ривоят қилишди.

Ушбу ҳадиси шарифда гоҳида Аллоҳ таоло бандани

ўзи унинг учун олдиндан тайёрлаб қўйган манзила – мартабага эриштириш учун ҳам балога мубтало қилиши мумкинлиги ҳақида сўз кетмоқда.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг айтишларича, Аллоҳ баъзи бандаларга аввалдан бир мартабани тайёрлаб қўяр экан. Банда маълум амалларни қилгандан кейин ўша ўзи учун тайёрланган мартабага эришиши керак. Аммо у шартдаги амални қилиб, ўша мартабага эриша олмади.

Мартаба эса, уни кутиб турибди. Шунда Аллоҳ мазкур бандани ё жисмида, ё молида, ёки боласида балога гирифтор қилиб, унга сабр бериб, ҳалиги балога сабр қилдириб, сўнгра олдиндан тайёрланган мартабага эриштиради экан. Шунинг учун ўзига мусибат етган киши бундан кейин яхшилик қилишдан умидвор бўлиб туриши керак.

968- عَنْ أُمِّ الْعَلَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: عَادَنِي النَّبِيُّ ﷺ وَأَنَا مَرِيضَةٌ فَقَالَ: أَبْشِرِي يَا أُمُّ الْعَلَاءِ فَإِنَّ مَرَضَ الْمُسْلِمِ يُذْهِبُ اللَّهُ بِهِ خَطَايَاهُ كَمَا تُذْهِبُ النَّارُ خَبَثَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ. رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُدَ.

968. Уммул Аъла розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:
«Беморлигимда Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам мени кўргани келдилар ва:

«Эй Уммул Аъла, севинавер, мусулмоннинг касали туфайли Аллоҳ унинг хатоларини худди олов олтин ва кумушнинг кирини кетказгандек кетказади», дедилар».

Иккисини Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: ҳадиси шарифнинг маъноси тушунарли. Эркаки киши бемор аёлни кўргани борса мумкинлигини ҳам мулоҳаза қилсак бўлади экан.

969- عَنْ أَبِي مُوسَى τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِذَا مَرِضَ الْعَبْدُ أَوْ سَافَرَ كُتِبَ لَهُ مِثْلُ مَا كَانَ يَعْمَلُ صَحِيحًا مُقِيمًا. رَوَاهُ أَحْمَدُ وَابْنُ خَرِيٍّ وَأَبُو دَاوُدَ.

969. *Абу Мусо розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Қачон банда бемор бўлиб қолса ёки сафарга чиқса, Аллоҳ таоло унга соғлик ва муқим вақтида қиладиган амалларнинг ажрини ёзади», дедилар».

Аҳмад, Бухорий ва Абу Довуд ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳам Аллоҳ таолонинг бандаларига меҳрибонлигининг бир намунаси. Банда бемор бўлиб қолганида соғлигимда қиладиган савоб ишларим, нафл рўза, намоз, зикрларим қолиб кетди, деб ўксимаслиги учун унга худди соғлигида амал қилиб оладиган савоблари ёзилади, буни билган банда беморликка сабр қилиши лозим. Шу билан бирга, мазкур қонидани яхши билган банда соғлик пайтида яна ҳам кўпроқ нафл ибодатлар қилиши турган гап.

Албатта, бу ҳадисларда биз ўрганган сабр ва розилик масаласи ўлим ва касаллик муносабати билан бўладиганидир. Чунки биз жаноза бобини ўрганмоқдамиз. Умумий бало-офатлар, дину диёнат йўлидаги бало-офатлар ҳақида гап-сўз йўқ. Бу маънодаги сабр ва ризо ҳам Аллоҳ хоҳласа, ўз ўрнида ўрганилади.

Ўлим ва касалликка сабр қилиш, бу ишларга чин қалбдан рози бўлишда ҳам мусулмон уммати, бу умматнинг пайғамбари Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васаллам ва у зотнинг саҳобалари дунё тарихида нодир мисолдирлар.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам жигаргўшалари, биттаю битта ўғиллари Иброҳимнинг

ўлимига қандоқ сабр қилганларини ўргандик.

Шунингдек, у зот Хадича онамиз, баъзи қизлари, Зайнаб исмли қизларининг боласи, амакилари ҳамза розияллоҳу анҳу ва бошқа яқинларининг ўлимида кўрсатган сабрлари ва илоҳий ҳукми розилик билан қабул қилиб олишлари мисоли ҳамма учун ўрнақдир.

Энди у зот соллаллоҳу алайҳи васалламнинг касалликка сабрлари қандай бўлганига биргина мисол келтирайлик.

Абу Саъид розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«У киши Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг олдиларига кирса, у зот соллаллоҳу алайҳи васаллам иситмалари кўтарилиб ётган эканлар. Устларига ёпқич ёпилган экан. (Абу Саъид) кўлини ёпқичнинг устига қўйиб кўриб:

«Иситмангиз бунча ҳам баланд, эй Аллоҳнинг Расули?!» деди.

«Биз шундоқмиз, биз учун бало шиддатли қилинади, ажр кўпайтиради», дедилар.

«Эй Аллоҳнинг Расули, одамлар ичидан энг шиддатли балога учрайдиганлар кимлар?» деди.

«Набийлар», дедилар.

«Сўнгра кимлар?» деди.

«Уламолар», дедилар.

«Сўнгра кимлар?» деди.

«Солиҳлар. Бирлари битга мубтало бўлиб, ўлиб ҳам кетар эди. Бирлари эса фақирликка мубтало бўлиб киядиган чопонидан бошқа нарсаси қолмас эди. Албатта, уларнинг ҳар бири ўзига берилган атодан кўра, балога кўпроқ хурсанд бўлар эди», дедилар.

Ибн Можа ва Аҳмад ривоят қилган.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг умматлари ҳам бу борада бошқа умматларга ўрнақдир. Мусулмонлар ичидан беморлик пайтида ва яқин кишиси

ўлганда сабр ва розиликнинг нодир намуналарини кўрсатган кишилар сон-саноксиз.

Урва ибн Зубайр розияллоху анхунинг оёқларига қорасон тушганлиги учун бир оёқларини сонидан кесиб ташланган куни ўн етти ёшли ўғиллари отдан йиқилиб ўлибди. Катта-кичик, ёшу қари у кишига таъзия билдириш учун оқиб келаверибди. ҳар ким ўз билганича таъзия изҳор қилибди.

Аҳли фазллардан бирлари бир оёғингни олиб, жонингни омон қолдиргани учун, битта болангни олиб, бошқаларини соғ қолдиргани учун Аллоҳга шукр қил, дебди.

Шунда Урва ибн Зубайр розияллоху анху менинг мусибатимда сендан яхшироқ таъзия айтган одам бўлмади, деган эканлар.

Имом Шофеъий дўстларидан бирининг фарзанди вафот этганида сен каби кишиларга бундоқ пайтларда насихат қилиш ноўрин, аммо сенга савоб олишинг учун қулай фурсат келганини эслатиб қўймоқчиман, деб хат ёзган эканлар.

Бунга ўхшаш тасарруфлар барча мусулмонларга доимий ўрнак бўлиши керак.

جزاء موت الأولاد

ФАРЗАНДЛАР ЎЛИМИНИНГ АЖРИ

970- عَنْ أَنَسٍ رَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مَا مِنْ نَاسٍ مِنْ مُسْلِمٍ

يُتَوَقَّى لَهُ ثَلَاثٌ لَمْ يَبْلُغُوا الْحِنْتَ إِلَّا أَدْخَلَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ بِفَضْلِ رَحْمَتِهِ

إِيَّاهُمْ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالنَّسَائِيُّ.

وَفِي رِوَايَةٍ لِلنَّسَائِيِّ: مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَمُوتُ بَيْنَهُمَا ثَلَاثَةُ أَوْلَادٍ لَمْ يَبْلُغُوا الْحِنْتَ إِلَّا أَدْخَلَهُمَا اللَّهُ بِفَضْلِ رَحْمَتِهِ إِيَّاهُمْ الْجَنَّةَ قَالَ: يُقَالُ لَهُمْ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ فَيَقُولُونَ حَتَّى يَدْخُلَ آبَاؤُنَا فَيُقَالُ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ أَنْتُمْ وَأَبَاؤُكُمْ.

970. Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Одамлардан бир мусулмоннинг бегуноҳ (ёш) уч фарзанди вафот этган бўлса, албатта, Аллоҳ уни уларга бўлган раҳмати туфайли жаннатга киритади», дедилар».

Бухорий ва Насайй ривоят қилишган.

Насаййнинг бир ривоятида:

«Икки мусулмоннинг ораларидан бўлган бегуноҳ уч фарзанди ўлса, албатта, Аллоҳ икковларини уларга бўлган раҳмати туфайли жаннатга киритади. У (бола)ларга:

«Жаннатга киришлар!» дейлади. Улар:

«Ота-онамиз кирмагунча кирмаймиз», дейдилар.

«Сиз ҳам, ота-онангиз ҳам киришлар», дейлади».

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда балоғат ёшига етмай вафот қилган ёш болалар ота-оналарини шафоат қилишлари баён қилинмоқда.

Бу ҳадиси шарифда ёш болалари вафот этган мўмин-мусулмон эр-хотинларга улуғ башорат ва сабрга, Аллоҳнинг қазои қадарига рози бўлишга даъват бор.

971- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: لَا يَمُوتُ لِمُسْلِمٍ ثَلَاثَةٌ مِنَ الْوَلَدِ فَيَلْجِ النَّارَ إِلَّا تَحِلَّةَ الْقَسَمِ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا أَبَا دَاوُدَ.

971. *Абу Хурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Қайси бир мусулмоннинг учта боласи ўлса, унинг дўзахга кириши мумкин эмас. Магар қасамни ечиш учунгина киради», дедилар».

Бешовларидан фақат Абу Довуд ривоят қилмаган.

Шарҳ: Бу ҳадис ҳам аввалги ҳадиснинг маъносини таъкидлаб келмоқда.

«Магар қасамни ечиш учунгина киради» дейилганида, Қуръонда: «Сизлардан у (дўзах)га кирмайдигани йўқ» деган маънодаги оятда Аллоҳ таоло ҳаммани дўзахга киритишга қасам ичган. Мўмин киши Сиротдан ўтаётганида дўзахнинг устидан ўтади. Ана ўша унинг дўзахга кириши бўлади. Бу кириш туфайли мўмин банда ҳеч қандай озор топмайди. ҳадисда зикр қилинган, учта боласи ўлган мусулмон ҳам ўша маънодагина дўзахга киради. Бошқа унга ҳеч яқинлашмайди ҳам.

972- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ط أَنَّ النَّسَاءَ قُلْنَ لِلنَّبِيِّ ﷺ: ρ اجْعَلْ لَنَا

يَوْمًا فَوْعَظَهُنَّ وَقَالَ: أَيُّمَا امْرَأَةٍ مَاتَ لَهَا ثَلَاثَةٌ مِنَ الْوَلَدِ كَانُوا لَهَا

حِجَابًا مِنَ النَّارِ قَالَتِ امْرَأَةٌ: وَاثْنَانِ قَالَ: وَاثْنَانِ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ

وَالنَّسَائِيُّ.

972. *Абу Саъид розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Аёллар Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламга бизга ҳам бир кун тайин қилинг, дейишди. Бас, у зот уларга ваъз қилдилар ва:

«Қайси бир аёлнинг учта фарзанди ўлса, улар унинг учун дўзахдан парда бўлурлар», дедилар.

«Иккита бўлса-чи?» деди бир аёл.

«Иккита бўлса ҳам», дедилар у зот».

Икки шайх ва Насайй ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ҳадисдан олинадиган фойдалар:

1. Саҳобия аёлларнинг илмга, шариат аҳкомларини ўрганишга бўлган иштиёқлари зўрлиги.

Улар Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг оммага қилаётган ваъзлари, таълим-тарбияларидан ҳам коникмай, ўзларига алоҳида бир кун тайин қилишларини сўрашлари шуни кўрсатади. Мўмина-муслима аёллар доимо шундоқ ҳимматли бўлишлари керак.

2. Пайғамбаримизнинг камтарликлари ва мусулмонларнинг талабларига ҳозиржавобликлари. Аёлларга алоҳида тайин қилинган кунда бориб уларга алоҳида ваъз айтишлари шуни кўрсатади.

3. Аёлларга ваъз қилганда кўпроқ аёлларга хос мавзуда гапириш кераклиги.

4. Ўлган учта фарзанд ўзларидан кейин қолган оналари учун дўзахдан парда бўлишлари.

5. Кези келганида савол бериш жоизлиги.

6. Онасидан олдин вафот этган икки фарзанд ҳам онаси учун дўзахга парда бўлиши.

973- وَجَاءَتِ امْرَأَةٌ بِابْنٍ لَهَا يَشْتَكِي فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ

أَخَافُ عَلَيْهِ وَقَدْ قَدَّمْتُ ثَلَاثَةً فَقَالَ: رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَقَدْ اخْتَضَرْتَ

بِحِطَارٍ شَدِيدٍ مِنَ النَّارِ. رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَمُسْلِمٌ.

973. «Бир аёл бемор бўлиб турган боласини олиб келиб: «Эй Аллоҳнинг Расули, бундан қўрқяпман, олдин учтасини берганман», деди.

У зот соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Батаҳқиқ, дўзахдан мустаҳкам қўрғон ила ўралибсан», дедилар».

Насайй ва Муслим ривоят қилишган.

Шарх: Бу ҳадис ҳам олдинги ҳадисларнинг маъносини тасдиқлайди.

974- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ط عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَنْ قَدَّمَ ثَلَاثَةً لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ كَانُوا لَهُ حِصْنًا حَصِينًا مِنَ النَّارِ قَالَ أَبُو ذَرٍّ: قَدَّمْتُ اثْنَيْنِ قَالَ: وَاثْنَيْنِ فَقَالَ أُبَيُّ بْنُ كَعْبٍ سَيِّدُ الْقُرَاءِ: قَدَّمْتُ وَاحِدًا قَالَ: وَوَاحِدًا وَلَكِنْ إِنَّمَا ذَاكَ عِنْدَ الصَّدَمَةِ الْأُولَى.

974. Абдуллоҳ розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким боласидан балоғатга етмаган учтасини берган бўлса, улар унга дўзахдан мустаҳкам қўрғон бўлурлар», дедилар.

«Мен иккитасини тақдим қилганман», деди Абу Зарр.

«Иккитаси ҳам», дедилар у зот.

«Мен биттасини тақдим қилганман», деди, қориларнинг улуғи Убай ибн Каъб.

«Биттаси ҳам. Лекин ана ўша биринчи зарба пайтида...», дедилар у зот».

Шарх: Агар мусулмон киши мусибат етган чоғда гўзал сабр қилиш ила ўзини тутса, Аллоҳ таоло унинг ўлган учта, иккита ва битта боласини унинг учун дўзахдан тўсувчи мустаҳкам қўрғон қилар экан.

975- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ط عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَنْ كَانَ لَهُ فَرْطَانِ مِنْ أُمَّتِي أَدْخَلَهُ اللَّهُ بِهَمَا الْجَنَّةَ فَقَالَتْ عَائِشَةُ: فَمَنْ كَانَ لَهُ فَرْطٌ مِنْ أُمَّتِكَ قَالَ: وَمَنْ كَانَ لَهُ فَرْطٌ يَا مُوَقَّقَةُ قَالَتْ: فَمَنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ فَرْطٌ

مِنْ أُمَّتِكَ قَالَ: فَأَنَا فَرَطُ أُمَّتِي لَنْ يُصَابُوا بِمِثْلِي.

975. Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Менинг умматимдан кимнинг иккита фарати бўлса, Аллоҳ уни ўшалар туфайли жаннатга киритади», дедилар.

«Сизнинг умматингиздан битта фарати бўлган одам-чи?» деди Оиша.

«Битта фарати бор одамни ҳам, эй муваффақ қилинган», дедилар у зот.

«Сизнинг умматингиздан фарати бўлмаган одам-чи?» деди Оиша.

«Мен умматимнинг фаратиман. ҳеч менинг (вафотим)га ўхшаш мусибатга учрамаслар», дедилар».

Шарҳ: «Фарат» деб араб тилида бир гуруҳ отликлардан олдин бориб, уларнинг келишларига дам оладиган жойни тайёрлаб турувчига айтилади.

Ота-онадан олдин вафот этган ёш болаларни «фарат» деб номланишини ўша боланинг уларга жаннатдан жой тайёрлашини кўзда тутиб айтилган.

Бизнинг тилимизда ҳам диний маълумотлари бор доираларда «фарат» сўзи ўз маъносида ишлатилиб келган. Фалончининг боласи фарат бўлибди, дейилса, ёш боласи ўлибди, деб тушунилган.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг Оиша онамизга, эй муваффақ қилинган, деб мурожаат қилишлари Оиша онамизнинг кадрлари қанчалар улуғ эканини кўрсатади. Чунки муваффақ қилинган, деганлари, Аллоҳ ҳар бир нарасада муваффақият берган, деганларидир.

ҳақиқатда ушбу ҳадиси шарифда айтилганидек, Ислом уммати учун Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг вафотларидек катта мусибат бўлмайди. Ана

ўша мусибатни тўла тушуниб етган, у зот соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳаётларининг кадр-қийматини англаб, унинг учун астойдил куйинган кишилар учун Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам фарат бўлурлар.

976- عَنْ أَبِي مُوسَى τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِذَا مَاتَ وَلَدُ الْعَبْدِ قَالَ اللَّهُ لِمَلَائِكَتِهِ: قَبَضْتُمْ وَلَدَ عَبْدِي فَيَقُولُونَ: نَعَمْ فَيَقُولُ: قَبَضْتُمْ ثَمَرَةَ فُؤَادِهِ فَيَقُولُونَ: نَعَمْ فَيَقُولُ: مَاذَا قَالَ عَبْدِي فَيَقُولُونَ: حَدَاكَ وَاسْتَرْجَعَ فَيَقُولُ اللَّهُ: ابْنُوا لِعَبْدِي بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ وَسَمُّوهُ بَيْتَ الْحَمْدِ. رَوَى هَذِهِ الثَّلَاثَةَ التِّرْمِذِيُّ.

976. Абу Мусо розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Қачон бир банданинг боласи ўлса, Аллоҳ фаришталарига:

«Бандамнинг боласини қабз қилдингизми?» дейди.

«ҳа», дейдилар.

«Унинг дил мевасини қабз қилдингизми?» дейди.

«ҳа», дейдилар.

«Бандам нима деди?» дейди.

«Сенга ҳамд ва истиржо айтди», дейдилар.

Шунда Аллоҳ:

«Бандамга жаннатда бир уй бино қилинглар ва уни ҳамд уйи, деб номланглар», дейди».

Ушбу уч ҳадисни Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Фарзанднинг ўлими ота-она учун чексиз мусибат экани ҳеч кимга сир эмас. Чунки фарзанд ота-онанинг бир бўлаги, юрагининг парчаси, жигаргўшаси, кўз қувончи бўлади.

Шунинг учун ҳам фарзанди ўлимига сабр қилган ота-оналарга катта ва улуғ мартабалар ваъда қилинган.

Булардан баъзи намуналарни юқорида келган ҳадиси шарифлардан ўргандик. Мусулмонлар ушбу таълимотларни ўзларига сингдириб олиб, ҳаётларига татбиқ қилганлар. Мусулмонлар фарзанд ўлимига сабр қилишнинг инсоният тарихидаги нодир намуналарини кўрсатганлар.

Биргина мисол келтирайлик:

Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Умму Сулайм розияллоҳу анҳо Абу Анаснинг олдида келиб:

«Бугун сен ёмон кўрган нарса ила келдим», деди.

«Сен доимо олдимга анави аъробийнинг олдидан мен ёмон кўрган нарсани олиб келаверасан!» деди Абу Анас.

«У аъробий эди. Лекин Аллоҳ уни танлаб олиб, ихтиёр қилиб Пайғамбар қилди».

«Келтирган нарсанг нима?!»

«Ароқ ҳаром қилинди».

«Бу сен билан менинг ажрашимиз», деди. Сўнгра мушрик ҳолда ўлиб кетди.

Сўнгра Абу Талҳа розияллоҳу анҳу Умму Сулаймнинг олдида келди. Умму Сулайм унга:

«Модомики мушрик экансан, сенга тегмайман», деди.

«Йўқ. Бу сенинг тақдиринг эмас».

«Менинг тақдирим нима?»

«Сенинг тақдиринг сарик (тилло) билан оқ (кумуш)да».

«Албатта, мен гувоҳлик бераман ва Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламни ҳам гувоҳ қиламанки, агар сен мусулмон бўлсанг, сенинг Исломинг туфайли розиман. Эй Анас, тур! Амакингни бошлаб бор!» деди Умму Сулайм.

У (Абу Талҳа) туриб қўлини елкамга қўйди. Бориб Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламга

яқинлашганимизда у зот бизнинг каломимизни эшитдилар ва кейин:

«Мана, Абу Талҳа икки кўзи орасида Ислом иззати!» дедилар. У Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламга салом берди ва: «Ашҳаду алла илаҳа иллаллоҳу ва анна Муҳаммадан абдуҳу ва Расулуҳу», деди.

Шундан кейин Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам Ислом учун уни уйлаб қўйдилар. Аёли унга ўғил туғиб берди. Бола катта бўлиб йўлга кирди. Отаси уни жуда ҳам яхши кўрар эди. Бир куни Аллоҳ таборака ва таоло болани қабз қилди.

Абу Талҳа келиб:

«Ўғлимнинг ҳоли қандоқ, эй Умму Сулайм?» деди.

«Жуда яхши. Тушликни қилиб олмайсанми?! Бугун тушлигинг кеч қолиб кетди?» деди ва унга таомни тақдим қилиб туриб:

«Эй Абу Талҳа, бир қавм бошқасидан вақтинчаликка бир нарсани олиб турса, у уларда Аллоҳ хоҳлаганича қолса-да, кейин эгалари қайтариб олса, вақтинчалик олиб турганлар хафа бўлиши керакми?» деди.

«Йўқ», деди Абу Талҳа.

«Ўғлинг дунёни тарк этди», деди Умму Сулайм.

«Қани у?!»

«ҳов ана, ётоқхонада».

У кириб, боланинг юзини очди ва истиржо айтди. Кейин Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг хузурларига бориб, Умму Сулаймнинг гапини айтиб берди. Шунда У зот:

«Мени ҳақ ила юборган зотга қасамки, Аллоҳ бу кеча боласига сабр қилгани учун, унинг раҳмига бир ўғил бола илқо қилди», дедилар.

У болани туғди. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Эй Анас, онангнинг олдига бориб, ўғлингни

киндигини кесганингдан кейин, унга ҳеч нарса татитмай туриб менга юбор, дедилар, дегин», дедилар.

У (онам) болани икки қўлимга қўйди. Мен уни Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларига келтириб қўйдим. У зот соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Менга учта Ажва хурмоси келтир», дедилар. Мен келтирдим. У зот уларнинг данагини олиб ташлаб оғизларига солиб чайнадилар ва боланинг оғзини очиб солдилар, бола тамшана бошлади.

У зот соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ансорий-да, хурмони яхши кўради!» дедилар. Сўнгра:

«Онангга бориб, Аллоҳ сенга бундан барака берсин ва уни яхши ҳамда тақводор қилсин, деб айт», дедилар.

Имом ал-Баззор ривоят қилган.

عِيَادَةُ الْمَرِيضِ وَالِدَعَاءُ لَهُ

БЕМОРНИ КЎРИШ ВА УНГА ДУО ҚИЛИШ

977- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: حَقُّ الْمُسْلِمِ عَلَى

الْمُسْلِمِ خَمْسٌ رَدُّ السَّلَامِ وَعِيَادَةُ الْمَرِيضِ وَاتِّبَاعُ الْجَنَائِزِ وَإِجَابَةُ

الدَّعْوَةِ وَتَشْمِيتُ الْعَاطِسِ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ.

977. Абу Хурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Мусулмоннинг мусулмондаги ҳаққи бештадир: саломга алик олиш, беморни кўриш, жанозага эргашиш, даъватига жавоб бериш ва акса ургувчига яхшилик тилаш», дедилар».

Бешовлари ривоят қилинган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифда зикр қилинган нарсалардан ҳозир биз учун кераги беморни кўришдир. Қолганлари барчаси ўз ўрнида келади.

Бемор бўлган мусулмоннинг бошқа мусулмонлар устидан ҳаққи бор. У ҳам бўлса, улар келиб беморни зиёрат қилиб, кўнгил сўраб, ҳаққига дуо қилиб кетишлари экан.

Ушбу ҳадиси шариф ҳукми бўйича бемор бўлган мусулмон ҳақида хабар эшитган бошқа мусулмонлар уни бориб кўришлари бемор олдида бурчлари ҳисобланар экан. Шунинг учун ҳам қайси бир дин қардошимизнинг бемор бўлганини эшитсак, уни кўргани боришга шошилишимиз керак. Ўша биродаримизнинг биздаги ҳаққини адо этмоғимиз уни бориб кўриб, кўнгил сўраб, ҳаққига дуо қилишимиз билан бўлади.

978- عَنْ ثَوَيْرِ بْنِ أَبِي فَاخِتَةَ عَنْ أَبِيهِ τ قَالَ: أَخَذَ عَلِيٌّ

بِيَدِي قَالَ: انْطَلِقْ بِنَا إِلَى الْحَسَنِ نَعُوذُهُ فَوَجَدْنَا عِنْدَهُ أَبَا مُوسَى فَقَالَ عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَعَائِدَا جِئْتَ يَا أَبَا مُوسَى أَمْ زَائِرًا فَقَالَ: لَا بَلْ عَائِدًا فَقَالَ عَلِيٌّ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ρ يَقُولُ: مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَعُوذُ مُسْلِمًا غُدُوَةً إِلَّا صَلَّى عَلَيْهِ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ حَتَّى يُمْسِيَ وَإِنْ عَادَهُ عَشِيَّةً إِلَّا صَلَّى عَلَيْهِ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ حَتَّى يُصْبَحَ وَكَانَ لَهُ خَرِيفٌ فِي الْجَنَّةِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ.

978. Тувайр ибн Абу Фохитадан, у отасидан ривоят қилади:

«Али кўлимдан ушлаб: «Юр ҳасанни кўриб келамиз», деди. Бориб, унинг олдида Абу Мусони

кўрдик. Бас, Али: «Эй Абу Мусо, кўргани келдингми, ёки зиёратгами?» деди.

«Йўк, кўргани келдим», деди Абу Мусо.

«Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васалламнинг бир мусулмон бошқа бир мусулмоннинг беморлигини эрталаб кўрса, албатта, унга кечкурунгача етмиш минг фаришта саловот айтади. Агар кечкурун бемор кўрса, албатта, унга етмиш минг фаришта эрталабгача саловот айтади. ҳамда унга жаннатда бир боғ бўлади», деганларини эшитганман», деди Али».

Термизий ва Абу Довуд ривоят қилишган.

Шарҳ: Аввало, ровий Тувайр ибн Абу Фохита розияллоҳу анҳу билан яқиндан танишиб олайлик.

Тувайр ибн Абу Фохита Саид ибн Алоҳата ҳошимий ал-Куфий Умму ҳонийнинг куллари.

ҳадисларни оталари Абу Фохитадан, Ибн Умар, Зайд ибн Арқам, Ибн Зубайр, Мужоҳид, Абу Жаъфарлардан ривоят қилганлар.

Бу зотдан Аъмаш, Саврий, Шуъба, ҳажжож ибн Ароталар ривоят қилишган.

Ушбу ривоятдан бир неча фойдалар оламиз:

1. Бемор кўргани бошқани ҳам таклиф-ла олиб бориш.
2. Беморни холис ният билан кўргани борган одамгина савоб олиши. Бошқа иши билан бориб, беморни кўргани келдим, деса ниятига яраша бўлиши.
3. Эрталаб бемор кўргани борган одамга кечкурунгача етмиш минг фаришта саловот айтиб туриши.
4. Кечкурун бемор кўргани борган одамга эрталабгача етмиш минг фаришта саловот айтиб туриши.
5. Бемор кўргани борган одамга жаннатдан бир боғ ато қилиниши.

Шунинг учун ҳам таниш-билишларнинг беморлиги ҳақида хабар эшитиши билан уларни кўргани боришга шошилиш керак.

979- عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ τ قَالَ: عَادَنِي رَسُولُ اللَّهِ ρ مِنْ وَجَعٍ
كَانَ بَعِيْنِي. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَأَحْمَدُ وَالْحَاكِمُ وَصَحَّحَهُ.

979. Зайд ибн Арқам розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам мени ик-ки кўзим оғриб қолганда кўргани келганлар».

Абу Довуд, Аҳмад ва Ҳоким ривоят қилган ва саҳиҳ деган.

Шарҳ: Ушбу ривоятдан кўз оғриғи ва унга ўхшаш енгил беморликлар ориз бўлганда ҳам кўриш борлигини билиб оламиз.

980- عَنْ ثُوبَانَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِنَّ الْمُسْلِمَ إِذَا عَادَ
أَخَاهُ الْمُسْلِمَ لَمْ يَزَلْ فِي خُرْقَةِ الْجَنَّةِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَمُسْلِمٌ.

980. Савбон розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Қачонки бир мусулмон ўзининг мусулмон биродарини касалини кўргани борса, жаннат мевалари ичида бўлади», дедилар».

Термизий ва Муслим ривоят қилишган.

Шарҳ: Демак, бир беморни кўргани борган киши, уни кўриб келгунча яхшилик ичида бўлар экан. Бундан, бемор кўргани кетган вақт саодатли вақт экани чиқади.

981- عَنْ أَنَسٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَنْ تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ
الْوُضُوءَ وَعَادَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ مُحْتَسِبًا بُوعِدَ مِنْ جَهَنَّمَ مَسِيرَةَ سَبْعِينَ

خَرِيفًا قِيلَ: يَا أَبَا حَمْزَةَ وَمَا الْخَرِيفُ قَالَ: الْعَامُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

981. Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким яхшилаб таҳорат қилиб, савоб умидида мусулмон биродарининг беморлигини кўргани борса, дўзахдан етмиш куз масофасига узоқлаштирилади», дедилар.

«Эй Абу ҳамза, куз нимадир?» дейилди.

«Йил», деди».

Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: «Абу ҳамза» ҳазрати Анас розияллоҳу анхунинг куняларидир. У киши ушбу ҳадиси шарифни ривоят қилаётганларида эшитганлардан баъзилари «куз» деганда нима кўзда тутилгани ҳақида сўраган экан. Шунда у киши «куз»дан мурод фасл эмас, йил эканини айтган эканлар. Бу биздаги, фалончи етмиш ёки саксон баҳорни кўрган, деган гапга ўхшашдир.

Бу ҳадиси шарифда бемор кўриш учун боришга қаттиқ тарғиб бор. Чунки дўзахдан бир киши етмиш йил йўл юриб кесиб ўтадиган масофага узоқлашиш ҳар ким учун катта бахтдир.

ҳаётимизда ушбу ҳадисга амал қилиб яшасак, охиратимизда ҳам самарасини кўрамиз.

982- عَنْ عَائِشَةَ بِنْتِ سَعْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ أَبَاهَا قَالَ:

اشْتَكَيْتُ بِمَكَّةَ فَجَاءَنِي النَّبِيُّ ﷺ يَعُودُنِي وَوَضَعَ يَدَهُ عَلَى جَبْهَتِي ثُمَّ مَسَحَ صَدْرِي وَبَطْنِي ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ اشْفِ سَعْدًا وَأَتَمِّمْ لَهُ هِجْرَتَهُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالبُخَارِيُّ.

982. *Оиша бинти Саъд розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:*

«Унинг отаси айтадики, Маккада бемор бўлиб қолдим. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам мени кўргани келдилар. У зот қўлларини пешонамга қўйдилар, сўнг кўксимни ва қорнимни силаб:

«Эй бор Худоё! Саъдга шифо бергин. Унинг хижратини батамом қилгин», дедилар».

Абу Довуд ва Бухорий ривоят қилишган.

Шарҳ: Ривоятда номлари келган саҳобий Саъд розияллоҳу анҳу Маккаи мукаррамадан Мадинаи мунавварага хижрат қилиб кетган эканлар. Аммо бир иш билан қайтиб келиб, бемор бўлиб қолибдилар. Шунда ҳали хижрат қилмаган Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам у кишини кўргани келган эканлар. Сўнгра ривоятда айтилганидек, муборак қўлларини у кишининг пешоналарига қўйиб, кўкси ва қоринларини силаб туриб дуо қилган эканлар.

Бу ҳадисда беморни кўргани боришга тарғиб қилиш билан бирга, унинг дардига малҳам бўлиш ва ҳаққиға дуо қилиш кераклиги ҳам уқдирилмоқда.

Аллоҳ таоло Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг дуолари баракаси ила мазкур Саъд розияллоҳу анҳуга шифо берган ва хижратларини батамом қилишга имкон берган экан. У киши тузалиб, Мадинаи мунавварага қайтиб бориб, узоқ яшаб, кейин вафот қилган экан.

Демак, бемор кўргани борганимизда унинг тезроқ шифо топишини Аллоҳдан сўраб, дуо қилишимиз керак экан.

983- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَنْ عَادَ مَرِيضًا لَمْ

يَخْضُرْ أَجَلُهُ فَقَالَ عِنْدَهُ سَبْعَ مَرَارٍ أَسْأَلُ اللَّهَ الْعَظِيمَ رَبَّ الْعَرْشِ

الْعَظِيمِ أَنْ يَشْفِيكَ إِلَّا عَافَاكَ اللَّهُ مِنْ ذَلِكَ الْمَرَضِ. رَوَاهُ أَصْحَابُ
السُّنَنِ.

983. *Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким бир касални кўргани борсаю унинг ажали етмаган бўлса, етти марта: «Асъялуллоҳал азийм. Роббал аршил азийм ан яшфияка», деса, Аллоҳ ўша беморга мазкур касалдан офият беради», дедилар».

Сунан эгалари ривоят қилишган.

Шарҳ: Бемор кўргани борган одам шунга ўхшаш бошқа дуоларни ҳам ўкиб дам солиши ҳақида бир қанча ҳадислар бор. Аллоҳ хоҳласа, уларни ҳам жойи келганда ўрганамиз.

Бемор кўргани борган одам унга шифо тилаб дуо қилиши билан бирга, беморнинг олдида узоқ ўтирмаслиги ҳам керак.

يجوز كشف الميت وتقيله

МАЙЙИТНИНГ ЮЗИНИ ОЧСА
ВА ЎПСА ЖОИЗ

984- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: أَقْبَلَ أَبُو بَكْرٍ
عَلَى فَرَسِهِ مِنْ مَسْكِنِهِ بِالسُّنْحِ حَتَّى نَزَلَ فَدَخَلَ الْمَسْجِدَ فَلَمْ يُكَلِّمْ
النَّاسَ حَتَّى دَخَلَ عَلَى عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فَتَيَمَّمَتِ النَّيَّ ρ وَهُوَ
مُسَجِّى يُبْرِدُ حَبْرَةَ فَكَشَفَ عَنْ وَجْهِهِ ثُمَّ أَكَبَّ عَلَيْهِ فَقَبَّلَهُ ثُمَّ بَكَى

فَقَالَ: يَا أَبَيَّ أَنْتَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ لَا يَجْمَعُ اللَّهُ عَلَيْكَ مَوْتَتَيْنِ أَمَّا الْمَوْتَةُ الَّتِي
كُتِبَتْ عَلَيْكَ فَقَدْ مُتَّهَا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالنَّسَائِيُّ.

984. *Оиша розияллоху анҳодан ривоят қилинади:*

«Абу Бакр отига миниб, Сунҳдаги маконидан етиб келиб тушди. Масжидга кирди. Одамларга гапирмади. Тўғри Оишанинг ёнига кирди. Пайғамбар соллаллоху алайҳи васалламни қасд қилди. У зот чизикли Яман чопонига ўраб қўйилган эдилар. Бас, у зотнинг юзларини очди-да, устларига энгашиб бўса олди. Сўнгра йиғлаб туриб:

«Отам сизга фидо бўлсин, эй Аллоҳнинг Пайғамбари! Аллоҳ сизга икки ўлимни жам қилмайди. Сизга битилган ўлимни ўлибсиз», деди».

Бухорий ва Насайи ривоят қилишган.

Шарҳ: Сарвари олам соллаллоху алайҳи васаллам Рафиқул Аълога интиқол қилган пайтларида ҳазрати Абу Бакр Сиддиқ Мадинаи мунавваранинг юқори тарафидаги Бани ҳорис ибн Ҳазраж манзилларида бўлмиш Сунҳ номли масканда эдилар. Машъум хабарни эшитганларидан кейин тезда келадилар ва тўғри Оиша онамизнинг хужраларига кирадилар. Чунки Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васаллам ўша хужрада жон таслим қилган, саҳобаи киромлар у зотнинг муборак юзларини Ямандан келган чизикли ҳибара деб аталувчи чопон билан ёпиб қўйишган эдилар.

Бутун оламнинг сарвари, охирги илоҳий китобни Роббул оламиндан қабул қилиб, умматга омонат билан етказган, ўша мўъжиз китобни ҳаётларида татбиқ қилиб кўрсатган ва омонатни адо қилиб рисолатни етказган буюк зот кичкина хужрада сокин ётар эдилар. У зоти бобаракотнинг муборак юзларини кўриб, ҳазрати Абу Бакр Сиддиқ чидаб тура олмади. Энгашиб, пешоналаридан,

юзларидан бўса олдилар, чидай олмай, йиғладилар.

«Отам сизга фидо бўлсин, эй Аллоҳнинг Пайғамбари!» дедилар.

Абу Бакр Сиддиқ, араб одати бўйича айтган бўлсалар керак. Бўлмаса, тайёрланиб гапирганларида бир оталари эмас, бошқа ҳамма нарсаларни ҳам фидо қилар эдилар. ҳа, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламга дунёдаги ҳамма нарса фидо бўлса ҳам оз.

«Аллоҳ сизга икки ўлимни жам қилмайди. Сизга битилган ўлимни ўлибсиз», деди».

Бу гапларни ҳазрати Абу Бакр Сиддиқ розияллоҳу анхуга Аллоҳ таолонинг ўзи илҳом қилган бўлса керак. Бўлмаса, оддий ҳолатда ҳеч ким бу гапни айта олмайди. Чунки Аллоҳ билан оламини боғловчи ваҳийга эга бўлган зотнинг ўлиб қолишлари бировнинг ақлига сиғмас эди.

ҳақиқатда ҳам ҳазрати Абу Бакр розияллоҳу анху бу гапларни айтаётган бир пайтда бошқа саҳобалар бунга ишонмаётган эдилар. Уларнинг ичида энг ботири, энг уddaбурони Умар розияллоҳу анху бўлса, қиличини чиқариб ҳовлида айланиб юрар ва: «Ким Муҳаммад ўлди, деса, бошини чопаман, дер эди.

ҳазрати Абу Бакр Сиддиқ эса ҳақиқатни, бутун дунёнинг улкан қайғусини биринчи бўлиб англаб етган эдилар. У кишига Аллоҳнинг ўзи илҳом берган бўлса керак, Аллоҳ таоло Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламни вафот этишларини Қуръонда айтиб қўйганини ҳам шу киши биринчи бўлиб эсга олдилар.

ҳазрати Абу Бакрнинг Аллоҳ сизга икки ўлимни жам қилмайди, дейишлари ҳам айна ҳикмат эди. Чунки Пайғамбар алайҳиссалом ўлганларидан кейин яна тирилиб келадилар, баъзи одамларнинг оёқ ва қўлларини кесадилар, дегувчилар ҳам бор эди.

ҳазрати Абу Бакр розияллоҳу анхунинг Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг муборак юзларини очиб

ўпишлари ихтиёрсиз қилинган иш эмас эди. Бу шариатда рухсат берилган иш эди. Агар рухсат бўлмаса, у киши бундоқ қилмас эдилар. Маййитнинг юзини ўпиш Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламдан собит бўлган эди.

985- وَعَنْهَا قَالَتْ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقْبَلُ عُثْمَانَ بْنَ مَظْعُونٍ وَهُوَ مَيِّتٌ حَتَّى رَأَيْتُ الدَّمْعَ تَسِيلُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

985. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг маййит ҳолда ётган Усмон ибн Мазъунни ўпаётганларини кўрдим. ҳатто оқаётган кўз ёшларини ҳам кўрдим».

Абу Довуд ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Усмон ибн Мазъун Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг эмиқдош акалари эди. Яъни, икковлари бир аёлни эмган эдилар. Шундан маййитни ўпиш, кўз ёши оқизиб йиғлаш жоиз экани маълум бўлади.

ما فعل بالنبي ﷺ حين موته

ПАЙҒАМБАР СОЛЛАЛЛОҲУ АЛАЙҲИ ВАСАЛЛАМ ВАФОТ ЭТГАНЛАРИДА НИМАЛАР ҚИЛИНГАН

Оламларнинг сарвари, охирги замон пайғамбари Муҳаммад мустафо соллаллоҳу алайҳи васалламнинг беморликлари оғирлашиб қолганида оналаримиздан Оиша онамизникида қолишга ижозат сўрадилар. Улар ижозат беришди. Ўша ерда ётиб мухтажар ҳолига келдилар.

Олдиларидаги бир идишда сув қўйилган бўлиб, у зот ўша идишга муборак қўлларини солиб, сўнгра юзларига суртар ва: «Ла илаҳа иллаллоҳ, албатта, ўлимнинг сакароти бор», дер эдилар.

Кейин қўлларини тик қилиб, Рафиқи Аълога, дедилар. Бу дегани мен Аъло Рафиққа – Аллоҳнинг ҳузурига кетмоқдаман, деганлари эди.

Шунинг учун ҳам Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламга нисбатан «ўлим» ва «вафот» сўзлари ўрнига тушунган доираларда «Рафиқи Аълога интиқол қилдилар», истилоҳи ишлатилади.

У зот соллаллоҳу алайҳи васаллам ана шундоқ ҳолатда турганларида жонлари қабз қилиниб, қўллари пастга тушди. Одам боласининг афзали, пайғамбарларнинг охиргиси, Оламларнинг Сарвари бўлган зот ана шу тариқа фоний дунёдан боқий дунёга ўтдилар.

Бу ёзишга ёки айтишга осон гапга ўхшайди. ҳа, у зот соллаллоҳу алайҳи васалламни яхши танимаган, маълум тарбия кўрмаган, алоҳида севги билан боғлиқ бўлмаган, кадр-қийматларини тўлиқ тушуниб етмаган киши учунгина осон. Лекин Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг шахсларини яхши таниган, маълум тарбия кўрган, у зотга алоҳида севги билан боғлиқ бўлган ва кадр-қийматларини тўлиқ тушуниб етган одам бунга ўхшаш гапларни оддий гап сифатида айтиб, ёзиб ёки эшитиб кета олмайди. Аксинча, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламга тегишли ҳар бир гапни, хусусан, Рафиқи Аълога интиқол қилишларига тегишли ҳар бир сўзни алоҳида дард, алоҳида ҳис, алоҳида ҳол билан айтиш, ёзиш ёки эшитиш мумкин, холос.

Тажрибанинг кўрсатишича, қалбларнинг ҳабиби бўлмиш Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳақларидаги гаплар ва маълумотлар қайтадан эсланганида ҳар сафар янгича руҳоният, янгича шавқу завқ, янгича

севги, янгича бир ҳолат касб этади. Ушбу ўрганаётган мавзуимиз, у зоти бобаракот соллаллоху алайҳи васалламнинг Рафиқи Аълога интиқол қилишлари тўғрисидаги маълумотлар билан такрор-такрор танишишга тўғри келган.

Мадрасада ўқиб юрганда дарсда ўрганиш, кейин мустақил ўқиш, олий Ислом ўқув юртидаги таҳсил, дарс бериш жараёни, Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васалламнинг сийратларига оид китобларни ўрганиш, ваъз-насихатлар ҳамма-ҳаммасида бу мавзу ўзига хос бир даража билан ўсиб борди.

Кейинроқ эса, Аллоҳ таоло Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васалламни зиёрат қилиб, қабри шарифлари живорида саловот ва саломлар айтишни қайта-қайта насиб этди. Равзаларида ибодат қилиш, саловот айтишга муяссар қилди. У зот соллаллоху алайҳи васалламга ҳақиқий ошиқлар суҳбати топилди, тажрибалар ўрганилди. Яна бошқа кўпгина омиллар юзага келди.

Нихоят, ушбу сатрлар ёзилар экан, «ҳадис ва ҳаёт» китобини ёзиш жараёнидаги омиллар ҳам кўшилиб, ҳаммаси ажойиб бир руҳонийлик, ажойиб бир сезги ва масъулият касб этмоқда. Албатта, бу ҳолни қалам билан сатрларда ифода этиб бўлмайди. ҳар нарсага қодир Аллоҳдан тилагимиз шуки, бу ҳис, бу туйғу, бу ҳолни яхшилик томон яна ҳам зиёда қилсин. ҳар бир ўқувчига ҳам насиб этиб, яна зиёда ҳам қилсин.

986- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: سَجَّي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ

حِينَ مَاتَ بِثَوْبٍ حَبْرَةٍ. رَوَاهُ الثَّالِثِيُّ.

986. Оиша розияллоху анҳодан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам вафот этганларида «ҳибара» кийими ила ўраб қўйилдилар».

Учовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: «ҳибара» кийими чизикли матодан тикилган яманча чопон эди. Уни Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламга Ямандан келтирилган бўлиб, алоҳида муносабатларда, жума кунлари кияр эдилар. У зот руҳи қабз қилинганларида ўша чопон билан муборак юзларини беркитиладиган қилиб ўраб қўйилганлар.

987- عَنْ عَامِرِ الشَّعْبِيِّ ط قَالَ: غَسَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ رِجْلَيْهِ وَالْفَضْلُ وَأُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ وَهُمْ أَذْخَلُوهُ قَبْرَهُ فَلَمَّا فَرَغَ عَلِيٌّ قَالَ: إِنَّمَا يَلِي الرَّجُلَ أَهْلُهُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

987. *Омир аш-Шаъбий розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламни Али, Фазл ва Усома ибн Зайдлар ювишган. Улар у зотни қабрга ҳам қўйишган. Фориғ бўлгандан сўнг Али, кишига акраболари валий бўлади, деган».

Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Аввало, Омир аш-Шаъбий розияллоҳу анҳу билан яқиндан танишиб олайлик:

Омир ибн аш-Шаъбий – улуғ тобеин, олим, тақводор, ҳалим, зийрак, серҳаракат, ёдлаш қобилияти ўткир кишилардан эдилар. Ривоят қилган ҳадислари кишилар орасида ишончли деб тан олинди. Бу кишини ёдлаш қобилиятлари ўткир бўлгани учун зарбулмасал қилинар эди.

Омир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Бирор нарсани қорадан оққа кўчирган бўлсам, ёки бирор сўз эшитган бўлсам, ҳаммасини ёдлаб борардим».

Ашъас ибн Сиводан ривоят қилинади:

«Омир аш-Шаъбий ўз замонасида илмда, ҳалимликда

тенги йўқ бўлган».

Улуғ зотлардан Макхул:

«Омир аш-Шаъбийдан фақиҳроқ одамни учратмадим», деб айтадилар.

Омир аш-Шаъбий ҳижратнинг 19-йили ҳамадонда туғилиб, ҳижратнинг 103-йили Куфада вафот этдилар.

Бу зот ҳадисларни Али, Саъд ибн Абу Ваққос, Саид ибн Зайд, Зайд ибн Собит, Абу Ҳурайра, Муғийра ибн Шуъба, Муовия ва бошқа саҳоба ва тобеин розияллоху анҳумлардан ривоят қилдилар.

Бу кишидан Абу Исҳоқ, Саид ибн Амр, Исмоил ибн Абу Холид, ҳусайн ибн Абдурраҳмон, Саид ибн Масрук ас-Саврий, Салама ибн Куҳайл ва бошқа катта ҳадис олимлари ривоят қилишган.

Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васалламни ювиб, қабрга қўйган кишилар бахтли кишилар. Улар бу улуғ иш насиб этгани учун ҳам бахтлидирлар.

Али ибн Абу Толиб розияллоху анҳу у зотнинг амакиваччалари, куёвлари.

Фазл ибн Аббос амакилари Аббос ибн Абдулмутталибнинг ўғиллари.

Усома ибн Зайд Пайғамбаримизнинг маҳбублари, у зотнинг мавлолари Зайд ибн ҳориса розияллоху анҳунинг ўғиллари.

Бошқа ривоятларда зикр қилинишича, мазкур уч кишига яна уч киши ёрдам бериб туришган: Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васалламнинг амакилари Аббос ибн Абдулмутталиб, Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васалламнинг озод қилган қуллари Шакрон розияллоху анҳу ва ҳазрати Аббоснинг яна бир ўғиллари Қусам ибн Аббос. Бу киши розияллоху анҳу Самарқандда дафн қилинганлар.

Али розияллоҳу анҳунинг «**Кишига акраболари валий бўлади**», деганлари, ўлгандан кейин шунга ўхшаш дафн ишлари қариндошларининг ҳаққидир, деганларидир.

988- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: لَمَّا أَرَادُوا غَسْلَ النَّبِيِّ
ρ قَالُوا: مَا نَذْرِي أَتُجَرَّدُ رَسُولَ اللَّهِ ρ مِنْ ثِيَابِهِ كَمَا تُجَرَّدُ مَوْتَانَا أَمْ
نَغْسِلُهُ وَعَلَيْهِ ثِيَابُهُ فَلَمَّا اخْتَلَفُوا أَلْقَى اللَّهُ عَلَيْهِمُ النَّوْمَ حَتَّى مَا مِنْهُمْ
رَجُلٌ إِلَّا وَدَقْنُهُ فِي صَدْرِهِ ثُمَّ كَلَّمَهُمْ مُكَلِّمٌ مِنْ نَاحِيَةِ الْبَيْتِ لَا يَدْرُونَ
مَنْ هُوَ أَنْ اغْسِلُوا النَّبِيَّ ρ وَعَلَيْهِ ثِيَابُهُ فَقَامُوا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ρ
فَعَسَلُوهُ وَعَلَيْهِ قَمِيصُهُ يَصُبُّونَ الْمَاءَ فَوْقَ الْقَمِيصِ وَيُدَلِّلُكُونَهُ
بِالْقَمِيصِ دُونَ أَيْدِيهِمْ وَكَانَتْ عَائِشَةُ تَقُولُ: لَوْ اسْتَقْبَلْتُ مِنْ أَمْرِي
مَا اسْتَدْبَرْتُ مَا غَسَلَهُ إِلَّا نِسَاؤُهُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ حِبَّانَ وَالْحَاكِمُ.

988. *Ошиа розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламни ювмоқчи бўлганларида, нима қилсак экан, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг кийимларини ҳам бошқа майитларимизникини ечганимиз каби ечсакмикан ёки кийимларини устларида қолдириб юваверсакмикан?» дейишди.

Ихтилофга тушганларида Аллоҳ уларга уйқу солди, улардан бирор киши ҳам қолмай ҳаммасининг жағи кўксига тиралиб қолди. Сўнгра уларга уй томондан бир гапирувчи гапирди, унинг кимлигини билинмас эди:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг кийимларини устиларида турғазиб ювинглар», деди.

Шунда туриб Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламни кўйлаклари устидан ювдилар. Кўйлакнинг устидан сув қуйишар, кўлларини (баданга) теккизмасдан кўйлакни ишқашар эдилар».

Оиша:

«Агар иш янгидан бўладиган бўлса буни қайтармас эдим. У зотни аёлларидан бошқа ҳеч ким ювмасди», дер эди».

Абу Довуд, Ибн ҳиббон ва Ҳоким ривоят қилишган.

Шарҳ: Саҳобаи киромлар Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ювиш пайтида кийимларини ечиш ёки ечмаслик ҳақида турли фикрга бориб, нима қилишни билмай қолганларидан ухлаб қолишлари, сўнгра ғайбдан овоз келиб, кийимни ечмасликни айтиши Аллоҳ таолонинг Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламга бўлган иноятидир.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламни ривоятда айтилганидек қилиб ҳазрати Али розияллоҳу анҳу ювганлар, Фазл ибн Аббос ва Усома ибн Зайд розияллоҳу анҳумлар сув қуйиб туришган.

Оиша онамизнинг **«Агар иш янгидан бўладиган бўлса, буни қайтармас эдим»** деганлари Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламни бундоқ қилиб ювдирмас эдим, маъносида тушунилади.

«У зотни аёлларидан бошқа ҳеч ким ювмас эди», деганлари эса, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламни ювиш шарафига эришиш иштиёқларини кўрсатади. Оиша онамиз бу гапни фақат иштиёқ юзасидан айтган эмаслар, балки дафн маросими ўтиб, мусибат яраси бир оз енгиллаб, баъзи бир нарсаларни хотирлаш имкони пайдо бўлганида Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ўзларига, эй Оиша, агар сен мендан олдин вафот этадиган бўлсанг сени ўзим ювиб, ўзим кафанлаб, ўзим кўмаман, деганларини эслаб туриб айтганлар.

Бу гап Оиша онамиз розияллоҳу анҳонинг ижтиҳодлари, фикрлари. Шунинг учун у кишининг ушбу ўрганаётган ривоятимиздаги айтган гапларидан Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламни ювиш афзал тариқада бўлмаган экан-да, у зотни завжаи мутахҳаралари ювса яхши бўлар экан-у, бўлмай қолган экан-да, деган фикр туғилмаслиги керак.

Аллоҳ таоло Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламга нимани ихтиёр қилса, ўша афзал. Агар ўша ювиш афзал бўлмаганида кўйлакни ечмай ювиш ҳақида ғайбдан овоз келганидек, овоз ҳам келар ва афзал йўлни кўрсатган бўлар эди.

Имом Баззор келтирган ривоятда ҳазрати Али:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам ўзларини мендан бошқа ҳеч ким ювмаслигини васият қилганлар», деган.

989- وَعَنْهَا قَالَتْ: كُفِّنَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي ثَلَاثَةِ أَثْوَابٍ يَمَانِيَّةٍ

بِضِ سَحُولِيَّةٍ مِنْ كُرْسُفٍ لَيْسَ فِيهَا قَمِيصٌ وَلَا عِمَامَةٌ. رَوَاهُ
الْحُمْسَةُ.

989. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам пахтадан бўлган тоза учта яманий кийимга кафанландилар, уларнинг ичида кўйлак ва салла йўқ эди».

Бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Шунинг учун ҳам кафан оқ матодан қилинади.

990- وَعَنْهَا قَالَتْ: لَمَّا قُبِضَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ اخْتَلَفُوا فِي دَفْنِهِ

فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: سَمِعْتُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ شَيْئًا مَا نَسِيتُهُ قَالَ: مَا

قَبَضَ اللَّهُ نَبِيًّا إِلَّا فِي الْمَوْضِعِ الَّذِي يُحِبُّ أَنْ يُدْفَنَ فِيهِ اذْفَنُوهُ فِي
مَوْضِعٍ فَرَّاشِهِ.

990. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам қабз қилинганларидан кейин дафнлари ҳақида ихтилоф қилишди. Шунда Абу Бакр розияллоҳу анҳу:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламдан бир нарсa эшитганман, унутганим йўқ, Аллоҳ қайси Пайғамбарни қабз қилган бўлса, фақат қаерга дафн қилинишини ёқтирса, ўша ерда қабз қилади, деганлар. Бас, у зотни тўшаклари ўрнига дафн қилинглaр», деди».

Шарҳ: Бу жой Оиша онамизнинг хужралари эди. Сўнг саҳобалар, аниқроғи, Абу Талҳа розияллоҳу анҳу Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламга у зоти шариф жон таслим қилган ердан жой қазиди.

Бундан олдин саҳобалар ўртасида Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам учун қабрни қандoқ қазилади ва ким қазийди, деган савол ҳам туғилган эди. Ўша пайтда Мадинаи мунавварада икки киши қабр қазир эди.

Бирлари Абу Убайда ибн Жарроҳ бўлиб, у киши шакқ, яъни, ёрма усулида қабр қазир эдилар.

Иккинчилари, Абу Талҳа Зайд ибн Саҳл Ансорий розияллоҳу анҳу бўлиб, у киши лаҳад усулида қабр қазир эдилар. Саҳобаи киромлар мазкур икки кишидан қайси бири олдин келса, ўз ишини қилади, деб келишдилар.

Абу Талҳа розияллоҳу анҳу олдин келдилар ва Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам учун лаҳад қазидилар. Аллоҳ таоло Пайғамбарига шуни ихтиёр қилган эди.

991- عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ τ قَالَ: الَّذِي أَلْحَدَ قَبْرَ رَسُولِ اللَّهِ ρ أَبُو طَلْحَةَ وَالَّذِي أَلْقَى الْقَطِيفَةَ تَحْتَهُ شَقْرَانُ مَوْلَى رَسُولِ اللَّهِ ρ الَّذِي قَالَ: أَنَا وَاللَّهِ طَرَحْتُ الْقَطِيفَةَ تَحْتَ رَسُولِ اللَّهِ ρ فِي الْقَبْرِ. رَوَاهُمَا التِّرْمِذِيُّ.

991. Жаъфар ибн Муҳаммаддан, у отаси розияллоҳу анҳудан ривоят қилади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг қабрларини лаҳад қилиб қазиган Абу Талҳа, тағларига қатийфани ташлаган Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг мавлолари Шакрон эди. У:

«Аллоҳга қасамки, мен Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг тағларига қатийфани қабрга ташладим», деган.

Икки ривоятни Термизий қилган.

Шарҳ: Аввало, Жаъфар ибн Муҳаммад розияллоҳу анху билан яқиндан танишиб олайлик:

Жаъфар ибн Муҳаммад ибн Маслама розияллоҳу анху саҳобалардан эдилар.

Ибн Шоҳин, Жаъфар ибн Муҳаммад Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам билан суҳбатда бўлиб, Макка фатҳ этилган куни ва бундан кейинги маъракаларда иштирок этганлар, деб айтадилар.

«Қатийфа» дегани киши устидан ёпиниб юрадиган энги йўқ кийимдир. Ўша қатийфа қизил рангда бўлгани бир неча ривоятларда келган. Шакрон розияллоҳу анху Пайғамбаримиз томонидан қулликдан озод қилинган киши эдилар. У киши қатийфани қабрга шаръий бир ҳукм асосида ташлаган эмаслар. Кейинчалик Шакрон розияллоҳу анхунинг ўзлари Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламдан сўнг уни бирор киши киймасин деб

қабрга ташладим, деганлар.

Қолаверса, бу иш Пайғамбар соллаллоху алай-хи васалламнинг ўзларига хосдир. У зот тирикликларида ҳам ўзларига хос ҳукмлар бўлганидек, қабрларида ҳам ўзларига хос ҳукм бўлиши ғариб эмас. Бунинг устига Пайғамбаримиз соллаллоху алай-хи васалламнинг муборак жасадларини Аллоҳ таоло ерга ҳаром қилган, ер бу муборак жасадни чирита олмайди.

Шу эътибордан, бошқа қабрларга кийим ташлаб бўлмайди.

Пайғамбаримиз соллаллоху алай-хи васалламни Али ибн Абу Толиб, Фазл ибн Аббос ва Усома ибн Зайд розияллоху анҳумлар қабрга қўйганлар.

992- وَقَالَ الْإِمَامُ مَالِكٌ بَلَعَنِي أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ ثَوْبِي يَوْمَ الْإِسْنِ
وَدُفِنَ يَوْمَ الثَّلَاثَاءِ وَصَلَّى النَّاسُ عَلَيْهِ أَفْذَاذَا أَيُّ فُرَادَى لَا يُؤْمُهُمْ
أَحَدٌ أَيُّ لِمَا عَرَاهُمْ مِنَ الْهَوْلِ وَلِعَدَمِ الْخَلِيفَةِ حِينَئِذٍ.

992. Имом Молик:

«Менга етишича, Пайғамбар алайҳиссалом душанба куни вафот этганлар. Сешанба куни дафн қилинганлар. Одамлар ёлғиз-ёлғиз, яъни, ҳар ким ўзи жаноза ўқиган. Уларга ҳеч ким имомлик қилмаган. Даҳшатнинг катталиги уларни лол қилиб қўйганидан ва ўша пайтда халифанинг йўқлигидан шундоқ бўлган», дедилар».

Шарҳ: Бу гаплар Имом Молик раҳматуллоҳи алайҳининг гаплари, лекин Аллоҳ таоло Пайғамбари алайҳиссаломга доимо энг яхши нарсани ихтиёр қилиши маълум ва машҳур. У зот алайҳиссаломга ана шундоқ жаноза ўқиш яхши бўлгани учун Аллоҳ ана ўшандоқ жаноза ўқилишини ихтиёр қилган. Пайғамбар

алайҳиссаломнинг жанозаларига ким ҳам имом бўла олар эди?!

الفصل الرابع فيما يلزم للميت

Т Ў Р Т И Н Ч И Ф А С Л МАЙЙИТ УЧУН ЛОЗИМ НАРСАЛАР

Бир мусулмон вафот этса, қолган мусулмонлардан унинг вафотини билганларга тўрт нарса кифоя тарзида фарз бўлади. Яъни, ўша нарсаларни улардан баъзилари адо қилса кифоя қилади. Агар бир кишигина билса, ўша бир кишининг ўзига фарз бўлади.

Мазкур тўрт нарса: маййитни ювиш, кафанлаш, намозини ўқиш ва дафн қилишдир.

Абдуллоҳ ибн Аҳмад раҳматуллоҳи алайҳи «Муснад» китобида Убай ибн Каъб розияллоҳу анхудан қуйидагиларни ривоят қилади:

«Одам алайҳиссаломнинг жонини фаришталар қабз қилганларидан сўнг у кишини ювдилар, кафанладилар, хушбўй нарса суртдилар, қабр қазидилар, лаҳад қилдилар, жаноза намози ўқидилар, сўнггра қабрга қўйдилар-да, устиларидан ғишт териб, қабрдан чиқиб тупроқ тортдилар ва: «Эй Бани Одам, ушбу суннатимиздир», дедилар».

Маййитни юваётганда кийимлари ечилади. Киндиги билан икки тиззаси ораси тўсилади. Орқасига моил қилиб ўтказилади. Қорнини бир неча марта силаб ичидан ортиқча нарсалар чиқарилади. Кейин авратини тўсган ҳолда чалқанча ётқизиблиб, ювишга бошланади. Аввал таҳорат, кейин ғусл қилдирилади.

Маййитни ювиб-тараб, озода, хушбўй қилиб кафанлаш, унга жаноза намози ўқиш, Роббисига чиройли ҳолда мулоқотда бўлиши учундир.

993- عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ فِي
غَسَلِ ابْنَتِهِ ابْدَأَنَّ بِمِائِمِهَا وَمَوَاضِعِ الْوُضُوءِ مِنْهَا. رَوَاهُ الْخُمْسَةُ.

993. Умму Атийя розияллоху анҳодан ривоят қилинади:
«Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васаллам қизларини ювишда (ювғучи аёлларга) ўнг тарафларидан бошланглар, унинг таҳорат жойларидан бошланглар», дедилар».

Бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу гапни Пайғамбаримиз соллalloҳу алайҳи васаллам қизлари Зайнаб розияллоху анҳонинг жанозаларида айтганлар. Зайнаб розияллоху анҳо Абу Осс ибн Робеъ розияллоху анҳуга завжа эдилар.

Маййитни юваётган киши кўлига латта кўлқоп кийиб олиб, олдин мустаҳаб қилдиради. Кейин ният билан таҳорат қилдиради. Сўнгра эса бошидан сув қуйиб ғусл қилдиради.

994- وَعَنْهَا قَالَتْ: دَخَلَ عَلَيْنَا النَّبِيُّ ﷺ وَنَحْنُ نَغْسِلُ ابْنَتَهُ
فَقَالَ: اغْسِلْنَهَا ثَلَاثًا أَوْ خَمْسًا أَوْ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ بِمَاءٍ وَسِدْرٍ وَاجْعَلْنَ
فِي الْآخِرَةِ كَافُورًا فَإِذَا فَرَعْتُ فَأَذِنِّي فَلَمَّا فَرَعْنَا آذَنَاهُ فَأَلْقَى إِلَيْنَا
حِقْوَهُ فَقَالَ: أَشْعِرْنَهَا إِيَّاهُ. وَزَادَتْ فِي رِوَايَةٍ: فَضَفَرْنَا شَعْرَهَا ثَلَاثَةً
قُرُونٍ وَأَلْقَيْنَاهَا خَلْفَهَا. وَفِي رِوَايَةٍ: اغْسِلْنَهَا وَتَرَا ثَلَاثًا أَوْ خَمْسًا أَوْ
أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ إِنْ رَأَيْتُ ذَلِكَ. رَوَاهُ الْخُمْسَةُ.

994. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам биз у зотнинг қизларини ювмоқчи бўлиб турганимизда олдимизга кирдилар ва уни сув ва сидр билан уч марта ёки беш марта ёки ундан кўпроқ ювинглар. Охиргисида кофур ҳам қўшинглар. Қачон фориғ бўлсангиз, мени чақиринглар», дедилар.

Бас, фориғ бўлганимизда у зотни чақирдик. У зот бизга «ҳиква»ларини бериб, унга буни кийгизинглар», дедилар».

Бошқа бир ривоятда:

«Унинг сочини учта қилиб ўрдик ва орқасига ташлаб қўйдик»ни зиёда қилган.

Яна бир ривоятда:

«Уни тоқ, уч, беш ёки лозим топсангиз кўпроқ ювинглар», дейилган.

Бешовлари ривоят қилинган.

Шарҳ: Ушбу гаплар ҳам Зайнаб розияллоҳу анҳонинг жанозаларида бўлиб ўтган.

«Ювинглар», деб амр бўлгани учун маййитни ювмоқ лозимдир. Тоқ ювиш эса, мандуб ҳисобланади.

«Сидр» Арабистондаги машҳур ўсимлик бўлиб, совун ўрнига ишлатилар эди. Уламоларимиз сидр вазифасини бажарувчи бошқа моддаларни ишлатса ҳам бўлади, деганлар.

«Кофур» эса, машҳур хушбўй нарса. Уни сувга қўшиб маййитни ювганда жасад қотади. Хушбўйлигида эса, фаришталарнинг икромии бор экан.

«ҳиква» эркак кишилар киндикдан пастларига тутиб юрадиган лунгига ўхшаш кийим. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам барака бўлсин учун қизлари Зайнаб розияллоҳу анҳога ҳикваларини кафаннинг бир қисми ўрнига ишлатилиши учун берган эканлар.

Шунингдек, ушбу ривоятдан сочи бор кишининг сочи худди тирикligидек ювиб таралиши кераклигини ҳам

الشهيد لا يغسل ولا يصلى عليه

ШАҲИД ЮВИЛМАЙДИ, УНГА ЖАНОЗА ҲАМ ЎҚИЛМАЙДИ

995- عَنْ جَابِرٍ τ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ρ يَجْمَعُ بَيْنَ الرَّجُلَيْنِ مِنْ قَتَلَى أَحَدٍ فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ ثُمَّ يَقُولُ: أَيُّهُمَا أَكْثَرَ أَخْذًا لِلْقُرْآنِ فَإِذَا أُشِيرَ لَهُ إِلَى أَحَدِهِمَا قَدَّمَهُ فِي اللَّحْدِ وَقَالَ أَنَا شَهِيدٌ عَلَى هَؤُلَاءِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَأَمَرَ بِدَفْنِهِمْ فِي دِمَائِهِمْ وَلَمْ يُعَسَّلُوا وَلَمْ يُصَلَّ عَلَيْهِمْ. رَوَاهُ الْحُمْسَةُ إِلَّا مُسْلِمًا.

995. Жобир розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам Уҳудда қатл бўлганлардан икки кишини бир кийимга жамлар эдилар. Сўнгра:

«Икковларидан қайси бири Қуръонни кўп билади?» дер эдилар. Қачонки улардан бирига ишора қилинса, ўшани лаҳадга олдин қўяр эдилар. У зот:

«Буларга қиёмат куни мен гувоҳман», дедилар.

Уларни қонлари билан дафн қилишга амр қилдилар. Ювилмадилар ҳам, уларга намоз ҳам ўқилмади».

Бешовларидан фақат Муслим ривоят қилмаган.

Шарҳ: Ислом дини ҳукми бўйича Аллоҳнинг йўлида кофирлар билан бўлган урушда ўлган одам шаҳид бўлади.

Уҳуд Мадинаи мунаввара яқинидаги тоғ бўлиб, у

мусулмонлар билан кофирлар ўртасида бўлиб ўтган машхур жанг билан номи чиққан. Ўша жанг мазкур тоғ якинида бўлгани учун Уҳуд жанги номини олган. Шунингдек, ўша жангга тегишли бошқа нарсаларга ҳам Уҳуд нисбати берилади. Шунинг учун ҳам ушбу ривоятда, Уҳудда қатл этилганларни, деб келмоқда.

Маълумки, Уҳуд жангида мусулмонлардан кўп кишилар шаҳид бўлдилар. Бу ҳақида Аллоҳ хоҳласа, ўрни келганда муфассал гапирилади. ҳозир эса шаҳидларни қандоқ дафн қилишга оид масалани ўрганиб турамиз.

Уруш тамом бўлгандан кейин Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам шаҳидларнинг жасадларини тўплашни буюрдилар. Уларни тўплангандан кейин дафн қилиш бошланди.

Шаҳидларни дафн қилишда оддий маййитларни дафн қилишдан бошқача иш тутилди. Шаҳидлар ювилмади. Кийимлари, қонлари билан кўмилди. Чунки бу ҳолат Аллоҳ йўлида, Ислоҳ йўлида жон фидо қилганлар учун шону шараф белгисидир. Улар қиёмат куни тирилганларида ҳам қизил қонларидан мушк-анбар ҳиди келиб туради. Улар ўзларининг оқиб турган қонлари ва ундан чиқиб турган ажойиб хушбўй атр ила бошқалардан ажралиб, шаҳид эканликлари билинади.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам Уҳудда шаҳид бўлган саҳобаларни қонлари ва кийимлари билан ювмасдан кўмганлари учун кейинги даврларда шаҳид бўлганларни ҳам шу тариқа кўмиш шаръий ҳукмга айланиб қолган.

Шунингдек, шаҳидга жаноза намози ўқилмаслигини ҳам кўпчилик уламолар ушбу ҳадисдан олганлар.

Абу ҳанифа раҳматуллоҳи алайҳи эса шаҳидга намоз ўқилади, чунки бошқа ҳадисда Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг Уҳуд шаҳидларига намоз ўқиганлари ҳам ривоят қилинган, дейдилар.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам Уҳуд шаҳидларининг кийимдан очилиб қолган жойларига кийим қилганлари ҳам бу ривоятда зикр қилинмоқда. Бундан икки кишини бир кийимга ўралгани ёки бир кийимни йиртиб икки кишини ўралганини ҳам тушуниш мумкин.

Икки кишини бир қабрга кўмиш мумкинлиги ҳам ушбу ривоятдан билиб олинади.

Яна бу ривоятдан аҳли Қуръон бўлиш қанчалар фазл экани тушунилади. Уҳудда Аллоҳнинг йўлида жанг қилиб, бирга шаҳид бўлганлар бир даражага эришдилар. Энди улардан қай бирини аввал қабрга қўйишда нимани ўлчов қилиб олиш керак? Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам Қуръони каримни кўпроқ ёдлаган, кўпроқ биладиган киши афзалликка эришишини кўрсатдилар. Икки шаҳидни бир қабрга қўйишга тайёрлаб туриб, қайси бирлари Қуръонни кўп билиши ҳақида сўрадилар, кимга ишора қилинса, ўшани қабрга олдин қўйдилар. Бу ҳаммага ўрнак бўлиши керак. Бир ҳарф бўлса ҳам кўпроқ Қуръон ўрганишга ҳаракат қилишимиз керак.

التكفين

КАФАНЛАШ

996- عَنْ جَابِرٍ رَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: إِذَا كَفَّنَ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ فَلْيُحَسِّنْ كَفَنَهُ. رَوَاهُ الْحُمْسَةُ إِلَّا الْبُخَارِيُّ.

996. Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Қачон бирортангиз ўз биродарини кафанласа,

унинг кафанини яхшиласин», дедилар».

Бешовларидан фақат Бухорий ривоят қилмаган.

Шарҳ: Кафан оддий оқ сурупдан ёки шунга ўхшаш матодан бўлиши зарурлигини билганимиз учун ушбу ривоятдаги «яхшилаш»дан мурод, кафанни бекаму кўст, тўлик, тоза ва пухта қилиш тушунилади. Албатта, кафанни қимматбаҳо матолардан қилиш, уни зийнатлаш мумкин эмаслигини ҳамма яхши билади.

997- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: اَلْبَسُوا مِنْ ثِيَابِكُمُ الْبَيَاضَ فَإِنَّهَا مِنْ خَيْرِ ثِيَابِكُمْ وَكَفَّنُوا فِيهَا مَوْتَاكُمْ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَصَاحِبَاهُ. وَلَأَيُّ دَاوُدَ: لَا تَعَالَوْا فِي الْكَفَنِ فَإِنَّهُ يُسَلِّبُهُ سَلْبًا سَرِيعًا.

997. Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Кийимларингиздан оқини кийинг. Албатта, у энг яхши кийимингиздир. Ўликларингизни ҳам ўшанда кафанланг», дедилар».

Термизий ва унинг икки соҳиби ривоят қилишган.

Абу Довуднинг ривоятида:

«Кафанда ортиқчаликка йўл қўйманглар. Чунки у тезда суғириб олинади», дедилар», дейилган.

Шарҳ: Ушбу ҳадисдан олинадиган фойдалар:

1. Муслмонлар учун оқ рангли кийим афзал экани.
2. Муслмонларнинг кафани ҳам оқ рангли бўлиши.
3. Кафанга ортиқча сарф қилиш дуруст эмаслиги.

Бу баҳоси қиммат нарсани олишга ёки керагидан ортиқча кўп мато ишлатишга ҳам тегишлидир.

«Чунки у тезда суғириб олинади», яъни, чириб кетади. Бунда мол зое кетади. Ислонда молни зое қилиш харом.

Оиша онамиздан ривоят қилинишича, ҳазрати Абу

Бакр Сиддиқ розияллоҳу анҳу ўлим тўшагида ётганларида устларидаги кийимларига қарабдилар. Унда бир неча сарик доғлар бор экан. Кейин:

«Ушбу кийимни ювиб, яна икки кийим зиёда қилиб, мени кафанланглар», дедилар. Мен:

«Бу эски-ку?» дедим.

«Янгига тирик одам ҳақлироқ», деди», дейилган.

ҳа, ўлган кишининг тирикларда ҳаққи бор, ҳурмати бор, лекин ҳаммаси шариат кўрсатган чегарада бўлиши керак. Кези келганда яна шу масалага тегишли айтиб қўйиш лозим бўлган бир гап бор.

Майитнинг дафнига лозим бўлган ҳамма сарф-харажатлар унинг ўз молидан бўлади. Агар ўзининг моли бўлмаса, унинг нафақасини қилиши керак бўлган одамнинг молидан бўлади. У ҳам бўлмаса, байтул молдан бўлади. У ҳам бўлмаганда эса, ўзига тўқ мусулмонларнинг маошидан бўлади.

998- عَنْ جَابِرٍ τ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ كَفَّنَ حَمْرَةَ بَنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فِي نَمْرَةٍ فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

998. *Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳамза ибн Абдулмутталибни йўл-йўл бир кийимга кафанладилар».

Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: ҳамза ибн Абдулмутталиб розияллоҳу анҳу шаҳидларнинг саййиди, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг амакилари Уҳуд жанг-да шаҳид бўлган эдилар. Бу жуда ҳам машҳур кисса. Камбағалчиликдан, кийим етишмаганидан, ҳазрати ҳамза розияллоҳу анҳуни ҳам бошқа шаҳидлар каби ўз кийимларидан очиқ қолган жойларини бекитиш учун фақат биргина йўл-йўл мато

топилган, холос. Бу ҳодисадан кафан топилмаса, битта бўлса ҳам, оқ бўлмай, йўл-йўл бўлса ҳам бўлаверади, деган ҳукм келиб чиқади.

وَتَقَدَّمَ حَدِيثُ كُفِّنَ النَّبِيِّ ﷺ فِي ثَلَاثَةِ أَثْوَابٍ مِنْ كُرْسَفٍ.

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламни пахтадан бўлган уч кийим ила кафанлангани олдин ўтди».

Шарҳ: Жумхур уламолар шу афзал деганлар. Моликий ва ҳанафий мазҳабида кўйлак ҳам қўшимча мустаҳаб, деганлар. Агар кафанлашга ҳеч нарса топилмаса, энг зарури авратни тўсиш керак бўлади. Кейин эса, қодир бўлганича бошқа жойлар тўсилади. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам Уҳуд уруши шаҳидларини дафн қилиш чоғида кафанлик латта етмай бадани очилиб қолган шаҳидларнинг очик жойларини изхир номли ўсимликни юлиб ёпишга амр қилганлар.

999- عَنْ لَيْلَى بِنْتِ قَانِفٍ التَّقِيفِيَّةِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: كُنْتُ فِيْمَنْ عَسَلَ أُمَّ كُثُومٍ بِنْتِ النَّبِيِّ ﷺ عِنْدَ وَفَاتِهَا فَكَانَ أَوَّلَ مَا أَعْطَانَا النَّبِيُّ ﷺ الْحِقَاءَ ثُمَّ الدَّرْعَ ثُمَّ الْحِمَارَ ثُمَّ الْمِلْحَفَةَ ثُمَّ أُدْرِجَتْ بَعْدُ فِي الثَّوْبِ الْآخِرِ قَالَتْ: وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ جَالِسٌ عِنْدَ الْبَابِ مَعَهُ كَفْنُهَا يُنَاوِلُهَا ثَوْبًا ثَوْبًا. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَآحْمَدُ.

999. Лайло бинти Қониф ас-Сақафийя розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг қизлари Умму Кулсум вафот этганида уни ювганлардан бири эдим. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам бизга

аввал «ҳиқо»ни (лозимни), кейин «диръ»ни (кўйлакни), кейин «химор»ни (рўмолни), кейин «милҳафа»ни (паранжини) бердилар. Сўнг уни яна бошқа кийимга киритилди. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам эшикнинг олдида ўтириб олиб, унинг кафанини қўллари билан бизга битта-биттадан бериб турдилар».

Абу Довуд ва Аҳмад ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ҳадисдан аёл киши беш бўлак кафан билан кафанланиши келиб чиқади. Уларнинг тартиби ҳам ушбу ҳадисда айтилгандек бўлади. Чунки Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам шундоқ қилганлар.

Умму Кулсум розияллоҳу анҳо ҳазрати Усмон розияллоҳу анҳунинг аёллари эдилар.

كفن المحرم

ЭҲРОМДАГИ КИШИНИНГ КАФАНИ

1000- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ τ أَنَّ رَجُلًا وَقَصَّهٖ بَعِيرُهُ وَخَنُ مَعَ النَّبِيِّ ρ وَهُوَ مُحْرِمٌ فَقَالَ النَّبِيُّ ρ : اغْسِلُوهُ بِمَاءٍ وَسِدْرٍ وَكَفِّنُوهُ فِي ثَوْبَيْنِ وَلَا تَمْسُوهُ طَبِيبًا وَلَا تُحَمِّرُوا رَأْسَهُ فَإِنَّ اللَّهَ يَبْعَثُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُلَبِّيًا. رَوَاهُ الْحَمَّسَةُ.

1000. Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Бир одамни туяси йикитди (ўлди). У эҳромда эди. Биз Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам билан эдик. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Уни сув ва сидр ила ювиб икки кийимда

кафанланглар. Унга хушбўй суртманглар ва бошини ҳам ёпманглар. Чунки Аллоҳ уни қиёмат куни «Лаббайка»ни айтган ҳолида тирилтиради», дедилар».

Бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳодиса ҳажда, Арафотда бўлган жуда ҳам машҳур ҳодисадир. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам билан ҳаж қилган ҳамма кишилар кўрган ва билган ҳодисадир. Аммо бу ҳодисадаги ҳукмларни умумийлаштиришда уламоларимиз хилоф қилишган.

Шофеъий мазҳаби бўйича ҳаж ёки умра эҳромида вафот этган киши худди шу ҳодисадаги одамга ўхшаб, икки эҳром кийимига кафанланади. Боши ёпилмайди, хушбўй суртилмайди, дейилади.

ҳанафий ва Моликий мазҳаблари бўйича эса, ўлим билан эҳром қирқилади. Бошқа маййитларга нима қилинса, эҳромда ўлган кишига ҳам шулар қилинади. Биз ўрганаётган ҳадис эса, мазкур кишининг ёлғиз ўзига хос ҳукмдир, бошқаларга умумлашмайди. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам ўша туясидан йиқилиб ўлган одамга хоссатан шундоқ ҳукм қилганлар.

ينبغي البخور وقت الغسل والتكفين وذكر المحاسن

**ЮВИШ, КАФАНЛАШ ПАЙТИДА ХУШБЎЙ
ТУТАТИШ ВА ЯХШИЛИКЛАРНИ ЗИКР ҚИЛИШ
ЛОЗИМ**

1001- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: أَطِيبُ طِيْكُمْ

الْمِسْكِ. رَوَاهُ الْخُمْسَةُ إِلَّا الْبُخَارِيَّ.

1001. Абу Саъид розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Энг яхши хушбўйингиз мушқдир», дедилар».

Бешовларидан фақат Бухорий ривоят қилмаган.

Шарҳ: Бу ҳадисда ўлим ҳақида гап йўқ. Умумий ҳолат учун айтилган. Аммо умумий ҳолатдан ибрат олиб ўликни ювиш ва кафанлаш пайтида хушбўй нарсалар бўлса яхши бўлади, деган хулоса учун келтирилган.

1002 – عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: لَا

تَسْبُوا الْأَمْوَاتَ فَإِنَّهُمْ قَدْ أَفْضَوْا إِلَى مَا قَدَّمُوا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ
وَالنَّسَائِيُّ.

1002. Оиша розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ўликларни сўкманглар. Чунки улар ўзлари тақдим қилган нарсага етишганлар», дедилар».

Бухорий ва Насай ривоят қилишган.

Шарҳ: Ўликлар бу дунёда нима қилган бўлсалар ўшанга яраша жазо ёки мукофотларини олиб ётибдилар. Уларни сўкиш яхши эмас. Ўлганларни сўкиш залолатга кетган миллатларнинг иши. Мусулмонлар ўликларни фақат яхшилик билан зикр қиладилар. Аллоҳнинг ҳукмига ҳавола бўлган кишиларни бандалар сўкишлари яхши эмас.

1003 – وَذَكَرَ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ هَالِكٌ بِسُوءٍ فَقَالَ: لَا تَذْكُرُوا

هَلَكَاكُمْ إِلَّا بِخَيْرٍ. رَوَاهُ النَّسَائِيُّ.

1003. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг хузурларида ўлган одам ёмонлик ила зикр қилинди.

Бас, у зот:

«Ўлганларингизни фақатгина яхшилик билан зикр қилинглар», дедилар».

Насайи ривоят қилган.

Шарҳ: ҳа, мусулмонлар ўликларини фақат яхшилик билан эслайдилар. Ёмонлик билан зикр қилмайдилар. Афсуски, кўп вақтларда бу нарса унутиб қўйилади. Оқибатда, шариат таълимотлари бузилади. Пайғамбаримиз амрларига осий бўлинади. Ўлганнинг яқинларига озор берилади.

1004 - عَنْ ابْنِ عُمَرَ ط عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: اذْكُرُوا مُحَاسِنَ مَوْتَانِكُمْ وَكُفُّوا عَنْ مَسَاوِيهِمْ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ.

1004. Ибн Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ўлганларингизнинг яхшиликларини зикр қилинглар. Уларнинг ёмонликларидан тийилинглар», дедилар».

Термизий ва Абу Довуд ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шариф олдин келган ҳадисларнинг таъкидлаш билан бирга, икки ишни— ўлганларнинг фақат яхшиликларини зикр қилиш билан ёмонликларини мутлақо зикр қилмасликни жамлаб келмоқда.

Афсуски, мусулмонлар ичида ҳам бошқа милатлардан таъсирланиб, ўлганлар ҳақида ёмон зикр қилиш, уларни турли йўллар билан сўкиш жуда кенг тарқалган. Ушбу ҳадисларга амал қилиб бу ношаръий ишга барҳам бериш керак. Ўлган мусулмонларни фақат яхшиликларини зикр қилиб, баъзи бир камчиликлари бўлса, гапириб юрмаслик лозим.

الصلاة على الميت

МАЙЙИТГА НАМОЗ ЎҚИШ

Жаноза намозининг шартлари ҳам бошқа намозларнинг шартига ўхшайди. Жаноза намозига ҳам барча намозларда бўлгани каби таҳорат, сатри аврат, қиблага юзланиш шарт.

Албатта, жаноза намозига хос нарсалар – маййит ювилган ва кафанланган бўлиши шарт. Жаноза намозининг арконлари ҳанафий мазҳаби бўйича қиём ва тўрт такбир айтишдан иборатдир.

Жаноза намозининг ҳикмати эса, маййитга дуо ва шафоат қилишдир.

1005- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِذَا صَلَّيْتُمْ عَلَى الْمَيِّتِ فَأَخْلِصُوا لَهُ الدُّعَاءَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ حِبَّانَ وَصَحَّحَهُ.

1005. *Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Қачон маййитга намоз ўқисангиз, унга дуони ихлос ила қилингиз», дедилар».

Абу Довуд ва Ибн ҳиббон ривоят қилган ва саҳиҳ дейишган.

Шарҳ: Аввал айтиб ўтилганидек, жаноза намози маййит учун дуо ва шафоатдир. Бу икки нарса қабул бўлишига эса, жаноза ўқиган одам ихлос билан дуо қилмоғи лозим.

1006- وَعَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَعَى النَّجَاشِيَّ فِي الْيَوْمِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ وَخَرَجَ بِهِمْ إِلَى الْمُصَلَّى فَصَفَّ بِهِمْ وَكَبَّرَ عَلَيْهِ أَرْبَعَ تَكْبِيرَاتٍ. رَوَاهُ الْحَمْسَةُ.

1006. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам Нажоший ўлган кунининг вафоти ҳақида хабар бердилар. Одамлар билан намозгоҳга чиқдилар, уларни сафга тиздилар ва тўрт такбир айтдилар».

Бешовлари ривоят қилинган.

Шарҳ: Нажоший ҳабашистон подшосининг лақаби, яъни, ким ҳабашистонга подшоҳ бўлса Нажоший, деб аталган. Худди Рум подшоси Қайсар, Форсники Кисро ва Мисрники Фиръавн деб аталгани каби. Ушбу зикр қилинаётган Нажоший розияллоҳу анҳунинг ҳақиқий исми Асҳама бўлган. Бу киши Макка мушриклари зулмидан қочиб ҳабашистонга ҳижрат қилган мусулмонларни ҳурмат қилганлар. Мушриклар мазкур муҳожир мусулмонларни ўзларига қайтариб беришни сўраб, Амр ибн Осс ва бошқа кишиларни юборганларида ҳам қайтариб бермаган.

Кейин Нажоший ўзи Исломга кириб, яхши мусулмон бўлган. Умму ҳабиба онамиз розияллоҳу анҳога Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам номларидан совчи бўлган ва катта совғалар берган.

Ислом учун катта хизматлар қилган бу киши вафот этганларида Жаброил алайҳиссалом Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларига келиб, унинг вафот этгани ҳақидаги хабарни берганлар.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам эса, саҳобаи киромларга, бугун Аллоҳнинг солиҳ бандаларидан бир банда ўлди, деб Нажоший розияллоҳу анҳунинг вафот

этганлари ҳақида хабар берганлар.

Сўнгра ушбу ривоятда келганидек, одамлар билан намозгоҳга чиқиб, уларни икки саф қилиб тизиб, ғойибона жаноза намози ўқиганлар, унда тўрт такбир айтганлар. Бундан жаноза намозида тўрт такбир айтиш олинган.

Ўйибона жаноза ўқиш борасида эса уламолар, хусусан, мазҳаб бошлиқлари иккига бўлинишган.

Имом Шофеъий билан Имом Аҳмад ушбу ҳадисга биноан, ғойибона жаноза ўқиса бўлади, дейишган.

Имом Аҳмад бир киши ўлганидан кейин унга бир ойгача ғойибона жаноза ўқиса бўлади, бир ойдан кейин жасаднинг чиришини эътиборга олиб, ғойибона жаноза ўқиш дуруст эмас, деганлар.

ҳанафий ва Моликий мазҳаби уламолари эса, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг Нажошийга ғойибона жаноза намози ўқишлари фақат Нажоший учун хос бўлган. У зот соллаллоҳу алайҳи васаллам бошқа ҳеч кимга ғойибона жаноза ўқимаганлар. Нажоший Исломга алоҳида хизматлар қилгани учун унинг ўлими ҳақидаги хабарни ҳам Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламга Жаброил алайҳиссалом келтирган, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам алоҳида ҳурмат кўрсатиб ғойибона жаноза ўқиганлар. Баъзи ривоятларда айтилишича, фаришталар унинг жанозасини Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг қаршиларига олиб келиб турган.

Бу ҳақда имом Ибн ҳиббон саҳиҳ китобларида Имрон ибн ҳусайн розияллоҳу анҳудан қилган ривоятда:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Албатта, биродарингиз Нажоший вафот этди. Туринглар, унга намоз ўқинглар», дедилар. Бас, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам турдилар ва у зотнинг ортларидан саф тортдилар, сўнг тўрт марта такбир айтдилар.

Уларнинг у (Нажоший)нинг жанозаси у зот соллаллоҳу алайҳи васалламнинг олдиларида турганидан бошқа гумонлари йўқ эди», дейилган.

Бу ҳодисани Абу Авона, Воҳидий ва бошқалар ҳам ривоят қилганлар. Ўша ривоятларда жаноза ўқиган саҳобаларнинг Нажошийнинг жанозаси олдимизда турибди, дегандан бошқа фикрлари бўлмагани айтилган.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг вақтларида кўплаб саҳобалар турли жойларда вафот этганлар, уларнинг вафоти ҳақидаги хабарлар Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга етиб келган, лекин бирортасига ҳам ғойибона жаноза ўқимаганлар.

1007- وَكَبَّرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى جَنَازَةِ فَرَفَعَ يَدَيْهِ فِي أَوَّلِ تَكْبِيرَةٍ وَوَضَعَ الْيَمْنَى عَلَى الْيُسْرَى. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالْذَاقُطْنِيُّ.

1007. «Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам бир жаноза намози ўқидилар, биринчи такбирда қўлларини кўтардилар ва ўнг қўлларини чап қўллари устига қўйдилар».

Термизий ва Дора Қутний ривоят қилишган.

Шарҳ: Кейин икки қўл киндик остига қўйилади. Бошқа такбирларга қўл кўтарилади.

1008- وَقَالَ طَلْحَةُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ: صَلَّيْتُ خَلْفَ ابْنِ عَبَّاسٍ عَلَى جَنَازَةٍ فَقَرَأَ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ فَقَالَ: لِيَعْلَمُوا أَنَّهَا سُنَّةٌ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ وَلَفْظُهُ: فَقَرَأَ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَسُورَةَ وَجَهَرَ فَلَمَّا فَرَغَ قَالَ: سُنَّةٌ وَحَقٌّ.

1008. Талха ибн Абдуллоҳ:

«Ибн Аббоснинг орқасида жаноза намози ўқидим.

Бас, у Фотиҳа сурасини ўқиди ва:

«Суннатлигини билиб қўйсинлар учун», деди», деб айтди».

Бухорий, Абу Довуд, Термизий ва Насаий ривоят қилишган.

Насаийнинг лафзида:

«Бас, Фотиҳа сурасини ва яна бир сурани қироат қилди. Қироатини овоз чиқариб қилди. Фориғ бўлгандан кейин:

«Суннат ва ҳақдир», деди», дейилган.

Шарҳ: Ушбу ҳадисдан Шофеъий ва ханбалий мазҳаблари жанозада Фотиҳа сурасини қироат қилишни олганлар. Лекин «Фотиҳа»дан бошқа сурани ҳам қўшиб ўқишни, овоз чиқариб ўқишни олмаганлар. Уларнинг айтишича, жанозада фақат Фотиҳа сураси овоз чиқармай ўқилади. Сўнгра бу ривоятда Фотиҳа сурасини қачон ўқилиши ҳам айtilмаган.

Ибн Аббос розияллоҳу анҳунинг **«суннатлигини билиб қўйсинлар учун»** деганларидан одамлар ўша пайтда буни билмасликлари, яъни, Фотиҳа сурасини жаноза намозидида ўқимасликлари келиб чиқади.

Бошқа ривоятларда айтилишича, мазкур жаноза ўқилиб бўлгандан кейин Талха ибн Абдуллоҳ Ибн Аббос розияллоҳу анҳунинг қўлларидан ушлаб олиб, нима учун бундоқ қилганларини сўраганидан **«суннатлигини билиб қўйсинлар, дедим»,** деганлар.

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, шу масалада саҳобаи киромлар ҳам икки хил йўл тутганлар.

Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан бошқа Ибн Масъуд, ҳасан ибн Али, Ибн Зубайрлар ҳам, жанозада Фотиҳа сураси ўқилади, деганлар.

Аммо Абу Ҳурайра, Умар ибн Хаттоб, Ибн Умар, Али

ибн Абу Толиб розияллоҳу анҳумлар, тобеинлардан Ато, Товус, Саъид ибн Мусаййиб, Ибн Сирийн, Саъид ибн Жубайр, Шаъбий, ҳакам, Мужоҳид, ҳаммод, ас-Саврий ва бошқалар жаноза намозида Фотиҳа сураси ўқилмайди, деганлар.

ҳанафий ва Моликий мазҳаблари шу қавлни олганлар. Чунки жаноза ҳақидаги кўпгина ҳадисларда Фотиҳа сурасини ўқиш йўқ.

Дорул ҳижра, Мадинаи мунавваранинг имомлари Имом Молик бизнинг юртимизда жаноза намозида «Фотиҳа» ўқилмайди, деганлар.

Шунинг учун турли келишмовчиликлар, уруш-жанжаллар, тушунмовчиликлар келиб чиқмаслиги йўлида бугунги кунда ҳар ким ўз мазҳабида кўрсатилганини қилса, яхши бўлади. Чунки ҳар икки тарафнинг қилгани ҳам тўғри. Бу масала илгари ҳам бир ёқли бўлмаган, энди ҳам бўлмайди. Зотан, бу масалани бир томонга ҳал қилишни мусулмонларга биров амр ҳам қилмаган. Шунингдек, фалон хил жаноза ўқиш нотўғри, уни Аллоҳ қабул қилмайди, деган гап ҳам йўқ.

1009 - عَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ τ قَالَ: صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ρ عَلَى

جَنَازَةٍ فَحَفِظْتُ مِنْ دُعَائِهِ وَهُوَ يَقُولُ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ وَارْحَمْهُ وَعَافِهِ

وَاعْفُ عَنْهُ وَأَكْرِمْ نُزُلَهُ وَوَسِّعْ مَدْخَلَهُ وَاعْسِلْهُ بِالْمَاءِ وَالتَّلَجِ وَالْبَرْدِ

وَنَقِّهِ مِنَ الْخَطَايَا كَمَا نَقَّيْتَ الثَّوْبَ الْأَبْيَضَ مِنَ الدَّنَسِ وَأَبْدِلْهُ دَارًا

خَيْرًا مِنْ دَارِهِ وَأَهْلًا خَيْرًا مِنْ أَهْلِهِ وَزَوْجًا خَيْرًا مِنْ زَوْجِهِ وَأَدْخِلْهُ

الْجَنَّةَ وَأَعِذْهُ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ أَوْ مِنْ عَذَابِ النَّارِ قَالَ: حَتَّى تَمْتِنْتُ أَنْ

أَكُونَ أَنَا ذَلِكَ الْمَيِّتَ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالنَّسَائِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ.

1009. Авф ибн Молик розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоху алайҳи васаллам бир жаноза намози ўқидилар. Бас, мен дуоларидан ёдлаб олдим:

«Эй бор Худоё, уни мағфират қилгин ва раҳм қилгин, офиятда қилгин, афв қилгин, тушар жойини хурматли қилгин, кирар жойини кенг қилгин. Уни сув, қор ва дўл билан ювгин. Оқ кийимимнинг кирини тозалаганидек, унинг хатоларини поклагин. Унинг ҳовлиси ўрнига яхшироқ ҳовли бергин, аҳли ўрнига яхшироқ аҳл бергин, жуфти ўрнига яхшироқ жуфт бергин. Уни жаннатга киритгин. Унга қабр азобидан ёки дўзах азобидан паноҳ бергин».

ҳаттоки, ўша ўлик мен бўлсам эдим, деб орзу қилдим».

Муслим, Насайй ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Яъни, Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васалламнинг жанозада ўқиган дуоларини эшитиб туриб, ровий Авф ибн Молик розияллоху анху ўша ўлик мен бўлсам эди, деб орзу қилган эканлар.

1010- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ قَالَ: صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ρ عَلَى جَنَازَةٍ

فَقَالَ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا وَصَغِيرِنَا وَكَبِيرِنَا وَذَكَرِنَا وَأُنْثَانَا
وَشَاهِدِنَا وَغَائِبِنَا اللَّهُمَّ مَنْ أَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَأَحْيِهِ عَلَى الْإِيمَانِ وَمَنْ تَوَفَّيْتَهُ
مِنَّا فَتَوَفَّهُ عَلَى الْإِسْلَامِ اللَّهُمَّ لَا تَحْرِمْنَا أَجْرَهُ وَلَا تُضِلَّنَا بَعْدَهُ. رَوَاهُ
أَصْحَابُ السُّنَنِ.

1010. Абу Ҳурайра розияллоху анхудан ривоят

қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам жаноза намози ўқидилар ва:

«Эй бор Худоё! Тиригимизни ва ўлигимизни, кичигимизни ва каттамызни, эркагимизни ва аёлимизни, ҳозиримизни ва ғойибимизни мағфират қилгин. Эй бор Худоё! Биздан кимни тирилтирсанг, иймонда тирилтиргин. Биздан кимни вафот этдирсанг, Исломда вафот этдиргин. Эй бор Худоё! Унинг ажридан бизни маҳрум қилма ва ундан кейин бизни залолатга кетказма», дедилар».

Сунан эгалари ривоят қилишган.

Шарҳ: Имом Термизийнинг ривоятларида аввал Ислом, кейин иймон зикр қилинган. Худди ана ўша ривоят ҳанафий мазҳабида жаноза намозидаги дуо этиб қабул қилинган.

1011- وَلَا يُبِي دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ: اللَّهُمَّ أَنْتَ رُبُّهَا وَأَنْتَ خَلَقْتَهَا

وَأَنْتَ هَدَيْتَهَا لِلْإِسْلَامِ وَأَنْتَ قَبَضْتَ رُوحَهَا وَأَنْتَ أَعْلَمُ بِسِرِّهَا
وَعَلَانِيَتِهَا جَنَّاتِكَ شَفَعَاءَ فَاعْفُ رَحْمَةً لَهُ.

1011. Абу Довуд ва Насай ривоятларида:

«Эй бор Худоё! Сен бунинг Роббисан. Сен бун халқ қилгансан. Сен бун Исломга ҳидоят қилгансан. Сен бунинг руҳини қабз қилгансан. Сен бунинг сирини ошкорасини билурсан. Биз шафоатчи бўлиб келдик, уни мағфират қилгин», дейилган.

1012- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ ر قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ كَيْفَ

تُصَلَّى عَلَى الْجَنَازَةِ فَقَالَ: أَنَا لَعَمْرُ اللَّهِ أَخْبِرُكَ أَتَّبِعُهَا مِنْ أَهْلِهَا فَإِذَا

وَضَعْتَ كَبَّرْتَ وَحَمَدْتُ اللَّهَ وَصَلَّيْتُ عَلَى نَبِيِّهِ ثُمَّ أَقُولُ اللَّهُمَّ إِنَّهُ عَبْدُكَ وَابْنُ عَبْدِكَ وَابْنُ أَمَتِكَ كَانَ يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُكَ وَرَسُولُكَ وَأَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ مُحْسِنًا فَزِدْ فِي إِحْسَانِهِ وَإِنْ كَانَ مُسِيئًا فَتَجَاوَزْ عَنْ سَيِّئَاتِهِ اللَّهُمَّ لَا تَحْرِمْنَا أَجْرَهُ وَلَا تَفْتِنَّا بَعْدَهُ. رَوَاهُ الْإِمَامَانِ مَالِكٌ وَالشَّافِعِيُّ.

1012. *Абу Саъид ал-Мақбурий розияллоху анхудан ривоят қилинади:*

«Абу Хурайрадан, жаноза намозини қандок ўқийсан, деб сўрадим. Бас, у:

«Аллоҳга қасамки, мен сенга хабар бераман. Мен у(жаноза)га аҳли билан эргашаман. Қачон қўйилса, такбир айтаман ва Аллоҳга ҳамд айтаман. Унинг Пайғамбарига саловот айтаман, сўнгра:

«Эй бор Худоё! Албатта, у бандангдир, бандангнинг ўғлидир, чўрингни ўғлидир. Сендан бошқа илоҳи маъбуд йўқ. Ва, албатта, Муҳаммад Сенинг банданг ва Расулинг, деб шохидлик берар эди. Сенинг ўзинг уни яхши билувчисан. Эй бор Худоё! Агар у яхши бўлса, яхшилигини зиёда қил. Агар ёмон бўлса, ёмонликларини кечиб юбор. Эй бор Худоё! Бизни унинг ажридан махрум қилма ва ундан кейин фитнага дучор қилма», дейман, деди»

Имом Молик ва Имом Шофеъийлар ривоят қилишган.

Шарҳ: Аввало, ровий Абу Саъид ал-Мақбурий розияллоху анху билан яқиндан танишиб олайлик:

Абу Саид ал-Мукбурий куняси билан машҳур бўлган бу кишининг исмлари Кайсон ибн Мавлодир. Мақобирда туғилиб, ўша ерда ўсиб улғайди. ҳадисларни Умар ибн Хаттоб, Абу Хурайра, Абу Саъид ал-Худрийлардан ривоят

килдилар. Бу зот Валид ибн Абдулмаликнинг халифалик даврида Мадинада вафот этдилар.

Энди ушбу ривоятларга қанчалик уйғун эканини кўришимиз учун ҳанафий мазҳаби бўйича жаноза намози қандоқ ўқилишини кўриб чиқайлик:

«Ният қилингандан сўнг, такбир айтиб кулоқ қоқилади.

Кейин «Субҳанакаллоҳумма ва бихамдика»ни ўқиб, яна такбир айтилади, аммо қўл кўтарилмайди.

Сўнгра намоздаги каби «Аллоҳумма солли аъла»лар ўқилиб, қўл кўтармасдан яна такбир айтилади.

Кейин, «Аллоҳуммағфирли ҳаййина ва маййитина» охиригача ўқилиб, яна бир такбир айтилиб, салом берилади.

Жаноза намозига кечикиб келган одам имомнинг тўртинчи такбиридан кейин келса, намозга кеч қолган бўлади. Агар тўртинчи такбирдан аввал келса, такбири таҳримани қилиб, имомга эргашади. Кейин имомнинг такбирига эргашади. Имом салом берганидан кейин қолган такбирларни ўзи айтиб қўяди. Агар маййитни елкаларга кўтарилишидан ва ўзининг кеч қолишидан кўркса, дуоларни ўқимай қолган такбирларни кетма-кет айтади.

يُصَلِّي عَلَى الْوَلَدِ إِذَا اسْتَهْلَ

ОВОЗ ЧИҚАРГАН ГЎДАККА ЖАНОЗА НАМОЗИ ЎҚИЛАДИ

1013- عَنْ الْمُغِيرَةِ τ عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: الرَّكْبُ خَ لَفَ

الْجَنَازَةِ وَالْمَاشِي حَيْثُ شَاءَ مِنْهَا وَالطِّفْلُ يُصَلَّى عَلَيْهِ. رَوَاهُ أَصْحَابُ

السُّنَنِ. وَزَادَ أَبُو دَاوُدَ: وَالسَّقَطُ يُصَلَّى عَلَيْهِ وَيُدْعَى لِوَالِدَيْهِ بِالْمَغْفِرَةِ

وَالرَّحْمَةِ. وَلِلزَّمَذِيِّ: الطُّفْلُ لَا يُصَلِّي عَلَيْهِ وَلَا يَرِثُ وَلَا يُورَثُ حَتَّى
يَسْتَهْلَ.

1013. Муғийра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Улов минган жаноза орқасидан (юради). Пиёда хоҳлаган жойидан. Гўдакка намоз ўқилади», дедилар».

Сунан эгалари ривоят қилганлар.

Абу Довуд:

«Муддатидан олдин тушиб кетган болага намоз ўқилади ва ота-онасига мағфират ҳамда раҳмат сўраб дуо қилинади» жумласини зиёда қилган.

Термизийнинг ривоятида эса:

«Токи овоз чиқармагунча гўдакка намоз ўқилмайди, мерос ҳам олмайди, мерос олинмайди ҳам», дейилган.

Шарҳ: Ушбу ҳадисдан олинadиган фойдалар:

1. Жанозани олиб кетилаётганда улов минган кишилар унинг ортидан юриши кераклиги.

2. Пиёда юрган кишиларнинг ихтиёри ўзида, хоҳлаган жойдан юраверса мумкинлиги.

3. Онанинг қорнидан муддатидан олдин тушган болага намоз ўқиш ҳақида ривоятлар ҳар хил бўлгани учун имомлар ҳам ҳар хил ҳукм олганлар.

Аввало, тўрт ой тўлмасдан олдин тушиб кетган болага жаноза намози ўқилмайди. Чунки унга жон кирмаган бўлади.

Имом Аҳмад тўрт ойу ўн кундан кейин тушган ҳар қандай болага намоз ўқилади, деганлар.

Бошқа имомлар тириклик аломати бўлса ўқилади, бўлмаса ўқилмайди, деганлар. Тириклик аломати эса, акса уриши, овоз чиқариши ёки қимирлашидир. Агар шу аломатлар билинса, унга катта одамга қилинган муомала қилинади. Жаноза ўқилади. Меросга ҳақли бўлса, мерос

берилади. Ортидан қолган мерос эса, меросхўрлари томонидан бўлиб олинади.

1014- وَقَالَ الْحَسَنُ يَفْرَأُ عَلَى الطِّفْلِ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَيَقُولُ
اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ لَنَا فَرَطًا وَسَلَفًا وَأَجْرًا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

1014. ҳасан: «Ёш болага Фотиҳа сураси ўқилади ва: «Эй бор Худоё! Уни бизга фарат қилгин, ўтгин ва ажр қилгин», дейилади», деган.

Бухорий ривоят қилган.

Шарҳ: Чала туғилиб овоз чиқарганга жаноза ўқилганидан кейин, албатта, ёш болаларга ҳам ўқилади. Фақат дуода бошқа дуо ўқилади. Ушбу ривоятда ана ўша дуонинг матни келтирилмоқда. Ёш болаларга жаноза ўқиш зарурлиги бошқа ҳадисларда ҳам таъкидланган. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам ўғиллари Иброҳимга жаноза ўқиганлар.

فضل الصلاة على الجنازة ومقام المصلي منها

**ЖАНОЗА НАМОЗИ ЎҚИШНИНГ ФАЗЛИ ВА НАМОЗ
ЎҚУВЧИ ҚАЕРДА ТУРИШИ**

1015- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَنْ شَهِدَ الْجَنَازَةَ
حَتَّى يُصَلِّيَ عَلَيْهَا فَلَهُ قِيرَاطٌ وَمَنْ شَهِدَ حَتَّى تُدْفَنَ كَانَ لَهُ قِيرَاطَانِ
قِيلَ: وَمَا الْقِيرَاطَانِ قَالَ مِثْلُ الْجَبَلَيْنِ الْعَظِيمَيْنِ رَوَاهُ الْحَمْسَةُ. وَفِي
رَوَايَةٍ: أَصْغَرُهُمَا مِثْلُ أُحُدٍ. وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ يُصَلِّي عَلَيْهَا ثُمَّ يَنْصَرِفُ

فَلَمَّا بَلَغَهُ حَدِيثُ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ لَقَدْ ضَيَعْنَا قَرَارِيضَ كَثِيرَةً.

1015. *Абу Хурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Ким жанозага намоз ўқилгунча ҳозир бўлса, унга бир қийрот савоб, ким дафн қилунгунча ҳозир бўлса, унга икки қийрот савоб», дедилар».

«Икки қийрот нимадир?» дейилди.

«Икки улкан тоққа ўхшаш нарса», дедилар».

Бешовлари ривоят қилишган.

Бошқа бир ривоятда:

«Икковларидан кичиги Уҳудга ўхшаш», дейилган.

Ибн Умар жанозага намоз ўқиб, қайтиб кетар эдилар. У кишига Абу Хурайранинг ҳадиси етганда:

«Батаҳқиқ, кўплаб қийротларни зое қилибмиз», деди».

Шарҳ: Ушбу ҳадисда жанозага ҳозир бўлиш, жаноза намозини ўқиш катта савобга сабаб бўлиши, дафн этишда қатнашиш ҳам яна шунча савобга эга қилиши ҳақида сўз бормоқда.

Улкан тоғдек савоб оз нарса эмас. Албатта, бу нарса савоб умидида жанозага қатнашган кишиларга берилади. Жаноза ва дафнга бошқа умид билан борганларга эса ўша умид қилган нарсалари берилади. Ушбу маънони уламоларимиз алоҳида таъкидлаганлар. Чунки бошқа ҳадисларда шу маъно ўз аксини топган.

Ибн Умар розияллоҳу анҳунинг тасарруфларидан эса, баъзида улкан ва олим саҳобалар ҳам баъзи масалалардан хабардор бўлмай қолишлари мумкинлигини тушунамиз. Шу билан бирга, уларнинг камтарликлари, илм етганда дарҳол қабул қилишларини биламиз. Бизлар ҳам улардан ўрнак олишимиз керак бўлади.

Ушбу ҳадиси шарифга амал қилиб, доимо жаноза

намозига ҳозир бўлиб уни ўқишга ва маййитни дафн қилишда ҳам қатнашишга ҳаракат қилишимиз керак.

1016- عَنْ سَمُرَةَ ط قَالَ: صَلَّيْتُ وَرَاءَ النَّبِيِّ ρ عَلَى امْرَأَةٍ مَاتَتْ فِي نَفَاسِهَا فَقَامَ عَلَيْهَا وَسَطَهَا. رَوَاهُ الْخُمْسَةُ.

1016. Самура розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг орқаларидан нифосида ўлган бир аёлга намоз ўқидим. Бас, у зот унинг ўртасида турдилар».

Бешовлари ривоят қилинган.

Шарҳ: Бу ривоятда зикри келаётган саҳобия аёлнинг исмлари Умму Каъб розияллоҳу анҳо бўлиб, у бола туккач ўлган эди.

Ушбу ривоятга амал қилиб, бизда ҳам жаноза аёл киши бўлса, имом тобутнинг ўртасида туради. Аёл киши учун шундоқ бўлгани сатрлироқ.

1017- عَنْ أَبِي غَالِبٍ ط قَالَ: صَلَّيْتُ مَعَ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عَلَى جَنَازَةِ رَجُلٍ فَقَامَ حِيَالَ رَأْسِهِ ثُمَّ جَاءُوا بِجَنَازَةِ امْرَأَةٍ مِنْ قُرَيْشٍ فَقَالُوا: يَا أَبَا حَمْرَةَ صَلِّ عَلَيْهَا فَقَامَ حِيَالَ وَسَطِ السَّرِيرِ فَقَالَ لَهُ الْعَلَاءُ بْنُ زِيَادٍ: هَكَذَا رَأَيْتَ النَّبِيَّ ρ قَامَ عَلَى الْجَنَازَةِ مُقَامَكَ مِنْهَا وَمِنْ الرَّجُلِ مُقَامَكَ مِنْهُ قَالَ: نَعَمْ فَلَمَّا فَرَغَ قَالَ: احْفَظُوا. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَأَحْمَدُ.

1017. Абу ўолиб розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Анас ибн Молик билан бир эр кишига жаноза

ўқидим, у унинг бош томонида турди. Сўнгра қурайшлик бир аёлнинг жанозасини олиб келдилар.

«Эй Абу ҳамза, бу (аёл)га жаноза ўқинг», дейишди.

Бас, у тобутнинг ўртасига турди. Шунда унга Аъло ибн Зиёд:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг жанозада бу(аёл)да турган мақомингда ва эр кишида ҳам сен турган мақомда турганларини кўрганмисан?» деди.

«ҳа», деди Анас ибн Молик ва фориғ бўл-гандан сўнг, «ёдлаб олинглар», деди».

Термизий, Абу Довуд ва Аҳмад ривоят қилишган.

Шарҳ: Аввало, ровий Абу ўолиб розияллоҳу анху билан яқиндан танишиб олайлик.

Абу ўолиб куняси билан машҳур бу зотнинг исмлари Нофеъ Боҳилий ал-Басрийдир.

ҳадисларни Анас ибн Молик, Аъло ибн Зиёд ал-Адавийлардан ривоят қилдилар.

Бу зотдан ҳаммом ибн Яҳё, Абу Саҳбон, Абдуррахмон исмли ўғиллари ва Абдулворис ибн Саъид ва бошқалар ривоят қилишди.

Ушбу ривоятда жанозада имом аёл киши тобутининг ўртасида туриши таъкидланмоқда. Буни ўтган ҳадисда ҳам ўрганган эдик.

Бу ҳадисда янги келган нарса, жаноза эркак киши бўлса, имом унинг бош тарафида туриши лозимлигидир.

ҳанафий мазҳабида кўкрагининг тўғрисида туради, дейилади. Чунки юрак, қалб шу жойда, иймон шу жойда. Шафоат сўровчи ўша жойда тургани афзал, дейилади.

Икки жаноза намозида иштирок этган кишилар буюк саҳобий Анас ибн Молик розияллоҳу анхудан эр кишининг жанозасини ўқиганда бош томонида туриши, аёл кишининг жанозасини ўқиганда ўртасида туриши Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг суннатлари эканини сўраб олишлари илмни мустаҳкамлаб,

аниқлаб олишнинг бир туридир.

يُصَلِّي عَلَى الْجَنَازَةِ فِي الْمَسْجِدِ

ЖАНОЗА НАМОЗИ МАСЖИДДА ЎҚИЛСА ЖОИЗ

1018- عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ τ قَالَ: لَمَّا تُؤَيِّ سَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ قَالَتْ عَائِشَةُ: ادْخُلُوا بِهِ الْمَسْجِدَ حَتَّى أُصَلِّيَ عَلَيْهِ فَأُنْكَرَ ذَلِكَ عَلَيْهَا فَقَالَتْ: مَا أَسْرَعَ مَا نَسِيَ النَّاسُ وَاللَّهِ لَقَدْ صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ρ عَلَى ابْنَيْ بَيْضَاءَ فِي الْمَسْجِدِ سُهَيْلٍ وَأَخِيهِ. رَوَاهُ الْحُمْسَةُ إِلَّا الْبُخَارِيَّ.

1018. Абу Салама ибн Абдуррахмон розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Саъд ибн Абу Ваққос вафот этганда Оиша:

«Уни масжидга олиб киришлар, мен ҳам унга жаноза ўқийин», деди. Унинг бу гапи инкор қилинди. Шунда у:

«Одамлар қандоқ ҳам тез унутадилар-а! Аллоҳга қасамки, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам Байзоънинг ўғиллари, Суҳайл ва унинг укасига масжидда жаноза ўқиганлар», деди».

Бешовларидан фақат Бухорий ривоят қилмаган.

Шарҳ: «Байзоъ» саҳобия аёл розияллоҳу анҳонинг сифатлари бўлиб оқ маъносида, у кишининг кунялари Умму Суҳайл, исмлари Даъд бўлган.

Суҳайлнинг укасининг исми Сафвон бўлган. Оталари эса Ваҳб ибн Робийъа ал-Қураший бўлган.

Ушбу ривоятдан масжидда жаноза намози ўқиш жоизлиги келиб чиқади. ҳазрати Абу Бакр ва ҳазрати Умар розияллоҳу анҳумларга ҳам жаноза масжидда ўқилган.

Ушбу ривоятда Оиша онамиз розияллоҳу анҳонинг фазллари, ҳурматлари ва илмлари очиқ-ойдин кўриниб турибди. Яна аёл киши ҳам жаноза ўқиши маълум бўлмоқда.

تَجُوزُ الصَّلَاةُ عَلَى الْقَبْرِ وَعَلَى الْغَائِبِ

ҚАБРГА ВА ҒОЙИБГА ЖАНОЗА ЎҚИШ

1019- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ أَنَّ امْرَأَةً سَوْدَاءَ كَانَتْ تَقُومُ الْمَسْجِدَ
أَوْ شَابًّا فَقَعَدَهَا رَسُولُ اللَّهِ ρ فَسَأَلَ عَنْهَا أَوْ عَنْهُ فَقَالُوا: مَاتَ قَالَ:
أَفَلَا كُنْتُمْ آذَنْتُمُونِي قَالَ: فَكَأَنَّهُمْ صَعَّوْا أَمْرَهَا أَوْ أَمْرَهُ فَقَالَ: دُلُونِي
عَلَى قَبْرِهِ فَدَلُّوهُ فَصَلَّى عَلَيْهَا ثُمَّ قَالَ: إِنَّ هَذِهِ الْقُبُورَ مَمْلُوءَةٌ ظُلْمَةً
عَلَى أَهْلِهَا وَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُنَوِّرُهَا لَهُمْ بِصَلَاتِي عَلَيْهِمْ. رَوَاهُ الثَّالِثِيُّ.

1019. Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Масжидни супуриб юрадиган қора аёл ёки йигит бор эди. Расулulloх соллаллоху алайҳи васаллам уни йўқотиб қўйиб, у хакида сўрадилар.

«У ўлди», дейишди.

«Мени чақирсангизлар бўлмасмиди?!» дедилар.

Кишилар унинг ишини кичик санабган эди. У зот:

«Менга унинг қабрини кўрсатинглар», дедилар.

Бас, у зотга унинг қабрини кўрсатишди ва унга намоз

ўкидилар ва сўнгра:

«Албатта, бу қабрлар ўз аҳли учун зулмат ила тўладир. Албатта, Аллоҳ азза ва жалла уларни менинг намозим ила мунаввар қилур», дедилар».

Учовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ривоятни ҳужжат қилиб, Шофеъий ва ханбалий мазҳаблари қабр устидан жаноза намози ўқилса бўлади, дейдилар.

Аммо Моликий ва ҳанафий мазҳаблари қабр устидан жаноза намози ўқиб бўлмайди. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг масжидни супуриб юрадиган аёлга қабри устидан жаноза намози ўқиганлари хос нарса, уни умумлаштириб бўлмайди, дейдилар.

Уларнинг мазҳаби бўйича фақат жанозасиз кўмилган маййитгагина қабри устидан жаноза ўқиш жоиз. Бўлмаса, ўша одамга жаноза ўқилмай қолгани учун ҳамма мусулмонлар гуноҳкор бўладилар. Модомики, бир гуруҳ мусулмонлар фарзи кифояни адо этиб, ўлган мусулмон одамнинг жанозасини ўқиб кўмдиларми, бошқалари қабри устидан жаноза ўқишларига ўрин йўқ, дейилади.

Пайғамбаримиз мазкур аёлга жаноза намозини қабри устига бориб ўқиган бўлсалар маълум маънолар учун қилган бўлиб, бу нарса у зот соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ўзларига хосдир. Буни ҳадиснинг охиридаги:

«Албатта, бу қабрлар ўз аҳли учун зулмат ила тўладир. Албатта, Аллоҳ азза ва жалла уларни менинг намозим ила мунаввар қилур», деган гапларидан ҳам билиб олса бўлади.

Бу ривоятда фикҳий масаладан ташқари, буюк ахлоқий масала ҳам ўз аксини топган. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг бошқа саҳобаларининг қабрига жаноза намози ўқиганлари маълум эмас. Аммо нима учун масжидни супуриб юрадиган қора аёлнинг жанозасини унинг қабри устига бориб ўкидилар? Саҳобаи

киромларнинг жаноза ўқиб кўмганлари билан кифояланмадилар?

Боиси, ривоятда зикр қилинганидек, саҳобалар у аёлнинг ишини кичик санашган эдилар. Ривоятларда келишича, жанозани кечаси ўқишган эди. Шунинг учун бир қора аёлнинг жанозасига Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламни уйғотиб, овора қилиб юрамизми, деган эдилар. Бу иш эса, Ислом динининг кишилар тенглиги, фақат иймонлари ва тақволарига қараб тақдирланишлари ҳақидаги таълимотларига зид эди.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам бу ишни бепарво ташлаб қўя олмас эдилар. Агар шундоқ қилинмаса, кейинчалик жаноза ўликнинг мол-дунёсига, мансабига қараб ўқиладиган бўлиб кетар эди.

Одамлар Ислом таълимотидан узоқлашганларида шундоқ бўлди ҳам. Мусулмон кишилар бу масалада ҳам Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламдан ўрнак олишлари керак. Айниқса, имом-хатиблар, уламолар бу ишга алоҳида эътибор беришлари лозим.

1020- عَنْ جَابِرٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: قَدْ تُؤَيِّيَ الْيَوْمَ رَجُلٌ صَالِحٌ مِنَ الْحَبَشِ فَهَلُمَّ فَصَلُّوا عَلَيْهِ قَالَ: فَصَفَّفْنَا فَصَلَّى النَّبِيُّ ρ عَلَيْهِ وَنَحْنُ صُفُوفٌ قَالَ جَابِرٌ: كُنْتُ فِي الصَّفِّ الثَّانِي أَوِ الثَّلَاثِ. رَوَاهُ الْخُمْسَةُ.

1020. Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Бугун ҳабашдан бир солиҳ одам вафот этди, келинлар, унга намоз ўқинлар», дедилар.

Бас, сафга турдик. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам унга жаноза намози ўқидилар, биз саф тортиб

турдик. Жобир:

«Мен иккинчи ёки учинчи сафда эдим», деди».

Бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ривоятда ҳабашистон подшоси Нажошийнинг вафоти ва унга ўқилган ғойибона жаноза ҳақида сўз кетмоқда.

Бу маънодаги ҳадис юқорида ўтди. Ўша ҳадиснинг шарҳида ғойибона жаноза ҳақида уламоларимиз қандок фикрлар айтишгани ҳақида батафсил сўз юритдик.

تَكْفِي الصَّلَاةِ عَلَى الْجَنَائِزِ

БИР НЕЧА ЖАНОЗАГА БИР НАМОЗ КИФОЯ

1021- عَنْ عَمَّارٍ مَوْلَى الْحَارِثِ بْنِ نَوْفَلٍ ط أَنَّهُ شَهِدَ جَنَازَةً

أُمَّ كُثُومٍ وَابْنَهَا فَجُعِلَ الْعَلَامُ مِمَّا يَلِي الْإِمَامَ فَأَنْكَرْتُ ذَلِكَ وَفِي الْقَوْمِ
ابْنُ عَبَّاسٍ وَأَبُو سَعِيدٍ الْخُدْرِيُّ وَأَبُو قَتَادَةَ وَأَبُو هُرَيْرَةَ فَقَالُوا هَذِهِ
السُّنَّةُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتَّسَائِيُّ.

1021. ҳорис ибн Навфал розияллоҳу анҳунинг мавлоси Аммордан ривоят қилинади:

«У Умму Кулсум ва унинг ўғлининг жанозасига ҳозир бўлган эди.

«Болани имомга яқин томонга қўйишди. Мен буни инкор қилдим. Одамларнинг ичида Ибн Аббос, Абу Саъид ал-Худрий, Абу Қатода, Абу Хурайралар бор эди. Улар: «Суннат шу», дедилар».

Абу Довуд ва Насайй ривоят қилишган.

Шарҳ: Аввало, ровий Аммор раҳматуллоҳи алайҳи

билан яқиндан танишиб олайлик:

Аммор ибн Абу Амморнинг кунялари Абу Абдуллоҳ. Бу зот тобеинлардан эдилар. Ривоят қилган ҳадислари ишончли деб тан олинади.

ҳадисларни Ибн Аббос, Абу Ҳурайра, Абу Саъид ал-Худрий, Абу Қатода, Абдуллоҳ ибн Навфал, Жобир ибн Абдуллоҳлардан ривоят қилдилар.

Бу зотдан Ато ибн Абу Раббоҳ, Нофеъ, Али ибн Зайд, Шуъба, Муаммар, Юнус ибн Убайд, Холид ал-Хузъий ва бошқалар ривоят қилишди.

Бу зот Холид ибн Абдуллоҳ волийлик пайтида вафот этдилар.

Ушбу ривоятда номлари зикр қилинаётган Умму Кулсум ҳазрати Алининг қизлари эдилар. У киши ўғиллари Зайд билан бир вақтда вафот қилганлар. Қайси бирлари олдин, қайси бирлари кейин узилганини билиб бўлмаган. Шунинг учун ораларида мерос масаласи ҳам жорий қилинмаган.

Бу ривоятдан иккита фикҳий масала олинади.

1. Бир неча маййитга битта жаноза намози ўқиш мумкин.

2. Жаноза бир нечта бўлганида аввал эркак жинсига мансуб бўлганларини имом тарафга яқин қилиб қўйиб, кейин аёл жинсига мансубларни қўйиш кераклиги.

Катта ва илми ила машҳур саҳобаи киромларнинг гувоҳлик беришларича, бу амал суннат экан.

1022 - وَقَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ: سَمِعْتُ نَافِعًا يَزْعُمُ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ صَلَّى عَلَى تِسْعِ جَنَائِزٍ جَمِيعًا فَجَعَلَ الرِّجَالُ يَلُونُ الْإِمَامَ وَالنِّسَاءَ يَلِينَ الْقِبْلَةَ فَصَفَّهْنَ صَفًّا وَاحِدًا. رَوَاهُ النَّسَائِيُّ.

1022. Ибн Журайж айтади:

«Нофеъдан эшитишимча, Ибн Умар тўққизта жанозани тўплаб туриб, эркакларни имомга яқин томонга, аёлларни қибла томонга қилиб ҳаммасини бир сафга тизиб туриб жаноза ўқиган экан».

Насайй ривоят қилган.

Шарх: Ушбу ривоят олдинги ривоятни тасдиқлаб келмоқда. Фақат бунда жанозалар сони иккита эмас, тўққизта. Ибн Умар розияллоҳу анҳудек олим ва катта саҳобий Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламдан кўрмаган бўлсалар, ўзларича бундоқ қилмайдилар. Зотан, олдинги ривоятда суннат шундоқ эканини катта саҳобалар таъкидладилар.

كثرة الصفوف أرجى للقبول

САФ КЎП БЎЛСА, ҚАБУЛГА УМИДЛИ БЎЛАДИ

1023- عَنْ مَالِكِ ابْنِ هُبَيْرَةَ ط عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَا مِنْ مَيِّتٍ يَمُوتُ فَيُصَلِّيَ عَلَيْهِ ثَلَاثَةُ صُفُوفٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ إِلَّا أَوْجَبَ قَالَ ابْنُ هُبَيْرَةَ: فَكَانَ مَالِكٌ إِذَا اسْتَقَلَ أَهْلَ الْجَنَازَةِ جَرَّاهُمْ ثَلَاثَةَ الصُّفُوفِ لِهَذَا الْحَدِيثِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

1023. Молик ибн хубайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Қайси бир маййит ўлганидан кейин унга мусулмонлардан уч саф намоз ўқиса, албатта, (Аллоҳ жаннатни) **вожиб қилади**», дедилар».

Ибн хубайра айтадики:

«Молик аҳли жанозани оз кўрса шу ҳадисга биноан, уларни уч сафга бўлар эди».

Абу Довуд ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Аввало, ровий Молик ибн ҳубайра розияллоҳу анху билан яқиндан танишиб олайлик:

Молик ибн ҳубайра ибн ҳодий Сукуний ал-Киндий, кунялари Абу Саид.

Умавийлар асрида Кинда қабиласининг бошлиқларидан эдилар. Сиффийн урушида Муовия билан иштирок этдилар, Муовияга байъат берилган кун инсонлар орасида хутба ўқиган киши шу зот эдилар.

ҳижратнинг 48-йили денгиздаги бўлган ғазотда ва Мисрни фатҳ этишда иштирок этдилар. Шу йили Муовия томонидан ҳимс шахрига волий этиб тайинланган эдилар.

Молик Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам билан бирга бўлган ва у кишидан кўплаб ҳадислар ривоят қилган.

Ундан Марсад ибн Абдуллоҳ ал-Базаний ривоят қилдилар.

Молик ибн ҳубайра розияллоҳу анху ҳижратнинг 65-йили, Марвон ибн ҳакам даврида вафот этдилар.

Ушбу ривоятда таъкидланишича, мусулмон одамнинг жаноза намозида қанча кўп саф бўлса, уларнинг маййитга ўқийдиган намозлари, қиладиган шафоатлари қабул бўлиш эҳтимоли шунча кучаяр экан. Шунинг учун ҳам Имом Молик уч сафдан оз қилиб жаноза намози ўқимас эканлар. Моликий мазҳабида ҳозир ҳам шунга амал қилинади.

1024 - عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مَا مِنْ

مَيِّتٍ يُصَلَّى عَلَيْهِ أُمَّةٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ يَبْلُغُونَ مِائَةً كُلُّهُمْ يَشْفَعُونَ لَهُ

إِلَّا شَفَّعُوا. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالتِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ.

1024. Ошиа розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Қайси бир маййитга мусулмонлардан сони юзга етадиган уммат жаноза ўқиб, ҳаммалари унга шафоатчилик қилсалар, шафоатлари қабул қилинур», дедилар».

Муслим, Термизий ва Насай ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда жаноза намозини қанча кўп одам ўқиса, шунча яхши экани таъкидланмоқда. Албатта, ихлосли, тақводор мўмин-мусулмон банданинг Аллоҳ таоло ҳузурида ўзига яраша ҳурмати бор. Ана шундоқ кишилар кўпроқ тўпланиб, жамоат намозидида вафот этган дин қардошлари ҳаққиға Аллоҳға илтижо ила уни мағфират қилишни сўраб шафоатчилик қилсалар, Аллоҳ таоло улардан баъзилари бўлмаса, баъзиларини шафоатчилигини қабул қилиб қолиши ажаб эмас. Шунинг учун ҳам жаноза намозини ихлос ва эътиқод билан ўқиб, маййитга Аллоҳдан мағфират сўраб дуо қилиш керак бўлади.

1025 - عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَا مِنْ رَجُلٍ

مُسْلِمٍ يَمُوتُ فَيَقُومُ عَلَى جَنَازَتِهِ أَرْبَعُونَ رَجُلًا لَا يُشْرِكُونَ بِاللَّهِ شَيْئًا إِلَّا شَفَعَهُمُ اللَّهُ فِيهِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ.

1025. Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Қайси бир мусулмон одам ўлса-ю, унинг жанозасида Аллоҳға ширк келтирмаган қирқ киши туриб ўқиса, албатта, Аллоҳ унга ўшаларни шафоатчи қилур», дедилар».

Муслим ва Абу Довуд ривоят қилишган.

Шарҳ: Аввал юз киши, деб энди қирқ киши дейилмоқда. Бунда ҳеч қандай қарама-қаршилиқ йўқ. Бу

Ушбу ривоятлардан оладиган хулосамиз иложи борица жаноза намозида ихлосли, такводор мўмин-мусулмонларнинг кўпроқ иштирок этишларига эришиш кераклигидир.

МУСУЛМОНЛАРНИНГ МАЙЙИТГА МАҚТОВИ ҚАБУЛДИР

1026. Анас розияллоху анхудан ривоят қилинади:

249

дедилар.

Яна бир жанозани олиб ўтилди. Унинг ҳақида ёмон гаплар айтилди. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам, вожиб бўлди, вожиб бўлди, вожиб бўлди, дедилар.

Умар розияллоҳу анҳу:

«Ота-онамиз сизга фидо бўлсин, нима вожиб бўлди?» деди.

Шунда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Яхши гаплар айтилган одамингизга жаннат вожиб бўлди. Ёмон гаплар айтилган одамингизга дўзах вожиб бўлди. Сиз Аллоҳнинг ер юзидаги шоҳидларисиз. Сиз Аллоҳнинг ер юзидаги шоҳидларисиз. Сиз Аллоҳнинг ер юзидаги шоҳидларисиз», дедилар».

Бешовлари ривоят қилишган.

Насайининг лафзида:

«Фаришталар Аллоҳнинг осмондаги шоҳидларидир. Сиз Аллоҳнинг ер юзидаги шоҳидларисиз», дейилган.

Шарҳ: Имом Ҳоким ривоятида айтилишича, биринчи жаноза ҳақида саҳобаи киромлар:

«Бу Аллоҳни ва Унинг Расулини яхши кўрар эди. Аллоҳнинг тоати бўйича амал қилар ва доимо шунга интилар эди», дейишган эканлар.

Яъни, биринчи ўтган жаноза мухлис, тақводор, мўмин-мусулмон одам бўлган экан. Саҳобаи киромлар бориға гувоҳлик берган эканлар. Ана ўша гувоҳликлари қабул бўлиб, мазкур шахсга жаннат вожиб бўлибди.

Яна Имом Ҳоким ривоят қилишича, иккинчи жаноза ҳақида саҳобаи киромлар:

«Бу Аллоҳни ва Унинг Расулини яхши кўрмас эди. Аллоҳга маъсият қилар ва доимо шунга интилар эди», дейишган.

Бу икки гувоҳликни ҳам Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам, бу кимнинг жанозаси, деб сўраганларидан сўнг

беришган.

Имом Табароний Каъб ибн Ужра розияллоху анхудан ривоят қилишларича, Пайғамбар соллаллоху алайҳи васалламга жанозани олиб келишганда, бу қандоқ ҳам ёмон одам, деб унинг ҳақида ёмон гаплар айтишган. Шунда Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васаллам, шуларни аниқ биласизларми, деганлар. Саҳобаи киромлар, ҳа, дейишганида, Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васаллам, вожиб бўлди, деганлар.

Аввалги ҳадисларда ўлганларни фақат яхшилик билан эслаш ҳақида сўз кетган эди. Бу ерда ёмонлик билан зикр қилиш қандоқ бўлди, деган савол пайдо бўлиши табиий.

Бу аввало, ўлганларни сўкишдан қайтариш маъносидаги ҳадислар кофир, мунофиқ ва гуноҳ ишларни очиқ-ойдин қилмаган кишиларга хосдир. Аммо ушбу уч тоифани уларнинг йўлидан, уларга эргашишдан ҳазар қилиш учун ёмон гаплар билан эслаш ҳаром бўлмайди, дейилган.

Шунга ўхшаган бошқа бир қанча саволлар ҳозир биз ўрганаётган ҳадисларнинг зоҳирий маъносидан келиб чиққан. Ушбу ҳадисларни сиртдан ўрганган одамда бу дунёда нима қилса қилиб юрган одам ўлгандан кейин орқасидан одамлар яхши эди, деб гувоҳлик берсалар жаннатий, бутун умрини тақво ва ибодат билан ўтказган одам ўлгандан кейин одамлар орқасидан ёмон эди, деб гувоҳлик берса, дўзахий бўлиб кетаверар экан-да, деган ҳаёл пайдо бўлиши мумкин.

Аслида эса ундоқ эмас. Аввало, юқорида зикр қилинганидек, Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам, вожиб бўлди, дейишларидан олдин шундоқ эканини биласизми, деб сўраганлар. Яъни, маййитга берилган гувоҳлик воқеликка тўғри келиш-келмаслигини аввал суриштириб кўриб, кейин жаннат ёки дўзах вожиб бўлди,

деганлар. Шунинг учун бундоқ гувоҳликда тирикларнинг гувоҳлиги ўликларнинг амалига мос келиши керак, деган шарт келиб чиқади.

Ўтган машҳур уламолардан Ибн ат-Тийн раҳматуллоҳи алайҳи:

«Бу иш саҳобаларга хосдир. Улар доимо ҳикмат билан гапирар эдилар», деган.

Шунингдек, бу иш ишончли ва тақводор кишиларга хос, деган уламолар ҳам бор.

Имом Аҳмад раҳматуллоҳи алайҳи Абу Қатодадан ривоят қилишларича, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам мазкур икки кишидан ёмоннинг жанозасини ўқимай, мақталганининг жанозасини ўқиган эканлар.

1027- عَنْ أَبِي الْأَسْوَدِ τ قَالَ: قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ وَقَدْ وَقَعَ بِهَا

مَرَضٌ فَجَلَسْتُ إِلَى عُمَرَ τ فَمَرَّتْ بِهِمْ جَنَازَةٌ فَأُتِنِي عَلَى صَاحِبِهَا

خَيْرًا فَقَالَ عُمَرُ: وَجَبَتْ ثُمَّ مَرَّ بِأُخْرَى فَأُتِنِي عَلَى صَاحِبِهَا خَيْرًا

فَقَالَ عُمَرُ: وَجَبَتْ ثُمَّ مَرَّ بِالثَّالِثَةِ فَأُتِنِي عَلَى صَاحِبِهَا شَرًّا فَقَالَ:

وَجَبَتْ فَقَالَ أَبُو الْأَسْوَدِ وَمَا وَجَبَتْ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ قَالَ قُلْتُ كَمَا

قَالَ النَّبِيُّ ρ: أَيُّمَا مُسْلِمٍ شَهِدَ لَهُ أَرْبَعَةٌ بِخَيْرٍ أَدْخَلَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ فَقُلْتُ:

وَالثَّلَاثَةُ قَالَ: وَثَلَاثَةٌ فَقُلْتُ: وَاثْنَانِ قَالَ: وَاثْنَانِ ثُمَّ لَمْ نَسْأَلْهُ عَنِ

الْوَاحِدِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ.

1027. Абул Асвад розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Мадинага бордим. У ерда касаллик тарқалган экан. Умар розияллоҳу анҳунинг олдида ўтирдим. Уларнинг олдидан жаноза ўтди. Бас, унинг соҳибига

мақтов айтилди. Умар вожиб бўлди, деди. Сўнгра яна бошқаси ўтди. Унинг соҳибига ҳам мақтов айтилди. Умар вожиб бўлди, деди. Кейин учинчиси олиб ўтилди. Унинг соҳибига ёмон гап айтилди. Умар вожиб бўлди, деди. Абул Асвад:

«Нима вожиб бўлди, эй амирал мўминин?» деди.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам нима деган бўлсалар, шуни айтдим. Қайси бир мусулмонга тўртта одам яхшилик ила гувоҳлик берса, Аллоҳ уни жаннатга киритади», деди.

«Учта бўлса ҳамми?» дедим.

«Учта бўлса ҳам», деди.

«Иккита бўлса ҳамми?» дедим.

«Иккита бўлса ҳам», деди.

Битта ҳақида сўрамадик».

Бухорий, Термизий ва Насайи ривоят қилишган.

Шарҳ: Аввало, ровий Абул Асвад розияллоҳу анҳу билан яқиндан танишиб олайлик:

Абул Асвад куңяси билан машҳур бу тобеиннинг исмлари Золим ибн Амрдир. Бу зот тили ўткир, заковотли, фаҳми кучли, доно киши бўлганлар.

Абул Асвад Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам даврларида Исломга кирганлар-у, лекин Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам билан кўришмаганлар.

Жамал воқеасида Али розияллоҳу анҳу билан иштирок этдилар. Агар Ибн Аббос Басрадан чиқиб кетадиган бўлсалар, ўринларига Абул Асвадни бошлиқ қилиб кетардилар. Бу ишга халифа Али розияллоҳу анҳу ҳам иқрор бўлардилар.

Абул Асвад ҳижратнинг 85-йили Басрада вафот этдилар. Уламоларимиз икки одил сифатли мусулмоннинг гувоҳлиги ила дунёвий ишларда банданинг ҳаққи собит бўлади, ўша икки одил мусулмоннинг гувоҳлиги билан ухровий ишларда Аллоҳнинг ҳаққи собит бўлса ажаб

эрмас, дейдилар.

Дунёвий ишларда банданинг ҳаққи собит бўлиши учун гувоҳларнинг адолати шарт. Яъни, қози ҳукм чиқаришдан олдин гувоҳларнинг кимлигини текшириб кўради. Шариат талабларига жавоб берадими? Шариат амалларини бекаму кўст қиладими? Мусулмонлик шаънига доғ туширадиган ишлар қилмаганми? Авваллари ёлғон гапирган ёки ёлғон гувоҳлик бермаганми? Маҳкамада иштирок этаётган икки томонга яхши ёки ёмон маънода мойиллик йўқми? Бу каби саволлар билан уларнинг кимлиги аниқланади.

Шундоқ экан, ухровий ишларда Аллоҳнинг ҳаққини собит қилиш учун, жаннат ёки дўзах ҳукмини ажрим қилиш учун гувоҳлик беришга яна ҳам дақиқроқ шартлар бўлиши турган гап.

Аллоҳ таоло ўлганимизда гувоҳлиги қабул бўладиган чин мўмин-мусулмонлардан кўплаб кишилар яхши гувоҳлик берадиган қилсин.

لا يصلى على قاتل نفسه

ЎЗИНИ-ЎЗИ ЎЛДИРГАНГА ЖАНОЗА ЎҚИЛМАЙДИ

1028 - عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ ط قَالَ: أُتِيَ النَّبِيُّ ρ بِرَجُلٍ قَتَلَ نَفْسَهُ بِمَشَاقِصٍ فَلَمْ يُصَلَّ عَلَيْهِ. رَوَاهُ الْحُمْسَةُ إِلَّا الْبُخَارِيُّ.

1028. Жобир ибн Самура розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламга ўзини мишқослар билан ўлдирган одам олиб келинди. Бас, у зот унга жаноза ўқимадилар».

Бешовларидан фақат Бухорий ривоят қилмаган.

Шарҳ: «Мишқос» – кенг тигли, пичокқа ўхшаш нарса.

Ўзини-ўзи ўлдириш Исломда қаттиқ қораланади. Бу иш мўмин-мусулмон одамга мутлақо тўғри келмайдиган иш. Ўзини-ўзи ўлдириш Аллоҳнинг қазои қадарига норози бўлиш, Аллоҳ берган ҳаёт неъматига нонқўрлик қилиш, осийлик ва иродасизликдир. Ўзини-ўзи ўлдириш мусулмонларга хос бўлмаган қўрқоқлик ва номардликдир.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ўзини-ўзи ўлдирган одамга жаноза намози ўқимаганлари бу одамнинг қилган номаъқулчилиги учун муносиб жазо ҳамдир. Охиратда эса, алоҳида жазолар бўлади.

Имом Бухорий Собит ибн Заҳҳок розияллоҳу анҳудан ривоят қилган ҳадисда Расулуллоҳ алайҳиссалом:

«Ким ўзини темир асбоб билан ўлдирса, жаҳаннам оташида ўша билан азобланади», деганлар.

Имом Бухорий Жундаб розияллоҳу анҳудан ривоят қилган ҳадисда Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Бир одамнинг жароҳати бор эди. У ўзини ўлдирди. Шунда Аллоҳ аза ва жалла:

«Бандам мендан аввал жони ҳақида ўзи шошқолоқлик қилди. Мен унга жаннатни ҳаром қилдим», деди», деганлар.

Имом Бухорий Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилган ҳадисда Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ўзини-ўзи бўғган дўзахда ҳам ўзини бўғиб туради. Ўзига-ўзи пичоқ урган дўзахда ҳам пичоқ уриб туради», деганлар. Демак ўзини-ўзи ўлдирган одам дўзахга тушишида шубҳа йўқ.

Одамларга ўрнак бўлиши учун бу дунёда ҳам унга ўзгача муносабатда бўлинади.

Умар ибн Абдул Азиз, Авзой ва Имом Аҳмаднинг мазҳаблари бўйича ўзини-ўзи ўлдирган одамга жаноза намози ўқилмайди.

Уламолар боғий – Ислом давлатига қарши чиққанлар ва фосикларга ҳам шу ўзини-ўзи ўлдирганнинг мурасиси қилинади, дейдилар. Токи, бошқалар ҳам буларнинг қилмишини қилмасинлар.

Қолган уч имомлар эса, ўзини-ўзи ўлдирганга Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам жаноза ўқимаганлар-у, аммо бошқаларга ўқишни амр қилганлар. Шунинг учун таниқли бўлмаган оддий одамлар ўқиб қўйса бўлаверади, дейдилар.

التعجيل بأمر الميت وموت الغربة

МАЙЙИТ ИШИНИ ТЕЗЛАШТИРИШ ВА ҒУРБАТДАГИ ЎЛИМ

1029- عَنْ عَلِيٍّ ر عَنْ النَّبِيِّ ر قَالَ: يَا عَلِيُّ ثَلَاثٌ لَا تُؤَخِّرُهَا الصَّلَاةُ إِذَا أَتَتْ وَالْجَنَازَةُ إِذَا حَضَرْتَ وَالْأَيِّمُ إِذَا وَجَدْتَ لَهَا كُفْنًا. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَحْمَدُ وَالْحَاكِمُ.

1029. Али розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Эй Али, уч нарсани кечга сурма: намозни (вақти) келганда, жаноза ҳозир бўлганда ва эрсиз аёл-қизни қачон унинг тенгини топганингда», дедилар».

Термизий, Аҳмад ва Ҳоким ривоят қилишган.

Шарх: Ушбу ҳадиси шарифда кечиктириб бўлмайдиган уч нарса ҳақида сўз кетмоқда:

1. Намоз.

Намоз вақтида фарз. Уни ҳеч кечиктириб бўлмайди. Фақат унутиш ёки ухлаб қолишгина узр бўлиши мумкин. Бошқа узр йўқ. Намозни вақтида ўқиш керак.

2. Жаноза.

Жанозани ҳам узрсиз орқага суриш ҳаром. Узр эса фақат яқин кишиларини, аҳли фазл ва солиҳ кишиларни кутиш бўлиши мумкин, холос.

3. Эрсиз қиз-жувонларни эрга беришни кечиктириб бўлмайди.

Бу иш кечикса ҳам фасодга олиб бориши мумкин. Шунинг учун қиз-жувонларни тенгини топиб тезроқ узатишга уриниш керак.

1030 – عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو τ قَالَ: مَاتَ رَجُلٌ بِالْمَدِينَةِ

مِمَّنْ وُلِدَ بِهَا فَصَلَّى عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ρ ثُمَّ قَالَ: يَا لَيْتَهُ مَاتَ بِغَيْرِ

مَوْلَدِهِ قَالُوا: وَلَمْ ذَاكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: إِنَّ الرَّجُلَ إِذَا مَاتَ بِغَيْرِ

مَوْلَدِهِ قِيسَ لَهُ مِنْ مَوْلَدِهِ إِلَى مُنْقَطَعِ أَثَرِهِ فِي الْجَنَّةِ. رَوَاهُ النَّسَائِيُّ.

1030. Абдуллоҳ ибн Амр розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Мадинада ўша ерда туғилган бир киши вафот этди. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам унга жаноза ўқидилар ва сўнгра:

«Қани эди, у туғилган жойидан бошқа жойда вафот этганда», дедилар.

«Нима учун бундоқ, эй Аллоҳнинг Расули?» дейишди.

«Қачонки бир инсон ўзи туғилган жойдан бошқа жойда ўлса, жаннатдан унга туғилган жойидан изи қирқилган жойгача ўлчаб берилади», дедилар».

Насайй ривоят қилган.

Шарҳ: Чунки ғурбатда ўлган одам ватан соғинчи билан, ғурбат ваҳшатида ўлади. Аллоҳ таоло ўша банда солиҳ бандалардан бўлса, жаннатга киритиб, қилган яхши амаллари мукофотиға, ғурбат қийинчиликлари эвазига туғилган жойидан, то ғурбатда ўлган жойигача бўлган масофача ерни қирқиб, унинг ихтиёрига бераар экан.

Бу ҳадис одамлар ичида, фалончи ғурбатда ўлди, деб камситиш оҳангида айтадиган гаплари нотўғри эканини кўрсатади. Банда солиҳ бўлса, Аллоҳнинг амрида юрса, қаерда бўлса ҳам кадр-қийматини топаверар экан. Лекин кофир, мунофиқ, фосиқ, ибодатсиз бўлса, қаерда ўлса ҳам, тўппа-тўғри жаҳаннамнинг қаърига қараб йўл олаверар экан.

Шу билан жаноза намоз ҳақидаги маълумотлар ҳам охирига етди. Энди дафн, қабр саволи, таъзия ва бошқа жаноза намозидан кейин бўладиган ишлар ҳақидаги ҳадислар ўрганилади. Шу муносабат билан ҳаёлга баъзи мулоҳазалар келди.

Мусулмон инсон бу дунёдан кетиши олдидан қилинадиган энг охирги ва энг аҳамиятли иш унга жаноза намози ўқишдир. ҳа, айнан намоз, бошқа нарса эмас. Бошқа нима бўлса-бўлсин, барибир, намознинг ўрнига ўтмайди. Шунинг ўзидан мусулмон инсон ҳаётида намоз қанчалик ўрин тутишини билиб олса бўлади.

Умуман, мусулмон инсон ҳаёти ҳамма томондан намоз ила ўралган. Ушбу нарсани жуда яхши аҳамият билан ўйлаб кўришимиз керак.

Инсон туғилиши билан унга исм қўйишда ўнг қулоғига азон, чап қулоғига иқомат айтилади. ҳа, намозга айтиладиган азон ва намозга айтиладиган иқомат айтилади. Бошқа нарса айтилмайди. Нима учун? Яхши ният учун. Бола катта бўлганида намоз ўқийдиган, илоҳий нидога жавоб берадиган бўлиши учун. Шунинг ўзидан ҳам намознинг аҳамиятини тушуниб олсак бўлади. Ана ўша

кундан бошлаб мусулмон инсон ҳаёти намоз билан боғлиқ бўлиб қолади. Ўрганиб ўтган ҳадисларимизга умумий равишда бир назар солайлик:

1. Бола етти ёшга етганида намоз ўқишга амр қилиш ота-онанинг вазифаси. Нима учун бошқа ибодатларга амр қилинмай, айнан намозга амр қилинади? Чунки намоз энг аҳамиятли ибодат. Бу амалсиз мусулмон инсон исломий ҳаёт кечириши қийин.

2. Бола ўн ёшга етганида намоз ўқимаса уриш керак. Нима учун бошқа ибодатларни эмас, айнан намоз ўқимаса, уриш керак? Чунки намоз энг аҳамиятли ибодат. Бу амалсиз исломий ҳаёт кечириб бўлмайди.

3. Бола балоғатга етиши билан намозни бир маҳал ҳам қолдирмай ўқиши керак. Чунки ҳар бир қолдирилган намоз учун йиллаб дўзахда куйиш керак бўлади. Нима учун айнан намозда шу гап бор? Чунки бошқа ибодатларга қўшимча шартлар керак. Намозга эса, бу нарсалар йўқ. Бунинг устига бошқа ибодатларнинг мукаммал бўлишига ҳам намоз керак.

4. Рўзанинг мукаммал бўлишига таровеҳ ва ийд намозлари керак.

5. ҳаж ёки қурбонликнинг мукаммал бўлиши учун тавоф намози ва ийд намози каби намозлар керак.

ҳа, ҳамма нарсага намоз керак.

6. ҳар куни беш вақт фарз намоз ўқиш керак.

7. Ўша фарз намозларда камчилик содир бўлиши эҳтимолидан уларни тўлдириш учун суннат намозлар ўқиш керак.

8. Куёш чиққанидан кейин шуруқ намози ўқиш нур устига нур.

9. Чошгоҳ намози ўқиш эса умранинг савобига тенг.

10. Заволдаги намоз ҳам фазилят.

11. Кечаси ўқиладиган намозлар, хусусан, таҳажжуд намози қанчалар яхши экани қўп таъкидланган.

12. ҳафтанинг байрам куни бўлмиш жуманинг энг бош маросими ҳам жума намози. Бу намоз қанчалар аҳамиятли эканини ўрганиб ўтдик.

13. Йилнинг икки улуғ байрами Ийди Фитр ва Ийди Азҳонинг бош маросими ҳам ийд намозлари.

14. Мусулмон инсон табиатда хавфли ҳолатлар юзага келиб қолса ҳам намоз ўқиши керак. Жумладан, қуёш ва ой тутилганда қусуф намози ўқимоғи лозим.

15. Қаҳатчилик, қурғоқчилик бўлиб қолса ҳам намоз ўқиши керак. Истисқо намози шунинг учун шариатга киритилган.

16. Мусулмон киши икки ишдан қайси бири яхши эканини танлаш учун ҳам намоз ўқиши керак. Бунинг учун истихора намози шариатга киритилган.

17. Мусулмон киши яхшироқ тавба қилиши учун ҳам намоз ўқимоғи лозим. Шунинг учун тавба намози шариатга киритилган.

18. Мусулмон киши яхшироқ тасбеҳ айтиши учун, гуноҳларини яхшироқ ювиши учун ҳам намоз ўқиши керак. Бунинг учун тасбеҳлар намози жорий қилинган.

19. Мусулмон киши Аллоҳдан ёки бандадан ҳожатини чиқариш учун ҳам намоз ўқиши керак. Бунинг учун ҳожат намози жорий қилинган.

20. Ва ниҳоят мусулмон одам ўлганда ҳам унга намоз ўқилиши керак. Бунинг учун жаноза намози жорий қилинган. Мазкур намозлар бош нуқталардаги намозлар.

Кўпчиликнинг фикрида бир тўғри тасаввур ўрнашган. У ҳам бўлса, жаноза ўқимай ўликни кўмиб бўлмаслиги. Бошқалар ҳам жаноза намозини ўқитмасликка ҳар қанча уринсалар ҳам эплай олмадилар. Чунки ҳамманинг фикрида жаноза намози ўқилмаса бўлмайди, деган тушунча бор эди. Мусулмон одам жаноза намозисиз кўмилиши мумкин эмас, деган тушунча бор эди. Бу жуда тўғри тушунча.

Энди фарз намоз ҳақида ҳам худди шу тушунчада бўлишимиз кераклигини тушунмоғимиз керак.

Жаноза намози ўқилмай қолишидан қаттиқ кўркиш, кимга жаноза намози ўқилмаса, тўнғиз қавмида кетади, дўзахга тушади, деган тушунча билан боғлиқ. Фарз намозларни ўқимаслик ҳам худди шу маънода қабул қилиниши керак. Чунки бир вақт фарз намозини ўқимаган одам маълум муддат дўзахда қуйиши маълум.

Умуман, мусулмон ҳаётини намозсиз тасаввур қилиб бўлмайди.

الفصل الخامس في آداب السير في الجنازة

Б Е Ш И Н Ч И Ф А С Л ЖАНОЗАДА ЮРИШ ОДОБЛАРИ

1031- عَنْ الْبَرَاءِ τ قَالَ: أَمَرْنَا النَّبِيَّ ρ بِسَبْعٍ وَنَهَانَا عَنْ

سَبْعٍ أَمَرْنَا بِاتِّبَاعِ الْجَنَائِزِ وَعِيَادَةِ الْمَرِيضِ وَإِجَابَةِ الدَّاعِي وَنَصْرِ
الْمَظْلُومِ وَإِثْرَارِ الْقَسَمِ وَرَدِّ السَّلَامِ وَتَشْمِيتِ الْعَاطِسِ وَنَهَانَا عَنْ آيَةِ
الْفِضَّةِ وَخَاتَمِ الذَّهَبِ وَالْحَرِيرِ وَالذِّيَّاجِ وَالْقَسِيِّ وَالْإِسْتَبْرَقِ وَعَنْ
الْمِيَاثِرِ. رَوَاهُ الْخُمْسَةُ إِلَّا أَبَا دَاوُدَ.

1031. Баро розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам бизларни етти нарсга амр қилдилар, етти нарсадан қайтардилар.

Бизни жанозаларга эргашишга, беморни кўришга, чақирикқа жавоб беришга, мазлумга ёрдам беришга, қасамни амалга оширишга, саломга алик олишга ва

акса урганда соғлиқ тилашга амр қилдилар.

У зот бизни кумуш идишлардан, тилла узукдан, ипакдан, дебож – юпқа ипакдан, қассий—ёмон ипак, истаброқ – қалин ипак ва ипак тўқималардан қайтардилар».

Бешовларидан фақат Абу Довуд ривоят қилмаган.

Шарҳ: Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васаллам доимо яхши ва фойдали нарсаларга амр қилиб, ёмон ва зарарли нарсалардан қайтарганлар.

Ушбу ҳадиси шарифдаги амр қилинган нарсаларни ҳам, наҳйи қилинган нарсаларни ҳам бирма-бир ўрганиб чиқсак, ушбу ҳолатни кўрамиз. Аввало, амр қилинган нарсалар ривоят қилинади:

1. «Жанозага эргашиш».

Яъни, биров ўлганда жанозасида қатнашиб, намозини ўкиб, дафнида иштирок қилиш. Бу иш билан инсон мусулмон биродарининг ўзида бўлган ҳаққини адо этади. Ўлим ўзига яраша оғир мусибат. Ўлган мусулмонни ҳурмат-эҳтиром билан жойига қўйиш тирик мусулмонларга фарзи кифоя. ҳар кимнинг бошида ҳам ўлим бор. Ким бошқа кишиларнинг ўлимида ҳурмат-эҳтиром кўрсатса, ўзи ҳам бошқалардан ҳурмат-эҳтиром кўради.

Шунингдек, ўлганнинг яқин кишилари, қариндош-уруғларининг ҳурмати, эътибори ҳам бор. Қайғули пайтда кўрсатилган одамгарчилик ижтимоий алоқаларни яхшиланишига сабаб ҳам бўлади. Қолаверса, жанозада иштирок этган инсон ўзи учун кўпгина ваъз-насихатлар, ибратлар олади. У ўлимни эслайди, ўзини ўнглаб юриш кераклигини ёдга олади.

ҳозирги ўрганаётган фаслимиз эътиборидан биз учун ҳадиснинг айнан шу бўлими алоҳида эътиборга молик. Бошқа зикр қилинган нарсалар ўз фаслида келади.

2. «Бемор кўриш».

Бу ҳам мусулмон кишининг дин қардоши олдидаги бурчи. Бу иш дуо ва яхши тилакларга сабаб бўлиши, савоб олишга восита бўлиши билан бирга, ўзаро муҳаббат ва ижтимоий алоқаларни мустаҳкамланишига ҳамда яна бошқа кўпгина яхшиликларга сабаб бўлади.

3. «Чақириққа жавоб бериш».

Яъни, шариатга мувофиқ зиёфат, тўй ва маросимларга чакирилганда бориш. Бу ҳам ўзаро дўстлик, муҳаббат ва алоқаларни мустаҳкамланишига сабаб бўладиган иш.

4. «Мазлумга ёрдам бериш».

Зулм Ислом дини наздида мункар ва ҳаром иш. Ер юзида зулм қолмаслиги керак. Мусулмонлар доимо зулмга қарши курашмоқлари керак. Жумладан, мазлумга ёрдам бермоқлари лозим. ҳар ким имконига қараб, кимдир гап-сўз билан, кимдир амал билан мазлумдан зулмни кўтаришга уриниши керак.

5. «Қасамни амалга ошириш».

Яъни, биров бир нарса хусусида қасам ичиб қўйган. Бошқа бир мусулмоннинг ўша қасамни амалга оширишда ёрдам беришига имкони бор. У қасам ичган одамга ёрдам бериши лозим.

6. «Саломга алик олиш».

Салом бериш суннат, алик олиш вожиб, дейилгани ҳам шу сабабдан. Чунки саломга алик олинмаса, орада адоват, уруш-жанжал ва мусулмонлар ўртасида турли келишмовчиликлар чиқади.

7. «Акса урганга соғлиқ тилаш».

Бу ҳам мусулмонлик бурчи. Ўзаро алоқаларни яхшилаш омилларида бири.

Энди қайтарилган нарсалар ҳақида:

1. «Кумуш идишлар».

Эркак бўлсин, аёл бўлсин, мусулмон одамга кумуш идиш ишлатиш ҳаром. Тилло идиш эса, ҳаромлиги турган гап. Чунки бу нарсаларни таом учун ишлатишда ортиқча

зеб-зийнат, фахр, бошқаларнинг кўнглини синдириш каби кўпгина Ислоҳ дини қарши бўлган омиллар бор.

2. «Тилла узук».

Мусулмон эркакларга тилло узук ва бошқа тақинчоқлар тақиш, ишлатиш ҳаром. Чунки бу нарсалар эркаклик хусусиятини йўқотишга, ортиқча фахр ва зебу зийнатга сабаб бўлади.

3-4-5-6-7. **Ипак, дебож – юпка ипак, қасий – ёмон ипак, истаброк – қалин ипак ва ипак тўқима.**

Бу нарсалар ҳам мусулмон эркакларга ҳаром. Аввалги мулоҳазаларга кўра, Аллоҳ хоҳласа, ушбу масалалар ўз ўрнида муфассал ўрганилади.

Биз эса ушбу ҳадисга амал қилишга ўтишимиз керак. Амал қилиб юрганлар эса, Аллоҳ берган тавфиққа шукр қилиб, бошқаларни ҳам ўзлари каби бахтдан баҳраманд бўлишлари учун ҳаракат қилишлари лозим.

Хусусан, ўрганаётган фаслимиз ҳақида айтадиган бўлсак, жанозаларда фаол қатнашиб, ихлос ва иймон билан жаноза намозларини ўқиб, дафнларда иштирок этмоғимиз керак.

1032- عَنْ ابْنِ عُمَرَ τ قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ ρ وَأَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ

يَمْشُونَ أَمَامَ الْجَنَازَةِ. رَوَاهُ أَصْحَابُ السُّنَنِ وَأَحْمَدُ وَابْنُ حِبَّانَ

وَصَحَّحَهُ.

1032. Ибн Умар розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам, Абу Бакр ва Умарларни жаноза олдида юриб бораётганларини кўрдим».

Сунан эгалари, Аҳмад, Ибн ҳиббон ривоят қилишган ва саҳиҳ, дейишган.

Шарҳ: Мазкур зотларнинг йўлидан юрган аҳли тақво

ва солиҳ кишилар жанозанинг олдида юриб бориши яхши, чунки жанозани кузатиб борувчилар шафоатчилар бўлади, шафоатчи эса ўзлари шафоат берадиган кишиларнинг олдидан борганлари афзал, дейдилар уламоларимиз.

1033- عَنْ الْمُغِيرَةِ ٢ عَنِ النَّبِيِّ ٣ قَالَ: الرَّكْبُ يَسِيرُ خَلْفَ الْجَنَازَةِ وَالْمَاشِي يَمْشِي خَلْفَهَا وَأَمَامَهَا وَعَنْ يَمِينِهَا وَعَنْ يَسَارِهَا قَرِيبًا مِنْهَا. رَوَاهُ أَصْحَابُ السُّنَنِ وَالْحَاكِمُ وَصَحَّحَهُ.

1033. Муғийра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Улов минган жанозанинг ортидан юради, пиёда эса ортидан, олдидан, ўнгидан, чапидан унга яқин бўлиб юради», дедилар».

Сунан эгалари ривоят қилишган. ҳоким саҳиҳ деган.

Шарҳ: Улов минган одамнинг ўзига қулай бўлиши билан бошқаларга ноқулайлик туғдириш эътиборидан унинг жанозанинг орқасидан юриши тўғри ҳисобланади.

Бу маънодаги ҳадис олдин ҳам ўтган эди.

1034- عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ ٢ قَالَ: أَتَى النَّبِيَّ ٣ بِفَرَسٍ مُعْرُورٍ فَرَكَبَهُ حِينَ انْصَرَفَ مِنْ جَنَازَةِ ابْنِ الدَّحْدَاحِ وَنَحْنُ نَمْشِي حَوْلَهُ. رَوَاهُ الْحُمْسَةُ إِلَّا الْبُخَارِيَّ.

1034. Жобир ибн Самура розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам Ибн Даҳдохнинг жанозасидан қайтаётганларида у зотга

ййдоқ от келтирилди. У зот уни миниб олдилар. Биз атрофларида юриб кетдик».

Бешовларидан фақат Бухорий ривоят қилмаган.

Шарҳ: Демак, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам жанозани олиб кетишда пиёда кетганлар. Бу ҳам юксак одобнинг намунаси. Ўлган мусулмоннинг хурматидан у зот боришда пиёда юриб борганлар. Қайтишда эса устида ҳеч нарса йўқ, ййдоқ отга минишлари ҳам камтарликларидан.

1035- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: أَسْرِعُوا بِالْجِنَازَةِ

فَإِنْ تَكُ صَالِحَةً فَخَيِّرْ تُقَدِّمُونَهَا إِلَيْهِ وَإِنْ تَكُ غَيْرَ ذَلِكَ فَشَرُّ
تَضَعُونَهُ عَنْ رِقَابِكُمْ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ.

1035. Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Жанозани тезлатинглар. Агар аҳли солиҳ бўлса, яхши. Уни (яхшиликка) тақдим қиласизлар. Агар ундан бошқача бўлса, ёмон. Уни елкангиздан (тезроқ) қўясиз», дедилар».

Бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифдан нима учун жанозани кўтарилганда тез юрилишининг ҳикмати чиқади. Бу ишда фақат яхшилиқ кўзда тутилган. Агар маййит аҳли солиҳ, такводор, яхши одам бўлса, унга ўлими пайтида у дунёдаги жойи ва бўладиган неъматлар, иззат-икром кўрсатилган бўлади. Маййит ўша ўзи учун тайёрланган яхшиликларга тезроқ етишишга интиқ бўлиб ошиқиб туради. Шунинг учун уни тезроқ олиб бориб жойига қўйиш керак.

Агар, Худо кўрсатмасин, маййит ёмон одам бўлса, унинг касофати ҳаммага уради. Унинг касофатидан

кутулиш учун уни тезроқ олиб бориб кўмиш керак бўлади.

1036- عَنْ عُيَيْنَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِيهِ τ أَنَّهُ كَانَ فِي جَنَازَةِ عُثْمَانَ بْنِ أَبِي الْعَاصِ وَكُنَّا نَمْشِي مَشْيًا خَفِيفًا فَلَحِقْنَا أَبُو بَكْرَةَ فَرَفَعَ سَوْنَهُ فَقَالَ: لَقَدْ رَأَيْتُنَا وَنَحْنُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ρ نَرْمُلُ رَمَلًا. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتَّسَائِيُّ.

1036. Уяйна ибн Абдуррахмон розияллоху анхудан, у отасидан ривоят қилади:

«У (отаси) Усмон ибн Абул Оснинг жанозасида бўлган:

«Секин юриб борар эдик. Орқамиздан Абу Бакра етиб келди ва овозини кўтариб:

«Расулulloх соллalloху алайҳи васаллам билан бўлганимизда тезлаб – шитоб билан юрар эдик!» деди».

Абу Довуд ва Насай ривоят қилишган.

Шарҳ: Аввало, ровий Уяйна ибн Абдуррахмон розияллоху анху билан яқиндан танишиб олайлик.

Уяйна ибн Абдуррахмон ибн Жувшан ўтафоний ал-Басркий, кунялари Абу Молик.

ҳадисларни оталаридан ва Ибн Абу Рубуйъа ибн Жувшан, Ибн Умарни куллари Нофё, Айюб ибн Мусо, Али ибн Зайд ибн Жудъонлардан ривоят қилдилар.

Бу кишидан Ибн Муборак, Исо ибн Юнус, Холид ибн хорис, Абу Убайда, Абу Осим, Абу Абдуррахмон Мунқарийлар ривоят қилишди.

Ушбу ривоятдан жанозани кўтариб секин, имиллаб юриб бўлмаслиги чиқади. Бундоқ қилиш бошқа миллатларнинг одати.

Маййитни ювиб кафанлангандан кейин чалқанчасига тобутга қўйилади. Тобутни тўрт тарафидан тўрт киши

кўтариши суннатдир. Тобутни кўтармоқчи бўлган шахс аввал унинг олдинги чап дастасидан ўнг елкаси билан кўтаради. Ўн қадам юргандан кейин бошқага бериб орқа дастага ўтади. Уни ҳам ўнг елкасига олиб ўн қадам юради. Кейин бошқа одамга беради. Сўнг тобутнинг ўнг томони олд дастасидан чап елкаси билан кўтаради ва ўн қадам юриб ўзгага жой бўшатади. Кейин ўша тарафнинг орт дастасига ўтиб уни ҳам ўн қадам кўтаради.

Шу билан бирга, бу ҳукмни билган одамлар билмаганларга ўргатиб туриши керак.

1037- عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: هُمَيْنَا عَنِ اتِّبَاعِ الْجَنَائِزِ وَلَمْ يُعْزَمْ عَلَيْنَا. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ.

1037. Умму Атийя розияллоҳу анҳодан ривоят:

«Биз жанозаларга эргашишдан наҳйи қилиндик, бизга азм қилинмади».

Учовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Муслима аёлларнинг мастураликларига футур етмаслиги учун ҳамда аёл киши нозик қалб ва ўта куюнчак бўлгани учун қийналиб қолиши эътиборидан жанозага эргашишдан наҳйи қилинган. Бунинг устига аёл кишининг ўзига хос ҳолатлари эътибори ҳам бор.

1038- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِذَا وُضِعَتْ الْجِنَازَةُ وَاحْتَمَلَهَا الرِّجَالُ عَلَى أَعْنَاقِهِمْ فَإِنْ كَانَتْ صَالِحَةً قَالَتْ: قَدُّمُونِي وَإِنْ كَانَتْ غَيْرَ صَالِحَةٍ قَالَتْ: يَا وَيْلَهَا أَيْنَ يَذْهَبُونَ بِهَا يَسْمَعُ صَوْتَهَا كُلُّ شَيْءٍ إِلَّا الْإِنْسَانَ وَلَوْ سَمِعَهُ لَصَعِقَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ

1038. Абу Саъид розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Жаноза (тобутга) қўйилиб, уни эркаклар елкаларига кўтарганларида, агар у аҳли солиҳ бўлса, мени тезроқ олиб боринглар, дейди. Агар у аҳли солиҳ бўлмаса: «Вой, шўрим курсин, қаёққа олиб кетмоқдасизлар?» дейди. Унинг овозини инсондан бошқа ҳамма нарса эшитади. Агар у эшитганида, албатта, қулар эди», дедилар».

Бухорий ва Насайй ривоят қилишган.

Шарҳ: Демак, ўлик ҳам ўзига яраша тил билан гапиради, унинг гапини дунёдаги ҳамма нарса эшитади. Фақат инсонгина эшитмайди. Ўлган одам қиёмат бўлмасдан олдин, қабрга қўйилмасдан аввал ўз оқибати нима бўлганини билади.

Бу дунёда иймон, тоат-ибодат, тақво ва поклик билан яшаб ўтган одам тобутдаёқ қўйилган иззат-икромларга шошилади.

Бу дунёда фосиқ, фожир, ибодатсиз, гуноҳкор бўлиб ўтган одам ҳам тобутда турганидаёқ ўз ҳолидан хабардор бўлади ва ўзини кўтариб кетаётганларга, вой шўрим, мени қаёққа олиб кетмоқдасизлар, дейди.

Аллоҳ ўзи саломат қилсин!

ملائكة الرحمة تشيع الجنازة ويلزمها عملها

**РАҲМАТ ФАРИШТАЛАРИ ЖАНОЗАНИ КУЗАТИБ
БОРИШАДИ ВА ЖАНОЗА БИЛАН АМАЛИ ҚОЛАДИ**

1039- عَنْ ثَوْبَانَ τ أَنَّ النَّبِيَّ ρ أُتِيَ بِدَابَّةٍ وَهُوَ مَعَ الْجَنَازَةِ
فَأَبَى أَنْ يَرْكَبَهَا فَلَمَّا انْصَرَفَ أُتِيَ بِدَابَّةٍ فَرَكِبَ فَقِيلَ لَهُ فَقَالَ: إِنَّ
الْمَلَائِكَةَ كَانَتْ تَمْشِي فَلَمْ أَكُنْ لِأَرْكَبْ وَهُمْ يَمْشُونَ فَلَمَّا ذَهَبُوا
رَكِبْتُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

1039. Савбон розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васалламга у зот жаноза билан кетаётганларида улов келтирилди. У зот минишдан бош тортдилар. Қайтаётганларида яна улов келтирилган эди, миндилар».

Бу ҳақда у зотдан сўралганда:

«Фаришталар юриб борар эдилар. Улар юриб кетаётганда мен улов миниб олсам, бўлмас эди. Улар кетганларидан кейин миндим», дедилар».

Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифдан мусулмон инсон Аллоҳ таоло ҳузурида қанчалик қадрли эканини тушуниб олсак бўлади. Мусулмоннинг жанозасида раҳмат фаришталари иштирок этиши, ҳурмат юзасидан пиёда юриб кетишлари ҳазил гап эмас. Демак, мусулмон одам ўзининг кимлигини билиб, мусулмонлигига яраша бўлиши керак.

Пайғамбар соллаллоху алайҳи васалламнинг юксак одобларини қаранг. Фаришталар пиёда юрганлари учун ўзларига улов минишни эп кўрмаганлар.

Ушбу ҳадисдан жанозани олиб кетишда иложи борица пиёда юриш яхши экани келиб чиқади. Қайтишда эса улов минса бўлаверади.

1040- وَخَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ρ فِي جَنَازَةٍ فَرَأَى رُكْبَانًا فَقَالَ: أَلَا

تَسْتَحْيُونَ إِنْ مَلَائِكَةَ اللَّهِ عَلَى أَقْدَامِهِمْ وَأَنْتُمْ عَلَى ظُهُورِ الدَّوَابِّ.
رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ.

1040. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам жанозага чиққанларида отликларни кўриб қолиб:

«Уялмайсизларми?! Аллоҳнинг фаришталари пиёда юрибдилар-у сиз бўлсангиз жониворга миниб олибсиз!» дедилар».

Термизий ва Ибн Можа ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шариф ҳам олдингисини қувватлайди.

Амр ибн Осс розияллоҳу анҳудан ривоят қилинишича, фаришталар жанозанинг олдида кетишган экан.

1041- عَنْ أَنَسٍ رَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: يَتَّبِعُ الْمَيِّتَ ثَلَاثَةٌ
فَيَرْجِعُ اثْنَانِ وَيَبْقَى مَعَهُ وَاحِدٌ يَتَّبِعُهُ أَهْلُهُ وَمَالُهُ وَعَمَلُهُ فَيَرْجِعُ أَهْلُهُ
وَمَالُهُ وَيَبْقَى عَمَلُهُ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ.

1041. Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Майитга уч нарса эргашади. Иккитаси қайтиб, биттаси у билан қолади. Унга аҳли, моли ва амали эргашади. Аҳли ва моли қайтади. Амали қолади», дедилар».

Икки шайх ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шариф бизни доимо ибодатга, яхши савобли амаллар қилишга чорлайди. Чунки инсон боласи билан қоладиган бирдан-бир нарса бу фоний дунёда қилган амали, тоат-ибодати ва солиҳ ишларидир.

Бошқа нарса фойда бера олмайди. Мол-дунё ва бола-

чақа бу дунёда фойда бериши мумкин. Аммо охиратда фойда бера олмайди. Одам боласи вафот этганда унинг мол-дунёсидан ўзини кўмишга ишлатилади, болалари, аҳли тобутга солиб қабр томон кўтариб олиб боришади. Кўмиб орқага қайтишади. Аҳли ҳам у билан бирга қабрга кира олмайди, молу дунёси ҳам. Шунингдек, аҳли ҳам, моли ҳам ундан қабр азобини, охират азобини қайтара олмайди.

Маййитга фойда бериши мумкин бўлган бирдан-бир нарсa унинг тириклигида қилган яхши амалидир. Аллоҳ таоло барчамизни яхши амали фойда берадиган бандалардан қилсин.

القيام للجنّازة

ЖАНОЗАГА ЎРНИДАН ТУРИШ

1042- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِذَا رَأَيْتُمُ الْجَنَازَةَ

فَقُومُوا فَمَنْ تَبِعَهَا فَلَا يَقْعُدْ حَتَّى تُوَضَعَ. وَفِي رِوَايَةٍ: إِذَا رَأَيْتُمُ الْجَنَازَةَ
فَقُومُوا حَتَّى تُخْلَفَكُمْ أَوْ تُوَضَعَ. رَوَاهُ الْحُمْسَةُ.

1042. Абу Саъид розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам қачон жанозани кўрсангиз ўрнингиздан туринг. Ким унга эргашиб борса, ерга қўйилмагунча ўтирмасин», дедилар».

Бошиқа бир ривоятда:

«Қачон жанозани кўрсангиз токи, (олдингиздан) ўтиб кетмагунча ёки қўйилмагунча ўрнингиздан туринг», дейилган.

Бешовлари ривоят қилинган.

Шарҳ: Бу ҳадисда ўлган бўлса ҳам, инсоннинг қадри улуғланиши баён қилинмоқда. Шу маънода Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам жанозани кўрган чоғда ҳар бир мусулмон ҳурмат юзасидан ўрнидан туришига амр қилмоқдалар. Маййитга ҳурмат юзасидан ўрнидан турган мусулмон жаноза олдидан ўтиб кетгунча ўтирмаслиги керак. Магар мусулмон одам маййитни дафн этишга иштирок этадиган бўлса, уни ерга қўйилмагунча ўтирмаслиги лозим. Бу ҳам жанозага бўлган ҳурмат аломатидир.

Агар эътибор берадиган бўлсак, ҳадиси шарифда жаноза мусулмоннинг жанозаси бўлиши шарт қилинмаяпти. Бу ҳақида келгусидаги ҳадисларда очикроқ сўз кетади.

1043- عَنْ جَابِرٍ ط قَالَ: مَرَّتْ جَنَازَةٌ فَقَامَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ ρ

وَقُمْنَا مَعَهُ فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهَا يَهُودِيَّةٌ فَقَالَ: إِنَّ الْمَوْتَ فَرَعٌ فَإِذَا رَأَيْتُمُ الْجَنَازَةَ فَقُومُوا. رَوَاهُ الْحُمْسَةُ إِلَّا التِّرْمِذِيَّ.

1043. Жобир розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Бир жаноза ўтган эди. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам унга ўринларидан турдилар ва биз ҳам турдик. Бас, биз:

«Эй Аллохнинг Расули, бу яхудий-ку!» дедик. У зот:

«Албатта, ўлим даҳшатли нарсадир. Қачон жанозани кўрсангиз ўрнингиздан туринг», дедилар».

Бешовларидан фақат Термизий ривоят қилмаган.

Шарҳ: Кўриниб турибдики, мусулмондан бошқа жаноза учун ҳам ўрнидан туриш керак. Ким бўлса ҳам, мусулмонми, ғайридинми, барибир, инсон ўлими даҳшатли, кишини кўрқувга солувчи ҳодисадир. Шунинг

учун инсон ўлимига, инсон жонига нисбатан бир хил муносабатда бўлиш яхши гап. Исломда, аввало, инсон инсонлиги учун ўз ўрнидан туриш тавсия қилинган.

1044- عَنْ عَلِيٍّ ؓ قَالَ: رَأَيْنَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَامَ فَقُمْنَا وَقَعَدَ فَقَعَدْنَا. رَوَاهُ الْحُمْسَةُ إِلَّا الْبُخَارِيَّ.

1044. Али розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг турганларини кўрдик, турдик ва ўтирганларини кўрдик, ўтирдик».

Бешовларидан фақат Бухорий ривоят қилмаган.

Шарҳ: Бу ривоятда жаноза учун ўрнидан туриш ва ёки турмасдан ўтириш Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг амалларига қараб бўлган.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам турмаганларида улар ҳам турмаганлар.

Ушбу ривоят туфайли жанозага ўриндан туриш ҳақидаги масалада уламоларимизнинг фикрлари турлича бўлишига олиб келган.

Имом Аҳмад, Имом Молик ва Имом Абу ҳанифалар бу ривоят олдингиларини насх қилган, десалар, Имом Шофеъий насх қилмаган, ҳукмни вожибликдан мандубликка ўтказган, дейдилар.

القبر والدفن ووقته

ҚАБР, ДАФН ВА УНИНГ ВАҚТИ

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: تَفْهُمُهُ بِهِ هَهُ

Аллоҳ таоло:

«Сўнгра уни ўлдирди ва қабрга киргазди. Кейин қачон хоҳласа, қайта тирилтиради», деган (*Абаса, 21—22*).

Шарҳ: Демак, қабр масаласи Қуръони каримда зикр қилинган. Инсонни яратган Аллоҳ уни ўлдирувчи ҳамдир ва ўлганидан кейин қабрга қўйилишини ирода қилган Зот ҳамдир. Инсон аслида тупроқдан яратилган, у вафот этганидан сўнг яна қайтадан тупроққа берилиши энг маъкул ва мантиқийдир.

1045 - عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ τ عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: اللَّهُدُ لَنَا وَالشَّقُّ لِعَيْرِنَا. رَوَاهُ أَصْحَابُ السُّنَنِ وَأَحْمَدُ.

1045. Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Лаҳад бизларга, шаққ биздан бошқаларга», дедилар».

Сунан эгалари ва Аҳмад ривоят қилишган.

Шарҳ: Лаҳад ерни кавлаб, сўнгра қибла томонидан айвон очиб, ўликни қўядиган жой тайёрлаш услубидаги қабрдир.

Шаққ – ёрма эса, тўғри ковлаб тушиб, яна ковланган жой ўртасидан жасад учун жой тайёрлашдир.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг бу ҳадисларини тушунишда турли фикрлар ўртага қўйилган.

Баъзи кишилар лаҳад биз мусулмонларга, шаққ биздан бошқа миллатларга, дейилгандир, деб айтганлар.

Унда Абу Убайда ибн Жарроҳдек улуғ, жаннат башорати берилган ўн кишидан бири бўлмиш саҳобийнинг шаққ усулида гўр казишга мутахассис бўлиши қандок бўлади?

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам Рафиқи Аълога интиқол қилганларида саҳобалар шакқ кавлайдиган олдин келса, шакқ, лаҳад кавлайдиган олдин келса, лаҳад кавлаймиз, дейишларини қандоқ тушунилади? Бошқа фикрлар ҳам шунга ўхшаш саволларни туғдиради.

Бизнингча, икки услубдан қайси бирини ихтиёр қилиш имкони бўлса, лаҳад услуб афзал кўрилиши биз мусулмонларга хослиги, бошқа миллатлар эса шакқни ихтиёр қилганликларидан бўлса керак. Амалда ҳам мусулмонлар ернинг тузилиши имкон бермаганидагина лаҳадни қўйиб шакқ қазийдилар. Бошқа миллатлар эса нима бўлишидан қатъи назар шакқ қазийдилар.

1046 – قَالَ سَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ τ فِي مَرَضِهِ الَّذِي هَلَكَ فِيهِ

الْحِدُّوا لِي لَحْدًا وَانْصِبُوا عَلَيَّ اللَّيْنِ نَصْبًا كَمَا صُنِعَ بِرَسُولِ اللَّهِ . ρ
رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَحْمَدُ وَالنَّسَائِيُّ.

1046. Саъд ибн Абу Ваққос розияллоҳу анҳу ўлимидан олдинги беморлигида «Менга лаҳад қазинглар. Устимга Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга қилинганга ўхшаб ғишт қаланглар», деган.

Муслим, Аҳмад ва Насай ривоят қилишган.

Шарҳ: Саҳобаи киромлар каттаю кичик ҳар бир нарасда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламга эргашишга уринар эдилар. Мана, улардан бирлари Саъд ибн Абу Ваққос розияллоҳу анҳу ўзларининг қабри ҳам Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламникига ўхшаш бўлишини васият қилмоқдалар. Ривоятдан ери юмшоқ бўлиб, лаҳад кавлаш имкони бор жойларда лаҳад афзал экани кўриниб турибди. Бизнинг ғишт, деганимиз хом лойдан қотирилган бўлакни англатади. У бизнинг бугунги тушунчамиздаги хом ғишт ёки гувала бўлиши мумкин.

Ўликни лаҳадга қўйилгандан кейин лаҳаднинг оғзига ўша нарсалар қаланиб туриб, устидан тупроқ тортилади.

1047- عَنْ أَبِي الْهَيَّاجِ ط قَالَ: قَالَ لِي عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ:

أَلَا أْبَعُثُكَ عَلَى مَا بَعَثَنِي عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ρ أَنْ لَا تَدَعَ تِمْنًا إِلَّا طَمَسْتَهُ وَلَا قَبْرًا مُشْرِفًا إِلَّا سَوَّيْتَهُ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا الْبُخَارِيَّ.

1047. Абул ҳайяж розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Менга Али ибн Абу Толиб:

«Сени Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам мени юборган нарса билан юборайми?! Бирорта тимсолни қўймай йўқ қиласан. Бирорта кўтарилган қабрни қўймай текислайсан», деди».

Бешовларидан фақат Бухорий ривоят қилмаган.

Шарҳ: Аввало, ровий Абул ҳайяж розияллоҳу анҳу билан яқиндан танишиб олайлик:

Абул ҳайяж куняси билан машхур бўлган бу саҳобанинг исмлари ҳаббон ибн ҳусайн Асадий ал-Куфий.

Бу зот ҳадис илмида ишончли деб тан олинган тобеинлардан бўлиб, Амморнинг котиблари эдилар.

ҳадисларни Али ва Амморлардан ривоят қилдилар.

Бу зотдан икки ўғиллари Жарир ва Мансур, Абу Воил, Шаббийлар ривоят қилишди.

Жоҳилият даврида турли ҳайкал, тимсол шаклидаги буту санамларга, қабрларга сиғиниш авж олгани маълум. Ислоҳ ақидаси бу нарсаларни йўқ қилди. Тимсол эса, хайвон ҳайкали бўлган.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам Али ибн Абу Толиб розияллоҳу анҳуни ҳайкалларни йўқотиш ва қабрларни текислаш учун юборганлари машхур воқеа.

Ушбу ривоятда эса ҳазрати Али розияллоҳу анҳу

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам ўзларини қайси вазифа билан юборган бўлсалар Абул хайяж розияллоҳу анҳуни ўша вазифа билан юборганлари ҳақида сўз кетмоқда.

Исломда жонли нарсалар ҳайкали ҳаромдир. Чунки бу иш ақиданинг бузилишига олиб келиши мумкин. Бунга ҳайкал ва суратларга сиғиниш тарихи гувоҳ. Ривоятларда баён қилинишича, ўтган қавмларда аҳли солиҳ кишилар ўтса, уларни эслаб туриш учун суратлари ёки ҳайкаллари кўйишган. Биринчи авлод уларни тўғри маънода ҳурмат билан эслаб турган. Кейинги авлодлар оталаримиз буларни ҳурмат қилар эди, деб ўзларидан бир нарсаларни қўшиб, сурат ва ҳайкалларнинг эҳтиромини яна ҳам зиёда қилишган.

Шундоқ қилиб бориб, бир неча авлоддан сўнг мазкур сурат ва ҳайкалларга ибодат қилиш бошланган. Ана ўша аччиқ тажриба юзасидан Исломда жонли нарсаларнинг ҳайкал ва суратларини чизиб ва ишлаш ман қилинган.

Қабрга сиғиниш ҳам қабрларни зийнатлаш, уларнинг устига турли бинолар қуриш туфайли келиб чиққан. Шунинг учун ҳам қабрларни баланд кўтаришга рухсат йўқ.

Жумҳур уламолар, жумладан, Имом Абу ҳанифа, Имом Молик ва Имом Аҳмадлар қабрнинг устидаги тупрокни туянинг ўркачига ўхшатиб бир қарич микдорда кўтарса бўлади, чунки Суфён ат-Таммордан Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг қабри шарифлари шундоқ экани ривоят қилинган, деганлар.

Шофеъий мазҳаби эса, паст ҳам эмас, баланд ҳам эмас, ер юзи билан тенг бўлиши керак. Чунки Қосим ибн Муҳаммад ибн Абу Бакрдан Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг қабри шарифлари шундоқ эканини ривоят қилган, дедилар.

Эътибор берадиган бўлсак, уламоларимиз ичида қабр устига мармар, ғиштли бино ва бошқа нарсалар қуриш ёки

қўйиш ҳақида гап ҳам бўлмаган. Чунки бу масалада гап бўлиши мумкин ҳам эмас. Қабрнинг устидаги тупрокни бир қарич кўтаришга рухсат берилмаган ҳоллар бўлганидан кейин бошқасини гапиришга ҳожат қолармиди?

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳазрати Алини қабрларни битта ҳам қўймай текислашга амр қилганларидан кейин, ким журъат қилиб мазкур нарсаларга рухсат бера олур эди. Бу Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламдан фақат бир марта содир бўлган амр ҳам эмас. У зот доимо қабрларни текислашга амр қилар эдилар. Буни келгуси ҳадисдан ҳам билиб оламиз.

1048- عَنْ فَضَالَةَ ط قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ يَأْمُرُ بِتَسْوِيَةِ الْقُبُورِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ.

1048. Фазола розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг қабрларни текислашга амр қилаётганларини эшитдим».

Муслим ва Абу Довуд ривоят қилишган.

Шарҳ: Аввало, ровий Фазола розияллоҳу анҳу билан яқиндан танишайлик.

Фазола ибн Абд ибн Нофиз ибн Қайс Ансорий ал-Авсий, кунялари Абу Муҳаммад. Бу зот Ухуд ва бошқа ғазотларда, дарахт остидаги байъатда, Шомни ва Мисрни фатҳ этишда иштирок этдилар.

Мисрда бўлган денгиз ғазотида аскарлар устидан бошлиқ бўлдилар. Кейинчалик Муовия бу зотни Дамашк шахрига волий этиб тайинладилар.

Ҳаммаси бўлиб элликта ҳадис ривоят қилдилар. Бу ҳадисларни Умар ибн Хаттоб ва Абу Дардодан ривоят

қиладилар.

Бу зотдан Ханаша Санъоний, Амр ибн Молик Жанбий, Абдуррахмон ибн Жубайр, Ибн Мухайриз, Абу Язин Хулоний ва бошқалар ривоят қилишди. Фазола хижратнинг 53-йили Дамашқда вафот этдилар.

Ушбу ҳадислардаги амрларга бўйсуниб, қабрларни текис қилишни жорий қилишимиз лозим.

1049- عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ τ قَالَ: جَاءَتِ الْأَنْصَارُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ρ يَوْمَ أُحُدٍ فَقَالُوا: أَصَابَنَا جَهْدٌ وَقَرَحٌ فَكَيْفَ تَأْمُرُنَا قَالَ: اخْفِرُوا وَأَوْسِعُوا وَاجْعَلُوا الرَّجُلَيْنِ وَالثَّلَاثَةَ فِي الْقَبْرِ قِيلَ: فَأَيُّهُمْ يُقَدَّمُ قَالَ أَكْثَرُهُمْ قُرْآنًا. رَوَاهُ أَصْحَابُ السُّنَنِ.

1049. ҳишом ибн Урва розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Ансорийлар Уҳуд куни Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларига келиб:

«Бизга қийинчилик ва жароҳат етди. Биз учун амрингиз қандоқ бўлади?» дейишди.

«Қазинглар, чуқур қилинглар, кенг қилинглар, икки, уч кишини бир қабрга қўйинглар», дедилар у зот.

«Қайсилари олдин қўйилади?» дейилди.

«Қуръонни кўп биладиганни», дедилар».

Сунан эгалари ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифнинг ровийи ҳишом ибн Урва розияллоҳу анҳу билан яқиндан танишиб олайлик.

ҳишом ибн Урванинг кунялари Абу Мунзир. Бу зот тобеинлардан бўлиб, хижратнинг 61-йили Мадинада таваллуд топдилар. Ибн Умар, Саҳл ибн Саъд, Жобир, Анас ибн Молик каби саҳобалар билан кўришганлар.

ҳишом ибн Урва ҳадис олимларидан бўлиб, ҳадис

тўплаш учун Куфа, Бағдод каби шаҳарларга сафар қилдилар.

ҳадисларини оталаридан, амакилари Абдуллоҳ ибн Зубайр, Авф ибн ҳорис, Абу Салама, Ваҳб ибн Касонлардан ривоят қилдилар.

Бу зотдан Аюб Сижистоний, Ибн Исҳоқ, Юнус ибн Язид, Муҳаммад ибн Жаъфар, Яҳё ибн Абдуллоҳ ва бошқалар ривоят қилишди.

ҳишом ибн Урва тўрт юздан зиёд ҳадис ривоят қилдилар. ҳижратнинг 146-йили Бағдодда вафот этдилар.

Бу ривоятдан олинadиган фойдалар:

1. Қабр кавлашга амр қилинган одамларнинг узрлари бўлса, раҳбарга айтишлари кераклиги.

2. Қабрни чуқур ва кенгроқ қилиб кавлаш ке-рак.

3. Ер қаттиқ, ўлик кўп бўлиши каби узрлар бўлганда икки, уч кишини бир қабрга қўйиш мумкинлиги.

4. Бирдан ортиқ кишини бир қабрга қўйилганда Қуръонни кўп биладиганини қиблага яқин томонга қўйиш кераклиги.

5. Аҳли Қуръон икки дунёда фазлли бўлиши.

1050- عَنْ الْمُطَّلِبِ ابْنِ أَبِي وَدَاعَةَ ط قَالَ: لَمَّا مَاتَ عُثْمَانُ

بْنُ مَظْعُونٍ أُخْرِجَ بِجَنَازَتِهِ فَدُفِنَ فَأَمَرَ النَّبِيُّ ρ رَجُلًا أَنْ يَأْتِيَهُ بِحَجَرٍ

فَلَمْ يَسْتَطِعْ حَمَلُهُ فَقَامَ إِلَيْهَا رَسُولُ اللَّهِ ρ وَحَسَرَ عَنْ ذِرَاعَيْهِ ثُمَّ

حَمَلَهَا فَوَضَعَهَا عِنْدَ رَأْسِهِ وَقَالَ: أَتَعْلَمُ بِمَا قَبْرُ أَخِي وَأَذْفُنْ إِلَيْهِ مَنْ

مَاتَ مِنْ أَهْلِي.

1050. Мутталиб ибн Абу Вадоъа розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Усмон ибн Мазъун вафот қилганида жанозасини

олиб чиқиб, дафн қилинди. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам бир одамга тош олиб келишни буюрдилар. У тошни кўтара олмади. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ўзлари туриб бориб, икки билакларини шимариб, тошни кўтариб олиб келиб, унинг бош томонига қўйдилар ва:

«Бу билан акамнинг қабрини белгилайман ва аҳлимдан ким ўлса унинг ёнига дафн қиламан», дедилар».

Шарҳ: Аввало, ривоят соҳиблари Мутталиб ибн Абу Вадоъа розияллоҳу билан яқиндан танишиб олайлик:

Мутталиб ибн Абу Вадоъа ал-ҳорис ас-Саҳлий ал-Қураший, оналари Арво бинти ҳорис ибн Абдулмутталиб, Макка фатҳ этилган куни Исломга кирдилар.

ҳадисларини Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламдан ва ҳафса онамиздан ривоят қилдилар.

Бу кишидан ўғиллари Жаъфар, Абдуррахмон, Кусайрлар ва Соиб ибн Язид, Икрима ибн Холид, Абдуллоҳ ибн ҳорислар ривоят қилишди.

Ушбу ҳадисдан олинадиган фойдалар:

1. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам томонларидан эмиқдошлик яқинлиги қаттиқ ҳурмат қилинганлиги.

Усмон ибн Мазъун розияллоҳу анҳу у зот соллаллоҳу алайҳи васаллам билан бир аёлни – ҳалима Саъдийяни эмганлар. Шунинг учун эмиқдош ака-ука бўлиб қолганлар. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам Усмон ибн Мазъун розияллоҳу анҳуни тирикликларида ҳам ака деб ҳурмат қилар эдилар. Усмон ибн Мазъун розияллоҳу анҳу вафот этганларида қаттиқ қайғурганлар. Худди туғишган акаларини дафн қилгандек, дафн қилганлар.

Агар у зот соллаллоҳу алайҳи васалламнинг гапларига диққат билан разм солсак, Усмон ибн Мазъун розияллоҳу анҳуни акам дейдилар, эмишган акам, демайдилар.

Шундан ибрат олиб, муслмонликда эмишганлик қардошлигига эътибор қанчалик эканини билиб олса бўлади.

2. Раҳбар киши ўз одамларини хизматга буюришга ҳақли экани. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам тошни олиб келишга бир кишини амр қилдилар.

3. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг бақувват, ғайратли ва камтарликлари. Енг шимариб тошни ўзлари олиб келиб қабрнинг бош томонига қўйдилар.

4. Қабрни белгилаш учун тош ёки шунга ўхшаш табиий, содда нарсалар қўйиш мумкинлиги.

Қабрнинг устига сурат, мармар тошлар, ёзувлар ва бошқа нарсалар қўйиш мумкин эмас. Бундоқ қилувчилар бошқа миллатларга ёки ўтганларга эргашишларини хужжат қиладилар. Лекин уларнинг ҳеч бир шаръий далиллари бўлмай, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламдан келган ҳадисга хилоф қиладилар.

5. Белгиланган бир жойга яқин қариндош-уруғларни дафн қилиш мумкинлиги. Белгилашнинг ҳам, яқин кишиларни бир жойга қўйишнинг ҳам ҳикмати битта бўлиб, тириклар уларни зиёрат қилишда тез ва осон топишлари учундир.

1051 – عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ ط قَالَ: أَوْصَى الْحَارِثُ أَنْ يُصَلِّيَ

عَلَيْهِ عَبْدُ اللَّهِ ابْنُ يَزِيدَ فَصَلَّى عَلَيْهِ ثُمَّ أَدْخَلَهُ الْقَبْرَ مِنْ قِبَلِ رِجْلَيْ الْقَبْرِ وَقَالَ: هَذَا مِنَ السُّنَّةِ. رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُدَ.

1051. Абу Исҳоқ розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Ҳорис ўз жанозасини Абдуллоҳ ибн Язийд ўқишини васият қилди. Бас, у унинг жанозасини ўқиди ва қабрнинг оёқ томонидан киритиб қўйиб:

«Бу суннатдандир», деди».

Иккисини Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Ушбу ривоятдан киши ўлими олдидан унинг жаноза намозини ким ўқиши ҳақида васият қилса жоизлиги маълум бўлади.

Маййитни қабрга боши билан қабрнинг оёқ томонидан киритиб қўйишни эса, Шофеъий ва ҳанбалий мазҳаблари ушбу ривоятдан олганлар.

ҳанафийлар эса келгуси ҳадислардан бирини далил қилиб, бошқача айтишган.

1052- عَنْ ابْنِ عُمَرَ τ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ρ إِذَا وَضَعَ الْمَيِّتَ فِي الْقَبْرِ قَالَ بِسْمِ اللَّهِ وَعَلَى سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ ρ . رَوَاهُ أَصْحَابُ السُّنَنِ. وَلَفْظُ التِّرْمِذِيِّ: بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ وَعَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللَّهِ ρ .

1052. Ибн Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам маййитни қабрга қўйсалар:

«Бисмиллаҳи ва ала суннати Расулиллаҳи соллаллоҳу алайҳи васаллам», дер эдилар.

Сунан эгалари ривоят қилишган.

Термизийнинг лафзида:

«Бисмиллаҳи ва биллаҳи ва ала миллати Расулуллоҳи соллаллоҳу алайҳи васаллам», дейилган.

Шарҳ: Демак, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ўз қўллари билан баъзи маййитларни қабрга қўйганлар.

Ушбу ривоятдан маййитни қабрга қўйишда нима дейиш кераклиги ҳам билинади. Бу лафзларни маййитни қабрга қўётганлар ҳам, жанозада иштирок этаётганлар ҳам айтадилар.

1053- عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ τ يَقُولُ: ثَلَاثُ سَاعَاتٍ كَانَ

رَسُولُ اللَّهِ ρ يَنْهَانَا أَنْ نُصَلِّيَ فِيهِنَّ أَوْ أَنْ نَقْبُرَ فِيهِنَّ مَوْتَانَا حِينَ تَطْلُعُ الشَّمْسُ بَارِغَةً حَتَّى تَرْتَفِعَ وَحِينَ يَقُومُ قَائِمُ الظَّهِيرَةِ حَتَّى تَمِيلَ الشَّمْسُ وَحِينَ تَضَيِّفُ الشَّمْسُ لِلْغُرُوبِ حَتَّى تَغْرُبَ. رَوَاهُ الْحَمْسَةُ إِلَّا الْبُخَارِيَّ.

1053. Уқба ибн Омир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам бизларни уч вақтда намоз ўқишдан ва ўликларимизни қабрга қўйишдан наҳйи қилар эдилар. Қуёш кўтарилиб чиқаётганда то кўтарилиб бўлгунча. Қоқ тушдаги қиём вақтидан то қуёш моил бўлгунча. Қуёш ботишга моил бўлгандан то ботиб бўлгунча».

Бешовларидан фақат Бухорий ривоят қилмаган.

Шарҳ: Ушбу мазкур вақтларда маййитни қабрга қўйиш макруҳ ҳисобланади. Бошқа вақтларда қўйса бўлаверади.

1054- عَنْ جَابِرٍ τ قَالَ: رَأَى نَاسٌ فِي الْمَقْبَرَةِ نَارًا فَأَتَوْهَا فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ ρ فِي الْقَبْرِ وَإِذَا هُوَ يَقُولُ: نَاوِلُونِي صَاحِبَكُمْ فَإِذَا هُوَ الرَّجُلُ الَّذِي كَانَ يَرْفَعُ صَوْتَهُ بِالذِّكْرِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ. وَلَفْظُهُ: فَأَخَذَهُ النَّبِيُّ ρ مِنْ قَبْلِ الْقَبْلَةِ وَقَالَ: رَحِمَكَ اللَّهُ إِنْ كُنْتَ لِأَوَّاهَا تَلَاءً لِلْقُرْآنِ.

1054. Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Одамлар мақбарада олов кўриб қолиб борсалар, қабр ичида Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам турган эканлар ва соҳибингизни менга узатиб беринг, деяётган эканлар. Билишса, (маййит) овозни зикр ила кўтариб юрувчи киши экан».

Абу Довуд ва Термизий ривоят қилишган.

Термизийнинг лафзида:

«Бас, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам уни қибла томондан олдилар ва:

«Аллоҳ сени раҳмат қилсин, кўп оҳ урувчи ва Қуръон тиловат қилувчи эдинг, дедилар», дейилган.

Шарҳ: Ушбу ҳадисдан олинадиган фойдалар:

1. Маййитни кечаси дафн қилиш жоизлиги.
2. Ёруғлик учун кечаси қабристонда олов ёқиш мумкинлиги.
3. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам ўзлари қабрга тушиб, кишиларни дафн қилганлари.
4. Маййитни қабрга қибла томондан олиш кераклиги. ҳанафий мазҳаби ушбу ривоятни олган.
5. Қабрга қўяётиб, маййитга хитоб қилиш, унинг яхши фазилатларини айтиб, унга Аллоҳдан раҳмат сўраш мумкинлиги.
6. Зокирлик, кўп Қуръон тиловат қилиш фазилат экани.

لايزين القبر ولا يبنى ولا يجلس عليه

**ҚАБР ЗИЙНАТЛАНМАЙДИ, УСТИГА БИНО
КИЛИНМАЙДИ ВА УНГА ЎТИРИЛМАЙДИ**

1055- عَنْ جَابِرٍ ٢ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ١ أَنْ يُجْصَّصَ

الْقَبْرُ وَأَنْ يُقْعَدَ عَلَيْهِ وَأَنْ يُبْنَى عَلَيْهِ. رَوَاهُ الْحُمْسَةُ إِلَّا الْبُخَارِيَّ.

وَلَقَدْ التَّرمِذِيُّ: نَهَى النَّبِيَّ ﷺ أَنْ تُحْصَصَ الْقُبُورُ وَأَنْ يُكْتَبَ عَلَيْهَا
وَأَنْ يُبْنَى عَلَيْهَا وَأَنْ تُوطَأَ.

1055. Жобир розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоху алайҳи васаллам қабрни бўр билан сувашни, унинг устига ўтиришни ва унинг устига бино қуришни наҳйи қилганлар».

Бешовларидан фақат Бухорий ривоят қилмаган.

Термизийнинг лафзида:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам қабрларнинг бўр билан сувалишидан, уларнинг устига ёзилишидан ва уларнинг устига бино қурилишидан ва босилишидан қайтарганлар», дейилган.

Шарҳ: Имом Шофеъий қабрни лой билан суваб қўйишга рухсат берганлар, холос.

Бошқа ҳар қандай нарсани қабр устига қилиш мумкин эмас. Албатта, олдин ўтган белги учун тош қўйиш бундан мустасно.

Қабрлар инсон хотирасидаги хассос нарсалардан бўлгани учун ва ўтган умматларнинг залолатга кетиши сабабларидан бири айнан қабрлар бўлгани сабабли Исломда бу масалага алоҳида эътибор билан қаралган. Биз ўрганаётган ҳадиси шарифларда мазкур эътибор қисман ўз аксини топган.

Ушбу ҳадисда қабрларга нисбатан наҳий қилинган ишлар санаб ўтилмоқда:

1. «Қабрни бўр билан суваш».

Бўрсувоқ лойсувоқдан бироз зийнатли чиқиши, оқ бўлиши маълум. Шунинг эътиборидан қабрга нисбатан бу иш ман қилинган. Чунки бу ишда тириклар учун керак молни зое қилиш бор. Исломда эса, ҳар қандай молни зое қилиш ҳаромдир. Бир оз ақл юритилса, бўрсувоқ ман бўлгандан кейин ундан кўра кўп маблағ кетадиган

нарсаларни қабр устига қилиш умуман мумкин бўлмайди. Бинобарин, турли бошқача сувоклар қилиш, тошлар ётқизиш, занжир, панжара тортиш ва ҳокозолар мутлақо мумкин бўлмайди.

Иккинчидан, қабрнинг устига олтин суви юритилганда ҳам қабрнинг ичидаги ўликка ёки у ишни қилган тирикка, ёки бошқа бирор жонзотга ҳеч бир фойда бўлмайди. Бефойда ишни қилиш эса, мусулмон инсон учун ҳаром.

Учинчидан, қабр оддий, табиий ҳолида турса ёққан қор-ёмғирдан, ўсган ўт-ўланлардан қабр ичидаги маййитга фойда тегади. Қабр устини турли нарсалар билан ёпганлар эса, маййитни бу хайрдан маҳрум қиладилар.

2. «Қабр устига ўтириш».

Шунингдек, тик туриш ёки ётиш ҳам мумкин эмас. Чунки бу тасарруфда қабр ичидаги мусулмон бандага ва унинг яқин кишиларига нисбатан ҳурматсизлик бор.

3. «Қабр устига бино қуриш».

Бунда ҳам бўр билан сувашдаги ҳикматлар каттарок ҳажмда айтилади.

Имом Моликнинг шогирдлари Ибн Абдулҳакам қабри устига бино қуришни васият қилган одамнинг васиятига амал қилинмайди, шунга биноан, қабрлар устига қурилган нарсалар бузиб ташланиши керак, деган.

4. «Қабрнинг устига ёзиш».

Жумҳур уламолар қабр устига унинг эгасининг исми ҳам, бошқа бирор нарсани ҳам ёзиш мумкин эмас, деганлар.

ҳанафий мазҳаби уламолари қабрнинг йўқолиб кетиши ёки хорланиши туфайли белги учун ҳожат тушса, белги бўладиган нарсани ёзса бўлади, деганлар.

Ушбу нарсани яхшилаб ўрганиб, шариат бўйича иш кўришга ҳозирги кунда жуда катта эҳтиёж бор. Баъзи жойларда ушбу таълимотларга амал қилинмай қўйган.

1056- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: لَأَنْ يَجْلِسَ أَحَدُكُمْ عَلَى جَمْرَةٍ فَتُحْرِقَ ثِيَابَهُ فَتَخْلُصَ إِلَى جِلْدِهِ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَجْلِسَ عَلَى قَبْرِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ.

1056. Абу Хурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Албатта, бирингизнинг чўғ устига ўтириши, у кийимини кўйдириб, баданига ўтиши, унинг учун қабр устига ўтирганидан кўра яхшироқдир», дедилар».

Муслим, Абу Довуд, Насай ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ривоятдан қабр устига эътиборсизлик билан ўтириш қанчалар ёмон иш эканини билиб оламиз.

يجوز نقل الميت كما يجوز نبش القبر للحاجة

ҲОЖАТ УЧУН МАЙЙИТНИ КЎЧИРСА, ҚАБРНИ ОЧСА ЖОИЗ

Шариат ҳукми бўйича, модомики маййитнинг суягидан бирор нарса бор экан, қабрни очиш ҳаромдир. ҳатто қабристонда бошқа янги қабрларни кавлаш пайтида ҳам бу ишга йўл қўйилмайди. Қабрни очишга фақат истисно тариқасидагина рухсат берилади. Келгуси ҳадисларда ўша истисно қилинган ҳолатларнинг баъзилари ҳақида сўз кетади.

1057- عَنْ جَابِرٍ τ قَالَ: دُفِنَ مَعَ أَبِي رَجُلٍ فَلَمْ تَطْبُ

نَفْسِي حَتَّى أَخْرَجْتُهُ فَجَعَلْتُهُ فِي قَبْرِ عَلَى حِدَةٍ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ
وَالنَّسَائِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ . وَرَأَى: فَأَخْرَجْتُهُ بَعْدَ سِتَّةِ أَشْهُرٍ فَمَا أَكْثَرَتْ مِنْهُ
شَيْئًا إِلَّا شَعِيرَاتٍ كُنَّ فِي حَيْثِهِ مِمَّا يَلِي الْأَرْضَ.

1057. Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Отам билан бир одам бирга дафн қилинган эди. Кўнглим тинчимади. Охири уни чиқариб, алоҳида қабрга қўйдим».

Бухорий, Насайи, Абу Довуд ривоят қилишган.

Абу Довуд:

«Бас, уни олти ойдан кейин чиқардим. Унинг соқолининг ерга теккан жойидан баъзи қисмлари бир оз ўзгарган экан, холос», деган гапни зиёда қилган.

Шарҳ: Жобир ибн Абдуллоҳ розияллоҳу анҳунинг оталари билан бир қабрга қўмилган одам Амр ибн Жамуҳ розияллоҳу анҳу бўлиб, улар иккиси дўст бўлганлар ва Уҳуд уруши куни шаҳид бўлганлар. Икковлари бир қабрга қўйилган. Аммо Жобир розияллоҳу анҳунинг кўнгиллари ҳеч тинчимаган. Шунинг учун олти ойдан кейин қабрни очиб, отасини чиқариб бошқа қабрга қўмган. Жобир розияллоҳу анҳунинг оталари Абдуллоҳ розияллоҳу анҳунинг таналари қўмилганига олти ой бўлганига қарамай, чиримай турган экан. Бу ҳам бежиз эмас.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг борликларидаги қилинган бу иш у зот соллаллоҳу алайҳи васалламнинг иқдорлари билан бўлган. Агар ногўғри бўлса, албатта, тузатар эдилар. ҳаттоки, баъзи ҳолатлардаги каби Қуръон оятлари нозил бўлиши мумкин эди.

Демак, бир қабрга икки киши қўйилган бўлса, жасад чиримаган бўлса, қабрни очиб бирини бошқа томонга олиб қўмиш мумкин экан.

1058- عَنْ أَنَسٍ τ قَالَ: قَدِمَ النَّبِيُّ ρ الْمَدِينَةَ وَأَمَرَ بِنَاءَ الْمَسْجِدِ فَقَالَ: يَا بَنِي النَّجَّارِ ثَامِنُونِي بِحَاطِكُمْ هَذَا فَقَالُوا: لَا وَاللَّهِ لَا نَطْلُبُ ثَمَنَهُ إِلَّا إِلَى اللَّهِ فَأَمَرَ بِقُبُورِ الْمُشْرِكِينَ فَنُبِشَتْ ثُمَّ بِالْخَرْبِ فَسُوِّيَتْ وَبِالنَّخْلِ فَمُقَطَعٌ فَصَفُّوا النَّخْلَ قِبْلَةَ الْمَسْجِدِ وَجَعَلُوا عِضَادَتِيهِ الْحِجَارَةَ وَجَعَلُوا يَنْقُلُونَ الصَّخَرَ وَهُمْ يَرْجُزُونَ وَالنَّبِيُّ ρ مَعَهُمْ وَهُوَ يَقُولُ اللَّهُمَّ لَا خَيْرَ إِلَّا خَيْرُ الْآخِرَةِ فَاعْفِرْ لِلْأَنْصَارِ وَالْمُهَاجِرَةِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ.

1058. Анас розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам Мадинага келдилар ва масжид қуришга буюрилдилар. Бас, у зот:

«Эй Бани Нажжор, мен билан мана бу боғингизни баҳолашинг», дедилар. Улар:

«Йўқ. Аллохга қасамки, унинг баҳосини фақат Аллохдан оламиз», дедилар.

Бас, у зотнинг амрлари ила мушрикларнинг қабрлари очилди, сўнгра чуқурлари текисланди. Кейин амр бериб, хурмоларни кестирдилар. Хурмоларни масжиднинг қибла томонига тиздилар. Эшигининг кесакисини тошдан қилдилар. Улар ражз услубида шеър айтиб, харсангларни кўтаришиб кела бошладилар. Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам улар билан бирга:

«Эй бор Худоё, охират хайридан ўзга хайр йўқ. Ансор ва муҳожирларни мағфират қил», деб ишлар эдилар».

Учовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Аввало, ушбу ҳадисдан олинадиган фикҳий ҳукм ҳақида гапирадиган бўлсак, масжид қурилишига баъзи қабрлар тўғри келиб қолса, уларнинг ичидаги чириган суякларни авайлаб олиб бошқа мухтарам жойга қўмиб қўйса бўлади. Масжид қурилиши давом этаверади.

Аммо бу ривоятда жуда ҳам ажойиб ижти-мой, ахлоқий ва бошқа масалалар бор:

1. Масжиди Набавийни қуришга Пайғамбаримизга Аллоҳ томонидан амр бўлгани.

2. Пайғамбар алайҳиссаломнинг бошқалар мулкини эҳтиром қилишлари. Бани Нажжорнинг боғини сотиб олиб, масжидга қўшишни истадилар. Улардан боғлари ерини масжидга беришни эмас, баҳолаб сотишни сўрадилар.

3. Бани Нажжорликларнинг хайр-эҳсон йўлида фидокорликлари. Улар боғларини сотишни эмас, Аллоҳнинг савоби учун совға қилишга уриндилар.

4. Пайғамбаримиз бошлиқ саҳобаи киромларнинг жамоатчилик ишида фаол иштирок этганлари ва оғир тошларни кўтарганлари.

5. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг масжидлари дастлаб қурилганда хурмо ва тошдан бўлгани.

6. Кўпчилик бўлиб ишлаётганда иш оғирини енгиллаштириш, кишиларни қизиқтириш учун оҳанг билан шеър айтиш мумкинлиги.

7. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳам масжид қурилишида шахсан ишлаганлари ва ражз усулида оҳанг билан шеър айтганлари.

1059 – عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ لَكُمْ سُرٌّ عَظِيمٌ الْمَيْتِ كَكْسَرِهِ حَيًّا. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ.

1059. Оиша розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Маййитнинг суягини синдириш, худди тириклигида синдириш кабидир», дедилар».

Абу Довуд ва Ибн Можжа ривоят қилишган.

Шарҳ: Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ушбу ҳадиси шарифни айтишларига бир ҳодиса сабаб бўлган. У зот соллаллоҳу алайҳи васаллам бир жанозада эканлар. Қабр кавлаётган гўрковларнинг қаршисида, бир болдир суяги чиқиб қолибди. Гўрков уни синдирмоқчи бўлибди. Шунда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам ушбу ҳадиси шарифни айтган эканлар.

ҳа, Ислом таълимоти бўйича кишининг ўлигига етказилган озор, унинг тиригига етказган озор билан баробар. Шунинг учун ўликларнинг ҳурматини яхшилаб жойига қўйиш керак. Айниқса, қабрлар масаласида жуда эҳтиёт бўлиш керак. Мободо зарурат учун қабрни очишга мажбур бўлиб қолинса, эски қабр-ку, нима ҳам бўлар эди, демасдан, суяклар чиқиб қолиши мумкинлигини унутмай, уларни синдирмаслик чораларини кўриб ишлаш керак.

1060 - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو τ قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ ρ إِلَى الطَّائِفِ فَمَرَرْنَا بِقَبْرِ فَقَالَ النَّبِيُّ ρ: هَذَا قَبْرُ أَبِي رِغَالٍ وَكَانَ هَذَا الْحَرَمَ يَدْفَعُ عَنْهُ فَلَمَّا خَرَجَ أَصَابَتْهُ النَّقْمَةُ الَّتِي أَصَابَتْ قَوْمَهُ بِهَذَا الْمَكَانِ فَدُفِنَ فِيهِ وَآيَةُ ذَلِكَ أَنَّهُ دُفِنَ مَعَهُ عُصْنٌ مِنْ ذَهَبٍ إِنْ أَنْتُمْ نَبَشْتُمْ عَنْهُ أَصَبْتُمُوهُ مَعَهُ فَابْتَدَرَهُ النَّاسُ فَاسْتَخْرَجُوا الْعُصْنَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

1060. Абдуллоҳ ибн Амр розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам билан Тоифга

чикдик. Бир қабр олдидан ўтдик. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Бу Абу Риғолнинг қабри. У ушбу ҳарамда эди. Уни мудофаа қилар эди. У ердан чиққан вақтида шу жойда унинг қавмига етган офат унга ҳам етди ва шу ерга дафн қилинди. Бунинг аломати ўлароқ, у билан бирга бир тилло калтак ҳам дафн қилинган. Агар сиз унинг қабрини очсангиз, у билан бирга ўша нарсани ҳам топасиз», дедилар.

Одамлар тезда калтакни чиқариб олдилар».

Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: ҳадисда номи зикр қилинган Абу Риғол Тоифдаги Сақиф қабиласининг отаси ҳисобланар экан. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг айтишларича, Абу Риғолнинг қавми Аллоҳнинг офатига учраб ҳалок бўлган экан. Аммо Абу Риғолнинг ўзи ҳарам шарифда, Каъбаи муаззама яқинида бўлгани учун унга офат тегмай турган экан. Вақти соати келиб, Абу Риғол ҳарамдан чиқиб, Тоифдаги Пайғамбаримиз кўрсатган жойга етганда қавмига етган офат унга ҳам етиб, ҳалок бўлган экан.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам, бунинг аломати ўлароқ, у билан бирга бир тилла калтак ҳам дафн қилинган, агар унинг қабрини очсангиз, у билан бирга ўша нарсани ҳам топасиз, деганларидан кейин қабрни очишганда йигирма ритлдан ортиқроқ суяниб юрадиган тилло асо чиққан экан.

Ушбу ҳадисда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам кўпчилик билмайдиган нарсаларни билишлари очик-ойдин кўриниб турибди. Уламоларимиз бу ҳадисдан, зарурат юзасидан, жумладан, ўлик билан кўмилиб кетган молни олиш учун қабрни очса бўлади, деган ҳукмни олишган.

الفصل السادس في سؤال القبر وعذابه

ОЛТИНЧИ ФАСЛ ҚАБР САВОЛИ ВА АЗОБИ ҲАҚИДА

1061- عَنْ الْبَرَاءِ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِذَا أُقْعِدَ الْمُمْرُؤُ فِي قَبْرِهِ أُنِيَ ثُمَّ شَهِدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ فَذَلِكَ قَوْلُهُ (يُتَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ).

1061. Баро розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Қачон мўмин қабрида ўтқазилса, унга келинади.

Сўнгра «Ашҳаду алла илаҳа илладлоҳу ва анна Муҳаммадан Расулудлоҳи», деб шаҳодат келтиради. Ана ўша Аллоҳнинг «Аллоҳ иймон келтирганларни ҳаёти дунёда ва охиратда субутли сўз ила собит қилади», деганидир», дедилар».

Шарҳ: «Қачон мўмин қабрида ўтқазилса», дейилгани унинг дафни ва устига тупроқ тортилганидан кейин бўлади. Уни қабрида ўтқазиб сўроқ қилиш бошланади.

«Унга келинади», яъни, унинг олдида сўроқ қилингани келинади. Бу ишни бажаргани иккита қорамтир кўк рангдаги фаришта келади. Уларнинг исмлари Мункар ва Накир бўлади. Уларнинг кўриниши фариштага ҳам, одамга ҳам ўхшамайди. Савол-жавоб қандоқ бўлиши келгуси ҳадисларда баён қилинади. Мўмин-мусулмон кишининг иймони ва солиҳ амали туфайли у калимаи шаҳодатни айтишга муяссар бўлади. Бу ҳақда Аллоҳ таоло Қуръони каримда ҳам хабар берган экан.

Аллоҳ таоло бизларни ҳам ана шундоқ саботли калима эгаси бўлган бандаларидан қилсин.

1062- عَنْ أَنَسٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا وَضَعَ فِي قَبْرِهِ وَتَوَلَّى عَنْهُ أَصْحَابُهُ وَإِنَّهُ لَيَسْمَعُ قَرْعَ نِعَالِهِمْ أَتَاهُ مَلَكَانِ فَيَقْعِدَانِهِ فَيَقُولَانِ: مَا كُنْتَ تَقُولُ فِي هَذَا الرَّجُلِ لِمُحَمَّدٍ ρ فَأَمَّا الْمُؤْمِنُ فَيَقُولُ: أَشْهَدُ أَنَّ عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ فَيَقَالُ لَهُ: انْظُرْ إِلَى مَقْعَدِكَ مِنَ النَّارِ قَدْ أَبْدَلَكَ اللَّهُ بِهِ مَقْعَدًا مِنَ الْجَنَّةِ فَيَرَاهُمَا جَمِيعًا أَمَّا الْكَافِرُ أَوِ الْمُنَافِقُ فَيَقَالُ لَهُ: مَا كُنْتَ تَقُولُ فِي هَذَا الرَّجُلِ فَيَقُولُ: لَا أَدْرِي كُنْتُ أَقُولُ مَا يَقُولُ النَّاسُ فَيَقَالُ: لَا دَرَيْتَ وَلَا تَلَيْتَ وَيُضْرَبُ بِمِطْرَاقٍ مِنْ حَدِيدٍ ضَرْبَةً فَيَصِيحُ صَيْحَةً يَسْمَعُهَا مَنْ يَلِيهِ غَيْرَ الثَّقَلَيْنِ. رَوَاهُمَا الْحَمْسَةُ.

1062. Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Албатта, банда қачон қабрига қўйилсаю, ундан соҳиблари қайтиб кетса, у уларнинг ковушлари тақиллаганини эшитиб турганида олдига икки фаришта келиб, уни ўтқазишади ва:

«Бу одам – Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳақида нима дер эдинг?» дейишади. Мўмин бўлса:

«Шаҳодат бераманки, у Аллоҳнинг бандаси ва Расулидир», дейди.

«Дўзахдаги ўрингга назар сол, батаҳқиқ, Аллоҳ сенга уни жаннатдаги ўринга алмаштириб берди, дейилади унга. У икковини ҳам кўради. Аммо кофир

ёки мунофиққа эса:

«Бу одам ҳақида нима дер эдинг?» дейилади.

«Билмадим, одамлар айтадиган нарсани айтар эдим», дейди. Бас, унга:

«Билмадинг ҳам, (билганларга) эргашмадинг ҳам», дейилади ва темирдан бўлган гурзи билан бир урилади. Ўшанда у шундоқ ҳам қичқирадики, инсу жиндан бошқа ҳамма эшитади», дедилар».

Бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ҳадисда аҳли сунна ва жамоа ақидаси бўйича Қуръон ва суннат билан собит бўлган ақидавий масала, қабр саволи ва азоби ҳақ экани ва уни қай йўсинда бўлиши ҳақида сўз бормокда. Бу ҳадисни диққат билан ўрганишимиз ва ундаги ҳар бир масалани ақида маъносида сингдириб олишимиз ҳамда ҳар лаҳзада ундаги ҳолатни эслаб туришимиз керак.

Ўлмайдиган ким бор? ҳамма ҳам ўлади. Ўлим ҳар банданинг бошида бор.

Ўлим нима?

Инсон ўлгандан кейин нима бўлади?

Унинг ҳоли не кечади?

Ўлим кишининг юраги уришдан тўхтаб, қон айланмай, кимирламай қолишидан иборат холосми?

Ёки бошқа нарсалар ҳам борми?

Инсон ўлгандан кейин иш битдими?

Қабрида чириб, тупрокқа қўшилиб кетаверадими?

Ундоқ бўлса, уни бошқа ҳайвонлар, қурт-кумирсқалардан нима фарқи бор?

Ёки инсон бу дунёда турли ҳайвон ва қурту кумурсқалардан фарқли бўлиб, ақл билан яшагани учун, ўлганидан кейин ҳам унга бошқача, инсонга тўғри келадиган муносабат бўлиши керакми?

Ислом ақидаси бўйича бу дунё инсон учун синов майдони, холос. Асосий ҳаёт диёрига ўтишдан олдин

имтиҳон топшириб, у ёқдаги ҳаётга ўзининг нақадар ҳақли эканини исбот қилиш фурсати, холос.

Ана ўша боқий дунё мартабаси учун ушбу фоний дунёда ҳаракат қилади.

Исломда инсоннинг ўлгани бу дунёдан у дунёга ўтгани, фоний дунёдан боқий дунёга кўчгани, холос.

Янги, боқий дунёда уни фаришталар кутиб олиб жойлаштирадилар. Қандоқ жойга муносиб эканини ўзига билдириш учун сўроқ-савол қилишади, қўлидаги номаи аъмолини кўришади. Сўнг унга жой кўрсатишади. Ана ўша ишлар қабрдан бошланади. Худди ушбу биз ўрганаётган ҳадиси шарифда айнан қабрда нималар кечиши ҳақида сўз кетмокда. Келинг, бир-бир ўрганиб чиқайлик:

1. Қабрдаги янги кўмилган киши ўзини кўмиб кетаётган кишиларнинг оёқ товушларини эшитиши. Бу ҳақиқат ҳозирги замон илми орқали ҳам тасдиқланади.

2. Қабр саволи кўмиб қайтаётган кишилар қабрдан узоқлашмай турибоқ бошланиши.

3. Қабр саволи икки фаришта томонидан олиб борилиши.

4. Қабрдаги кишини ўтказиб олиб, сўроқ қилиниши.

5. Бериладиган саволлардан бири Пайғамбар Муҳаммад мустафо соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳақида бўлиши.

6. Бу дунёда мўмин-мусулмон бўлиб, иймони ва амали жойида бўлган киши қабр саволи вақтида Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳақларидаги саволга дадил ва аниқ жавоб бериши.

7. Мўмин-мусулмон кишининг дадил ва аниқ жавобидан кейин ҳалиги икки фаришта унга агар мўмин-мусулмон бўлмаганида дўзахдаги жойи қайси бўлишини кўрсатиши.

Сўнгра мўмин-мусулмонлиги туфайли унга жаннатдан бериладиган жойни кўрсатишлари.

Аллоҳ барчамизни ана ўшандоқ бахтли кишилардан қилсин.

8. Кофир ва мунофиқлардан ҳам Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳақларида сўроқ қилиниши. У дунёда бу одам ҳақида нима дер эдинг, деб сўралиши.

9. Кофир, билмасам, деб жавоб бериши.

Тилида мусулмонман, деб юрган одам эса, одамлар нима деса ўшани айтар эдим, дейиши.

Демак, Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳақида одамлар нима деса, ўшани айтиб юриш кифоя қилмас экан. Кишининг қалбида у зот соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳақларида мустаҳкам эътиқод бўлиши, зоти шарифларини аниқ билиши керак экан.

10. Кофир ва мунофиққа саволга жавоб бера олмаганидан кейин қаттиқ сўз айтилиб, бошига темир гурзи билан уриб азоб бериш бошланиши. Қабр азоби дегани шу бўлади. Қабр азобининг баёнотлари келгуси ҳадисларда ҳам келади.

11. Қабрида темир гурзидан калтак еган кофир ва мунофиқнинг дод-войини одам ва жинлардан бошқа ҳамма мавжудот эшитиши.

ҳаёти дунёда ушбу нарсаларга тўлиқ иймон келтириб, қабрга кирганда яхши ҳолда бўлишга лойиқ ишларни қилишга ўтиш керак.

1063- عَنْ أَسْمَاءَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ حَمَدَ اللَّهَ

وَأَتَيْتَنِي عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ: مَا مِنْ شَيْءٍ لَمْ أَكُنْ أَرِيئُهُ إِلَّا رَأَيْتُهُ فِي مَقَامِي هَذَا حَتَّى الْجَنَّةَ وَالنَّارَ فَأُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّكُمْ تُفْتَنُونَ فِي قُبُورِكُمْ مِثْلَ أَوْ قَرِيبٍ مِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ فَيُقَالُ: مَا عَلِمَكَ بِهَذَا الرَّجُلِ فَأَمَّا الْمُؤْمِنُ أَوْ الْمُؤْمِنَةُ فَيَقُولُ: هُوَ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ جَاءَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَهُدًى

فَأَجَبْنَاهُ وَاتَّبَعْنَاهُ هُوَ مُحَمَّدٌ ثَلَاثًا فَيُقَالُ: نَمَّ صَالِحًا فَقَدْ عَلِمْنَا إِنَّ
كُنْتَ لَمَوْفِقًا بِهِ وَأَمَّا الْمُنَافِقُ أَوِ الْمُرْتَابُ فَيَقُولُ: لَا أَذْرِي سَعَتُ
النَّاسِ يَقُولُونَ شَيْئًا فَقُلْتُهُ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ وَالنَّسَائِيُّ.

1063. Асмо розияллоху анҳодан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам Аллоҳга ҳамду сано айтганларидан сўнг:

«Албатта, мен ўзимга кўрсатилмаган ҳар бир нарсани ушбу маконимда кўрдим. ҳатто жаннат ва дўзахни ҳам. Менга сизлар, албатта, қабрларингизда Масийҳ Дажжолнинг фитнасичалик ёки шунга яқин фитнага учрашларингиз ваҳий қилинди.

«Бу одам ҳақида қандок илминг бор?» дейилади.

Мўмин ёки аниқ ишонган одам:

«У Аллоҳнинг Расули Мухаммадир. Бизга очик-ойдин баёнотлар ва ҳидоят ила келди. Биз унинг (чақириғига) жавоб бердик ва унга эргашдик. У Мухаммадир», деб уч марта айтади. Шунда унга:

«Солиҳ холингда ухлайвер. Биз сени унга қаттиқ ишонишингни билар эдик», дейилади.

Аммо мунофиқ ёки шубҳали киши эса:

«Билмайман. Одамлар бир нарса деганини эшитувдим. Ўшани айтганман», дейди», дедилар».

Икки шайх ва Насайй ривоят қилишган.

Шарҳ: Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васаллам ушбу ҳадисда келган гапларини кусуф намозидан кейин қилган хутбаларида айтганлар.

Кусуф намозига оид ҳадиси шарифларни ўрганганимизда Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васалламга ўша намозни бир ўқишларида у зот соллаллоху алайҳи васалламга кўп нарсалар кашф қилинганлиги ва улардан баъзи намуналар ҳам айтиб ўтилган эди.

Бу ҳадиси шарифда эса, ўша кашф қилинган нарсалардан қабр саволига тегишли бўлаги келтирилмоқда.

Ушбу ҳадисдан олинадиган фойдалар:

1. Қабрнинг фитнаси Дажжолнинг фитнаси ёки унга яқин бир фитна экани. Бундан унга зинҳор эътиборсизлик билан қараб бўлмаслиги келиб чиқади.

2. Мўмин, аниқ ишонган одамнинг:

«У Аллоҳнинг Расули Муҳаммаддир. Бизга очиқ-ойдин баёнотлар ва ҳидоят ила келди. Биз унинг (чақириғига) жавоб бердик ва унга эргашидик», деб жавоб бериши катта аҳамиятга эга. Демак, оғиз билан Муҳаммад Аллоҳнинг Расули, деган билан кифояланиб бўлмас экан. У киши Аллоҳ томонидан нималар келтирганини яхши билиш ҳам керак экан. У киши чақирган нарсага, лаббай, деб жавоб бериш ва у зот соллаллоҳу алайҳи васалламга эргашиш ҳам керак экан. Бу эса Ислом динига тўлиқ эътиқод ва амал қилиш билан бўлади.

3. Фаришталар мўмин одамнинг дадил ва ишончли жавобидан кейин солиҳ ҳолингда ухлайвер, биз сени унга каттиқ ишонишингни билар эдик, дейишларидан иккита хулоса чиқади:

Биринчиси, қабр саволидан кейин маййит қиёмат қоим бўлгунча ухлаб туради.

Иккинчиси, қабрдаги сўроқ бир нарсани билиш учун эмас, билиб бўлинган нарсани банданинг ўзига иқроп қилдириш учун бўлади.

4. Мунофиқ, динга ишончи собит ва мустаҳкам бўлмаган одамнинг қабр сўроғига.

«Билмайман. Одамлар бир нарса деганини эшитувдим. Ўшани айтганман», деб жавоб беришидан, ҳаётда тилида Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам ва Ислом ҳақида одамлардан эшитган гапларини айтиб, ўзини мусулмон санаб юрганлар аслида мунофиқ ва шубҳа

эгаси эканлари келиб чиқади.

Аллоҳ шу кимсаларга ўхшашдан Ўзи сақласин.

1064- عَنْ ابْنِ عُمَرَ ط عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا

مَاتَ عُرِضَ عَلَيْهِ مَقْعَدُهُ بِالْعَدَاةِ وَالْعَشِيِّ إِنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَمِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَإِنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَمِنْ أَهْلِ النَّارِ فَيُقَالُ: هَذَا مَقْعَدُكَ حَتَّى يَبْعَثَكَ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا أَبَا دَاوُدَ.

1064. Ибн Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Қачон бирингиз ўлса, эртаю кеч унга ўрни кўрсатиб турилади. Агар аҳли жаннатдан бўлса, аҳли жаннатдан. Агар аҳли дўзахдан бўлса, аҳли дўзахдан. Ва унга:

«Аллоҳ, сени қиёмат куни қайта тирилтиргунча манави сенинг ўрнинг бўлади», дейилади», дедилар».

Бешовларидан фақат Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Қабрда ётиб, эртаю кеч бу гапларни эшитиш мўмин-мусулмон банда учун кони роҳат бўлиб, мунофиқ ва осий банда учун эса, қабр азобининг бир қисми бўлади.

Аллоҳ таоло бизга ҳам қабрларимизда эртаю кеч жаннатдан бериладиган ўрнимизни кўрсатиладиган қилсин. Аллоҳ таоло бизларни қабрда ётиб эртаю кеч дўзахдаги ўрнини кўриб қиёматгача азобда ётишдан Ўзи сақласин.

1065- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ط قَالَ: مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ ρ عَلَى قَبْرَيْنِ

فَقَالَ: إِنَّهُمَا لَيُعَذَّبَانِ وَمَا يُعَذَّبَانِ مِنْ كَبِيرٍ ثُمَّ قَالَ: بَلَى أَمَّا أَحَدُهُمَا

فَكَانَ يَسْعَىٰ بِالنَّمِيمَةِ لَا وَآمَنَ الْآخِرُ فَكَانَ لَا يَسْتَتِرُ مِنْ بَوْلِهِ وَفِي
 رَوَايَةٍ: لَا يَسْتَتِرُ مِنْ بَوْلِهِ قَالَ: ثُمَّ أَخَذَ عَوْدًا رَطْبًا فَكَسَرَهُ بِأَنْيْنٍ ثُمَّ
 غَرَزَ فِي كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا عَلَى قَبْرِ ثُمَّ قَالَ: لَعَلَّهُ يُخَفَّفُ عَنْهُمَا مَا لَمْ
 يَبْسُ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ.

1065. Ибн Аббос розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам икки қабр ёнидан ўтдилар ва:

«Албатта, икковлари азобланмоқдалар. Катта нарса учун азабланаётганлари йўқ, ҳа! Улардан бири чақимчилик қилиб юрар эди. Бошқаси бўлса, сийдигидан покланмас эди», дедилар».

Бошқа бир ривоятда:

«Сийдигидан тўсинмас эди», дедилар. Сўнгра бир ҳўл шохни олиб, иккига бўлиб ҳар бирини биттадан қабрга санчиб қўйдилар-да:

«Шоядки, иккови қуригунча у иккисидан (азоб) енгиллатиб турилса», дедилар».

Бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шариф «Таҳорат китоби»да ҳам ўтган. Бу ерда бизнинг бобимизга тегишли жойи мазкур икки кишининг қабрларида азобланаётганлари. Қабр азоби собит нарса экани. Энди ўша икки кишини нима сабабдан қабр азобига дучор бўлганларини бир мулоҳаза қилиб кўрайлик.

1. Чақимчилик учун.

Чақимчилик учун қабр азобига дучор бўлинса, ёлғон, ғийбат, тухмат, бўҳтон, зулм, сўкиш ва бошқа шунга ўхшаш нарсалар учун қабр азоби қанчалик бўлар экан? Аллоҳ, Пайғамбар, ақида, дину диёнат бобида айтилган номаъқул гаплар учун бўладиган қабр азоби қанчалик

бўлар экан?

2. Сийдигидан сақланмагани учун.

Сийганда сийдиги кийимларига томиб, сачраб кетишидан эҳтиёт бўлмагани учун қабр азобига гирифтор бўлибди. Умр бўйи мустаҳаб қилмай таҳоратхонага киргандан кейин олди-орқасини тозаламай юрганнинг холи нима бўлар экан?!

Мазкур икки кичик нарсага шунчалик қабр азоби бўлса, катта гуноҳларга қанчалик қабр азоби бўлар экан?!

1066 - وَلِلشَّيْخَيْنِ وَالنَّسَائِيَّ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَدْعُو: اللَّهُمَّ إِنِّي

أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَمِنْ عَذَابِ النَّارِ وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا
وَالْمَمَاتِ وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ.

1066. Икки шайх ва Насайй ривоят қилишган ҳадисда:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам дуода: «Эй бор Худоё! Сенинг ила қабр азобидан, дўзах азобидан, тириклик ва ўликлик фитнасидан ва Масийҳ Дажжолнинг фитнасидан паноҳ сўрайман», дер эдилар», дейилган.

Шарҳ: Демак, ушбу ҳадиси шарифда зикри келган нарсалар, жумладан, қабр азоби ҳам собит нарсалар. Биз ҳам Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламга иқтидо қилиб ушбу нарсалардан, жумладан, қабр азобидан паноҳ сўраб туришимиз керак.

1067 - عَنْ هَانِئٍ مَوْلَى عُثْمَانَ ٢ قَالَ: كَانَ عُثْمَانُ إِذَا وَقَفَ

عَلَى قَبْرِ بَكِي حَتَّى يَبُلَّ لَحْيَتُهُ فَقِيلَ لَهُ: تُذَكِّرُ الْجَنَّةَ وَالنَّارَ فَلَا تَبْكِي

وَتَبْكِي مِنْ هَذَا فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِنَّ الْقَبْرَ أَوَّلُ مَنَازِلِ

الْآخِرَةِ فَإِنْ نَجَا مِنْهُ فَمَا بَعْدَهُ أَيْسَرُ مِنْهُ وَإِنْ لَمْ يَنْجُ مِنْهُ فَمَا بَعْدَهُ
أَشَدُّ مِنْهُ قَالَ: وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَا رَأَيْتُ مَنْظَرًا قَطُّ إِلَّا الْقَبْرُ
أَفْظَعُ مِنْهُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

1067. Усмон розияллоҳу анҳунинг мавлоси ҳониъдан ривоят қилинади:

«Усмон қачон қабр устига келса, йиғлар, ҳатто соқоллари хўл бўлиб кетарди.

Бас, унга:

«Жаннат ва дўзахни зикр қиляпсанми? Йиғлама. Шунга йиғлайсанми?» дейилди. Шунда у:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам, албатта, қабр охиратнинг манзилларидан аввалгисидир. Ундан нажот топса, ундан кейингилари ундан осондир. Агар ундан нажот топмаса, ундан кейингиси ундан кўра шиддатлидир», деганлар.

Яна Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Қанча даҳшатли манзара кўрган бўлсам, қабр ҳаммасидан кўра даҳшатлироқдир», деганлар», деди».

Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Ушбу ривоятда бизга ҳазрати Усмон ибн Аффон розияллоҳу анҳу қабр зиёратидан ибрат олишнинг олий намунасини ўрнак қилиб кўрсатмоқдалар. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг айтган ҳадисларини қандоқ эслаш керак, уларни қанчалик англаш ва ҳис этиш, улардан қанчалик таъсирланиш ва уларга қанчалик амал қилиш намуналарини кўрсатмоқдалар.

Севимли Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳадислари гапириб юриш, эшитиш, ўқиб ёки ёзиб қўйиш учунгина эмас, ўқиб, англаб ўзига сингдириш учун, унга амал қилиш учун, қисқаси, у билан яшаш учун керак эканини шундан ҳам тушуниб олсак бўлади.

ҳазрати Усмон ҳар қачон қабрни кўрсалар, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламдан қабр тўғрисида эшитган ҳадисни эслаб йиғлайвериб соқоллари ҳам ҳўл бўлиб кетар экан. Пайғамбаримизнинг куёвлари, жаннат башоратини олган ўнта одамлардан бири, учинчи халифа розияллоҳу анҳу шунчалик таъсирланар эканлар.

Хўш биз-чи?

Биз нима қилмоқдамиз?

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг қайси ҳадисларини эслаб кўзимиздан ёш чиқади?

Қайси биримиз бирорта ҳадисдан таъсирланиб кўз ёшимиз ила юзимизни ювишга яраймиз?

ҳазрати Усмон розияллоҳу анҳу охиратнинг охирги манзили жаннат ёки дўзахни ўйлаб йиғламаган эканлар, балки охиратнинг биринчи манзили – қабрни ўйлаб йиғлаган эканлар.

ҳа, охиратга бориш бир неча манзиллардан ўтиш билан бўлар экан. Ўша манзилларнинг биринчиси қабр экан. Биринчиси ва энг аҳамиятлиси қабр экан. Чунки қабрда иши осон кўчган кишининг иши бошқа манзилларда яна ҳам осонроқ кўчар экан. Агар Аллоҳ кўрсатмасин, одам қабрда шиддатга учраса, бошқа манзилларда ундан ҳам каттиқроқ шиддатга учрар экан.

ҳа, қабр энг кўрқинчли, энг даҳшатли жой экан. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам кўп шиддатли жойларни, жумладан, дўзахни ҳам кўрганлар. У зот соллаллоҳу алайҳи васалламнинг хабар беришларича, ҳеч бир жой қабрчалик кўрқинчли ва даҳшатли эмас экан.

Буни билган, тушуниб етган инсон ҳар қанча йиғласа бўлади. Йиғлаб-йиғлаб, ибрат олиб ўша қабр кўрқинчи ва даҳшатидан қутулиш учун бу дунёда Аллоҳнинг розилигини топишга, Унинг дини Исломга эътиқод ва муҳаббат қўйишга каттиқ уринадиган бўлади.

1068- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: نَفْسُ الْمُؤْمِنِ مُعَلَّقَةٌ بِدَيْنِهِ حَتَّى يُقْضَى عَنْهُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ وَأَحْمَدُ.

1068. Абу Хурайра розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Мўминнинг руҳи, то қарзини адо қилмагунча қарзига боғлиқ бўлиб туради», дедилар».

Термизий, Ибн Можжа, Аҳмад ривоят қилишган.

Шарҳ: Мўмин киши ўлгандан кейин қарзи бўлса, унга жаннатдаги макони кўрсатилмай турар экан. Қачон қарзи узилса, ўшандан кейингина кўрсатилар экан. Бунда эса, ўзига яраша қабр азоби бор. Бировнинг ҳаққи шу даражада аҳамиятли. Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам ҳам қарзи борларга ўзлари жаноза ўқимаган ҳоллари бўлган.

Бундан ким қабрда ноқулай ҳолга тушиб қолмай деса, ўлишидан олдин ўзида бирор кишининг ҳаққи қолмаслиги учун ҳаракат қилиши керак.

1069- عَنْ أَنَسٍ τ أَنَّ النَّبِيَّ ρ سَمِعَ صَوْتًا مِنْ قَبْرِ فَقَالَ: مَتَى مَاتَ هَذَا فَقَالُوا: مَاتَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَسَرَّ بِذَلِكَ وَقَالَ: لَوْلَا أَن لَّا تَدَافِنُوا لَدَعَوْتُ اللَّهَ أَنْ يُسَمِعَكُمْ عَذَابَ الْقَبْرِ. رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَمُسْلِمٌ.

1069. Анас розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам бир қабрдан овоз эшитдилар ва:

«Бу қачон ўлган?» дедилар.

«Жоҳилиятда ўлган», дейишди.

У зот бундан енгил тортдилар ва:

«Агар дафн қилмай қўйишингиз бўлмаганида,

сизга қабр азобини эшиттиришини сўраб Аллоҳга дуо қилар эдим», дедилар».

Насайй ва Муслим ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ҳадисдан олинадиган фойдалар:

1. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг қабрдаги овозларни эшитиш хусусиятлари ҳам борлиги.

2. Жоҳилиятда ширк билан ўлганлар ҳам қабрларида азобланишлари.

3. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам Аллоҳга дуо қилиб умматларига қабр азобини эшиттириш имконлари бўлса ҳам бу ишни қилмаганлари. Чунки қабрдаги азобни эшитадиган бўлса, одамлар кўрканларидан бировни дафн қилгани бормаи кўяр эканлар.

Демак, қабр овозини эшитмасдан ҳам унга иймон келтириб, ундан паноҳ сўраб, ундан қутултирадиган ишларни қилиб юришимиз керак экан.

1070 - عَنْ ابْنِ عُمَرَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: هَذَا الَّذِي تَحْرَكُ لَهُ

الْعَرْشُ وَفُتِحَتْ لَهُ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَشَهِدَهُ سَبْعُونَ أَلْفًا مِنَ الْمَلَائِكَةِ

لَقَدْ ضُمَّ ضَمَّةً ثُمَّ فُرِّجَ عَنْهُ. رَوَاهُ النَّسَائِيُّ هُنَا وَالشَّيْخَانِ فِي

الْقَضَائِلِ.

1070. Ибн Умар розияллоҳу анхудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Мана бу унинг учун Арш ҳаракатга келган, унга осмоннинг эшиклари очилган, унга етмиш минг фаришта ҳозир бўлган одамдир. Батаҳқиқ, у ҳам бир марта сиқилди. Сўнгра уни кўйиб юборилди», дедилар».

Бу жойда Насайй ва «Фазилатлар» бобида Икки шайх

ривоят қилишган.

Шарҳ: Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васаллам ушбу ҳадисдаги гапларни ансорийларнинг Авс қабиласи бошлиғи, улуғ саҳобий Саъд ибн Муоз розияллоху анху ҳақида айтганлар.

Саъд ибн Муоз розияллоху анху вафот этиб руҳлари кўтарилганида ҳурматларидан Арши Аъло ҳаракатга келган, осмон эшиклари очилган экан. У кишининг ўлимлари ва жанозаларига етмиш минг фаришта ҳозир бўлган экан.

Лекин шунчалик улуғ мақомга эга бўлишларига қарамай, қабрга қўйилганларида у киши ҳам қабр томонидан бир марта сиқилган, кейин қўйиб юборилган эканлар.

Имом Аҳмад келтирган ривоятда:

«Албатта, қабрнинг бир босиши бор. Агар ўша босишдан бирор киши нажот топадиган бўлса, Саъд топар эди», дейилган.

Ушбу қабрнинг сиқишидан фақат Пайғамбар алайҳиссаломлар ва балоғатга етмаган болаларгина четда қолар эканлар. Чунки бу икки тоифада умуман ҳеч қандай гуноҳ бўлмайди. Қолганлар эса бунга, албатта, дучор бўлар экан. Гуноҳи озларни қабр сиқиши озроқ, кўпларники эса кўпроқ бўлар экан.

Шунинг учун иложи борича гуноҳдан узоқда бўлишга ҳаракат қилиш керак. Шариатимизда нима нарса гуноҳ дейилса, албатта, ўшанинг яқинига бормаслик керак.

Эй Биру Бор, ҳар бир нарсага қодир Аллоҳ! Сенинг Ўзингдан бизни қабр азобидан сақлашингни сўраймиз!

الدعاء بالتشيت

САБОТ СЎРАБ ДУО ҚИЛИШ

1071- عَنْ عُثْمَانَ ط قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ρ إِذَا فَرَغَ مِنْ دَفْنِ الْمَيِّتِ وَقَفَ عَلَيْهِ فَقَالَ: اسْتَغْفِرُوا لِأَخِيكُمْ وَسَلُّوا لَهُ بِالتَّشْيِيتِ فَإِنَّهُ الْآنَ يُسْأَلُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ أَبِي حَاتِمٍ وَصَحَّحَهُ.

1071. Усмон розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам қачон маййитнинг дафнидан фориғ бўлсалар унинг (қабри) устида туриб:

«Биродарингиз учун истиғфор айтинг. Унга сабот сўранг. Чунки ҳозир у сўралади», дер эдилар.

Абу Довуд ва Баззор ривоят қилишган. ҳоким саҳиҳ деган.

Шарҳ: Демак, тирик мусулмонлар ўлганлари ҳақида дуо қилишлари керак экан. Янги кўмилган одамга савол-жавоб вақтида сабот сўраб дуо қилмоқ лозим экан.

Бу ҳолатдан тирикларнинг дуоси ўликларга фойда бериши ҳам тушуниб олинади.

الفصل السابع في التعزية وزيارة القبور

Е Т Т И Н Ч И Ф А С Л

ТАЪЗИЯ ВА ҚАБРЛАР ЗИЁРАТИ ҲАҚИДА

1072- عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ ط قَالَ: أَرْسَلَتِ ابْنَةُ النَّبِيِّ ρ إِلَيْهِ أَنْ ابْنًا لِي قُبِضَ فَأَتَيْنَا فَأَرْسَلَ يُقْرَأُ السَّلَامُ وَيَقُولُ إِنَّ اللَّهَ مَا أَخَذَ وَلَهُ

مَا أَعْطَى وَكُلُّ عِنْدَهُ بِأَجَلٍ مُّسَمًّى فَلْتَصْبِرْ وَلْتَحْتَسِبْ فَأَرْسَلَتْ إِلَيْهِ
تُقْسِمُ عَلَيْهِ لِيَأْتِيَنَّهَا فَقَامَ وَمَعَهُ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ وَمَعَادُ بْنُ جَبَلٍ وَأَبِيُّ
بُنْ كَعْبٍ وَزَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ وَرِجَالٌ فَرَفَعُوا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ الصَّيِّئُ وَنَفْسُهُ
تَتَقَعَّقُ كَأَنَّهَا شَنْ فَفَاضَتْ عَيْنَاهُ فَقَالَ سَعْدُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا هَذَا
قَالَ: هَذِهِ رَحْمَةٌ جَعَلَهَا اللَّهُ فِي قُلُوبِ عِبَادِهِ وَإِنَّمَا يَرْحَمُ اللَّهُ مَنْ عِبَادِهِ
الرُّحَمَاءُ. رَوَاهُ الْحُمْسَةُ إِلَّا التِّرْمِذِيُّ.

1072. Усома ибн Зайд розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васалламнинг қизлари у зотга, тезроқ келинг, ўғлим руҳи қабз бўлмоқда, деб одам юборди. У зот соллаллоху алайҳи васаллам салом айтиб:

«Албатта, олгани ҳам Аллоҳникидир, бергани ҳам Уникидир. Унинг наздида ҳар бир нарсанинг ажали белгилангандир. Сабр қилсин ва талаби савобда бўлсин», деб одам юбордилар.

У (қиз) қасам ичиб, албатта, келсинлар, деб одам юборди. Бас, у зот турдилар. У зот билан бирга Саъд ибн Убода, Муоз ибн Жабал, Убай ибн Каъб, Зайд ибн Собит ва бир қанча кишилар ҳам турдилар. Болани Расулulloх соллаллоху алайҳи васалламга кўтариб олиб келинганда унинг жони мешга ўхшаб пўккиллаб қолган эди. Бас, у зотнинг икки кўзларидан ёш оқди. Шунда Саъд:

«Эй Аллоҳнинг Расули, бу нима?» деди.

«Бу Аллоҳ бандаларининг қалбига солган раҳматидур. Аллоҳ фақат раҳмдил бандаларигагина раҳм қиладир», дедилар».

Бешовларидан фақат Термизий ривоят қилмаган.

Шарҳ: Ўғли жон бераётганида Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларига одам юборган қизлари қайси қизлари экани ҳақида турли маълумотлар бор. Бироқ Зайнаб розияллоҳу анҳонинг Абул Осс розияллоҳу анҳудан бўлган Али исмли ўғиллари жон берар ҳолига келиб қолганида оталари Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларига одам юборганлари ҳақидаги воқеа машҳурроқ.

Ушбу ҳадиси шарифда таъзияга оид бир қанча ишлар бор. Шунинг учун яхшиси ҳадисдан олинадиган фойдаларга ўтсак:

1. Фарзанд ким бўлишидан қатъи назар ота-онага суяниши. Бу Зайнаб розияллоҳу анҳонинг ҳолига ўхшаш қийин ҳолларда дарҳол билинади.

2. Оғир пайтларда ота-оналар босиқ бўлиб болаларига насихат қилишлари кераклиги.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг:

«Олгани ҳам Аллоҳникидир, бергани ҳам Уникидир» дейишлари болани берадиган ҳам Аллоҳ, оладиган ҳам Аллоҳ, ҳамма нарса Аллоҳнинг иродаси ила бўлади, деганларидир. Худди шунга ўхшаш ибора бизда ҳам таъзияларда айтилади. Бу Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ушбу гапларининг эркин таржимасидан бошқа нарса эмас.

3. Оғир ҳолга тушган кишиларни сабрга, бу ҳолатидан савоб олишга чақиришлари кераклиги.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг **«Сабр қилсин ва талаби савоб қилсин»**, деганлари шуни кўрсатади. Ота-оналар, ҳатто оилали, фарзандли болаларини ҳам оғир пайтларида сабрга, мусибатида талаби савоб қилишга чақириб туришлари кераклиги тушунилади.

4. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг Зайнаб

розияллоху анҳога юборган одамларидан салом айтиб юборишлари ҳам юксак исломий одоб намунасидир.

5. Оғир ҳолатга тушиб қолган кишининг олдида яқин одамлари бориб туриши кераклиги. Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васаллам билан бир неча катта саҳобаларнинг Зайнаб розияллоху анҳонинг уйларига боришлари шуни кўрсатади.

6. Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васалламнинг жон таслим қилаётган набираларини кўриб, қўлларига олиб кўзларидан ёш тўкилиши у зот соллаллоху алайҳи васалламнинг инсонга, болага, набирага меҳрлари қанчалик эканини яққол кўрсатади.

7. Саъд ибн Убода розияллоху анхунинг Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васалламдаги йиғи ҳолини кўриб: «Эй Аллоҳнинг Расули, бу нима?» деб сўрашлари улуғ кишилардан баъзи кутилмаган нарса содир бўлса, сўраб билиб олиш кераклигини кўрсатади.

8. Аллоҳнинг иродасига рози бўлган ҳолда бировга ачиниб кўздан тўкилган ёш раҳмат ёши бўлар экан. Бунга ўхшаш ёшни Аллоҳ таоло раҳмдил бандаларига берар экан. Доимо раҳмдил бўлишга уриниш керак экан. Чунки ҳадиси шарифда айтилганидек, **«Аллоҳ фақат раҳмдил бандаларгагина раҳм қиладир».**

1073 - عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ أَبِي بَكْرٍ

عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: لِيُعَزَّ الْمُسْلِمِينَ فِي مَصَائِبِهِمُ الْمُصِيبَةُ بِي. رَوَاهُ
الْإِمَامُ مَالِكٌ.

1073. Абдурраҳмон ибн Қосим ибн Муҳаммад ибн Абу Бакр розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Мусулмонларга мусибатларида уларга мен

туфайли етган мусибат таъзия бўлсин», дедилар».

Имом Молик ривоят қилган.

Шарҳ: Аввало, ровий Абдуррахмон ибн Қосим ибн Муҳаммад ибн Абу Бакр розияллоху анху билан яқиндан танишиб олайлик.

Абдуррахмон ибн Қосим ибн Муҳаммад ибн Абу Бакр Сиддиқ ал-Қураший тобеинлардан бўлиб, Оиша онамиз ҳаётлик даврларида таваллуд топдилар. Бу киши Мадина аҳлининг улуғларидан бўлиб, фақиҳ, тақволи, олим киши эдилар.

Абдуррахмон ибн Қосим кўп ҳадислар ривоят қилдилар. ҳадис олимлари бу киши ривоят қилган ҳадисларни ишончли, деб эътироф этишган.

Абдуррахмон ибн Қосим ҳадисларни оталаридан, Саид ибн Мусаййиб, Солим ибн Абдуллоҳ, Умар розияллоху анхунинг қуллари Нофеъ, Муҳаммад ибн Жаъфар ва бошқалардан ривоят қилдилар.

Бу зотдан Симон ибн ҳарб, Убайдуллоҳ ибн Умар, хишом ибн Урва ва бошқалар ривоят қилишди. Абдуррахмон ибн Қосим ҳижратнинг 126-йили Шомда вафот топдилар.

Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васалламнинг вафотлари туфайли етган мусибат каби мусибат йўқдир. Бу дунёдаги ҳар бир мусулмон учун бу мусибат ҳар доим энг катта мусибатдир.

Баъзилар ўзига етган мусибатни дунёда энг катта мусибат деб билаётган бўлса, унга ўзини қаттиқ койитмасликка, мусибатнинг каттаси Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васалламнинг вафотлари эканини, Пайғамбаримиз вафот этганларидан кейин бошқалар дунёга устун бўла олмаслигини айтиб, бошқа мусулмонлар насихат қилсинлар. Таъзияда тинчлантириш шундоқ бўлади.

1074- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ τ قَالَ: لَمَّا جَاءَ نَعْيُ جَعْفَرٍ

قَالَ النَّبِيُّ ρ: اصْنَعُوا لِأَهْلِ جَعْفَرٍ طَعَامًا فَإِنَّهُ قَدْ جَاءَهُمْ مَا يَشْغَلُهُمْ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ.

1074. Абдуллоҳ ибн Жаъфар розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Жаъфарнинг ўлими хабари келганда Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Жаъфарнинг аҳлига таом қилиб беринглар. Уларни машғул қиладиган нарсa келиб қолди», дедилар».

Термизий ва Абу Довуд ривоят қилишган.

Шарҳ: Жаъфар ибн Абу Толиб Мўътадаги жангда шаҳид бўлганлар. У кишининг ўлимлари ҳақидаги хабар Мадинаи мунавварага етиб келганида Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам шу ҳадисни айтганлар.

Ушбу ҳадисдан мусибатзадаларга қариндош-уруғлари, яқинлари ва қўни-қўшилари таом тайёрлаб чиқариб туришлари лозим бўлмоқда. Чунки мусибат билан бўлиб улар ўзларига унча қарай олмайдилар.

Иккинчидан, бошқаларнинг эҳтимоми, раҳм-шафқат кўрсатиши мусибат аҳлига тасалли беради, кўнгилларини кўтаради.

1075- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ τ عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَنْ عَزَى مُصَابًا

فَلَهُ مِثْلُ أَجْرِهِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ وَالْحَاكِمُ.

1075. Абдуллоҳ розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Ким мусибатдаги одамга таъзия изҳор қилса, унга ўша мусибатзадага берилган ажрча ажр берилади», дедилар».

Термизий, Ибн Можа ва Ҳоким ривоят қилишган.

Шарҳ: Суннат бўйича, хоҳ дафндан олдин, хоҳ дафндан кейин бир марта таъзия изҳор қилинса бўлди. Умуман, мусибат етган одамга ҳамдардлик қилиш, таъзия изҳор қилиш савобли иш.

Имом Ибн Можа ривоят қилган ҳадисда:

«Қайси бир мўмин биродарига мусибатида таъзия изҳор қилса, албатта, Аллоҳ унга қиёмат куни каромат кийимини кийдиради», дейилган.

Шунинг учун мусибат кўрган кишиларга таъзия билдиришга алоҳида эътибор бериш керак.

زِيَارَةُ الْقُبُورِ وَالِدَعَاءُ لِأَهْلِهَا

ҚАБРЛАР ЗИЁРАТИ ВА УЛАРНИНГ АҲЛИГА ДУО ҚИЛИШ

1076- عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ ط عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ:

قَدْ كُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ فَقَدْ أَذِنَ لِمُحَمَّدٍ فِي زِيَارَةِ قَبْرِ أُمِّهِ
فَزُورُوهَا فَإِنَّهَا تُذَكِّرُ الْآخِرَةَ. رَوَاهُ الْحُمْسَةُ إِلَّا الْبُخَارِيَّ وَاللَّفْظُ
لِلتِّرْمِذِيِّ.

1076. Сулаймон ибн Бурайда отасидан ривоят қилади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Сизни қабрларни зиёрат қилишдан қайтарган эдим. Батаҳқиқ, Муҳаммадга онасини зиёрат қилишга

изн бўлди. Бас, у (қабр)ларни зиёрат қилинг. Албатта, улар охиратни эслатади», дедилар».

Бешовларидан фақат Бухорий ривоят қилмаган. Лафз Термизийники.

Шарҳ: Жоҳилият даврида қабрларни улуғлаш, уларга сиғиниш авж олган эди. Аллоҳга ширк келтиришнинг кенг тарқалишига сабаб бўлган энг асосий омиллардан бири ҳам айнан қабрларга сиғиниш бўлган. Шунинг учун ҳам Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам Исломнинг дастлабки даврида мусулмонларни қабрларни зиёрат қилишдан қайтарган эдилар.

Тавҳид ақидаси кишилар онги ва қалбида мустаҳкам жойлашиб бўлгандан кейин Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам қабрларни зиёрат қилишга изн бердилар. Нафақат изн бердилар, балки бу ишга амр қилдилар, тарғиб этдилар.

Ушбу ҳадиси шарифда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам қабрларни зиёрат қилишнинг ҳикматларидан асосийсини эслатиб ўтмоқдалар. У ҳам бўлса, охиратни эслашдир. Охиратни эслаган одам эса, дунёни қўйиб, охират ҳаракатини кўпроқ қилади.

Шунингдек, зиёратчининг дуосидан қабрда ётганлар ҳам фойда топадилар.

1077- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: أَتَانِي

جَبْرِيلُ فَقَالَ: إِنَّ رَبَّكَ يَأْمُرُكَ أَنْ تَأْتِيَ أَهْلَ الْبَيْتِ فَتَسْتَغْفِرَ لَهُمْ
قَالَتْ: قُلْتُ كَيْفَ أَقُولُ لَهُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: قُولِي السَّلَامَ عَلَى
أَهْلِ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُسْلِمِينَ وَيَرْحَمُ اللَّهُ الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنَّا
وَالْمُسْتَأْخِرِينَ وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لَلْآخِثُونَ. وَفِي رِوَايَةِ السَّلَامِ

عَلَيْكُمْ أَهْلَ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُسْلِمِينَ وَإِنَّا إِن شَاءَ اللَّهُ
لَلْآخِرُونَ أَسْأَلُ اللَّهَ لَنَا وَلَكُمْ الْعَافِيَةَ. رَوَاهُمَا مُسْلِمٌ.

1077. Оиша розияллоху анҳодан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Менга Жаброил келиб:

«Роббинг сени аҳли Бақийъга келиб истиғфор айтишинга амр қиладир», деб айтди», дедилар.

Оиша розияллоху анҳо:

«Уларга нима дейман, эй Аллохнинг Расули?» дедим.

«Ассалому ала аҳли диярим минал мўминийн вал муслимийн ва ярҳамуллоху ал-мустақдимийна минна вал мустаъхирийн. Ва инна иншааллоху бикум лалаҳикун», деб айт», дедилар».

Бошқа бир ривоятда:

«Ассалому алайкум аҳлид диярим минал мўминийна вал муслимийн. Ва инна иншааллоху бикум лалаҳикун. Асъялуллоҳа лана ва лакумул афията», дейилган.

Муслим ривоят қилган.

Шарҳ: Бақийъ аҳли Мадина қабристонни бўлиб ким вафот этса ўша ерга кўмилган ва кўмилмоқда.

Демак, Бақийъга бориб зиёрат қилиб, у ердагиларнинг гуноҳини кечиришни сўрашни Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васалламга Аллоҳ таолонинг ўзи амр қилган.

Оиша онамиз қабристонга борганда у ерда ётганларга нима дейишни Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васалламдан сўраганлар.

Ўша саломнинг маъноси:

«Мўминлар ва муслимлардан бўлган диёр аҳлига салом. Аллоҳ биздан ўтганларни ва қолганларни раҳм қилсин. Албатта, биз ҳам, иншааллоҳ, сизларга

кўшиламиз».

Иккинчи ривоятда:

«Аллоҳдан бизга ҳам, сизга ҳам офият сўрайман»
жумласи зиёда қилинган.

1078- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ط أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَتَى الْمَقْبَرَةَ فَقَالَ:

السَّلَامُ عَلَيْكُمْ دَارَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ وَإِنَّا إِن شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لَاحِقُونَ. رَوَاهُ
أَحْمَدُ وَمُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتَّسَائِيُّ.

1078. *Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам мақбарага келдилар ва:

«Ассалому алайкум дора қавмим мўминийн. Ва инна иншааллоҳу бикум лаҳиқун», дедилар».

Абу Довуд ва Насий ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу салом сийғасини ёдлаб олиб қабр зиёрати вақтида айтиш керак. Маъноси аввалги саломнинг маъносига яқин. ҳар биримиз ушбу муборақ дуоларнинг маъносини англаб, ёд олишимиз ва вақтида ўқиб юришимиз лозим.

1079- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ط قَالَ: مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِقُبُورِ الْمَدِينَةِ

فَأَقْبَلَ عَلَيْهِمْ بِوَجْهِهِ فَقَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا أَهْلَ الْقُبُورِ يَغْفِرُ اللَّهُ لَنَا
وَلَكُمْ أَنْتُمْ سَلَفُنَا وَنَحْنُ بِالْآخِرِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

1079. *Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам Мадина қабрлари ёнидан ўтдилар. Уларга юзлари билан боқиб:

«Ассалому алайкум йа аҳлал қубур, яғфируллоху лана ва лакум антум салафуна ва нахну бил асар», дедилар».

Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Маъноси: «Ассалому алайкум, эй аҳли қабрлар. Аллоҳ бизни ҳам, сизни ҳам мағфират қилсин. Сиз ўтганларимизсиз, биз изингиздан».

1080 – وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: لَعَنَ اللَّهُ زَائِرَاتِ الْقُبُورِ
وَالْمُتَخَذِينَ عَلَيْهَا الْمَسَاجِدَ وَالشُّرُجَ. رَوَاهُ أَصْحَابُ الشُّنَنِ.

1080. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Аллоҳ қабрларни зиёрат қилувчи аёлларни ва қабрлар устига масжид қуриб, чироқ ёқувчиларни лаънат қилсин», дедилар».

Сунан эгалари ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ҳадисда аёл кишиларнинг қабрлар зиёратига бориши яхши эмаслиги қаттиқ таъкидланмоқда.

Уламоларимиз қабр зиёратига бориб, дод солиб йиғлаган, сабрсизлик қилган ва ношаръий хатти-ҳаракатлар қилган аёлларга лаънат айтиш хосдир, дейдилар.

Мазкур нарсаларни қилмай, ўзини шариат кўрсатмалари асосида тутган аёллар учун эса, қабрларни зиёрат қилиш жумҳур уламолар гапи бўйича макруҳ, ханафий мазҳаби бўйича жоиздир.

Уламоларимиз жума, шанба, душанба ёки пайшанба кунлари қабрлар зиёрат қилингани маъкул, дейдилар. Дуо-фотиҳа тик туриб қилинади. Чунки Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васаллам шундоқ қилганлар.

Ёсин, Фотиҳа, Таборак, Такосур сураларини ҳамда Ихлос сурасини уч ёки етти ёки ўн бир марта ўқиш

الْمَوْتِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ.

1081. *Абу Хурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам оналарининг қабрини зиёрат қилдилар. Ўзлари йиғладилар, атрофидагиларни ҳам йиғлатдилар. Кейин:

«Роббимдан у (онам)га истиғфор айтишга изн сўрадим, изн берилмади. Унинг қабрини зиёрат қилишга изн сўрадим. Изн берилди. Бас, қабрларни зиёрат қилинглар. Чунки у, албатта, охиратни эслатади», дедилар».

Муслим, Абу Довуд, Насайй ривоят қилишган.

Шарҳ: Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг оналарига истиғфор айтишга изн сўраганлари фарзандлик бурчларини чуқур хис қилганларидандир. Изн берилмагани эса, у зотнинг оналари Омина бинти Ваҳбнинг Исломдан олдин ўлиб кетганларидир. Истиғфорнинг шарти Исломдир. Шунинг учун Исломда ўтган ота-оналарга фарзандлари истиғфор айтсалар яхши бўлади.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг оналари қабрини зиёрат қилишга изн сўраганлари, зиёрат қилиб йиғлаганлари ва атрофидагиларни йиғлатганлари ҳам фарзандлик бурчларини чуқур хис этганларидандир. Бундан ҳамма фарзандлар ўрнат олишлари керак.

Аҳли сунна ва жамоа уламолари Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг оналари жаннатидир, чунки у киши аҳли фитратдир, аҳли фитрат жаннати бўлишида шубҳа йўқ, дейишади.

يَنْتَفَعُ الْمَيِّتُ بِعَمَلٍ غَيْرِهِ

МАЙИТ ЎЗИДАН БОШҚАНИНГ АМАЛИДАН МАНФААТ ОЛАДИ

ρ 1082- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ
فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ أُمِّي افْتُلِتَتْ نَفْسَهَا وَلَمْ تُوصِ وَأَظْنُهَا لَوْ
تَكَلَّمْتُ تَصَدَّقْتُ أَفَلَهَا أَجْرٌ إِنْ تَصَدَّقْتُ عَنْهَا قَالَ نَعَمْ. رَوَاهُ
الشَّيْخَانِ وَالنَّسَائِيُّ.

1082. Ошиа розияллоху анҳодан ривоят қилинади:

**«Бир одам Пайғамбар соллаллоху алайҳи
васалламнинг ҳузурларига келиб:**

**«Эй Аллоҳнинг Расули, онамнинг жони бирдан
чикди. Васият қила олмади. Гумон қилишимча, агар
гапирса, садақа қилар эди. Мен унинг номидан садақа
қилсам унга ажр бўладими?» деди.**

«ҳа», дедилар».

Икки шайх ва Насай ривоят қилишган.

Шарҳ: Демак, инсон ўлиб кетганидан кейин орқасидан
садақа қилинса унга савоби тегади. Бу ҳадисда шу маъно
очиқ-ойдин лафз билан келмоқда. Шарҳга ҳожат ҳам йўқ.

τ 1083- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ τ ثُوِّفِتْ أُمُّ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ وَهُوَ
غَائِبٌ عَنْهَا فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ أُمِّي ثُوِّفِتْ وَأَنَا غَائِبٌ عَنْهَا
أَيَنْفَعُهَا شَيْءٌ إِنْ تَصَدَّقْتُ بِهِ عَنْهَا قَالَ: نَعَمْ قَالَ: فَإِنِّي أَشْهَدُكَ أَنَّ
حَائِطِي الْمَخْرَافَ صَدَقَةٌ عَنْهَا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ.

1083. *Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Саъд ибн Убоданинг онаси у ғойиблигида вафот этди. Бас, у:

«Эй Аллоҳнинг Расули, онам менинг ғойиблигимда вафот этди. Агар унинг номидан бирор нарса садақа қилсам, унга манфаати бўладими?» деди.

«Ҳа», дедилар у зот.

«Сизни гувоҳ қилиб айтаманки, мевали боғим унга садақа бўлсин», деди.

Бухорий, Термизий, Насайй ривоят қилишган.

Шарҳ: Шундоқ қилиб Саъд ибн Убода розияллоҳу анху ўзларининг мевали боғларини оналарига садақа сифатида вақф қилиб қўйганлар.

Ўша боғнинг меваси ёки ундан тушган фойда мухтож кишиларга бўлади. Савоб эса, Саъд ибн Убода розияллоҳу анхунинг оналарига бориб туради. Мусулмонлар бунга ўхшаш ишлар ила дунёда шуҳрат топганлар.

1084 - عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ ط أَنَّهُ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ أُمَّ

سَعْدٍ مَاتَتْ فَأَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ قَالَ: الْمَاءُ قَالَ: فَحَفَرَ بَيْتًا وَقَالَ

هَذِهِ لِأُمِّ سَعْدٍ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَأَحْمَدُ وَالنَّسَائِيُّ وَزَادَ: فَنِلْتَكَ سِقَايَهُ

سَعْدٍ بِالْمَدِينَةِ. وَاللَّهُ ُ أَعْلَمُ.

1084. *Саъд ибн Убода розияллоҳу анҳудан:*

«У Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга:

«Эй Аллоҳнинг Расули, Саъднинг онаси вафот этди. Қайси садақа афзал?» деди.

«Сув», дедилар.

У бир қудук қазиди ва:

«Мана шу, Саъднинг онаси учун», деди».

Абу Довуд, Аҳмад ва Насайй ривоят қилишган.

Насаий:

«Ўша Саъднинг Мадинадаги сувхонасидир» жумласини зиёда қилган.

Шарҳ: Демак, кўпчилик мусулмонларга доимий равишда манфаат бериб турадиган хайр ишлар энг яхши садақа ҳисобланар экан.

Афсуски, баъзи юртларда садақа деганда фақат қозон осиб, таом пиширишни тушунтириладиган бўлиб қолган. Бу очликдан қийналаётган кишилар бор жойда бир марта қорин тўйғаза олмай юрганлар учун яхши садақа бўлади. Аммо шароитга қаралса, оддий, ночор, ёрдамга муҳтож мусулмонларга кўпроқ манфаат берадиган амални қилинса, садақанинг савоби кўп бўлади. Буни ҳал қилишнинг энг яхши йўли Саъд ибн Убода розияллоҳу анхунинг тутган йўллари.

Аҳли сунна ва жамоа уламолари жумҳури, маййит ўзидан бошқанинг амалидан манфаат олади, деганлар. Мўътазила мазҳабидагилар манфаат олмайди, деганлар. Бу кўп тортишувга сабаб бўлган масала ҳисобланади.

Биз фақат Абул Аббос Аҳмад ибн Таймийянинг гапларини келтирамиз:

«Ким инсон фақат ўзининг амалидангина манфаат олади, деса, ижмоъни бузган бўлади. Бу гап бир неча вазҳдан ботилдир:

1. Инсон ўзидан бошқанинг дуосидан манфаат олади. Дуо ҳам бошқанинг амалидир.

2. Пайғамбар алайҳиссалом мавқиф аҳлига, аҳли жаннатга жаннатга киришларига, гуноҳи кабира аҳлига дўзахдан чиқиб жаннатга киришларига шафоат берадилар.

3. Фаришталар ер аҳлига дуо қиладилар ва истиффор айтадилар.

4. Мўминларнинг болалари ота-оналарининг амаллари ила жаннатга қирадилар.

5. Икки етим бола отасининг амалидан манфаат олган.

(Куръонда) оталари солих бўлган эди, дейилган.

6. Маййит садақа ва қул озод қилишдан манфаат олиши суннат ва ижмоъ билан собит бўлган.

7. Маййит қарздор бўлса, ўлганидан кейин унинг қарзи берилса, қарзи узилади. Бу валийининг амалидир.

8. Пайғамбар алайҳиссаломнинг Нажошийга намоз ўқиганлари.

Бу масаладаги тортишувда асосан кўпроқ таассуф устун келиб кетади. Зотан, барча тортишувларда ҳам шундоқ бўлади. Натижада икки томон ҳам асл мақсаддан узоқлашиб кетади. Аслида эса, тушунса бўладиган иш.

Маййитнинг ортидан қилинадиган хайр-эҳсон, дуо ва бошқа ишлар шариатнинг асосини ташкил этмайди. Аксинча, булар бир қўшимча нарсалар бўлиб, асосини ҳар бир одамнинг ўзи қилган амали ташкил этади.

Шунинг учун, ўлгандан кейин бошқанинг амалидан манфаат тегар экан, деган ўй билан бу дунёда шариатга амал қилмай юравериш мутлақо нотўғридир. ҳатто, баъзи жойларда йилига бир марта худойи қилиб қўйишни дин деб тушунадиганлар ҳам бор.

Жумхур уламолар, маййитга ўзганинг амали манфаат беради, деган ҳукми ҳаёлларидан чиқариб айтган ҳам эмаслар, балки оят ва ҳадисларга суяниб, уларни ҳужжат қилиб айтганлар. Шунинг учун бу нарсани тўғри тушуниш ва унга тўғри амал қилиш керак».

МАНБАЛАР РЎЙХАТИ

1. Қуръони карим.
2. Имодуддин Исмоил Ибн Касир. «Тафсири Қуръони Азим». Дор ихъил кутубил арабийя.
3. Муҳаммад Али ас-Собуний. «Роваиъул Баён тафсири Аятил Аҳкам минал Қуръон». Дор ихъит туросил арабий. Байрут.
4. Муҳаммад Али ас-Сайис. «Тафсири аятил Аҳком» Матбаъату Муҳаммад Али Субайъ
5. Абдуллоҳ ибн Аҳмад ан-Насафий. «Тафсири ан-Насафий». Дорул китабил арабий. Байрут, Ливан. 1982.
6. Жалолуддин ал-Маъаллий ва Жалолуддин ас-Суютий. «Тафсири Қуръанил азийм лил жалолайн».

Чагири Йайинлари-Доруд даъва. Истанбул, Туркия.

7. Муҳаммад Содик Муҳаммад Юсуф. «Тафсири ҳилол».

8. Муҳаммад ибн Исмоил ал-Бухорий. «Саҳихул Бухорий». Тошкент. 1973.

9. Муслим ибн ҳажжож ал-Қурайший. «Саҳихул Муслим». Дорул кутубил илмийя. Байрут, Ливан.

10. Муҳаммад ибн Исо ат-Термизий. «Сунани Термизий». Дорул кутубил илмийя. Байрут, Ливан. 1987.

11. Сулаймон ибн ал-Ашъас ас-Сижистоний ал-Аздий. «Сунани Абу Довуд». Дорул Боз. Марва, Макка.

12. Аҳмад ибн Шуъайб ан-Насайй. «Сунани Насайй». Мактабут тарбиятил арабий лидувалил халийж. Риёз. 1988.

13. Муҳаммад ибн Йазид ал-Қазвиний. «Сунани Ибн Можа». Дор ихйит туросил арабий. Байрут. 1975.

14. Молик ибн Анас ал-Асбаъий ал-Хумайрий. «Муватоъ Имоми Молик». Дорун нафаис. Байрут. 1987. 10-босма.

15. Аҳмад ибн ҳанбал. «Муснади Имом Аҳмад ибн ҳанбал». Дорул кутубил илмийя. Байрут. 1978. 2-босма.

16. Абдуллоҳ ибн Баҳром ад-Доримий. «Сунани Доримий». Дорул фикр.

17. Муҳаммад Абдурроҳман ал-Муборакфурий. «Тухфатул Аъвазий би шарҳи жомеъит Термизий» Дорул кутубил илмийя. Байрут.

18. Муҳаммад Юсуф ҳусайний ал-Банурий. «Маъарифус сунани шарҳи сунанит Термизий». Ал-Мактабатул банурийя. Карачи.

19. Шоҳ Валийуллоҳ Дехлавий. «ҳужжатуллоҳул болиға». Ал-мактабатус салафийя. Лохур.

20. Саъийд ҳавва. «Ал-Асасу фис-сунна». Дорус салом. Қоҳира. 1994. 1-босма.

21. Муҳаммад Фуад Абдулбоқий. «Ал-Муъжам ал Мифеҳрис ли алфозил Қуръонил Карими». Дорул кутубил

мисрийя. Қоҳира. 1945.

22. Аҳмад ибн Халликон. «Вафиятул аъйан фи анбаи абнаиз заман». Ал-матбаътул Маймуна. Қоҳира. 1310 ъ. й.

23. Жалолиддин ас-Суютий. «Танвийрул ҳаволик шарҳун ала Муваттоъ Молик». Дору ихйил кутубил арабийя. Миср.

24. Али ибн Султон Муҳаммад ал-Қори. «Миркотул Мафотийҳ шарҳу Мишкотил Масобийҳ». Дор ихйат туросил арабий. Байрут.

25. Бадриддин Айний. «Умдатул Қорий шарҳу Саҳиҳил Бухорий». Дорул фикр.

26. Аҳмад ибн ҳажар ал-Асқалоний. «Фатҳул Борий шарҳу Саҳиҳил Бухорий». Дорул райяни лит турос. Қоҳира. 1986. 1-босма.

27. Али ибн Султон Муҳаммад ал-Қори. «Ан-ниқоя-Шарҳи мухтасарил Виқоя». Император университети босмахонаси. Қозон. 1908.

28. Абдурроҳман ибн Муҳаммад ал-Калибулий Шайхизода. «Мажмаъул анҳур фи Мултақол Абҳур». Дорул кутубил илмийя. Байрут, Ливан. 1989.

29. Абдуллоҳ ибн Маҳмуд ал-Мусилий ал-ҳанафий. «Ал-ихтиёр ли таълилил Мухтор». Дорул Арқам. Байрут.

30. Алоуддин ибн Маҳмуд Косоний ал-ҳанафий «Бадоиъус Саноиъ фи тартибиш шароеъ». Дорул кутубил илмийя. Байрут. 1997.

31. Аҳмад ибн Юсуф ал-ҳалабий. «Умдатул ҳуффоз фи тафсири ашрафил алфоз». Дорул кутубил ватанийя. Банғозий. 1995.

32. Аҳмад ибн Абдурроҳман ал-Мақдисий. «Мухтасари минҳожил қосидийн». Мактабату дорул баён. Дамашқ. 1978.

33. Муҳаммад ибн Абу Бақр ар-Розий. «Мухторус Сихоҳ». ал-ҳайъал мисрийятил оммати лил китаб. Қоҳира. 1976.

34 . Абдулхай ибн ал-Имод ал-ханбалий. «Шазаротуз захаби». Дорул офакил жадийдати. Байрут.

35. Шамсуддин Муҳаммад аз-Заҳабий. «Тазкиратул хуффоз». Дорул ихият туросил арабий. Байрут.

36. Зафар Аҳмад ал-Усмоний ат-Таҳонавий. «Эълоус Суннан». Идоратул Қуръани вал улумил Исламийя. Карачи, Покистон. 1415 ʔ. й.

37. Аҳмад ибн Муҳаммад ат-Таҳовий ал-ҳанафий. «Шарҳи маъоний ал-Осор». Дорул кутубил илмийя. Байрут, Ливан. 1987.

38. Мустафо Сибайй. «Мин Равоиъи ҳазоратина» Дорул Иршод. Байрут. 1968 йил.

39. Кувайт вақф ва Исломий ишлар вазирлиги. Фикҳ комуси. Тибоъату зотус-салосил.

40. Маҳъмуд ибн Аҳмад ибн Мусо ибн Аҳмад ибн хусайн Бадириддин Айний ал-ҳанафий. «Ал-биноя шаръул хидоя». Дорул кутубил илмийя. 1999 й.

41. Муҳаммад Амийн Ибн Обидийн. «Раддул Мухтор ала Дуррил Мухтор». Дорул кутубил илмийя. 1994й.

42. Асъад Муҳаммад Саъид Соғурчи. «Ал-фикҳул ҳанафий ва адиллатуъу». Дорул калимит Тоййиби. 2000й.

43. Абдурроҳман ал-Жазийрий. «Китобул фикҳи алал Мазҳабил арбъати». Дорул фикри.

44. Доктор Ваҳба Зухайлий. «Ал-Фикҳул Исломийу ва адиллатуху». Дорул фикр. Дамашк. 1997 й. 4-нашр.

45. Муҳаммад ибн Наср ал-Марвазий. «Таъзийму кадрдис солати». Мактабатуд Дор. Мадина мунаввара. 1406 ʔ.й.

46. Муҳаммад ибн Исмоил ал-Амир ал-Яманий ас-Санъоний. «Субулус-салом шарҳу Булуғул маром». Дорул Жийл. Байрут.

47. Муҳаммад ибн Али ибн Муҳаммад аш-Шавконий. «Найлул автор шарҳу мунтақол Аҳбор». Матбаъту ал-ҳалабий. Қоҳира. 1961 й.

МУНДАРИЖА

Суннат қилинган намозлар ҳақида	8
Икки ийд намози	8
Ийд намозига чиқиш ва унинг вақти	9
Ийд намози ва хутба	15
Рамазоннинг ўттизинчи куни ҳилол собит бўлса оғизни очадилар ва эртасига ийд намозига чиқадилар	
22	
Ийд учун ясаниш лозим	23
Ийдда мубоҳ кўнгилхуши жоиз	25
Кусуф намози	31
Кусуф намозига чақириш	36
Кусуф намозининг турлари	36

Ой тутилганида қироатни ошкора қилиб, қуёш ту- тилганида махфий қилиб ўқиш	42
Кусуф намозидаги қироат	43
Хутба	44
Намоз ўрнига Аллоҳга илтижо қилиш ва яхши- лик қилиш кифоядир	45
Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламга кусуф намозида кашф қилинган нарсалар	47
Барча оятлар учун сажда қилиш	52
Истиско намози	54
Истиско хутбаси матни	62
Имом одамларнинг истиско ҳақидаги талабларига жавоб беради	65
Ёмғир ва шамол пайтида айтиладиган дуолар	68
Ёмғир табаррук қилинади	74
Аллоҳга унинг аҳбобларини васила қилса жоиздир	75
Чошгоҳ намози	83
Завол суннати	95
Тунги намоз ва унинг фазли	96
Тунги намоз адади ва кайфияти	117
Тунги намоз ошкора билан сир орасида бўлади	122
Тунги (намоз)даги қироат ва дуо	125
Суннат қилинган намозлар қазоси ўқилади ва ўти- риб ўқиса ҳам жоиз	128
Нафл намозлар уйда бўлгани афзал	135
Истихора намози	138
Тасбеҳлар намози	140
Тавба намози	143
ҳожат намози	146
Жанозалар ҳақида	148
Ўлимни орзу қилишдан наҳйи ва Аллоҳга яхши гумонда бўлиш ҳақида	148
Жон бераётган одам ҳузурида дуо ва Қуръон қироати қилиш	156

Мўмин ўлими аломатлари ва умматнинг умрлари .	163
Ўлимда бандаларга роҳат бор	166
Айтиб йиғлаш ва шунга ўхшаш нарсаларнинг ҳаром-лиги ҳақида	167
Маййит айтиб йиғлаш ва шунга ўхшаш нарсаларга васият қилса азобланади	174
Овозини кўтармай йиғласа жоиз	179
Сабр, розилик ва уларнинг гўзаллиги ҳақида . .	185
Фарзандлар ўлимининг ажри	194
Беморни кўриш ва унга дуо қилиш	203
Маййитнинг юзини очса ва ўпса жоиз	209
Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам вафот этган-ларида нималар қилинган	212
Маййит учун лозим нарсалар	223
Шаҳид ювилмайди, унга жаноза ҳам ўқилмайди .	226
Кафанлаш	229
Эҳромдаги кишининг кафани	233
Ювиш, кафанлаш пайтида хушбўй тутатиш ва яхши-ликларни зикр қилиш лозим	234
Маййитга намоз ўқиш	236
Овоз чиқарган гўдакка жаноза намози ўқилади . .	246
Жаноза намози ўқишнинг фазли ва намоз ўқувчи қаерда туриши	249
Жаноза намози масжидда ўқилса жоиз	252
Қабрга ва ғойибга жаноза ўқиш	253
Бир неча жанозага бир намоз кифоя	257
Саф кўп бўлса, қабулга умидли бўлади	259
Мусулмонларнинг маййитга мақтови қабулдир . .	262
Ўзини-ўзи ўлдирганга жаноза ўқилмайди	267
Маййит ишини тезлаштириш ва ғурбатдаги ўлим .	269
Жанозада юриш одоблари	274
Раҳмат фаришталари жанозани кузатиб боришади ва жаноза билан амали қолади	283
Жанозага ўрнидан туриш	286

Қабр, дафн ва унинг вақти	288
Қабр зийнатланмайди, устига бино қилинмайди ва унга ўтирилмайди	301
ҳожат учун маййитни кўчирса, қабрни очса жоиз	304
Қабр саволи ва азоби ҳақида	309
Сабот сўраб дуо қилиш	325
Таъзия ва қабрлар зиёрати ҳақида	326
Қабрлар зиёрати ва уларнинг аҳлига дуо қилиш .	332
Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам она- лари қабрини зиёрат қилганлари	337
Маййит ўзидан бошқанинг амалидан манфаат олади	339
Манбалар рўйхати	344

Мана, алҳамдулиллоҳ, «ҳадис ва ҳаёт» китобининг 7-жузи тугади. Навбатдаги, 8-жуз «Закот китоби»дан бошланур.